(025)

La Renaixensa

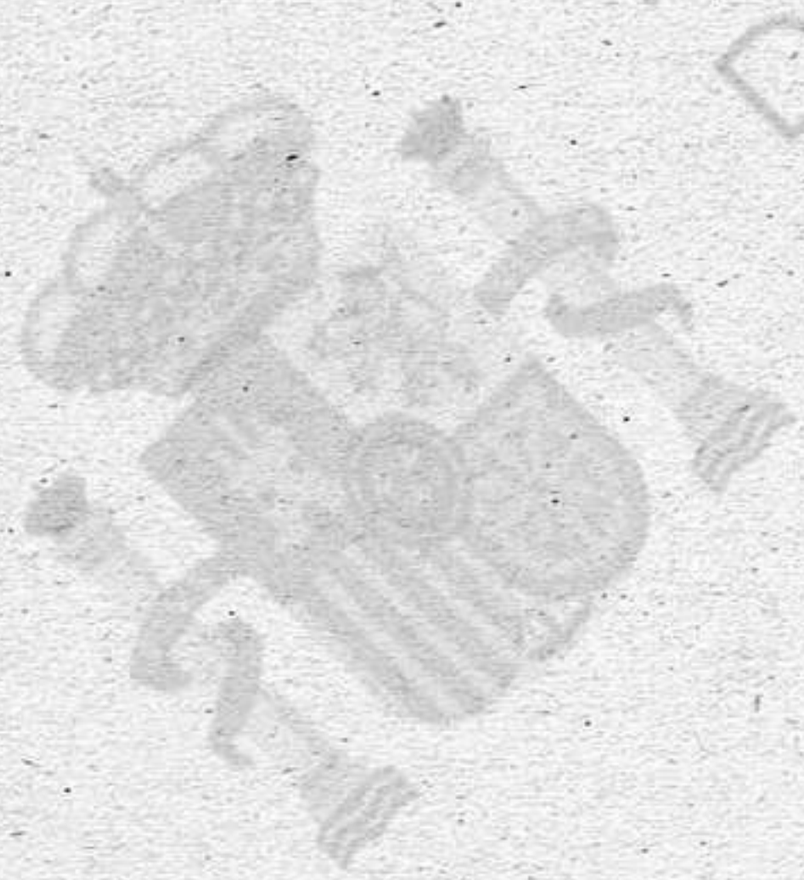
Any XIII. — 1883

MINISTERIO DE CULTURA

MUNICIPAL BIBLIOTECA

(c) Ministerio de Cultura 2005

MINISTERIO DE CULTURA

(c) Ministerio de Cultura 2005

LA·RENAIXENSA

BATALLA DE MOLLET DEL VALLÉS

(*Guerra de la Independencia.*)

VAIG á descriure aquella batalla tal com la sentí contar moltas vegadas á las personas que la presenciaren. Avuy encara hi ha viu 'n Ramon Ros, qui haventla llegida, la trová exacta, y tal com está descrita en lo part, traduhit literalment, que sembla enviá al general Duhesme, Mr. Miocque.

I.

N' Alsina, pagés de Polinyá, se dirigí á Sentmanat pera conferenciar ab lo general Campoverde á fí d' apoderarse de las forsas francesas que hi havia á Santa Perpétua de Moguda y Mollet; no li doná audiencia lo general al moment, pero enterat després de qui era n' Alsina maná se li presentés. Lo que resolgueren pot deduhirse del victoriós fet d' armas que passo á descriure.

II.

A las primeras horas de la matinada del 21 de Janer de 1810 sortian de Sentmanat las forsas del general espanyol Campoverde, dirigintse á Polinyá. En aqueix poblet dividí sas tropas en cuatre

(c) Ministerio de Cultura 2005

parts. Una de cavalleria baixá per la riera de ca'n Sabau, y passant per las casas Altayó y Murtra entrá en la riera de Caldas cap á Santa Perpétua. Al costat del gefe hi anava n' Alsina montat, qui, plé de coratge, de tant en tant deya: «Correm! correm! ¡que no n' hem de deixar escapar ni un!!»

Las altras tres seccions, baixaren la una per la serra de Plegamans, l' altra per la riera de Caldas y l' altra per la mateixa serra de Polinyá.

Aquesta última 's trová aviat á tret de bala del centinella francés de Santa Perpétua, y li tirá quedant mort al acte. Aixó produhí la alarma entre la forsa francesa, que cregué de moment que serian alguns paisans que havian enjegat armas; foren alguns á averiguarho, y al veure que era tropa, corregueren á avisar á llurs gefes. Formaren en la plassa y á pas doble sortiren de la població dirigintse á Mollet. Al esser á mitja riera de Caldas se trobaren atacats per la cavalleria que acompanyava n' Alsina, per la infanteria que baixá per la serra de Polinyá y per la forsa que baixava per la vora esquerra de dita riera. Formaren lo cuadro los francesos: batérense heroicament en retirada fins á arrivar al safreig de ca 'n Banús ahont quedaren tots presoners.

Lo gefe de la cavalleria francesa se burlava de la espanyola; mes un vellet demaná permis y 's desafiaren: cayent al cap de poch lo francés. Baixá allavors de cavall l' espanyol é inclinantse sobre 'l cadáver digué: ¡hola, pit de plata y cap d' or! ara sabrás quí es Santiago.

A Mollet hi havia un destacament d' uns 1.200 homens que advertits per lo tiroteig de Santa Perpétua, endevinant que s' acostavan forsas espanyolas, formaren en batalla en lo terreno comprés ahont ara hi ha las casas de Joseph Tomás (á) Bondeu, aquí posaren los canons, Josepa Tintó, Juan Pujol, ca 'n Lladó (que fortificaren) estenentse fins al carrer de las Casasnovas, en l' indret ahont hi passa avuy la carreterra de Barcelona á Ribas essent edificada per cada part.

Lo general Campoverde apoderat de las forsas de Santa Perpétua se dirigí ab las sevas á Mollet: formá en batalla en la serra de ca 'n Cuscó (Dalmases) fent que part de la cavalleria 's dirigís cap á Mollet per las carreteras de Barcelona á Gerona, anomenadas de la Pineda Fosca y la Vella. Per las parts N. y E. vingueren los somatents que avisats oportunament estavan amagats en los boscos dels voltants.

Comensada la batalla se defensaren los francesos com tenian acreditat en las accions en que s' habian trobat. Aviat tingueren de mudar

© Ministerio de Cultura 2005

de lloch los dos canons portantlos á la vora del torrent Caganell, en la carretera Vella, prop de la Bassetta, pera oposarse al avansament dels espanyols; mes set disparos de metralla no logran que Santiago no arribi fins á posarse en mitj dels artillers. Des d' aqueix moment se decanta la victoria á favor dels nostres quedant presoners gayre be tots los francesos. Se considera que 'ls pochs que s' escaparen (tothom diu cinch) fou per descuit d' un oficial, á qui en mitj de la plassa, davant del exército victoriós, lo general Campoverde arrencá las xarrateras dihentli: «Vosté no es digne de portar aquesta noble insignia.»

Despres d' aquella important acció lo exercit espanyol, ab los presoners, ferits y botí se dirigí cap á Sabadell. Al dia següent una columna francesa que acompayava un convoy á Barcelona, acavá de donar sepultura als cadávers francesos, puig per falta detemps no havian pogut ferho 'ls molletans

Las pérduas de la nostra banda foren ben pocas: dels del somaten no hi hagué ni un sol ferit

III.

Parla 'l gefe francés.

«La columna móvil que havia sigut destacada al Vallés, despres d' haber deixat un lloch fortificat á Granollers torná cap á Mollet pera acostarse més á Barcelona, qne l' enemich pareixia amenassar. Lo 21 la major part del Exército dels insurrectes l' atacá. Un batalló de 112.° de ménos de 300 homens, que havian sigut destacats á Santa Perpétua contra las instruccions del general Dubesme 's veje sosprés y enrotllat á las vuit y mitja del dematí; pero 'ls tres batallons del 7.°, 37.° y 5.° italians, que formaban una forsa de á la bora de 1 000 homens, se bateren per espay de tres horas á Mollet ab molt valor y obstinació. Habent lo Coronel Cuery sigut ferit ó fet presoner; Mr. Miocque, gefe del 7.°, prengué lo mando; atacá á la bayoneta, rompé las columnas d' infanteria y cavalleria enemiga, y 's retirá en bon ordre cap á la vora esquerra del Besós, portantsent los seus ferits, y havent fet 200 presoners als nostres. Passá per Montalegre, y torná á entrar á Barcelona ab los batallons á las nou de la nit. No conduhi sinó molts pochs presoners, per haberse vist obligat á abandonar los demés en las montanyas.

Lo Sr. Ajudant Comandant Ordonneau que anava á donar alcans á aqueixa columna penetrá fins á Mollet, ab lo gefe de Batalló de Enginyés Laffeille y alguns homes de caballeria, atacá y feu fugir de dos á tres cents Miquelets que estavan allí, lliurá á molts de nostres soldats

(c) Ministerio de Cultura 2005

presos ó ferits, y fiu alguns presoners, los cuals assegurant que las forsas enemigas eran de onze mil homens y de més de vuytcens caballs.

Calculem que nostra pérdua en aqueix dia es de 500 homens morts, ferits, estraviats ó presoners. La del enemich es molt major. Nostres dos canons de á quatre los hi han fet un mal horrible, y no se han abandonat sinó despres d' acabadas las municions.

Mr. Miocque elogía generalment la conducta de las tropas y de tots los oficials que han manifestat una firmesa y valor lo mes notable.

L' escuadró de Coraceros que feya part de la columna y ha provat moltas vegadas de rechassar l' enemich; ha patit considerablement.»

Agost de 1882.

VICENS PLANTADA Y FONOLLEDA.

(c) Ministerio de Cultura 2005

NOVA AMOR.

Jo ab mon bras la sostenia
com un om sosté un rosé;
y ella 'm deya, l' amor mia,
eixos mots qu' encara sé.
—Oh espos meu ¿que pensas ara?
t' endevinaria 'l cor.
¿No es vritat qu' al veure'm mare
sents reflorir nostre amor?
Jo pu, 'm sento ab nova vida
y sent per tu un amor nou;
y desperta y adormida
no se dins mi que 's remou.
Com si fossen somnis dolsos
dins ton cor del amor meu,
me du 'l vent arrant dels polsos,
petonets del fillet teu.
Y 'm miro en los teus ulls tendres;
y hi somnio dins son brill,
qu' algun angel hi ve á pendrés
llum pels ulls del nostre fill.
—¿Es vritat, amor meu, digas?
son verts eixos camps del vol,
y, 's doblarán las espigas
maduras pel juliol.
Y esperansas amorosas
rossejant per la tardó,
com un cistellet de rosas
bresarem ja l' infantó?—
Jo ja veig sos cabells rossos
com un esbuy de fils d' or;
y en sos ulls brillants, dos trossos
dels amors del nostre cor.

(c) Ministerio de Cultura 2005

Espos meu, quina garlanda
per lligá ab mon cor tos ulls,
l' angelet meu á la falda,
tu jugá ab sos dorats rulls.
Quant m' estaré tota sola
ja no t' anyoraré tant;
sempre al peu de la barsola,
bresant, cusint, y cantant.
Y ab mes ergull qu' una reyna,
jó 't faré callá ab lo dit
si quan tornas de la feyna
lo nen s' escau adormit.
Mes si llavors de puntetas
tu li vens á fé un pató,
¡quinas dolsas amoretas,
quina ventura tu y jó!....—

Ja ab mon bras la sostenia
febrosa d' eix tendre anhel,
y 'l goig d' ella jo 'l sentia,
com si volessem pel cel.

Vich 1880

M. GENIS

(c) Ministerio de Cultura 2005

QUADRET.

(*Del natural.*)

Desde la Mola fins á Salou
de grans masias be n'hi ha prou,
mes com la nostra cap més n'hi ha.
Sols alabarla pel poble s' ou;
tothom la enveja de goig que fa.
Creixan y brostan á son voltant,
ben raseradas del fret llevant,
pasionarias, rosers d' olor,
la malva-rosa sempre fragant,
las clavellinas de tot color.
A un cop de fona del marge-peu
la mar inmensa onejá 's véu.....
¡y que es alegre, quan surt lo sol,
mirar com puja lo llaut de creu
á la alenada del ventijol!
Cóm del mas cuyda, que 'l te ben bé
la puvilleta del masové!
de la encontrada sempre 'ls fadrins
per aixó diuhen que 'l camp no té
una masia com la dels Pins.
Si la vejesseu quant ve Nadal!
Blanca la cuyna, net lo corral,
eynas llusadas, plens los tinells,
l' ast ab la vianda rodant com cal,
rajant á dojo los carretells!

(c) Ministerio de Cultura 2005

L' Abril arriba tot riallé
y l' aucellada baixa al vivé,
las aurenetas nihuen de nou,
y poncellejan lliri y violé,
y dins de l' horta tot va en renou.
Ve 'l temps del bátre, vé Sant Joan;
lluhen las dallas per lo voltant,
portan á l' era las garbas d' or,
y cansons venen y cansons van,
y 's patoneja de bó y millor.
Y en ser que arriba lo temps del trull,
quant lo vi verge fa al cap lo bull,
¡si al mas s' hi gosa, Mare de Deu!
la malvasia llavors s' hi cull
qu' es tan buscada per tot-arreu.—
Desde la Mola fins á Salou
de grans masias be n' hi ha prou,
mes com la nostra cap més n'hi ha.
Sols alabarla pel poble s' ou;
tothom la envéja de goig que fa.

J. M. Bartrina.

(c) Ministerio de Cultura 2005

GARBERA CATALANA (1)

VULL creureho: M. Justin Pepratx, mon eminent company de la Societé des Langues Romanes no m' intentará pas un procés de plagi, amagant,—hauria de dir desnaturalisant,—lo títol del magnífich aplech de poesias rossellonesas que publicava no fa molt.

Números amadors de la llengua catalana, no sospitant sens dubte las multiplicadas atencions d' un *pastorellet* posat á la guarda d' un ramat considerable m' han dirigit,—atemperantlos no obstant ab frases coratjosas y elogiants,—alguns renys sobre «la intermitenia be massa capritxosa» de mas refiladas. D' avuy endavant no tindran ja 'l dret de renyarne. En efecte, baix aquesta nova rúbrica «Garbera catalana» qual semtit y extensió no agafarán sense pena tots los lectors, apareixerá en lo *Roussillon* un folletí bímensual especialment consagrat al estudi dels autors antichs y moderns de la llengua catalana. Tots los travalls, sia vers, sia en prosa que 's tingue á bé enviarnos, serán insertats ab prestesa y reconeixement. Pera mí no tinch sino una ambició, la del *Gaiter del Llobregat, llansar com un toch de somatent, al rumor del qual no quedi casi ningú queno despenji dels antichs murs las arpas dels trobadors, tan temps ja mudas y abandonadas!* No 'm reconech si no un mérit: «lo de la

(1) Creyem que 'ls lectors de LA RENAIXENSA veurán ab gust la reproducció d' aquest travall que ha vist la llum en *Le Roussillon* periódich de Perpinyá.—*N. de la R.*

(c) Ministerio de Cultura 2005

oportunitat; lo de remoure sentiments qne estan en lo cor de tots y posar una brasa de foch patri en aqueixos mateixos cors, ja preparats pers rébrela.»

Un dia, quan no tenia valor de posar la darrera má á una obra massa pesanta pera mas debils espatllas, l' inspirat y sabi autor de las *Catalanas y Catalanadas*, se servia dirme: Amich meu, trobareu en vostre camí eunuchs que baladrejarán contra vostra manera de fer; impotents que no 'us sentirán grat del servey que feu á la llengua catalana. Alguns vos dirán que mes valdria deixar dormir lo darrer son, ab suau llenguatje que hem manat de nostra mare. Avant, estimat amich! Deixeuvos acusar de maniatich: tots los que estiman lo Rosselló vos donarán las gracias y 'us beneirán.»

Oh! no, pera estimar ma llengua ab la passió y la tendresa ab que s' estima á la mare ningú gosará may acusarme de.....! En tota poesia,—perteneixí á Dante, á Virgili ó á Homero, ahont hi sorprench lo llenguatje de l' ánima humana «ab alguna parcela de la eterna bellesa» me detinch ab emoció; pero ¡com aumenta aquesta emoció si la veu que 'm fereix es una veu del país, si aquesta veu repeteix las angoixas y las indómitas esperansas d' un poble que ha llurtat, sufert, estimat! Y que diré si aquest pais, es lo meu; si aquestas llegendas y aquestas cansons son escritas en ma llengua, si tinch lo goig de descubrirhi 'ls orígens de ma cassa y 'ls de la meva parla; si aquest cant ha sigut entonat en altre temps per mos pares, si ha excitat llur valor al matí d' una d' aquellas batallas en que 'ls borbolls de la seva sanch han amarat la terra; si 'ls ha descansat en llurs fatigas y aconsolats en llurs penas si 'ls ha fet riure y plorar; si puch trobarhi la fesomia de llur esperit y sentir los batechs de llur cor? Un cant semblant, una poesia aixis no podria, á la veritat, serme indiferent; y fins quan la llengua fós primitiva y aspra, que la idea 'n fós grosera y l' estil engalanat ab senzillesa y despullat de tot artifici literari, no podria menos de trobarhi un sabor exquisit. En una paraula, llegintlos me sento á casa meva. Y quan, després d' haverlcs abandonat un instant me decideixo á tornar á n' ells y estudiarlos de nou, sento de nou un xich d' aquesta dolsa alegria que se sent al tornar á casa.

Amador del bell catalá, tú també 'lsentirás á casa teva desde avuy; escoltam cantar:

(c) Ministerio de Cultura 2005

LA PERLA DE LA VALL (2)

Tonada: Lo pardal quan se colxava.

Cantarem tas aventuras,
Perla del Maig,
O Reyna de las pastnras,
Del sol lo raig,
Perla del Maig!

Dins lo bosch d'aquesta serra
N'es un castell
Conegut, desde una guerra
Del temps més vell,
Aqueix castell.

Dins la torra d'eixa casa,
Al lloch més alt,
De Roland s'hi ten l'espasa,
També lo palt,
Al lloch més alt.

Als entorns de la muralla
Hi creixan flors,
Que son desde una batalla
Perlas dels plors
Aqueixas flors.

Dins d'aqueixa baronia
Dels pares vells,
Una donzella hi tenia
Alguns tropells
Dels pares vells.

Quant ella los pasturava,
Sens se'n doptar,
Lo rossinyol s'aturava
L'ohint cantar,
No 'n cal doptar.

En la serra shi pujava
Ab lo tropell,

(2) Un apasionat catalanista de Perpinyá 'n ha fet l' honor d' endressarnos aquesta poesia que ha copiat dels vells arxius. La reproduhim ab gust.—*N. del A.*

(c) Ministerio de Cultura 2005

D'Ella y d'ell s'enamorava
Tot pastorell,
Jove com vell.

Prop sas ovellas filava,
Sempre cantant:
Las cansons que refilava
Valian tant,
Ella cantant!

Eixa linda cansonera,
Per tot consol,
Cantava a la primavera,
Antes del sol,
Per tot consol.

Sabem lo titol d'alguna
D'eixas cansons:
Son perlas de la coruna
De richs blasons
Eixas cansons.

De la Reyna Margarida
Lo plat d'estany;
D'En Guillem també la vida
Dins Cabestany,
Y'l plat d'estany.

La nineta qu'han casada
Al trobador
Qu'es soldat de la cruzada
Y llaurador
Eix trobador.

La cova de l'Encantada
Del rey Arthus,
Hont tenian lo cabrada
Tots los pastus
Del rey Arthus.

Las torras d'aquellas serras,
Al cap altiu,
Que serveixen per las guerras,
Per llur foch viu
Y'l cap altiu.

La Montanya regalada,
Las seuas flors
Que traucan en la gelada,

(c) Ministerio de Cultura 2005

Balsem pels plors,
Las seuas flors.

Y la llengua catalana
Ab sos perfums,
Y dels conreus de la plana
L'us y costums,
Ab sos perfums.

—Eixos cants dels nostres avis
Dels temps mes bells
Se diu qu'han eixit dels llavis
De pastorells
Dels temps més vells.—

Tornem ara á la Donzella,
Perla ten nom;
Las penas qu'ha patit Ella
(Ho sap tothom)
No tenen nom.

Jova, linda virtuosa,
—Son bé salvat—
No podia ser l'esposa
d'un cap malvat,
—Son bé salvat.

Lo pare may no volía
Lo casament
Ab un nin que molt valía
Pel sentiment,
—Lo casament.

Dins una presó molt trista,
Ferros als peus,
No perdia may de vista
Ella sas creus,
Ferros als peus.

A la torra de las penas
Y dels seus plors,
Arregava sas cadenas
Com ricas flors
Ab los seus plors.

Mentres que fou presonera,
Sempre plorant,
S'exclamá d'eixa manera,
Tot sospirant.

(c) Ministerio de Cultura 2005

Sempre plorant:

«Verge santa, mon cor plora,
«Dauli consol,
«Noy véu més... ell vos implora
«Un raig de sol...
«Dauli consol!
«Já sabeu perqué tant plori
«Dins d'aqueix lloch,
«Nit y dia jo m' hi mori
«A petit foch
«Dins d'aqueix lloch.
«Obriu-ne los ulls al pare,
«Ay lo trist sort!
«Ell no pot volguer encara
«La mia mort,
«Ay lo trist sort!
«Dins aquesta baronía
«De nostre vall,
«Vos sem tots devots, María,
«Com del treball,
«Dins nostra vall.
«Vos oferesch, Bona Mare,
«Com ricas flors,
«Del meu cor, al moment d'are,
«Sospirs y plors,
«Com ricas flors.
«Si se trencan las cadenas
«Som fet lo vot
«De portar las mias penas
«Al lloch devot,
«Som fet lo vot.»

D' eixa presó tan estreta
—La del castell—
Per l' angel ne va ser treta
Lo del castell
Del Bon Consell.

Fora de presó, la Nina
Deixant sos cants,
Pringué barca pelegrina
Per los llochs sants,
Deixant sos cants.

Aquella que vos encanta
—De qui parlem—

(c) Ministerio de Cultura 2005

Va morir en Terra-Santa,
Prop de Bethlem,
D' Ella parlem.

Al punt de deixar la vida
Deya, plorant:
«La mia terra me crida;
«M' hi portarán,
«Deya, plorant.»

Las virtuts de la Donzella
Tots admireu;
Son animeta val ella
—Portan la Creu—
Un ben gran preu.

Dins la cove de la serra
Hi jau los cos
Que no tenía sus terra
May lo repos,
Hi jau son cos.

Eix ramell, que vos encanta
De ricas flors,
Fet en tretze cent xixanta,
Perla dels plors
De ricas flors.

De la terra catalana
Es la cansó:
La montanya com la plana
Coneix lo só
D'eixa cansó.

L'historia de la Donzella
Direm d'hont ven:
De l'arxíu d'una capella
D'un cert convent:
Mirau d'hont ven.

Per copia conforme á l'original:

Lo Pastorellet de la Vall d'Arles.

(c) Ministerio de Cultura 2005

TRIST RECORT.

(*Cansoneta.*)

Angel del cel—hermosa criatura
ta vida fou—la vida d' una flor
bella al matí—gemada y olorosa
al capaltart—marcida per la mort.

Jo t' hi volguí—y per tú no era la terra,
plena de llot—la neu no hi resisteix,
vegí en tos ulls—la divinal mirada
y ara jo anyor—aquell destell de Deu

Ni un jorn tan sols—he visitat ta fossa,
ni un sol moment—he recordat ton cor;
tos ulls, tos ulls—en l' estelada cerco;
mes ¡ay! no'ls veig—¿Hont son?.., Sempre tot fosch!

NARCIS OLLER.

(c) Ministerio de Cultura 2005

UN NAUFRAGI.

ERA 'n Pere Cunill, un guapetás jove com de una trentena d' anys, completament colrat de cara y mans, lo que indicava que pasava en la mar la major part del temps, génit franch y sempre alegre, lo cap de colla pera fer lluida la festa major de Sta. Cristina del pintoresch poble de Llorét de Mar, d' ahont era fill.

Lo seu pare fou un dels primers que ab un jabech y després ab una pollacra-piula féu la carrera de Galicia guanyant una bonica fortuneta que li permeté fer anar al Peret á Barcelona pera estudiar de pilot.

D' aquí se originaren llargas discusions entre pare y fill, mes totas de bon respecte, puig lo primer encare que no fos pilot, sols era patró, volía donar llissons á son fill, que com es de suposar no las admetía, escudat en lo que ell ne deya la *teoría de la carrera,* fent ben poch cas dels práctichs consells del vell patró del *nap* y *col.* (1)

Fets los dos viatjes d' *agregat* y los tres de *tercer pilot* tots á l' América, lo vell Joan Cunill, vá buscar entre los seus amichs *americanos* y capitans retirats, *parts* y *motas* (2) pera poder habilitar al seu fill Peret, fentli fer un barco.

Y aixís fou. Gracias á la molta honrades del vell patró, en Peret Cunill vá poder comandar lo mes ben tallat bergantí que vá sortir del famós constructor conegut per *Pa* y *alls* de Lloret. (3)

---

(1) A la costa de llevant de Catalunya y entre la gent de mar, se 'n diu la carrera del *nap* y *col* al cabotatge en barcos petits y tal com se feya avans; es á dir, navegant sols ab bon temps y cel clar, y ficantse en qualsevol recó de la costa al apuntar un núvol.

(2) Una *part* d' interés en un barco eran 750 duros, y una *mota* eran 300 duros.

(3) A ne 'n *Pa* y *alls* se dehuen la major part de barcos catalans, ab la construcció ó *estampa* especial coneguda per *construcció catalana.*

(c) Ministerio de Cultura 2005

Al arrivar del primer viatje que, sia dit entre paréntesis, fou tan felis que 'n Peret pogué repartir 60 duros per *mota*, lo vell Cunill un dia tot fregantse las mans plé de goig, vá cridar en una cambra á part á la seva muller, santa dona carregada d' anys y de bondat, y á n' en Peret; tancant la porta darrera d' ells,

—Assenteuvos, digué. Vos he cridat pera fervos coneixer un projecte. Fá temps que barrino pera portarlo á cap y ha de ser bó com á fill de l' esperiencia que m' han donat cuaranta anys de corre la mar salada.

—Ola, feu en Peret, de segur que 'm voleu ensenyar una nova derrota pera anar al Janeiro.

—Calla, tabalot, y escolta. Tu ets jove, hon pilot y ab un barco que deixa per la popa al primer *paquet* del mon. Pero d' axó no n' hí ha prou. Lo *fondo* del barco es petit, y no basta pera completar un carregament de *tasajo*, tenint que carregar á nólit mes de mitx barco.

—¿Y donchs, pare, que potser heu descobert una mina?

—Deixam dir. Tu saps que ab en Jaume Garriga som carn y ungla; eil está calentó de butxaca y no mes té una filla, la Cristina, molt guapeta y bona al mateix temps pera una casa. A n' en Jaume ja n' hi he tirat alguna endanada... m' entens?... y vaja, me sembla que no diria que no. ¿Qué tal? ¿Qué me 'n diuhen d' aqueixa almadrava que he armat.

—Pare, ¿voleu que 'us diga la veritat?

—Digas.

—No 'm creya que un *nap* y *col* fes tan bon plan. Pera mi, ja podeu posarhi la proa; ara que la mare hi diga la seva.

—Ay fill meu, feu la pobre dona, aixugantse ab un pany del devantal unas llágrimas que apuntavan, jo sols desitjo 'l teu bé, y que aviat deixis de navegar, perque aixó d' anar á l' América sempre 'm té ab angunia.

Dit y fet; lo plan del vell Cunill aquell mateix any va ser una realitat, casantse en Peret ab la hermosa Cristina quinze dias avans de sortir ell á viatje per Montevideo ab un complert carregament de vi á *compte*, mercés al bonot del vell Garriga.

—

Era una d' aqueixas deliciosas nits que sols se gosan entre 'ls *tropichs*. Lo cel clar sense una boyra espurnejant las estrellas ab gran

(c) Ministerio de Cultura 2005

magnificencia, lluhint en lo zenit la hermosa Via-Láctea, veyentse molt baixa envers tramontana, la solitaria Polar, y brillant envers mitjdia la Creu del Sur y las nebulosas de Magallanes, tot lo cual vol dir que 'l bergantí *Vigilante* se trovava en una latitut septentrional molt baixa.

Favorescut per l' *eliseo* del *gargal* corria 'l bergantí ab totas las velas llargas fent rumbo cap al Riu de la Plata. En Peret Cunill estava al timó, y la gent de guardia prenia la fresca ageguda sobre 'l castell de proa, puig que 'l temps era tan bonansible que no hi havia que tocar ni una *brassa* ni una *drissa*.

—Sembla que era ahir que 'm vareig casar, deya en Peret tot pensatiu, y aqueix ja es lo quart viatje que faix al Sur; desde allavors.

—¡Y quins cambis! Lo pobre pare mort; mort també 'l sogre, la Cristina m' ha posat al mon dos infants mes hermosos que uns angels. ¡Ay si ara 'ls hi pogués fer un petonet!

—Si aqueix viatje es tan felis com los altres, Deu ho vulga, será 'l darrer; ab lo meu capitalet y 'l de la Cristina, compraré una sureda y una vinya y ab las duas casetas que tenim, qui tingui mes que sopi dos cops, que nosaltres ja 'n tenim prou. La pobre mare y la Cristina pateixen massa estant jo navegant, y francament tenint un bon passar en terra es molt trist estar separat de la familia. No, no, fills meus, ara si que tindreu lo vostre pare sempre.

Axís lo bon Peret se feya ell mateix las preguntas y respostas, plé de esperansa en lo porvenir que se li presentava brillant, y no tenint mes ambició que un modest passament pera estar al costat de sa bona mare, sa carinyosa muller y los seus ignocents fillets; y en efecte semblá que 'l bon Deu lo volgués protegir, puig que á Montevideo varen quedar set duros per bota de vi. Allí va carregar tassajo pera Matansas, venentlo en aquell port ab un guany de tres mil duros, y per fí, tot content carregá 900 caixas de sucre pera Marsella escrivint á sa muller lo dia avans de sortir, entre altres cosas: «..... pensa, Cristina meva, que 'ls dias de la nostra separació son contats, puig que 'ls negocis d' aqueix viatje, han anat mes bé que demanats espressament. A la anada á Marsella m' atracaré ben bé á terra, al davant del poble tiraré una canonada; isaré totas las banderas perque 'm conegueu, y m' envihis carta y provisions frescas per cualsevol barca coneguda.....»

¡Pobre Pere! Poch podia pensarse la fí que li esperava!

—

Es impossible presentar un quadro mes grandiós, mes imponent,

(c) Ministerio de Cultura 2005

que una nit de temporal en la mar. Los ronchs del vent xiulan per entre la jarcia ab tons los mes estranys, lo soroll continuat y sort de las rompents del mar, y de tant en tant un cop que fa tremolar tot lo barco y xerriquejar lo fustam per una onada que topa contra la proa y omple la corbeta d' aygua, junt ab la pluja que portada per la furia del vent bat ab forsa contra 'l rostre, tot causa en l' ánimo del marino una impresió agradable, mentres no hi hagi rocas aprop y 's tinga confiansa en la nau; pero si falta alguna d' aqueixas condicions, ¡quina angunia; quina mort moral, més terrible, mil vegadas pitjor, que la mort física que sol venir al cap de vall!

Allavors lo marino no veu en lo temporal ni grandiositat ni objecte d' estudi, sols mira en ell la mort; se li apareix sa pobre mare, sa carinyosa muller, sos tendres fills, que estenent llurs brassos sembla que vulgan portarli ajuda. En aquells moments d' agonía tot maniobrant, passa pel davant dels seus ulls com un panorama tota la seva vida, desde la infantesa; los bons consells del pare, los petons de la mare, las abrassadas de la muller y dels fills; y allavors se li glassa la sang, te por de morir, y lluyta ab la mort, perque sent lo seu cor lligat á altres cors, que no podrian sobreviurel.

En tan trista situació se trovava 'l *Vigilante* una nit del mes de desembre, vigilia de Nadal, empés contra la costa de Catalunya per un temporal desfét de llevant, essent joguina dels cops de mar per haberse desmontat y fet astella lo timó. En Peret corría de proa á popa donant ordres y disposant l' ormeig d' un timó provisional que los tregués del apuro. La gent trevallava tota ab deliri á la veu del seu jove capitá en qui tenian una complerta confiansa.

De prompte minvaren los forts brams del vent, fent un recalmó com si Deu volgués donarlos á coneixer tot l' horror de la seva posició. Sentint las rompents de las rocas, deixaren tots lo travall, cridant espantats: «som á terra; som perduts!»

En efecte, una grossa onada aixecá 'l bergantí, deixantlo aviat caure en pés sobre las rocas, desfentse com un castell de cartas. Una viva d' angoixa 's sentí entre 'ls crits esgarrifosos de la tripulació, cridant: «mare meva, fills meus.» Després va cloures l' inmens remolí que vá fer la mar al enfonsarse 'l barco.

En aquell mateix moment las campanas de la vehina parroquia de Lloret de mar tocavan á la missa del gall.

—

La vigilia de Nadal, cap al vespre, en una blanqueta casa de Lloret de Mar, en una sala ab arcoba, una dona com de 25 anys en tota la

(c) Ministerio de Cultura 2005

plenitut de sa hermosura, despullava pera ficarlos al llit á dos hermosos nens, un noyet de quatre anys y una noyeta de tres. Una velleta estava sentada aprop de la finestra ab los rosaris á las mans, escoltant tota esbarada la forta remor del temporal de llevant que regnava.

—Fills meus, dihueu un pare-nostre pera que 'l pare arrivi sá y bó.

—Oy mare que 'ns portará moltas joguinas d' Amèrica 'l pare?

—Si fills meus, moltas; vaja senyeus y dormiu que demá si Deu ho vol haurá passat lo mal temps, y potser veurém lo barco del pare que vá cap á Marsella; dormiu forsa,

Los dos ignocents angelets quedaren ben aviat dormits, y la Cristina aná á seure á prop de sa sogra.

—Quina cara d' esglayada que feu! diguè la Cristina, que 'us passa?

—Ay filla, ¿no sents quin temporal de vent y mar? ¡Y en Peret no pot ser lluny d' aqueixa costa!

—No tingueu por, mare, feu la jove esporuguida, lo *Vigilante* es un bon barco que ha passat, segons dihuen, un equinocci, y molts pamperos; y ara precisament que 'n Peret vé pera quedarse li hauria de succehir una desgracia?

—Deu fassi que tingas rahó, pero may m' havia fet tanta feresa la mar com ara; no sé que ho fá.

¡Pobre dona! ella ab son cor de mare, presentía l' espantosa trajedia que pasaba en aquells moments á bordo del *Vigilante*, trajedia que no podia presumir ni admetre 'l juvenivol cor de la Cristina, plena de projectes de color de rosa per l' arrivada del seu bon marit.

—Vaja mare, estigueu contenta, puig que 'n Peret ja no s' apartará mes del nostre costat. Si que l' hauriam feta bona, que 's perdés ara 'l *Vigilante*, ahont hi tenim tot lo nostre capital en lo cargament de sucre. Pobre Peret, no li quedaria mes remey qu' agafá l' *octante* y navegar de pilot.

De sopte, una ratxa forta de vent obrí ab gran espetech la finestra y apagá lo llum. La pobre vella com ferida per un llamp caygué á terra, cridant *fill meu, fill meu del meu cor*.

L' instint da mare li havia fet sentir l' últim crit de *mare meva* que doná son desgraciat fill, y que la ratxa de vent portá com misatjer de la mort.

—

Si en aquells moments hi hagués hagut á Lloret una estació de salvament de náufrechs, en Pere Cunill y los seus mariners viurian encara per mes que s' hagués perdut el *Vigilante*.

(c) Ministerio de Cultura 2005

¡Y cuántas y cuántas trajedias com aqueixa se contan tots los anys per falta de medis de salvament.

Y al pensar que ab una petita caritat de tots se podrian salvar totas aqueixas vidas perdudas, y donar marit á tantas viúdas, y pare á tants orfans!

Tan solsament nos privesim d' un dia de postras cada any, de portar un adorno menos en lo vestir, d' estarnos d' un dia de teatro; sols aqueix petit sacrifici que fesim tots, bastaria per dotar á tot lo litoral dels medis de salvament necesaris.

Al presentarse devant de nostre pensament cuadros tan tristos com el d' en Pere Cunill, qui es que no dona una peseta, per ajudar á la Societat Espanyola de Salvament de náufrechs!

Per ells sols demanem la caritat.

JOSEPH RICART GIRALT.

(c) Ministerio de Cultura 2005

LA FULLA,

JUGUET DEL VENT.

Sens may volguer parar los vents gelíus xiulavan.
Pus crits y pus cansons dins lo faig are mút,
Apénas calques flors sobre l' herbe traucavan,
Calques flors ja morint antes d' haver rigút.
L' hivern, lo fret hivern, enviudava las brancas;
Dels roures arrodits las fullas ab fragor
En las marges cayguent, secas y totas blancas,
Remugavan ben baix eix suspir de dolor:

De la primavera embaumada
Era lo goig lo més suau;
Trist juguet de la rofacada
Ma vista ara á ningú no plau.

Me confiava la desqueta
Del seu niu l' anciós aucell;
A mon ombra una cansoneta
Refilaba lo pastorell.

El llaurador, al mitj del día,
Fugint los repetells del sol,
Se descansava ab alegría
Sota al meu fresch y vert llensol.

Al tart, quant la brisa ab son ale
Me gronxolaba en son dols bés,
Soviny á ma suau finale
Lo passant restava sorprés.

Mes ara en l' herba dessecada
Rodóli ab un bruig de mort;
Lo viador m' ha trapitjada,
L' ingrat! ell se riu de mon sort.

Oh! jo me planyi pas de ma fi desditxada;
Jo som sense rencor contre lo vent geliu,

(c) Ministerio de Cultura 2005

Sé masa bé, mon Deu, que si ja som fanada
Es pas sense motiu.

En eixa vall de plors, també cante ta glória
L' oliu ab son vestit sempre vert, oloros,
Com lo salse del riu qu' ha perdút la memória
Del seu fullatge ombros.

Dins lo concert inmens si jo som nota triste,
Ombre pal-le si som al lloch d' estre clartát,
N' ets pas ménos, ó Deu, lo Soberá Artiste,
N' ets pas ménos Bondat!

De malehir mon sort lluny de mí la flaquésa:
Y que fa de ser fulla, estrella ó blau safir?
Per qué n' hom es estát l' orgull de la devésa
Cal pas ménos sofrir.

O vent, es donchs en va que renóvas ta guerra:
Contra jo podes tú bufar nit y matí...
Mes pertant cóm es dur de rodolar per terra
Sens ohir un mercí!

Qui 's recorda de mí? Ni lo passant que cante,
Ni l' aucell qu' en eix temps ha perdút sa cansó...
Del meu no res que bruny als peus d' un humil plante
Qui donchs estíma al só?

Ah! potser ell mateix, l' aybre, l' aybre mon pare,
En el seu fresch tresor balleu no pense més!
M' anomenava ell sa fulla la mes care...
Oh! per ell no som res!

Tú, lo meu Criador, veurás mon agonía:
Si la fulla es no res, qu' ets pas tú Jéhovah!
Dígas-me que ton cor en eix amargant dia
Sab hont la fulla vá!!!

Del llibre *Las Bruixas de Garança* imprés á Perpinyá.

(c) Ministerio de Cultura 2005

NECROLOGÍA.

CADA dia un nou desengany: una nova desilució cada estona. Quan menos nos ho esperavam, quan retrutxia mes fort en nostras orellas lo brugit del seu mohiment alegre y avalotat, l' bavem perdut, deixantnos un contrast de tristesa molt mes aclaparadora y un vuyn molt mes fondo y negre.

Sembla estrany! aquells que 'ns fan veure la vida pel seu cantó mes alegre, aquells que 'ns ajudan mes á caminar pel camí del mon, enretirantnos las espinas que brollan á nostre pas, son los que nos deixan mes aviat; com si per una lley fatal estessem sempre obligats á no entreveure la ditxa mes qu' un sol instant pera pérdrela tot seguit. Jo crech que la felicitat fa com las onas al relliscar per la platja; un moment no mes tapan la sorra que torna á brillejar tot seguit mes uniforme y mes desesperant que may.

*
* *

La coneguí una nit en lo ball del Liceo, ab una disfressa que anava... qu' ho sé jo de que anava! sols puch dir que tota era vida, flors, puntas y sedas. Perque sí vaig oferirli 'l bras, perque sí l' aceptá y sense mes ni menos al cap de cinch minuts ja eram ben intims. Deu meu quins ulls, quinas dents y quins llavis! quina má, quin peu y quina gracia! semblava l' amor dels amors dispensada de... es forta cosa que no 'm puga recordar de que anava disfressada! Nos passejarem per tot, voltant sense adonárnosen totas las salas del teatro y al últim, ja ben tart, nos trobarem asseguts en un sofá del saló de descans.

Tot cracant ella *petits-fours* dels que jo la n' hi aguantava una paperina en la falda, anarem parlant primer d' ell y després de treinta mil

(c) Ministerio de Cultura 2005

no res diferents, sense correcció ni ordre, pero sempre fins, adildats y graciosos. Ella donava 'l tó á la conversa y jo m' hi deixava anar condormit, suaument y ab negligencia, com deu deixarse anar la canya á las sumsadas del oreig frescal d' un capvespre de primavera. Sense parlarne crech que 'ns deyam que 'ns estimavam y això que solsament feya pocas horas que 'ns coneixiam. No sé com fou; pero la conversa aná tornantse seria y ja parlavam com si ella no dugués careta y jo sapigués qui era.

Tot d' una para en sech, ficsantme una mirada com una onada de llum y somrient graciosa tot descansant en la falda la ma en que hi tenia un *petit-four* mitj partit.

Llavors vaig recordar que estavam en un ball:

—Y ell, vaig dirli, qu' ha fugit?

—No qu' encara hi es, va contestarme mitj aclucant los ulls y plegant los llabis com una poncella de magrana, vina qne te 'l ensenyaré.

Y 'm dugué á través d' aquell mon que no 'ns veya ni 'l veyam, al devanter d' un palco.

Lo veus, me digué assenyalantme un palco d' enfront, en lo qui una colla de jovent seya y cridava al entorn d' unas disfressas xerraires y esparbilladas. Miratel; també es allá, continuava allargant la ma, que duya desenguantada, cap á la orquesta y fentme ficsar en las parellas que ballavan. Cercal per tot allá ahont vulgas y sempre 'l trobarás alegre, bellugadís y esbojarrat

Y era cert: per tot lo veya; per tot se bellugava donant vida y mohiment á aquella munió frisosa de goig y d' emocions ja mitj abrigadas per la calor, la llum, l' orquesta, l' amor y l' alegría.

*
* *

Y no es pas solsament allí ahont l' he trobat, sino que per tot ahont hage dirigit mos passos en aquestos dias, també hi era.

L' he vist recolzat en la xemeneya del saló ahont ballavan las disfressas d' alta societat, rioler y festiu descollant al devant de las flors qu' omplian l' espléndida repisa: l' he vist en la modesta reunió de la classe mitja que feya bellugar entussiasmada, al só d' un piano tocaper quatre aficionats qu' anavan tornantse pera ballar los uns, mentres tocava l' altre; l' he vist fins en los balls de las criadas, en lo saló de la Palmera y altres congéneres, ahont mes frissós que may, pot ser se feya mes espansiu y accentuat, mes esvolatador y mes cridaire.

Si hos hi haguesseu ficsat, l' hauriau vist aquestos últims dias, galantejador en la rambla anant de cotxe en cotxe y de balcó en balcó, repartint rams, *bombons* y finesas á las senyoras; mes tart l' hauriau

(c) Ministerio de Cultura 2005

trobat pels carrers y plassas cridaire, enrogallat y desgraciadament un xich ordinari (no hi ha ningú sense defectes) y per últim omplint de gom á gom los cafés, ahont se 'l disputavan de taula en taula, mimantlo y festejantlo com si li demanessen per favor un dels seu acudits sempre festius, aguts, bullanguers ó sardónichs.

* * *

Dimecres al seu enterro hi concorregué gayre bé tot Barcelona. Totas las classes hi eran representadas; pero no ab una comisió exigua com solen fer algunas corporacions oficials, sinó al contrari ab esplendidés, ab luxo.

Uns hi anavan á peu, altres ab cotxe, no pochs á cavall y tots possehits de la pena mes fonda, pensant que 'ls havia deixat un amich tant alegre, tant divertit, tant aixelebrat y tant humorístich com tardarán molt á poguerne trobar un altre.

* * *

Dimars á la nit quan se moria, tinguerem la pena de sentir acompanyar sas derreras bafaradas de vida, sa agonía com si diguessem, d' una manera que 'ns trencá 'l cor.

Un gabell de quitxalla malvestida, espotressada y bruta, disfressada ab trajos mal endegats, li cantava una cansó repulssiva y si se 'ns permet la paraula anti estética.

De setze; cantavan aquells xicots acompanyantse al só d' una caldera vella,

De setze, de setze, de setze 'l vi;
lo pobre carnestoltes s' acaba de morí.

ADRIÁ.

(c) Ministerio de Cultura 2005

MON PRIMER AMOR

I.

«La marquesa de B té 'l gust d' invitarlo per lo ball de trajes que s verificará en sos salons lo próxim dimars á las 11 de la nit,**
Lo frac hi es obligat.
Sr. D.

II.

Lo gran saló de la marquesa, un hora y mitja després de la anunciada, presentava un aspecte enlluernador, tanta era la munió de sedas, or y pedrería que lluhían las cent senyoretas que del bras d' altres tants joves vestits de rigurosa etiqueta, lo clach al bras, lo mocador en l' armilla y lo guant blanch als dits, s' entregavan al deliciós mareig del voltejar d' un walz, del que la orquesta, colocada en una saleta aprop, indicava los últims compassos.

Terminá 'l walz y l' entorn del saló 's vegé ocupat per las balladoras entretingudas en conversació ab sas parellas, quals hábits negres destacavan com nuvol espés en cel clar y brillant.

Llavors entrí.

III.

En un ángul de la sala illuminat per magnifich y bronzejat canalobre per que allí 's rebía ja indecisa la claror de la gran aranya central, una joveneta d' uns divuit anys era l' objecte de la afanyosa complacencia y galantería de tot lo sexo masculí: ¡Y á fé s' ho mereixía!

(c) Ministerio de Cultura 2005

Vestía 'l trajo francés de menestrala en temps del Directori y l' eleganta paperina color de rosa cubría sos cabells reculiits per darrera, y empolsats los que quehían sobre 'l front.

Sa cara encesa per 'l fatich de la dansa y avivada per l' animació de sos ulls, dos llanternas preciosas que al veurerlas tancadas semblava que un se quedés á las foscas, y engalanada al final per una munió de dentetas blancas com..... sols com ellas mateixas, varen ferme un efecte inesplicable.

Agitat mon cap per una idea fixa, llensí la vista vers tots los recons de la sala fins que mas miradas varen trovar al amo de la casa.

Eram amichs y vareig anar á demanarli ma presentació.

IV.

—.....

—Moltissimas gracias.

—Contim sempre son mes humil servidor.

Y presentat ja vareig separarme de ella sortint de la sala per entrar á la de fumar.

V.

Un calendari colocat en la mateixa paret de la negra chimenea de marbre, sobre la que reposava un magnífich rellotje, indicava lo dia en que lo ball habia comensat.

Eran mes de las dotze: ¿perqué no podia treurerse ja aquell papeı?

Cambio 'l dia y en aquell moment lo rellotje feu sentir lo *ning* (strident de sa veu metálica. ¡Las 3 del matí del 31 de Janer!

Acabava jo mateix de afegir sense volerho un any mes al número dels que ja contava.

VI.

Aquella matinada al retirarme á casa y al volguer agafar la ploma com de costum, no vareig poguer trassar ni una sola ratlla.

Es qu' en una sola nit y en l' interval de pochs minuts vaig experimentar com vé lo primer amor y ab quanta senzillesa un home cambia d' edat.

F.

(c) Ministerio de Cultura 2005

AVANT.

Camina 'l tren. De llunyas encontradas
La veu humana s' ou.
La llum exten sas fitas limitadas;
Y lo llamp, obedient, á bategadas
Tot l' Univers remou.

Engreit nostre segle de sa gloria,
Guayta enrera, sever,
Y ajocantse l' orgull en sa memoria,
Aixís diu al passat, obrint la Historia
ab sas grapas d' acer:

«Oh, mos folls ascendents, segles que colga
Un oblit condemnat,
Cóm voleu que 'l pervindre vos absolga,
Mentres quedi una génera que 's dolga
De tant temps malversat?..

¿Cóm voleu que lo mon vos reconega,
Si entre sombras ¡os veu,
O ab la copa del goig que vos ofega,
O ab lo ferro en lo puny, tot temps en brega
Disputantvos un Déu?..

(c) Ministerio de Cultura 2005

¿Cóm voleu que l' esprit que á mi 'm comana
Fos l' esprit que vos guiá,
Si cubrintvos d' acer, d' or ó de llana,
De torpesa no mes, junt ab la gana,
Vostre hereu heretá?....»

Y al tombarse, cufoy, com si á tal hora
L' haguessen d' aplaudí,
Del pervindre lo fuet sent á sa vora,
Mentres crida una veu: «avant y fora!..
Es «Avant» ton destí!....»

JOAN PONS Y MASSAVEU.

(c) Ministerio de Cultura 2005

QUADRET.

De las montanyas del Septentrió
la nuvolada ve que fa pó...
ja las campanas del Monestir
mitja nit signan... ¡quina tristó
que fa per dintre lo cementir!
Com llunyadana veu funeral,
ressona sempre lo tró pel alt:
¡quina tempesta, quin foch etern!
Verment diriau que 'l temporal
tots los dimonis dú de l' Infern.
Céquias y ninchos y panteons
ensemps flamejan al pet dels trons,
cruixen y 's badan los baguls vells,
y alats fantasmas á munions
van volajantne per demunt d' ells.
La vella bruixa que fa la sort,
sent que l' estira lo bras del mort,
y al diable crida pera fugir:
al lluny s' escolta lo trist acort
de las monjetas del monastir.
A l' abadia lo bon rectó
encen los ciris tot plé de pó.
y 'ls salms murmura si 'l tró retruny:
l' oliva salta del llantió
y tota bruta pel teulat gruny.
De la tempesta may para 'l bram,
de la campana s' ou sempre 'l clam,
dels boscos surien estranyas veus,
y á la blavenca claror del llamp
del fossar lluhen las santas creus.

F. BARTRINA.

(c) Ministerio de Cultura 2005

LO MEU BARBER.

o no soch aprensiu, y ab la mateixa tranquilitat ab que m' assento á la butaca del teatro esperant que 'ls actors me fassin pessigollas á l' ánima y al cor ab los versos y 'ls efectes d' una obra dramática, m' assento á la clássica poltrona ab brassos y ab pell de badana al respaldo y al assiento esperant, que 'l barber me passi la brotxa y la navaja per la cara.

Com que vaig á ca 'l barber una vegada al mes, ja pot suposarse que 'l dia que m' hi presento té feyna llarga, y per aixó es que m' agrada tant passarhi mitja horeta ó tres quarts escoltant la verbositat dels fadrins y del amo, ab las discussions dels que esperan tanda, perque 'ls que fan afeytarse ab prou feynas poden dir res ja, perque inflan las galtas á fí de que la navaja passi mes suaument, ó perque tenen los llavis tancats pera que la sabonera no 'ls hi entri á la boca, ó per ultim evitan lo parlar, perque ab una contracció de cara la navaja no 'ls hi fassi una sangría.

Un dia, donchs, que cadascú dels presents donava á la publicitat algun fet de la seva vida, l' amo de la botiga 'ns esplicá lo seu aprenentatje de la següent manera:

—«Jo vaig entrar d' aprenent á ca 'l barber del meu poble, un home vingut de Andalucia, que estant de guarnició al castell, va enamorarse de la filla d' un boter vehí de casa.

Obtinguda la llicencia pera sortir de la esclavitut del exército, prengué l' altra pera deixar la llibertat de solter, y com que l' esser soldat era degut á que havia entrat á servir en lloch d' altre donantli en pago una cantitat no despreciable de diners, al acabar lo servey feu

(c) Ministerio de Cultura 2005

lo pensament d' establirse en lo meu poble y aixís es que llogá una botiga en lo carrer major, la feu amoblar, si no ab luxo d' un modo que encara no estavam acostumats á véureho, ab miralls grans, pedra marbre, quinqués de petróleo y unas vidrieras ab transparents, obrintla l' endemá d' haver contret matrimoni.

Com que era un home de parlar afable y esplicava molts qüentos que feyan riure, y á mes sabia tocar molt be la guitarra, cosa indispensable als del seu ofici, desseguida li ompliren la botiga, los dias feyners los desocupats y 'ls dissaptes y diumenges los parroquians, omplintli al mateix temps lo calaix de manera que al cap d' uns quants anys pogué ferse propietari d' una casa á la plassa.

Contribuhí á dispensarli tothom sas simpatías, lo sentirli á dir que encara que castellá no volia gnanyarse la vida á Catalunya parlant una llengua estranya y tan s' hi esforsá que á la fí va perdre 'l deix andalús, dihent *setze* tan be com qualsevulga fill de la vila.

Com era bastant instruit y parlava ab desembrás exposant sas ideas ab claretat, y s' interessava de veras por los avensos del poble, al poch temps la seva botiga fou lo centro de la política ahont s' hi reunian los notables, sortint mes de quatre vegadas de casa seva la candidatura pera 'ls regidors ó 'ls diputats.

Allavors fou quan lo meu pare, ab mes bons desitjos que cabals, concebí la idea de donarme una carrera, y encara que jo sols tenia catorze anys, va ferme la proposició de que podia entrar á casa 'l barber á apendre de afeytar, pera mes tart solicitar una plassa d' aquellas que cada dia anuncian los diaris de Barcelona, ab que podria guanyar pera las caixaladas y concorrer al mateix temps á l' aula.

Apesar de que era encara noy y no entreveya 'l alcans d' aquella proposició, vaig aceptarla ab molta alegría, mes que per altra cosa perqué aixís 'm diferenciava dels meus companys que tot just sortits d' estudi se veyan precisats á seguir als seus pares cap al camp ó la vinya moltas vegadas descalsos y ab lo cistellet al coll.

Tingueren una conferencia 'l pare y 'l barber donant per resultat que jo anaria á casa d' aquest los dijous y 'ls dissaptes á la tarde y 'ls diumenjes fins al mitjdia, donantme sopar y dinar los dias citats y ensenyantme l' ofici en cambi d' endressarli jo la botiga.

La meva primera feyna va ser lo portar l' aygua en las bassinas als fadrins, escombrar y recullir los cabells que l' amo venia á un perruquer de Barcelona que feya quadros *al pelo*, com un que n' havia vist alguna vegada á la perruqueria del Rey en una raconada del Call. Després me permeteren ensabonar y mes tart ja pentinava fins que vaig sapiguer de tallar cabells, sense fer escalas.

(c) Ministerio de Cultura 2005

Apoch apoch anava instruhintme en l' ofici ab tota la afició que era d' esperar, afanyantme á apéndrel per lo desitj que tenia de véurem aviat ab la navaja als dits fent la barba als parroquians.

Pero aqueix dia may arrivava; passava 'l temps sempre fent lo mateix y aixó á mi 'm tenia anguniós.

Si alguna vegada ho deya al amo aquest me responia que encara no era l' hora, de manera que al últim vaig afigurarme que no volía deixarme afeytar perque tenia por que li fes la competencia.

—Tens poca práctica; 't falta experiencia. Quan coneixeré que pots, avans que ningú m' afeytarás á mi.

Cansat ja de tantas dilacions un dissapte al mitjdia vaig pensar:

—No passa d' avuy; ja que l' amo no ho vol, aquest vespre m' emporto las eynas y afeytaré al pare. Ell no 'm dirá pas que no; al contrari estará mes content que si tragués la rifa perque veurá 'ls meus avensos y aviat podrá enviarme á ciutat pera donar compliment á la seva idea.

Tot just acabava de pensar aixó, estant decidit á portarho á cap, s' obra la vidriera de la botiga y entra un home dihent:

—Que m' afeytareu!

Quin pensament va acudirme! Los amos eran á dalt que dinavan, jo era sol á la botiga; ¿per qué tenia de cridarlos? No podía presentarse pas millor ocasió pera posar en planta aquell desitj que tan me tenia frisós.

Vaig mirar al parroquiá y una alegría ínesplicable omplí tot mon cor. Precisament era l' home mes pacient del poble y fins se deya que la dona li portava las calsas. Estava, donchs, ben decidit.

—Seyeu! vaig dirli.

L' home 'm va mirar sonrient boy dihentme:

—Ja afaytas?

—Sí; cada dia m' he ensajat ab l' amo desde dilluns y n' he surtit be.

—Donchs, endevant.

—Apa, noy, vaig pensar. Aquesta es l' hora de demostrar la teva ciencia.

Ell se seu, jo li poso 'l devantal, ficantli 'ls panys entre 'l coll de la camisa, tiro aygua á la bassina y vinga ensabonarlo. No sé si fou per la emoció que sentia, que vaig omplirli tots los llavis de sabó, de modo que ni gosava á dir res per por de que li entrés á la boca, quedant ab aquesta herméticament tancada, ab las galtas infladas y mirant al sostre ab los ulls mitj aclucats.

Prench un drap, hi faig tres ó cuatre dobles y li coloco á la espat-

(c) Ministerio de Cultura 2005

lla ; agafo la navaja, la passo per la pell que hi havia penjada al costat de la poltrona, m' arremango la mánega y li faig girar lo cap de cara á l' altra banda.

Jo no m' hi veya de cap ull: sentia soroll dintre 'l cap, los polsos se 'm removian com si tingués febre; las mans me tremolavan.....

De prompte sento un gemech ofegat, com si surtís del fons de la terra; jo res, avall y fora; després l' home s' extremí com si tingués esgarrifansas de fret..... al poch rato se torná groch com una cera y deixá caure 'l cap com si de repent li haguessen faltat las forsas.....

Allavors la realitat me desvellá del meu deliri; lo devantal blanch estava ple de tacas vermellas, la navaja y las mevas mans també; vaig mirarmel y un pensament terrible m' horrorizá.

—¡L' he mort!

No vaig esperar mes; esporuguit, sense la gorra, ab la navaja á la ma y la mánega arremangada, surto de la botiga, y 'm poso á corre lcarrer amunt.

Semblava que 'm perseguian y que las camas se 'm paralisavan; un pes disforme 'm robava las forsas; volia respirar y no podia; la boca oberta se 'm assecava en lloch de refrescarsem ab l' ayre que engolía; a cara m' abrusava; tot donava voltas y no coneixia ahont era.....

Al arrivar al torrent vaig buscar un lloch ben amagat entre las canyas que 'l rodejavan y allí 'm deixí anar fatigat y perduda l' esma. Semblava que havia fet cent horas de camí corrents, sense descans!

Ab la tranquilitat y 'l silenci vaig anar refentme; un plor saludable, pero plé de remordiments esclatá de mos ulls y al arrivar al vespre, feta arreu la fosca, sense sentir altre soroll que 'l suau remoret de la brisa que bressava la febles canyas, tremolant y ab verdadera pena, vaig comensar á cridar al pare y á la mare acompanyant sos noms ab la paraula perdó.

Pero ningú 'm sentia y tot me representava á aquell home mort á la cadira y plé de sanch. Los arbres me pareixian fantasmas que 'm tenian prés. Lo brugit apenas perceptible que feya l' oreig al passar entre las canyas la meva imaginació sobressaltada lo aumentava desmesuradament y la por m' arraulia cada vegada més, acabant per ennuagarme y pérdrem las forsas pera cridar.

Ja era tart de nit; no sabia 'l temps que havia passat, pero á mí 'm semblava interminable; de prompte vaig sentir veus y trepitj que anavan acostantse y al poguer entendre lo que deyan comprenguí que 'm buscavan.

Lo plor torná á bessar de mos ulls, la soletat en que quedaria si no 'm feya sentir m' espantá mes que 'l cástich que poguessin imposarme

(c) Ministerio de Cultura 2005

y vaig cridar altra vegada y allavors los que 'm buscavan, guiats per los meus sanglots, s' acostaren allá hont era y se 'm endugueren.

—¡Perdó! perdó! deya: no hi tornaré may més!

Los que 'm duyan no feyan cas de mas paraulas y parlavan entre ells, si be ocupantse de mi y dels meus pares.

Me portavan agafat per la ma. No sapiguent encara qui eran, me cridrá l' atenció lo soroll de botas que feyan al caminar, ja que 'ls del poble no mes ne duyan si be no tots, los dias de festa.

Mirantlos de regull ¡y apoch apoch, perque fins me semblava un crím la meva curiositat, los coneguí. ¡Eran los civils! Lo meu desespero allavors fou gran. Vaig intentar fugir, me resistí á seguirlos pero pogueren mes que jo. Ells eran uns homes alts y sapats que en aquella ocasió me semblavan gegants y jo era un xicot, una criatura.

—¡No bo vull! No hi vull anar á la presó! cridava aturantme y ells fentme caminar.

D' aquesta manera arrivarem á casa. Ningú era al llit.

La mare plorava; lo pare 's passejava amunt y avall de la cuyna que era bastant gran, intranquil y desesperat y lo barber s' estava á la porta ab dos ó tres companys enrahonant del incident.

—Al sentir que veniam, coneixent que eram nosaltres per los meus plors, se ficaren dintre á assossegar al pare, de manera que al passar lo llindar de la porta, vaig veure que 'l tenian enrotllat pera deturar lo seu primer impuls, que era 'l de pegarme, mentres la mare s' alsá corrents y se 'm endugué cap adalt, sense que ningú tingués temps de ferme cap pregunta ¿Y pera qué, si ja ho sabian tot?

Al reparar en la quietut que regnava á la botiga després que jo havia fugit, sortiren á mirar que feya y al veure á aquell home deixat anar sobre la poltrona y ple de sanch, pensaren que qui sab si era mort, baixant desseguida 'ls amos, y tornantlo en sí al veure que sols estava desmayat per lo dolor del efecte que la meva navaja havia fet en sa cara. No cal dir que las senyals se li conegueren per molt temps.

No m' imposaren altre cástich que un sermó del pare y un altre del barber, aquest fet ab molta ironía devant dels parroquians que omplian la hotiga, durant moltas setmanas las brometas que 'm feyan tirantme algunas paraulas alusivas al fracás que m' omplian de vergonya.

Lo temps y la paciencia meva van anar cambiant completament lo género d' aquell incident, y quan l' amo me doná permis pera afeytarlo, vaig mirarmhi tant que acabat va dirme:

—Serás lo millor fadrí de casa!

(c) Ministerio de Cultura 2005

Allavors, com per vindicarme, vaig fer que tots los parroquians fossin per mi afeytats y un cop lograt, vaig despedirme de tots pera baixar á Barcelona, puig tenia ja divuit anys.

La carrera se la va emportar lo pare morintse y en lloch de seguirla, ab lo poch que 'm va deixar vaig plantar aquesta botiga, fent ja vint anys que hi estich establert.»

Aquí callá 'l meu barber en lo mateix moment que 'l fadrí 'm deya —Si es servit!—Y jo me 'n vaig anar cap á casa, y agafant paper y ploma vinga omplir quartillas y aqui ho tenen.

SIMON ALSINA Y CLOS.

(c) Ministerio de Cultura 2005

FLOR PRIMERENCA.

Avuy, tot portant de dol
l' ánima presa,
he sortit cercant consol
per ma tristesa,
y á la voreta del riu
que sempre m' crida,
remembrant dels jorns d' istiu
lo pler sens' mida,
m' he aturat á reposar
damunt la sorra
mentre ohía suspirar
l' aygua que corra.

May tan trist com allavors
semblat m' havia,
aquell lloch font de dolsors,
niu de poesía.

Devant meu, l' antich castell
que s' aixecava
y qu' encisador y bell
sempre m' semblava,
se m' mostrá en aquell instant,
quasi esglayantme,
com la sombra d' un gegant
amenassantme.

Lo puríssim blau del cel
boyras cubrian,
y 'ls turons dintre son vel
despareixian;
ni un aucell feya sentir
tonada dolsa,

(c) Ministerio de Cultura 2005

ni una flo' s' veya lluhir
damunt la molsa,
y 'ls álbas allí aplegats
de socas blancas,
extenent com esglayats
sas nuas brancas,
pareixian gran munió
de calaveras
que mostressen la blancó
de llurs osseras.

Mon ánima en son intern
esfarehida,
s' extremí al pensá en l' hivern
d' aquesta vida
y encara ab dolor mes viu
que quan hi anava,
de la voreta del riu
me n' entornava.

Mes de sobte com visió
falagadora,
veig lluhir un arbre en fló
allí á ma vora.

¡Oh benhajas, atmetller,
arch de bonansa;
tu d' un temps mes falaguer
ets esperansa.
Tornará per mon consol
la primavera:
tornará ab lo rossinyol
brisa lleugera.

L' atmeller aixís m' ho diu
trayent florida
y mon cor que ab goig sonriu
la pena oblida.

AGUSTI VALLS Y VICENS.

(c) Ministerio de Cultura 2005

LOS NIUS

PER EMILE ZOLA.

(Traducció).

Entre 'l fum y 'l trasbals de Paris, viu tot un poble d' enamorats qu' estima, canta y badoqueja tranquilament per lo bell mitj de la máquina, sense fer esment de sos xiulets ni de son terrabastall. Que 'l Titán trevalli y esbufegui tant l' hi fá; ell donaria totas las invencions modernas per un brí de palla; totas las fortalesas del mon, per un raig de sol.

Los tals enamorats son uns filosops alegres, que tenen l' adorable candidesa dels pobres d' esperit y dels amants, se fan l' amor y 's basteixen los nius al centre mateix de la máquina, entre 'l fum y 'l trasbals.

Deixéume parlar d' aquest poble d' aucellets. Las primeras alenadas de la primavera los hi han dit que l' hora del amor es arrivada, y ells, ab mellor instint que 'ls homes, s' han aparellat á gust del cor, sens recordarse del qué dirá 'l mon.

Ahir, als Camps Elísseos, una jova, una casadeta qu' anava á esser mare, s' estava asseguda devant d' una *pelouse* del quadro Marigny. Anava vestida de seda grisa, y tant sas petitas mans enguantadas, com las blondas de sa faldilla y de son cos, com lo color trencat de sa cara, deyan ben bé qu' era una dona elegant y rica. Tenia aquell ayre caygut qu' es propi de tota persona entregada al luxo.

Devant d' ella saltavan alegrement per l' herva de la *pelouse* dos pardals que, are l' un, are l' altre, plegavan un brí de palla y fugian cap un arbre vehí, ahont feyan niu. La famella prenia allí ab tendre-

(c) Ministerio de Cultura 2005

sa cada palleta, l' embrollava ab los altres materials ja recullits y ab las potetas l' aplanava, tota entendrida y piulant dolçament. Era alló un vá y vé furtívol y silenciós, un neguit d' amor en que la tendresa á la forsa y á la riquesa suplia.

La desconeguda, vestida de seda grisa, la casadeta qu' anava á esser mare, contemplava 'ls dos enamorats que preparavan ab tant d' amor lo bressol de palla, y pensava en los pobres que pera servar del fret á llurs fillets sols disposan d' un jas d' herva y del calor de llurs cors. Sonrigué ab dolça tristesa y en sos grans ulls creguí llegirhi eix pensament:

—¡Deu meu! Qué 'n trech d' esser rica, si essentho no puch tenir los gustos d' eixos aucells. En aquest moment un ebanista fá lo bressolet de caoba en lo qual una dida de Picardia ó bé de Normandía hi bressará á mon fillet.

Una máquina de vapor, negrota y vulgar, está fent los teixits de llana y de fil que servirán pera envolcallar y acalentar sos delicats membres. Una obrera li cusirá la robeta y una bona dona 's prepara á cuydarlo en sos primers dias. Jo tant sols l' hi seré mare á mitjas, pobrissó, l' entregaré al mon nuet y..... prou. ¡Si 'n son de ditjosos aquestos aucellets! Qui los hi construheix lo bres y teixeix los abrigalls que necessitan los seus petits, si no ells mateixos? No tenint res, per un miracle del amor, tot s' ho crean; de la primera soca d' arbre ne fant bressol calentó y cómodo; lo primer forat de paret que trovan y quatra pallas los hi bastan; en la mateixa pobresa y feblesa que 'ls volta hi trovan vivíssims plaers. Ah, si jo mateixa 'm pogués fer lo bressolet, los volquers y la robeta que necessitará 'l meu nen pera viure y creixer! Sols una mare pot compendre aquella frisor d' alas d' una femella en lo niu.

Las nostras donas envejan l' entretinguda maternitat dels aucells. Are comprench mellor lo que diu Michelet, parlant dels nius.

«L' eyna, verament, es lo cos del mateix aucell, son pit, ab lo qual uneix y prempsa 'ls materials fins amotllarlos, barrejarlos y lligarlos ben bé ab lo conjunt.

«En la part de dins, l' instrument qu' imprimeix al niu sa forma rodona no es encare altre que 'l cos del aucell. Tot girantse constantment, comprimint las voras per tots cantons, es com arriba á formar lo cercle.

«Sa casa, donchs, es la persona mateixa, la seva forma y son més gran esfors: millor diré, son sufriment. No hi ha en ella un sol brí d' herba que pera amotllarlo no haja exigit mil y mil apretadas de pit,

(c) Ministerio de Cultura 2005

de cos, y ayre bó, sempre donadas ab respiració neguitosa, ab palpitació pot ser.....

«L' aucell si fá 'l niu es pera sa familia. Sensé pensar en sos enemichs, dormia confiat entre 'ls claps del brancam; mes, un cop s' ha aparellat, la esperansa, lo presentiment de la maternitat l' ha fet artista. Lo niu es una creació del amor....»

Pe'l camp, los nius sembla que brotan naturalment dels márgens y dels arbres, com flors, com rosas gemadas. Lo primer raig de sol los fá esclatar y florir y, á l' hora que 'ls auba-pins exhalan llurs aromas, piula en élls la niarada. L' ayre lliure y pur es la veritable pátria dels aucells.

Los pinsans y las caderneras esculleixen las matas per ajoch; los córbs y las garsas s' enfilan á las més altas brancas dels arbre-polls; las cogulladas y 'ls estornells dormen en terra entre 'ls blats y la brossa. Cada bosch, cada prat, se converteix en cambra nupcial, en bressol tranquil y ombrívol. Los púdichs amants buscan lo gran silenci, la santa pau del camp. Prou sé que hi ha malvats que fullan los nius pera plumar los moixonets ó pera menjarse 'ls ous en truyta; per aixó 'ls aucells s' amagan més y més cada any: fugen cap al desert.

Casi, casi tan sols las aurenetas y 'ls pardals gosan á viure en las parets y arbres de las poblacions. Aquestos viuhen y s' entregan al amor entre nosaltres. Ni las polsagueras, ni nostres esblaymats carrers, ni nostres horisonts poblats de ximeneyas, los espantan; naixen y moren entre las llambordas del empedrat. Volan á son gust, sense fer cas dels esbufechs ni del panteig contínuo de la gran máquina de la civilisació moderna y, á cada primavera, reprenen llurs amors, ja en nostras teuladas, ja en las ximeneyas de nostras fábricas, ja sobre 'ls fils del telégrafo, mal que 'l rebombori dels carrers aixordi.

De dalt de llurs nius de palla y d' argila, los pardals y las aurenetas, 'ns donan llissons de tendresa y de bella pau.

Es cert que nosaltres tenim engaviats canaris, y que ponen y covan; mes ¡oh Deu, quins amors mes tristos los d' ells! Qualsevol diria que 'ls tals canaris están units per casaments de conveniencia; feta la presó, fet lo niu, tot fet, l' unió que 'ls lliga, trista y fatalment, es pera mí imatge de las nostras. Si s' estiman y amanyagan es perque no poden menos; si crian, crian un fills tots tristos y sonsos que jamay tenen lo vol alegre dels fills de l' amor.

Cal veure 'l pardal lliure en los forats de las parets vellas, las aurenetas en las cornisas de las ximeneyas. Entre aquestos sí que sols hi ha casaments per amor; s' estiman y 's reprodubeixen sens recel, son amants y no esposos. Los piulets de tendresa que llansan per nostras

(c) Ministerio de Cultura 2005

plassas prou arrivan més á l' ánima de nostres badochs enamorats que 'l fort xiulet de las locomotoras.

A las aurenetas los hi agrada Paris; tant, que d' aquesta ciutat se n' han fet la torra pe 'l estiu, lo reconet estimat y benvolgut ahont veven á satisfer llurs amors. En arrivant, cada una d' eixas viatjeras, visita tot seguit lo niu que tingué de deixar als primers frets, adoba sa caseta, la reforsa y la encoixina de plomissol. Durant tota la nova estació, aqui s' estimarán, aqui tornarán á gaudir dels plahers del any passat.

En los pobles del mitjdia de Fransa, he vist casas que tenian las finestras y teuladas festonejadas de rengleras regulars de nius d' aurenetas. A Paris, lo soroll dels carrers las espanta un xich y 's refugian en las ximeneyas, en los punts mes alts dels edificis, ó demunt de las parets vellas.

D' un bon home he sentit dir que, durant tot un abril humit y gelat, no havia gosat á fer foch en la llar ni pera coure 's lo menjar. Pe 'l canó de la ximeneya sentia 'l xarroteig d' una aureneta qu' havia fet lo niu á dalt y 'l bon home no volgué mortificar á aquella pobre mare fentlhi perdre la vista ab lo tuf y escalfor del fum.

Mes lo veritable fill de Paris, lo pillet de l' ayre, es l' esparvillat pardal, aquell alet que porta fins la brusa grisa del xicot del carrer. Com ells es enjogassat, atrevit, per tot se fica. Son crit sembla una mofa, sas voladas un gesto de broma, sos moviments de cap tenen una certa confiansa provocativa de murriet.

Més s' estima viure entre las polsagueras dels passeigs y la calor dels *boulevards* qu' al mitj de las ombras frescals de Meudon y de Montmorency. Disfruta ab lo soroll, beu en los regarols dels carrers, menja pá y 's passeja tranquilament per las aceras. Va deixar los boscos, perque ab la companyía d' altres animals, sonsos y enderrerits, ell s' aburria, y va venirsen á viure ab nosaltres, dormint sota nostras teuladas quan crema 'l gas y fent de dia tot lo que be li apareix en nostres carrers, ja siga passejant, ja tot atrafegat.

Lo molt pillet es un parisien que no paga contribucions, disfruta de la ciutat y no ajuda á sostindrela. Es, en un mot, lo titit de l' aucellada, y te una vera flaquesa pe 'l pá de pessich y per la civilisació moderna.

Pera veure fins ahont arrivan la tendresa y las traidorías dels pardals, no hi ha com anar pe 'l maig á contemplarlos en nostres jardins públichs. Hi ha molta gent que 's passa la estona en lo Jardí de Plantas contemplant las bestias engaviadas; jo hi vaig á veure las qu' están lliures, tot aquell be de Deu de pardals que vola á son gust.

(c) Ministerio de Cultura 2005

Ells omplan lo voltant de las reixas ab llurs cants de triomph, cantan ben alt la llibertat del ayre, del espay, entran impunement en las gavias, hi portan l' espectacle de llur llibertat y son un desespero etern pera 'ls pobres presoners. Prenen molletas de pá de las monas y dels onsos; las monas los amenassan ab lo puny, los onsos se contentan ab grunyir y protestar ab un balanseig de cap, plé de desdenyosa impaciencia. Y aquells volan y cantan, representant la llibertat en aquella gran gavia, hont l' home ha intentat tancarhi la creació.

Pe 'l maig, los pardals del Jardí de Plantas, fan niu en los arbres dels caminals. Se tornan més manyagons y, de tant en tant, provan de picar algun brí de llana ó de crin del pel dels animals. Un dia vaig veure un gran lleó qu' ab lo cap agegut damunt de sas potas que tenia estiradas, se mirava un pardal que, tot enjoguessat, saltava pe 'ls barrots de la seva gavia. Lo lleó tenia la mirada pensívola y en sos ulls, humits y somniadors, podia llegirshi una sort de somni dols y conmovedor: somniava ab lo desert..... y va deixarse arrencar pe 'l pardal un pel roig de la pota.

Quan las niaradas han posat ploma, un nou aixám de mofetas, desvergonits, baixa á ficarse per las gavias de las feras y, devant dels leons, s' entrega content als plaers de sa llibertat y traidorías.

NARCIS OLLER.

(c) Ministerio de Cultura 2005

CUADRET

Allá á las comas del vell Montseny,
dret ab la manta dalt d' un pedreny
hont tot l' any grunyen los vent del Nort,
sa estesa d' ascles vetlla ferreny
lo carbonayre de Font de Cort.

Talment diríau qu' es Llucifer
quant fa sa tasca, la nit al ser,
voltat de flamas y d' espurnall,
badant las pedras per fe 'l piler
á cops de roca y á cops de mall.

De dia 's fica boscatge endins,
y esbranca roures y esbranca pins
destralejantne per tot-arreu:
si rebat l' eyna pels rochs vehins
sembla qu' espurnin los llamps de Deu.

Lo vent, la pluja, l' udol del llop
á l' hivernada sempre sent prop;
y aixís qu' arríba tot trist Nadal,
plega la manta, penja l' esclop
y baixa al poble pel timberal.

Lo cel se posa pera nevar,
toca á matinas lo campanar,
y 'l carbonayre n' entra al poblet:

(c) Ministerio de Cultura 2005

ja de sa casa passa 'l llindar;
ja se 'n pot ríure del vent y 'l fret.

Sopa, encen ascles, tasta 'l bon ví
qu' escampa 'l flayre del romaní,
parla ab la dona de temps millors;
y aprés retraune, quant va á dormí,
las recondansas de sos fills morts.

Y al altre dia véu ja 'l Montseny
dret ab la manta dalt del pedreny,
hont s' hi rebentan los vents del Nort,
sa estesa d' ascles vetllar ferreny
al carbonayre de Font de Cort.

F. BARTRINA.

1882.

(c) Ministerio de Cultura 2005

CANSÓ D' AMOR [1]

Vina á mos brasos, dolsa amoreta,
de tas besadas n' estich sedent,
Com tu m' estimas ningú m' estima
aixó m' alegra y m' fa content.
De nostres bodes la gaya festa
farem ben prompte; lo cor m' ho diu,
nostra cambreta, ja está guarnida,
oh, amor, corremhi, correm al níu.
Perque així plague, tota de marbre
nostra caseta jo li he bastit,
allí tothora regna 'l silenci,
perdut en l' ombra s' amaga 'l llit
Vina, amoreta, vina á mos brassos;
Si t' avorrcixen jo 't porto amor....
oh, Mort, tu sola' may abandonas
á qui t' estima. Per tu es mon cor.

RAMON E. BASSEGODA.

(1 Posada en música por lo reputat compositor D. Eusebi Ferran.

(c) Ministerio de Cultura 2005

DISCURS DE RECEPCIÓ

DE

D. VICTOR BALAGUER

EN LA

REAL ACADEMIA ESPAÑOLA

SENYORS ACADEMICHS:

A vostra bondat, no certament á mos mereixements, per demés escassos, y á altre móvil tal vegada també, en vosaltres patriótich y elevat, al desitj de que puguessen tenir aquí llegítima representació las literaturas regionals, que son honor y timbre de nostra patria espanyola, es solzament á lo que dech, suma gloria pera mí, la honra de presentarme á ocupar avuy lo silló en que l' ilustre acadé-mich *D. Joseph Selgas y Carrasco* s' assentá un dia, ab aplauso tan universal y solemne, com unánim y profon fou lo dol que per sa mort sentiren, y senten encara, y han de sentir més endavant, las lletras nacionals.

Per lo que á ma gratitut atany, Senyors Académichs, sols puch dirvos que es tan gran com gran fou vostra benevolencia, únich medi possible de que obrirse puguessen pera mí las portas de la Academia. Y per lo que toca á mon noble antecessor lo *Sr. Selgas y Carrasco*, ¿qué puch dirvos d' éll que avans vosaltres no hagueu sentit, y que consignat no hagin avans ab crítich elogi la prempsa periódica, ab pa-

(c) Ministerio de Cultura 2005

negírich recort la opinió pública, ab solemne manifestació las lletras patrias.

Fou escriptor correcte, orador pur, poeta gallard, prosista superior, selecte literat, d' agut ingeni y de ática forma. Nasqué pera viure sempre. Son nom quedará consignat en lo llibre d' honor de nostra literatura, que no es fácil, ni possible, escriure la historia de nostras lletras, sense recordar al que en poesía contendí ab los primers, al que sobressurtía com prosista entre 'ls de més talla, y al que iniciá en Espanya un género que alcansá propaganda y te escola. Pertenei-xía *Selgas* al reduhit número dels que pensan y escriuhen, no ab lo d' altres, sino ab lo propi discurs, y era d' aquella singular progenie de líterats á quins lo vot públich otorga dret de ser aixecats per sobre 'ls altres.

Diguí avans, Senyors Académichs, qual degué ser lo secret que en vostra bondat pogué influir pera senyalarme siti á vostre costat, ja que per propis mérits no 'l tingués, y aixó m' induheix á escullir, pera proposició d' aquest acte, un tema que 'ns obligui á discorre sobre 'l significat é importancia de las literaturas regionals, y á exa-minar un grave problema, á qual resolució hi ha que anar ab inflexi-ble, pero prudent fermesa.

S' erraa aquells que al escriure la historia de las lletras espanyolas reduheixen totas sas glorias á la literatura castellana. Eximia es aquésta y superior, com pot serho la primera y més principal del mon, en lo que acás no reconeix rival; basta ella sola pera gloria d' una nació, sisquera sía aquesta la poderosa Espanya; pero major ha de ser lo timbre y més d' envejar lo llor, si ja ab cinch literaturas, que no ab una sola, pot nostra nació presentarse á contindre en lo palench ó concurs de las nacions literarias.

Las provincias catalanas, ab Valencia y Balears, tenen una litera-tura. La tenen los euskars, los gallegos y 'ls asturs.

D' aquestas literaturas, anomanémlas regionals, no 's diu tal vega-da tot lo que 's deuría per lo molt que ellas valen y mereixen. Es, tal vegada, que son poch conegudas, y, per lo mateix, poch estudiadas.

Prescindint encara de la lusitana, que en la garba se troba de las glorias y de las literaturas ibéricas, no 's poden passar en silenci eixas altras que escritas están en llenguas que no deixaren de contribuir, y poderosament alguna d' ellas, á formar la avuy magistral y solemne llengua castellana.

Aixó succeheix al bable, al gallego, al mateix catalá, aquest últim en sa calitat hereditaria del provensal; encare que no succeheixi aixís ab l' euskar, que, per una especie de miracle, quan no sía per una

(c) Ministerio de Cultura 2005

gran fortalesa y conciencia de superioritat, viu independent, primitiu y lliure, sense tracte, ni comunicació, ni confiansa ab sos vehins, en mitx de tots eixos dialectes romances que 's formaren al descompondres la llengua del Laci.

Sia com sia, glorias espanyolas son, y llegítimas y puras, com de patriarcal y honrat origen totas.

¿Quina nació, per opulenta y poderosa, deixaria d' aceptar com joyas de sa literatura nacional eixas bellas poesías en tots géneros, y en los diversos dialectes de la llengua euskara escritas, que anuncian una robusta vitalitat poética en la rassa varonil de eixos fills de Aitor, que 's diuhen, y ho serán sens dupte, 'ls últims ibers, y que pretenen tenir, y potser la tinguen, una llengua prehistórica, no per menos coneguda mes menyspreada, n iper mes menyspreada menys maravillosa?

Lo moviment literari de la moderna Euskaria, poble de aborrascada historia, se revela ab tot lo vigor de la juventut y de la frescor.

Catalunya portá á aquell pais la institució dels Jochs Florals, y eixos certámens literaris donaren vida y activitat á tota una rassa de poetas que indolent permaneixia, ó dormida, en aquells riallers y pintoreschs valls, tan sovint creuhats per corrents de sanch fraternal, que 'l mar Cantábrich besa ab sas espumas oceánicas, y tanca l' abrupto Pyrene en sas frestegas soletats.

No blasona de remota antiguetat la poesía euskara: moderna es, de nostres dias; pero sos poetas están tallats á la antiga, naixen formats y adultos, ab la mateixa alé y desembrás que pogueren tenir los autors d' aquell famós *Cant de Altabiscar*, que podrá ser mes ó menys antich, lo qual no es pera debatir en aquest instant, pero que mes antich ó mes modern, es un monument de gloria ab sobra de aquesta pera enriquir á tota una serie de generacions literarias.

Mes justas pretensions te á la antigüetat la literatura gallega. Sos tituls son llegítims, sos blasons honrosos, heredada sa historia, puras sas tradicions; y son idioma, lo mes dols que tal volta 's conega pera cantar las tristesas y dolors d' una ánima ferida, podrá ser efectivament un dialecte, com s' empenyan molts en cridarlo, pero es lo dialecte al que cap la honra d' haver engendrat la llengua portuguesa. En parla gallega cantá sas loors á la Verge soberana lo rey D. Alfonso X ab sos inmortals *cántigas*, en parla gallega modulá sas dolsas endechas d' amors lo trist Macías, y en parla gallega prová á escriurer la primera y per consegüent mes antiga poesía que pot presentar la historia literaria d' estos regnes, lo trovador provensal Rimbaldo de Vaqueiras. La moderna literatura gallega, per lo que toca á sa lí-

(c) Ministerio de Cultura 2005

rica especialment, te ja dret á ser reconeguda y honrada. Al escriurer 'ls fastos de nostras modernas lletras espanyolas, no 's pot prescindir de donar ja á eixa literatura lo lloch d' honor que li correspon, digna y gallardament conquistat per los fills del Miño en obras superiors y valiosas, algunas de las quals están destinadas á alcansar la vida que 'l temps concedeix á lo que es mereixedor y digne de viurer ab ell.

També en eixa noble regió galaica sentaren sos reals los *Jochs Florals*, que ab sa histórica divisa de *Patria*, *Fides*, *Amor*, allí portá la propagadora Catalunya: també al calor d' eixas justas poéticas, que facilitan á tot *moviment* literari los medis de difundir la fé de sa realesa y de sa vida, nous poetas han sortit reclamant ab sa existencia lo dret á la existencia, pero no deu, no obstant, Galicia sa moderna é inspirada lírica sols á eixos certámens. Vivia ja la poesía en lo seu sí, grillava en sas entranyas, estava en la cripta de son apóstol, que acudian á visitar romers arribats de totas las parts del mon, en sa propia llengua dolsa y armoniosa com lo só de la lira que fereix lo plectre, en sas iglesias románicas y en sos mars extensos, en sas delitosas florestas y en sos cels aborregats, en ¡eix mateix aynorament que, per un misteri inesplicable, es comú als fills que abandonan la patria gallega y als que en ella permaneixen. Sols necessitava sa poesía un impuls, sols necessitava revelarse, pera naixer dolsa, rica, briosa, sonora, com es fama, segons antigas tradicions, que existía 'l or en las entranyas d' un mont sagrat que s' alsava en sas fronteras, or que ni ab los més cansats travalls conseguia trobarse, pero que creixia espontáneo, en abundant y caudalósa mina com present dels deus cada vegada que 'l llamp baixava á ferir la terra.

A l' altra costat dels monts Herbáseos, existeix un poble á qui dona singular origen una tradició poética. Se conta que, quan la destrucció de Troya, l' Aurora, desfeta en llágrimas, embolcallá sota 'ls plechs de sa espessa cabellera al grech Astur y á sos companys, y salvantlos del desastre, los trasladá á una comarca ibérica, voras d' un riu que de son nom se anomená Astura, y avuy es l' Ezla. Aquesta rassa, de tan literari origen, miraculosament escapada á la destrucció de Troya, es la que estaba predestinada á salvarho tot en Espanya, després de la cruenta desfeta á voras del Guadalete: independencia y llibertat, lleys y cult, llengua y literatura, historia y honra.

No he vingut aquí, ni es aquesta tampoch la tribuna propia, pera cantar las glorias del poble astur. Consignadas están en nostres patris anals. Favorescuts per eixa vertiginosa rapidés ab que domina 'l valor, comparable sols á la cega premura ab que s' imposa la por, se

(c) Ministerio de Cultura 2005

apoderaren los árabes de nostra Península. Tot sucumbí devant d' ells, tot devant d' ells hagué de postrarse, ó decadent ó medrós, excepció feta d' un grapat de montanyesos que, recullits en las asperesas del Auseba, y al crit de patria, alsaren ab alenós empenyo lo trono que llegar debian mes tart á Leon y á Castella, y ab ell la llengua y 'l cult, las lleys y las costums dels vensuts.

Conforme anava aquella nacionalitat valerosa estenent las fitas de la monarquía, així anava avansant la llengua y aceptant gran copia de modismes y de frases orientals, al propi temps que, com després haig de consignar, admetia també la influencia provensal que en ella lográ ingerirse, gracias á la importancia que aquella literatura prengué en la cort dels reys y en las congregacions dels pobles castellans. Pero mal avinguts anavan ab això 'ls indomats asturs, que tenian á honra no confondre sa llengua ab la dels árabes, com no havian volgut aceptar relacions ab sas hosts, á las quals oposaren per muralla sos asprosos y difícils termes, y altres fitas, encara mes frestesps é inexpugnables, los de sos despullats pits y de sos serios propósits.

Quedan moltas obras, sobre tot poéticas, escritas en parla asturiana, per lo comú anomenada bable. Encara que 'l moviment literari dels asturs no haja progressat ab lo patriótich entussiasme del euskar, la decidida persistencia del catalá ó la creixent inspiració del gallego, no per això deixa de tenir valiosos monuments literaris que senyalan y fixan sa existencia.

Hi ha altra llengua y altra regió espanyolas qual literatura ve fa sigles coexistint ab la castellana.

Desde 'ls límits del antich *Templum Veneris* dels romans, fins arrivar á las que foren fronteras del regne de Granada y de las Alpujarras, costejant sempre lo Mediterráni, que es lo mar de nostras tradicions; desde la primera fortalesa que en un estreb dels Pirineus orientals aixecaren aquells héroes de la Reconquista, coincidents ab los asturs, y á quins se cridá los *Barons de la fama*, fins lo primer presiri que adelantat á sas fronteras sobre lo mar llatí tenian 'ls árabes; en una paraula, desde lo cab de Creus fins lo de Palos, ocupant lo Est de Espanya, y salvant lo mar pera espargirse en las floridas Balears, s' exten, ab sas varias ramificacions y dialectes varis, la llengua que tingué son orígen literari en la d' aquells trovadors provensals que adelantantse sis sigles á aquestas mateixas ideas de llibertat, de civilisació y de progrés que informan avuy los códichs dels pobles més avansats y lliberals, las proclamaren desde sa tribuna de Tolosa, la Atenas occitánnica, y las mantingueren ab sa sanch y ab sa vida en los camps de Muret y en las fogueras de la Inquisició.

(c) Ministerio de Cultura 2005

Mantenedor d' aquesta llengua en Espanya es lo poble que viu á voras del mar blau, acariciat per sas dolsas, mrinadas, fortalescut per sas heroichs y populars recorts, ab sas tradiccions helénicas y romá-nicas, y á la sombra protectora dels dentellats pichs del histórich Montserrat, ahont té la casa estimada de sa religió y de sa llengua, de sa independencia y de sas lleys, ahont está, ab lo santuari de sa Verge payral, *la moreneta de las montanyas*, lo santuari també de sas glorias: que si en llunys temps lo Montserrat pogué ser propug-nácul dels reconquistadors de la terra, en los nostres ha sigut mur in-frangible que per virtut ha detingut la embestida del batallons impe-rials que pretenian arrebatar á Espanya sa gloriosa independencia.

Trobantse be ab sas tradiccions y sa llengua, viu allí un poble aus-ter en sas costums, ferm en sos propósits, sobri en menjar, revoltós á la imposició, á la amistat sumis, com son idioma sever, avaro de fra-ses tant com enemich de favors, emprenedor y valerós, tossut en lo travall que es pera ell un cult, y tan amant de sa terra que, per mes que s' ausenti empés per atzars ó desitjós de medrar, á ella torna sempre pera ferla hereva de sons bens y tomba dels seus ossos.

A aquest poble perteneix la literatura llevantina que ab son modern y extraorcinari renaixement, crida avuy poderosament l' atenció dels estranjers que van diligents á estudiarla.

Ara bé, senyors Académichs, ¿á que obeheix lo despertar de nos-tras literaturas regionals?

Avuy se mouhen y s' agitan, plenas de vida, de activitat, de mo-viment, esplendents de llum, d' art, de brillantor, de irradiació y de calors.

¿A quina lley histórica, á quin principi, á quin sentiment, ó á quin instint pot obehir aixó?

Per lley natural del progrés, las societats humanas tendeixen á la unitat. Aixís s' han anat formant las grans nacions, Espanya, Fransa, Alemania, Italia... Aixís se formará, ó per millor dir, tornará á for-marse un dia la península ibérica.

Quant nostra nació tendeix, donchs, á extendre sas fronteras y sos horisonts, ja qu' en justicia debém abrigar lo generós pensament de la nacionalitat ibérica, y 'l llatí propósit de repetir algun dia, ab res-pecte al Africa, lo inmortal *teneo te* de Scipión lo Africá, ¿cóm se s' explica que las literaturas regionals, y fins l' esperit regional, s' alsin soberchs, en só d' independencia, ó malevóls, per separa-tisme?

Quan las nacions, no contentas ni ben satisfetas encara ab sa unitat política, buscan en sas consaguíneas nous medis d' enllas y d' unió en

(c) Ministerio de Cultura 2005

la rassa,é intiman relacions ab la perspectiva d' estretas alliansas pera 'l cas de futurs conflictes, ¿cóm s' esplica que regions determinadas, en sa parla regional, invoquin sa historia y son passat, alsen l' esperit de sos compatricis, y aspirin á tenir una literatura propia, emancipant, diguembo aixís, son pensament y sa llenga del pensament y de la lenga oficials, fins reconeixent tot lo perill de la emancipació del pensament en literatura, qu' es lo síntoma mes característich de la nacionalitat, y fins reconeixent tot lo perill que hi ha en l' us de la lenga propia regional, ja que la llenga es la pátria?

Donchs aixó te fácil explicació. No la busquém, com be podriam, en la natural ingénita propensió del individuo á recordar son passat,la casa de sa infantesa, lo nom de sos pares; de las familias á memorar sos blassons payrals y son llinatje; de las corporacions á sostenir sos furs y privilegis; dels pobles á celebrar sos fastos tradicionals. No la busquem tampoch, que be podriam també, en la sospita de que las antigas nacionalitats históricas, mal avingudas ab una organisació exageradament centralisadora y uniforme, buscan en las tendencias literarias lo que altres corrents no poden ni deuhen procurárlashi.

Busquemla en la lley natural, en la lley eterna, la qual fa que, aixi com los cossos celestes están somesos á duas forsas majors, ineludibles, la de atracció y la de repulsió, aixís las societats humanas obeheixen á dos impulsos contraris,l'unitat per un costat,l' independencia per altre, 'ls dos antitétichs y 'ls dos no obstant nececessaris, com que son elements de vida y de progrés.

Té, no obstant, un perill la unitat, lo de la uniformitat; com també un perill l' independencia, 'l de la llissencia.

Si la unitat es uniformitat, fácilment pot convertirse una nació de homes lliures en una nació de vassalls, y lo vassall no te mes llengua que la de son amo ni mes pátria que la terra trepitjada per las plantas de son senyor.

Si la independencia es extrema llibertat, ataca 'l dret, y al atacar lo dret provoca la lluyta, y la lluyta es la guerra, la guerra civil, la major y mes ruinosa de las guerras, lo suicidi de la patria.

La missió del llegislador, en nostres pobles de rassa llatina sobre tot, está en trovar la forma que posi d' acort la independencia ab la unitat, equilibradas entre las duas dintre de la armonía. Permeteume una comparació, massa vulgar tal vegada: quant mes numerosa y mes variada es la diversitat de veus en un coro, mes compacte resulta, mes poderos y fort, per virtut de l' unitat y de l'armonía. No debem descuydar que la lley de varietat es lley de vida, y per lo mateix necessaria, pero en quant no te atesa á la armonía, qu' es també altre

(c) Ministerio de Cultura 2005

lley de vida. Aixís totas las passions y sentiments humans, per varis y contraposats que siguin, están dintre d' una sola vida; aixi van á parar los rius al fons de una sola mar, y al de una sola mort los mortals.

Los homes que han tingut lo gobern del Estat en sas mans, los que avuy lo tenen, los que demá poden tenirli, han d' anar, francament y despullats de tota por doctrinaria, á resoldre 'l problema que 's presenta pahorós en las modernas agrupacions de la rassa llatina. Ells son los que s' han de fixar en que no satisfent las exigencias provincials justas, se desperta la exageració provincial y tal volta 'l recort d' una nacionalitat perduda; han de pensar que en paíssos com lo nostre, la excessiva centralisació es la anestesia, es á dir, la resolució de la conciencia y la parálissis de las grans manifestacions de vida dels pobles, ja que l' excés de personalitat del Estat se forma prenentho del tant de justa personalitat de las provincias; deuhen discorre que la llengua nadiva del país es lo llas que uneix lo poble á la terra, y cal mantenir lo llas pera subjectar la terra; deuhen, per fí, tenir en compte que es atentar á la unitat nacional lo ferir en sa dignitat l' esperit de provincia.

Lo que deu ferse en política, deu ferse en literatura, que tal es la condició de nostra Espanya, *literaria* y políticament considerada, ja que resulta veritat en llenguística, lo que tal resulta en política.

Quánta més vida, y més vigor, y més entussiasme, y mes amor provincial ó local hi haja en los municipis, més vida y més forsa nacional te 'l pais. Mes gran es la nació que mes grans y mes poderosas te las sevas provincias.

Aixó mateix succeheix en literatura.

La llengua oficial ó nacional tindrá mes forsa y mes virtut en quant major la tingan las regionals; ja que en aquestas y no en las extrangeras ha d' anar á cercar los vocables, las frases, los modismes que pera sa perfecció y bellesa li faltin.

Aixó ho intentá un dia l' ilustre Jovellanos, qui va tenir la idea de formar un diccionari del dialecte asturiá, arribant á publicar lo plan d' aquesta obra, que per dissort no pogué realisarse. Tenia 'l projecte aquell eminent patrici de contribuhir ab aquest propósit á enriquir la llengua castellana, á fi de que aquesta no 's fes tributaria del extranger, aceptant frases, modismes y vocables arreplegats y extranys, essent aixís que de mellors, mes propis y nacionals sobre tot n' hi podia proporcionar la llengua asturiana.

(Seguirá.)

(c) Ministerio de Cultura 2005

DISCURS DE RECEPCIÓ

DE

D. VICTOR BALAGUER

EN LA

REAL ACADEMIA ESPAÑOLA

(Continuació)

Lo que respecte al bable volia dur á cap Jovellanos, es lo que en temps mes moderns realisá, respecte al aragonés, un eminent literat, corresponent vostre en Zaragoza, Senyors académichs, qual mort ha deixat en la regió de las lletras aragonesas un buyt que difícilment podrá omplirse. Me referesch á D. Geroni Borao.

Lo desarrollo de las literaturas regionals, á mon entendre, es la aurora de un dia espléndit pera Espanya, y, sobre tot, pera la llengua y la literatura castellanas, que están destinadas á aplegar lo fruyt y l' hereuatje, y que avuy sobressurten, lluminosas y atractivas, alabadas per estranys, lo qual val mes que no pas per nosaltres mateixos, y tan seguras de las glorias históricas de son passat com de las esperansas llegítimas de son pervenir.

D' aquesta llengua y d' aquesta literatura castellanas, res ó ben poch al menys he de dir per part meva, quan per sí solas ja prou ho diuhen tot; quan aquí esteu reunits en solempne Areopago, tots vosaltres, ilustres fills del pais, los que per haver sigut sos apóstols y missioners, sou avuy sos escullits y custodis.

Reconeixent per mare la llengua llatina, que es la mateixa que tenim tots nosaltres, portuguesos, castellans y catalans; aceptant lo mateix origen y tenint la mateixa tradició, la llengua castellana arrencá un dia de la serra cantábrica, pera anar avansant, companya fidel de

(c) Ministerio de Cultura 2005

la mornarquía, fins á arribar á pendre lloch en lo mateix cor de Espanya, desde hont, allargantse per la reconquista fins á Tarifa y Cádiz d' un costat, y per la pau fins á Osca y Jaca per altre, partint la Península en duas meytats, y extenent sos brassos pera alcansar ab l' un l' Occeá en Santander, y ab l' altre lo Mediterrani en Málaga, fa á totas aquellas regions y á abdos mars tributaris de Castella. No satisfeta encara, un dia surt de Palos ab Cristofol Colon pera creuhar los tenebrosos mars y esser aixís la primera en coneixer lo Nou Mon al neixer á la vida de la Comunitat y del Progrés; altre dia acompanya al Gran Capitá en sas jornadas de Italia; segueix després als exércits conquistadors de Carlos V; y, mes tart, ab Cervantes, ab Lope de Vega y ab Calderon de la Barca, se fa admirar y aplaudir per tot lo mon.

Cap dupte ofereix pera mí, per mes que de parer oposat sian opinions molt respectables que si deu la llengua castellana moltas de sas excelencias y primors á la influencia dels árabes, no deu menys tampoch á la influencia provensal, ni es aquesta menos eficás en ella. Ab particular empenyo y ab patriótica insistencia s' ha volgut negar aixó últim. A mon veure, no pot sostenirse lógicament aquesta opinió, puig la evidencia demostra lo contrari.

Pogué donar orígen á aquesta idea un noble sentiment patriótich, ja que, fins á temps molt moderns, y també per autors respectables, s' ha confós lo provensal ó llemosí ab lo francés, fentlos sinonims, quan may res ha tingut que veure la llengua de *oc* ab la de *oil*, y quan sols després de mitj sigle de heróica resistencia, pogué 'l francés dominar la Provensa, debent ans acabar ab la llengua, la literatura y la nacionalitat dels provensals.

De la influencia que aquestos poguessen tenir en la llengua y literatura castellanas no 'n sabem encara prou, puig la obscuritat d' aquella época y la falta de documents nos tanca tot horisó; mes aixís que vajen avansant las disquisicions filológicas á que ab serena meditació y fondo estudi s' entregan avuy alguns sabis de la banda d' ensá y de la d' enllá dels Pirineus, podrém arribar á fixar nostra opinió sobre aquest punt de sí molt difícil.

Per de prompte, y ab lo sol desitj d' aportarhi materials pera que puguin ser útils als que aquest travall emprenen, dech permetrem, Senyors Académichs, consignar algunas observacions y referir algunas particularitats relativas á aquest punt concret, que vaig fer un dia objecte de constants y predilectes estudis en temps pera mí de més ventura. Varias cosas de las que vaig á dir las coneixerán alguns, pero també diré cosas que fins avuy son ignoradas, ó que al menys, hon-

(c) Ministerio de Cultura 2005

radament ho confesso, no ha arrivat á noticia meva que ningú las haja fetas coneixe.

Si la influencia llemosina en la poesía gallego-portuguesa, está reconeguda y confessada per vosaltres mateixos, Senyors Académichs, dia vindrá en que sia reconeguda també y quedi consignada sa influencia en la castellana, sens detriment d' aquesta, molt al contrari, en honra seva, puig se pot demostrar que ab anterioritat á la mateixa Catalunya, obrí sos brassos Castella á la poesía provensal, dantli la calor de sa falda, essent també deguda á Castella la gloriosa iniciativa d' aprofitar lo cant del poeta llemosí com á medí polítich d' aixecar l' esperit públich y acomodar l' esperit del país á grans y patriótícas empresas.

Hi ha un fet innegable. La parla provensal, encar que no més fos que com llengua literaria, era perfectament coneguda y parlada en las Corts de Castella y de Leon. No existía encara 'l *libro de los Reyes de Oriente*, considerat com lo primer monument de la literatura castellana, y ja, no obstant, la Cort de Castella bullía en ayres y cants llemosins que aquí arribavan de Provensa y de Gasconya, y ab ells poetas, no menys insignes per ser avuy menys coneguts, poetas als qui acullían ab entussiasme los reys, las damas y 'ls barons, y als que honravan y festejavan ab singular predilecció, com may ho foren en la mateixa Catalunya.

Desde 'l sigle XI, es á dir, desde la época de Guillem de Poitiers, lo primer trobador conegut, venen trobantse en Castella rastres, vestigis, noticias de trobadors provensals. Registrant manuscrits, compulsant datos, llegint, ó, millor dit, confegint, ó millor encara escorcollant las poesías originals dels trobadors, es com he pogut trobar datos inestimables, no consignats encara en la historia, los quals permeten assegurar que 'ls trobadors tingueren gran influencia, y molts d' ells gran privansa, en las Corts de Leon y de Castella.

Quan Alfons VII projectava sa empresa d' armas contra Almería, acudí, primer que á ningú, á un trovador provensal, com element de propaganda, com ara, per exemple, s' acudiría á la prempsa, pera sondejar la opinió y aixecar l' esperit públich á favor d' una empresa patriótica. Vivía llavors Marcabrú, un dels més antichs poetas provensals que 's coneixen, y vivía de segur en Castella. A ell s' acudí, y tingué de donárseli l' encárrech de compondre un cant pera induhir als barons de la banda d' enllá dels Pirineus, sobre tot als de Guiena y Poitou, á pendre part en la empresa concebuda per Alfons VII.

Compongué Marcabrú son cant. Es aquell que comensa:

(c) Ministerio de Cultura 2005

«Pax in nomine Domini
Fes Marcabrú los mos e 'l so
Auiatz que di.»

«*Pau en nom del Senyor. Es Marcabrú qui va fer aquest cant, lletra y música. Escolteu lo que diu.*»

Per una coincidencia digna de notar, aquest cant es lo primer dels serventesis polítichs que 's coneixen,—puig sols més tart apareix en los flagellants y virulents serventesis de Bertran de Born,—debentse per lo mateix al esperit de Castella l' origen d' aquet género de poesia y l' origen també d' aquest género de composició política entre los trovadors.

Los juglars, es á dir, los cómichs de llavors, partiren tot seguit, pera propagar la poesia, que anavan cantant per Corts y castells, per pobles y contradas, tractant de provocar l' entusiasme á favor de la empresa que projectava 'l monarca castellá.

No degué obtenir lo cant de la *Piscina*, com aixís se 'l nomena, gran éxit entre 'ls barons de l' altre part dels Pirineus, per mes que sembla que l' obtingué complert en Castella, hont tot indueix á creure que Marcabrú era popular. Lo poeta escrigué llavors un nou cant (*Emperaire, per mi mezeis*), dirigit aquesta vegada al rey y als barons castellans. En ell combat la conducta dels que han sigut sorts á sa primera invitació, los acusa de cobarts, egoistas y traydors, dona ale al emperador (Alfonso VII), en qui veu creixer cada dia mes la consideració y la valua» y l' incita á dur á cap sa empresa ab lo sol auxili dels catalans.

Segons se veu y 's dedueix, debia aquesta poesia cantarse á coro per massas de poble y de soldats en los poblets y llochs de Castella, provocant l' entusiasme públich á favor d' una empresa que 's realisá y obtingué l' éxit mes complert, pera gloria dels capitans, lo rey D. Alfons y 'l compte Berenguer IV de Barcelona.

Ja després de Marcabrú los trovadors son numerosos á Castella y á Leon. Se 'ls trova ocupantse de cosas d' aquestos regnes, intervenint en sos assumptos, influhint en sas poesias (sos articles de periódich diriam avuy) en determinadas solucions políticas, donant consells á sos reys, criticant ó elogiant certs fets públichs, deprimint ó alabant las empresas y projectes que 's realisavan ó atribuhian als gobernants, prenent part en los dols, en las alegrias, en los desastres, en los triomfs y en las glorias del poble castellá.

Aixís veyém, per exemple, que no nascudas encara las musas castellanas, es la lira provensal de 'n Pere d' Auvernia la que entona un

(c) Ministerio de Cultura 2005

cant d' alabansa en honor de Sanxo III al pujar aquest al trono que sols poch mesos havia d' ocupar (*Bel m' es quan la rosa floris*); aixís veyém al famós Bertran de Born dirigir á Alfons VIII *lo de las Navas*, un de sos mellors y mes varonils *serventessis* (*Mieg serventes vullh far*) pera empenyel á intervenir en los assumptos de Provensa; á Folquet de Marsella planyer en altíssimas estrofas la derrota funesta d' Alarcos demanant als pobles y als reys que s' alsessen en favor y auxili de Castella y del seu noble monarca (*Hueimais no i conosc razó*); á Giralt de Calansó confondre son plant ab lo del poble castellá pera dedicar una sentida elegia á la mort del prímpcep D. Ferran (*Bel senhor Dieus*); á Gavandá *'l vell* profetisar la jornada gloriosa de las Navas, en la que hi prengué part com á soldat (*Profeta será en Gavandas*); á Aymerich de Peguilha recordar sa estada á Castella en uns versos que devian esser inmortalisats pel Petrarca (*En Castela, al valen rey N' Anfós*); á Pere Vidal predicar la unitat y la integritat de la pátria espanyola censurant ab fermesa als monarcas espanyols sos odis y rencors mútuos, y demanántioshi 'l seu concurs pera combatre al enemich comú fins que Espanya fos una y tingués una sola lley y una sola fé (*Als quatre reis d' Espanha*); á Rimban de Vaqueiras, per fi, escriure en castellá, ó mellor en gallego, los versos mes antichs que 's coneixen en aquesta llengua (*Mas tan temo vostre pleito*).

Pero hi ha més; que si fos aixó sols, no n' hi hauria prou pera demostrar ma tésis: innombrables las citas que podrian ferse, y jo faria si 's tractés d' un llibre, en compte d' un discurs y d' un acte com aquest, pera 'l quals tinch de reduhir y concretar los arguments, á fi de cansar la vostra atenció lo menys possible y abusar lo menys possible de vostra benevolencia. Son infinitas, repeteixo, las poesías dels trovadors qual senzilla lectura dona á coneixer la intervenció que aquells poetas tingueren en Castella y en las cosas ó interessos d' aquest regne. Los trovadors se juntan al costat d' Alfons VIII, Ferran *lo Sabi*, especialment al voltant del darrer que 'ls distingeix, los ompla d' honors, los crida fins á sos consells, *tensiona* ab ells en parla provensal y, quan la cayguda de la dinastia tolosana los ampara ab tan noble y complerta hospitalitat, que fins ha pogut sospitarse, ab cert fonament, que arrivá á oferírloshi una vila lliure y franca pera sa estada y hostatje.

Durant lo regnat d' aquestos monarcas, Guillém de Bergadá se refugia un dia á Castella, fugint las venjansas y 'ls odis provocats per sos punxants *serventessis*; Huch de Sant Cyr manifesta en sos versos lo desitj, per sort no lograt, de que 'l monarca castellá ajudi á la Fran-

(c) Ministerio de Cultura 2005

sa y á la Iglesia contra Tolosa; Elias Cairel elogia al rey de Leon; Guillem Ademar parla de sos amors ab una dama castellana; en las obras de Beltran de Allamenon, de Sordel lo mantuá, de Azemar *lo negre*, de Galcerán de Sant Didier, de Beltran Carbonell, de Bartumeu Giorgi, de Ramon de la Tor, de Paulet de Marsella, de Beltran de Rovenhac, de Beltran de Born lo fill, de Aymerich de Belenoy, de Elias Fontsalada, de Arnau Plagués, de Ramon de Castelnau, de Pere Roger, de Sabarich de Manleon, de Folguet de Lunel y de altres molts se troban frecuents alusions á Castella, repetidas alabansas á sos reys, judicis y consideracions sobre la política castellana, elogis de damas y barons de aquestos regnes, Huch de l' Escure ocupa un empleo en la cort del monarca castellá, al qual dedica y consagra sas poesías; Guillém de Montagnagout, lo trovador que fou ministre y conceller del jove comte de Tolosa, y prepara l' aixecament de Provensa, está en íntimas relacions ab lo rey D. Alfons y d' acort ab ell combina sos plans polítichs; Pere Wilhem trassa un quadro de las cosas que passan en la cort de Castella; Savarich de Mauleon arrriba á aquestos regnes acompanyat de altres poetas de son país y assombra ab lo luxo y ostentació que desplega; Ramon Vidal escriu sa novela de *Lo gelós castigat* pera espargiment y passatemps de la reina de Castella y de sas damas; Ebles abandona son apellido pera pendra 'l de *Sancha* unich ab lo qual la posteritat lo coneix, per amor á una dama castellana; altre poeta provensal anomenat Pere, s' apellida *l' espanyol* per recort á aquest país; y, finalment Bonifaci Calvo es lo favorit de D. Alfons lo Sabi, arriba ab son apoyo als mes alts honors, serveix ab sas poesías los designes del rey, intima ab una primpcesa de sanch real, excedeix á tots en privansa, influeix en la vida política del regne, pren part tal volta en la redacció y compilació de las Cántigas, y escriu una de sas obras pera aconsellar al monarca que fassa de sa cort de Provensa, centre d' alegría, de poesías, de consideració y de cultura.

Lo consell de son poeta favorit estigué á punt d' esser aceptat per Alfons lo *Sabi*, ja que es induptable que acariciá la idea de restaurar la poesía provensal, quan aquesta fou llensada de Provensa per los francesos invassors, y d' aposentarla en Castella, fentla reviure en aquest regne, com pera cridarla á nous destinos en nova patria. Altres rahons políticas pogueren impedir á don Alfons la realisació de aquest projecte, que arribá á intentar; pero de totas maneras es sabut, y es hora ja de ferho constar, que aquell sabi monarca fou poeta provensal, proba 'n son sas poesías en contestació á las que li dirigiren los trovadors Nat de Mons y Girald Riquier, y per cert que si en la pri-

(c) Ministerio de Cultura 2005

mera d' ellas pot algú trobar tendencias de lliure pensador, en la segona trobarán tots excelencias de sentit y verdader poeta.

Basta, senyors Academichs, aquesta sola enumeració, ab tot y haver sigut feta atropelladament y depressa, pera demostrar que aquells poetas no pogueren passar per Castella, ni intervenir aixís en sas cosas públicas, ni ferse tant populars ab sos cants, sens deixar rastre de son pas y de sa existencia, sens influir en la llengua y en la literatura del país. Efectivament, los primers poemas castellans están plens de frases y paraulas llemosinas; infinitat de vocables castissament provensals y catalans hi ha en vostre propi *Diccionario de la lengua castellana*, y uns tres centenars d' ells, rápidament agafats al vol, vos puch presentar per mostra.

Y encare hi ha mes. Las marcas que aquells deixaren en nostra literatura castellana, son evidents y están al alcans de cualsevol que 's prengui 'l travall de estudiar ab crítica aquest assumpto.

No parlo ja del *Libro de trovas* del rey don Dionis, ni del *Cancionero del Vaticano*, ahont los poetas gallegos y portuguesos apareixen com llegítims y verdaders trovadors, ab l' esperit d' aquestos y ab totas sas mateixas bonas y dolentas cualitats; no parlo tampoch de las *tensiones*, *pastorelas y vaqueiras*, género de poesía provensal que tingué de quedar aclimatat en la literatura gallego-portuguesa. Parlo de temps posteriors y de épocas en que 'l negar aquesta influencia es una temeritat, molt patriótica tal volta, no ho poso en dupte, pero molt arriscada y perillosa.

Tot fa creure y demostra que 'ls provensals inventaren la rima y las combinacions métricas; pero encare que no fos aixís, com alguns ab poch fonament suposan, es induptable que las portaren á un tal grau de perfecció y de primor, que per necessitat debian ser imitats per los poetas castellans en sas decires y cansons. Pero no sols en sa forma, sino que també en lo fons ressalta la imitació.

Lo carácter subjectiu de la poesía provensal lo te marcat en sos comensaments la poesía castellana. La romancesca vida de Macías l' enamorat y de Rodriguez de Padron lo trist, sas trovas y cansons referint sas penas planyentse de sos amors contrariats, que son sino vidas y obras d' aquells trovadors provensals que morian, com Guillem de Cabestany, víctima de la gelosía de un marit, ó que després de haver aspirat al amor de una reina, com Bernat de Ventadorn, anavan á enterrarse vius en las soletats ombrívolas de un vell monastir.

Si en las Cántigas del rey don Alfons lo *Sabi*; si en los versos de Rabi don Santo; si en las obras del fecundo arxipestre de Hita se veu clara y evident la imitació y 'l género, y la essencia y l' esperit, y la

(c) Ministerio de Cultura 2005

forma y 'l fons, tot ho tenen los poetas compresos en nostres primers consoners, especialment en lo de Baena.

Prescindint fins de que la societat castellana de llavors tenia molts punts de contacte ab la societat de Provensa, y que tant en l' una com en l' altra lo respecte y homenatje á la dama alcansavan tota la importancia y solempnitat de un cult, ¿qué son aquells poetas del *Cancionero de Baena*,—per exemple, y per referirme sols á ells en aquest cas,—que son si no los successors llegítims y naturals hereus dels poetas llemosins, que ab sos cants havian donat tant esplendor á la cort de Castella? ¿Qué son aquellas *Adevinanças escuras* y aquellas *Couplas de consonantes doblados* de Alfons Alvarez, si no las *Devinallas* y Coblas encadenadas dels provensals? Los decires de Miçer Francisco Imperial, qué son sino Cançós y Descorts? Las *Fynides* que 's troban en casi totas las poesías del *Cancionero de Baena* que son mes que las *Tornadas* dels trovadors? Las *Respuestas y Preguntas* y *Respuestas y Replicaciones* de Ferrant Manuel, Alfonso Sanchez, Juan de Baena, Alfons Alvarez y altres, ¿son per ventura altra cosa que los *Pastiments*, los *Jochs partits* y las *Tensions* provensals? ¿Qué son sino serventesis, lo *Decir que Ruy Paes de Rivera fiso e ordenó al Rey nostro señor quando desbarataron e vencieron á los moros de Granada*, l' altre *Decir de Pero Ferrrís al rey D. Enrique*, que te tot l' aspecte de estar calcat sobre un de Bonifaci Calvo á D. Alfons lo *sabi*, lo *Decir que envió Juan de Baena al señor Rey sobre las discordias porque manera podian ser remediadas*, y altras moltas composicions d' aquest género en aquells cansoners continuadas? La poesía de D. Alvaro de Luna, lo condestable dihent que:

Si Dios nuestro salvador
hobiera tomar amiga
fuera mi competidor,

¿en qué 's diferencia d' aquella trova provensal de Bonifaci Calvo á una amiga seva, cosina ó nevoda de Alfons lo *sabi*, hont diu que «si Deu volgués escullir una dona en aquest mon, sa aymada seria sols la elegida?

Acabará.

(c) Ministerio de Cultura 2005

DISCURS DE RECEPCIÓ

DE

D. VICTOR BALAGUER

EN LA

REAL ACADEMIA ESPAÑOLA

(Acabament)

Y venint á temps encara mes moderns, no seria difícil suposar que l' autor de *El desden con el desden* anés á buscar los conceptes de sa mes bella escena en aquella poesía de Aymerich de Peguilhá, *Car li ueill son dragoman—del cor é l' ueill vaun vezer,* com no seria tampoch molt aventurat pensar que la celebrada fábula de Joan Ruiz de Alarcon en son *Exámen de maridos*:

Un aguacero cayó
en un lugar, que privó
á cuantos mojó, de seso.....

pogué ser inspirada per la faula de Pere Cardinal, que comensa aixís també:

Una cieutat fo, no sai quals,
on cazet una plueia tals
que tout l' ome de la cieutat
que toquet, foron denenat.....

Llengua y literatura castellanas, si be s' examina, deuhen reconeixer que en son orígen entraren per algunas cosas, al menys, la llengua y literatura provensals.

(c) Ministerio de Cultura 2005

No debém empenyarnos en desconeixer aquesta influencia, quan lluny d' esser en perjudici d' aquest regne, es gloria seva, ja que aquella llengua culta y literaria no vingué á imposarse com á conquistadora ó intrusa, sino que arribá atreta y cridada per Castella, al concedir espléndida y régia hospitalitat á sos escullits cultivadors. No deu negarse aquesta influencia á la literatura provensal, com no poden ni deuhen negárseli, tampoch, la catalana y la portuguesa (y aquesta molt menys encare), las duas llenguas históricas que entorn de la castellana, deixant sempre apart la singular éuskara, han de venir á formar un dia, quan Espanya torni á ser una, que ho será, los tres idiomas llatins de la nació peninsular y los tres literaturas espanyolas, ja que ellas tenen també los tres romancers, las tres tradicions y las tres historias, podent presentar Castella son poema del Cid refrendat per Cervantes, Catalunya sa crónica de D. Jaume lo Conqueridor, legalisada per Ausias March, y Portugal Galicia sas *Cántigas* de D. Alfonso 'l Sabi visadas per lo gran Camöens.

Ja nostres preclaras Academias espanyolas, comprenent las necessitats que en sí portan lo progrés y 'l sigle sortiren al encontra d' aquesta idea que vaga per la admósfera. No fa per cert molt temps que á poch casi d' haver celebrat aquesta vostra noble Academia, devant de un monarca portugués, una solemne sessió pera fer constar la fraternitat dels idiomas y de las lletras de Portugal y de Castella, un de vostres ilustres individuos, lo Sr. D. Manel Cañete, anava á presidir los Jochs florals catalans en Monserrat, al propi temps que altre digne individuo de la Academia de la Historia, lo Sr. Romero Ortiz, presidía los de Galicia en Pontevedra.

Tot aixó se realisará, senyors Académichs, que las cosas humanas sempre acaban per ser lo que han de ser. Y 's realisará, y 's fará, pera major forsa y major consistencia de la unitat espanyola, que en lloch de reduhirse, tendeix y ha de tendir sempre, á aixamplarse y ferse forta, ja que sobre la terra no exísteix altre país hont lo sentiment de nacionalitat se reveli mes vigorós que en lo nostre, ni n' hi ha d' altre hont lo patriotisme nacional broti ab més acentuats y varonils carácters que en Espanya.

Patent demostració d' aquesta veritat es aquí tot: literatura, costums, tradicions, historia. Veyeuho sino en nostre poesía la de la cort y la del poble, la antigua y la moderna, la nacional y regional; veyeuho en nostres cantars y romans, que no morirán may, perque son lo poema de nostra patria, la epopeya de nostras glorias. Sia la que 's vulla, la llengua ó 'l dialecte en que un espanyol expressi sos sentiments, si deixa parlar á son cor, alli ressalta l' amor á la patria comú;

(c) Ministerio de Cultura 2005

que això es lo que te de singular y característica nostra poesía, precisament lo que no te cap poesía de altre país, al menos en lo grau en que ella ho te.

En las extrangeras no existeix cap sentiment que predomini y las hi imprimeixi segell y caracter, succehint, per lo general, que 'ls autors van á buscar sos ideals, sos assumptos, y fins sa inspiració, fora del centre en que 's agitan y viuhen; pero en los espanyols, pero en lo cant de *Altabiscar* dels euskars, pero en lo castellá Cervantes, pero en lo catalá Jaume I, pero en lo lusitá Camoëns, pero en nostres lirichs del segle d' or, pero en nostres selectes cantars y en nostres monumentals romancers, hi ha un movil que supera á tot, un sentiment que á tots domina, que redueix, que arrastra, que avassalla, que s' imposa: la pátria, la pátria espanyola ab sos cels espléndits, que fan pensar y creure també en la llibertat y en la independencia; ab sas ásperas montanyas, que escalan lo cel y que son nius de glorias inmarcessibles; ab rius caudalosos com lo Duero y 'l Tajo, que naixent en las montanyas de Castella y d' Aragó, no volen precipitarse en l' Occeá sens ans recorre Portugal, com pera recordarli que es terra espanyola; ab sos cantars de Córdoba y Granada, sas llegendas místicas de nostres solitaris cenobis, sos recorts de capa y espasa de Madrid y Toledo, sos anals caballereschs, de Leon y de Burgos, sas sobrealsadas gestas de la robusta Asturias, sas peregrinas tradicions de la verda Galicia, sas empresas marítimas y sos fastos consulars de la ingent Barcelona, sas trobas llemosinas de la bella Valencia, sas varonils ensenyansas de Zaragoza y de Casp, sas rudas empresas de las valls euskaras, que tot això es la pátria, que tot això es Espanya, nostra estimada, nostra idolatrada Espanya, pera la qual empren l' astur la reconquesta, pera la qual canta Camoëns en castellá, pera la qual guerreja lo catalá en los penyals del Bruch y en los inmortals murs de Gerona, pera la qual resisteix lo navarro en Roncesvalles, pera la qual l' extremenyo Hernan Cortés va á conquistar la Nova Espanya y 'l vascongat Elcano dona la volta al mon; Espanya, la terra que 'ns sustenta, lo cel que 'ns cubreix, la que es tomba de nostres pares y ho ha de ser de nostres fills, la bandera sota quals plechs tots hi cabém, y la idea que 'ns uneix á tots y á tots nos fa germans.

(c) Ministerio de Cultura 2005

AL VALLÉS

Dedicada á la Societat «Cassino de Granollers»

Quan la dolsa Primavera
sembrava en Hesperia arreu
sas gayas flors, sos aromas
sas papallonas y aucells,
rublint d' encant las planuras
rublint de joyas lo Cel,
al ser del mar á la vora
y encara quedantnhi mes,
va pujá al sim de Moncada
y de sos dons tot lo rest,
tots los encants de sa falda
los va escampar pel Vallés:
y en sas montanyas ferestas
en los seus camps sempre verts,
en las floridas voradas,
que 'ls rius petonan lleugers,
deixá sas joyas hermosas
deixá sas flors, sos aucells,
que la encensan cada dia,
que la cantan en tot temps.
La tramontana, que baixa
desde 'ls nevats Pirineus,

(c) Ministerio de Cultura 2005

los romanins y frígolas
esgavellant á son bes,
blincant las copas altivas
dels pins que tocan al cel,
al arrivar á eixa plana
tot petonant lo Montseny,
tant bella veula que 's para,
plega las alas ensemps,
y 's torna pausada brisa
per poguerla besar mes.
Son sas praderas catifas
en que l' amor riu etern,
corona fan á las serras
may esmortits sos romers
y ginesteras floridas,
que enraman lo sagrament,
y aprés se moren de joya
per reflorir l' any novell,
y fan sas dolsas violetas,
sos lliris blanchs, sos rosers
companya á las donas d' aygua
que s' amagan als torrents.
En sas pradas flors overtas,
en sas vernedas aucells,
prop sas llars encare hi volan
las rondallas d' altre temps
y en sas planuras cent vilas
que ostentan en llurs aplechs
las hermosas vallesanas
com las flors d' un claveller.
¡Terra del cel benehida,
y quant t' anyora 'l cor meu!
Tas muntanyolas anyoro
y lo bes de tos lleveigs,
y quan lo mastral revola
portant dessota sos plechs
dolsas olors y murmuris
ab tos recorts, oh Vallés,
jo l' escolt: ab veu potenta
ell de tos prats sempre verts
me diu quins fan las rosellas

(c) Ministerio de Cultura 2005

de color mes viu y encés,
quina alegresa respira
lo brugit de tos aplechs,
lo ressó de tas campanas
quan tocan á pregá á Deu;
quin color tenen tas bromas
quan espatega 'l llampech,
y ab quina vesta 's vesteixen,
quan portan dol pel Solell,
y quinas pedras ne restan
encare de tos castells,
hont las sagetas xiulavan
de tos forsuts ballesters,
quinas foren tas batallas
y lo nom de tos valents,
que altivas pujan las testas,
mes que tas serras, al Cel,
quants colps després del carnatje,
del sol de victoria al bes,
baixáren rojas las ayguas
del Besós y 'l Ripollet.

Terra aymada, terra bella,
que tant anyora 'l cor meu,
ma pensa entre tas vernedas
se pert com un oronel.

Jo pujo al cim de tas serras
jo baixo al fons dels torrents
per veure 'l vol de las ayglas
ó escoltar mormols lleugers;
y de tas dolsas tonadas
d' aquells cantars sempre bells
ab que 's parlan las floretas
en lo fons de tos vergers,
del só que, cintas de plata,
fan á la nit tas corrents
quan jugan entre la sombra
los genis sobre l' hervey,
del remor que la ventada
trau del fossá en los xiprers,
quan en la fosca relluhen
tot saltant los fochs follets

(c) Ministerio de Cultura 2005

y de las dolsas canturias
que, al brillar la Lluna al Cel,
mormolan las encantadas
entrenant los seus cabells
jo aprench mos cants; si mon arpa
tráu un ressó falaguer
es aprés en tas boscurias,
en tos camps, en tos torrents.
Y quan trencadas sas cordas
un sol cantar ja no 'm rest',
quan ja mon cabell blanqueje
com la neu del alt Montseny,
quan ja no escolten los homes
de tremolosa ma veu
contaré als nins que 'm rodejen
las rondallas que hauré aprés
y 'ls pregaré que ma fossa
caven al peu d' un xiprer
que incline la copa altiva
á las auras del Vallés.

G. TELL Y LAFONT.

Barcelona Janer 188'.

(c) Ministerio de Cultura 2005

LA PEDRA.

(FAULA.)

Peta la fona y fuig rodant per l' aire
la pedra que poch ans inmóvil jeya,
y mentres que brunzeix, l' espay fendintne,
aixís diu altanera.
—¿Qui gosa devant meu ara posarse
y deturarme pot en ma carrera?
¡Qui sap, qui sap si aixís sempre enlayrantme
seré un planeta!
Mes poch á poch l' agena forsa acaba,
y va minvant, minvant, y cau á terra,
y com las altras pedras queda inmóvil
del tot confosa entre ellas.
Vosaltres que escrivint robeu la forma,
l' idea, 'l pensament, fins lo concepte,
¿vos cou? donchs apliqueuvos com manxiula
lo cuento de la pedra.

JAUME RAMON y VIDALES.

(c) Ministerio de Cultura 2005

DISCURS

DE

DON EMILI CASTELAR

EN LA

REAL ACADEMIA ESPAÑOLA

Contestació al de D. Víctor Balaguer

SENYORS ACADÉMICHS:

Dias de goig los dias de recepció pera nostres instituts. Després d' havernos ferit la mort ab sols colps d' irreparables efectes ¡ah! esclata la vida ab sas esperansas de renovació y sas promesas de perpetuitat. Ni las fullas secas que arrossegan las primeras tramontanas; ni 'ls aereolits que llampegan com centellas en las nocturnas horas; ni las generacions pulverisadas dintre del planeta sobre las quals vé, part de la destrucció incessant, nostre cos, sitiat seguidament pel no rés, com l' aspectre per la sombra; ni totas las cruentas batallas de las guerrejadoras especies son obtacle á la primaveral renovació del Univers, un en sas eternas metamórfosis, perpetuo baix los estragos del temps, y viu entre las desolacions de la mort.

Ahir partí d' entre nosaltres lo poeta de la primavera, escullit per las flors pera confiar á tan tendre pit la aspiració amagada en las essencias de llurs corolas y pe 'ls aucells pera dir á tan delicat ohido la inefable lletra guardada en las estancias de llurs chors, convertintse aixís, al passar per aquella imaginació delicadíssima, las cosas en ideas, com se converteixen, al caure á la cassoleta del incenser. las gomas y rehinas, destiladas pe 'ls arbres de l' Assia en núbol celest, lo qual puja per las columnas del altar á las voltas del temple y porta entre sas incertas espirals lo vapor de místicas llágrimas ab l'accent d' aladas y misteriosas pregarias.

(c) Ministerio de Cultura 2005

Morí, y dirías que ab sa mort vá perdre naturalesa la conciencia de sí; puig mentres ell visqué y cantá, semblava, per virtut misteriosa d' aquells senzills metamorfóseos, haver suspés la indiferencia ab que ofereix un teatre en sos amples espays á tots los fets, morals é inmorals, fastos ó nefastos; y haver disminuit la implacable crueltat ab que devora en sos cürulls sepulcres á totas las criaturas. ¿Quí anotará las escalas del russinyol penjat de la branca florida sobre 'l seu niu? ¿Quí sabrá 'ls desitjos envolcallats en la flayre de la violeta? ¿Qui pintará las gotas de rosada al matí y 'ls arrebols de la posta del sol á la tarde? ¿Quí endevinará lo que diuhen las flors á las papallonas, las papallonas als aucells, los aucells á las boyras, las boyras als estels, y 'ls estels á la inmensitat etérea?

Perdé nostre Institut lo poeta de la naturalesa, y l' hereda y reemplassa 'l poeta de la societat y de la historia. Nostre nou company, sent com tots los de sa prosapia, l'Univers y las inspiracions del Univers baixadas; mes no está sa vocació primera y característica en anotar las ideas exaladas per las cosas materials y tangibles, sino en poetisar los recorts de la patria de sos pares, consultant los antichs sagrats anals, y en poetisar las esperansas del mon social modern, seguint sa maravellosa creixensa. La fantasía del senyor Balaguer té un xich de las propensions de certs aucells que niuhan en las torras de las iglesias, juntament ab un xich de las propensions d' aqueixos altres aucells que aspiran á banyar sas alas en la naixent alborada. Gralla melancólica ó cigonya relligiosa, matinal alosa ó vespertí rossinyol, colom de la vall ó águila del single, may se taca ab lo fanch de la terra sa noble ánima, plena de bondat y de poesía. La patria 'l segueix y l' acompanya com la casta musa del seu estre y 'l fa cantar com lo trempat plectre fa vibrar á la lira. Catalá sobre tot y abans que tot, sa imaginació, sense deixar los alts vols que de vegadas arrivan al rapte, se distingueix pel seny y la reflecció, com correspon á la natural gravetat de sa rassa. Se diria que sa paraula es com l' esperit y la essencia del terrer payral. Las costas ahont las ayguas del Mediterrá s' adorman, tan celestes y tranquilas com si portessen disolt lo cel blau; los cims de Montserrat ab sas cresterías y del Montseny ab sas neus; los torrents del Fay, quals claras ayguas cubreixen las foscas covas y 'ls precipitan entre 'ls rebolls y garrotxas, resonant com lo soroll d' una estrofa épica; los foscos olivers de la regió tarragonina apretats al voltant de las despullas romanas brunyidas per lo llum del Mitjdia y las blancas velas barrejadas ab las fumants cabelleras en la rada de Barcelona; lo cenobí de Ripoll ab son ayre románich y 'l cenobí de Poblet ab sas góticas tombas; la cova ahont feu oració 'l pe-

(c) Ministerio de Cultura 2005

nitent, que havia de sostenir en sos brassos la cúpula de Sant Pere, esportellada per la revolució relligiosa y la Iglesia tan benehida pe'ls marins que tornavan de tantas expedicions gloriosíssimas; llochs tan sagrats, recorts tan sublims, edificis tan gegantins, espectacles tan bells, inspiran l' obra del seu clar ingeni, que ha enfilat lluminós anell d' ideas hermosíssimas al voltant del astre lluminosíssim de sa idolatrada patria.

Mes no 'l cregueu un poeta purament de sa regió comtal. Deixaria d' esser tan gran ánima una ánima inspirada, si no tendís de si á la síntesis, y entre las ricas varietats propias de la vida no descubris la suprema unitat regnant en l' univers y sobre l' univers. Balaguer estima á Catalunya, com á part integrant del sublím tot y órgan indispensable del suprém organisme, que 's denomina sábiament nació. Per tal creencia lo veureu amostrar sempre 'ls dolls d' ideas que sa próvida regió desguassa en l' occeá inmens de nostra vida nacional. Tots los actes que sagellan la unió de la terra patria, l' animan y enardeixen, desde la expedició empresa en apartats segles á la conquesta d' Almeria, que cantaren los vells trobadors fins á la expedició empresa en nostre temps y á nostra vista, la revenja d' Africa, quals alabansas entonan los travalladors en chor, al sortir del taller, y en sa hermosa llengua nativa sembla encare mes bell lo crit de ¡visca Espanya! crit acompanyat ab cadencias épicas tals y ab tan robustos accents, que, al sentirlo, tot cor espanyol bat d' entusiasme, sentint com tenim lo ferro del indómits almogavers pera defensar, lo mateix en los colls del Bruch y en los murs de Girona que en los singles del Serrall y en las maniguas del trópich, la indestructible y sagrada unitat de nostra patria.

Si, teniu rahó, ilustre poeta, 'n teniu ufanantvos de vostra prosápia y de vostra terra. Las costas gregas resplandeixen allí encara ab los raigs de la mes hermosa entre las civilisacions antigas; la vella metrópoli tarragonina conserva, com Roma la eterna, lo trist y magestuós ayre dels grans destronaments histór chs; la Barcelona sense igual uneix al travall y al comers de Tiro l' enginy y 'l gust d' Atenas, com sas germanas en glorias y en grandesas las lliures ciutats de las lligas lombardas; d' antich vos rendeix vassallatje 'l mar, que en sas estelas hi conté disoltas ideas, y en las ideas inspiracions tan lluminosas totas com las joyas etéreas de sas nits serenas; s' obran als conjurs de vostre geni los cors d' Italia la inspirada, pera rebre y aceptar l' esperit espanyol com un complement del seu propi esperit; se senten al peu del Etna y al peu del Vessubi, en aquells camps helénichs y en aquellas ciutats catalanas, passar dels llabis del ágil ma-

(c) Ministerio de Cultura 2005

riner y del fecundo improvisador al ayre perfumat, las veus de 'n Muntaner barrejadas ab las veus de Teócrit; s' alsan á vostra anomenada aixís l' imperi heleno-europeu com l' Assia menor; aixís la trista Grecia de la Edat mitjana com la infelis Bisancí dels emperadors condemnats pel fat á la servitut tártara, tal volta per haverse preservat de la servitut goda; guardan tot l' Est de nostre continent y tot l' Oest del continent assiátich remembransas del valor heróich de vostres navegants, qual esfors grabá las barras indelebles á las portas hieráticas del vell temple histórich, en lo Taur y en l' Etha; que la Venecia del espanyol Mediterrani, ab lo seu Senat de concellers y son parlament de diputats, ab aquells ciutadans guerrers, comerciants y estadistas al mateix temps, tant sabia benebir las velas de sas naus pera lograr los empenyos del combat, com pera cumplir los miracles del travall; y tant bregava ahont se vulla que la comprometés lo seu honor, en pró de sos propis interessos y particular engrandiment, com en pro dels interessos comuns á la cultura universal.

Gran la regió catalana; mes ¡com pren brill y magnificencia dintre de nostra comuna patria, la nacionalitat espanyola! Sa estreta unió moral unas voltas, material y política altras, indispensable sempre, li permeté aixamplar l' espay de la seva activitat, y ab l' espay de la seva activitat la gloria de son nom. Molt li valgué ajudar á Jaume I en Mallorca, pero no li valgué menos ajudar al gran Alonso VIII en las Navas; molt l' anar á Betera pera rescatar pera sempre la ciutat, que un sigle y mitj avans va rescatar lo Cid castellá per algun temps, y molt mes anar en la persona de son gran Rey Ferran V á la vega de Granada; molt rebrer á un Roger de Lauria y á un Roger de Flor, victoriosos en Sicilia y Grecia, pero molt mes rebre á Colon, al retornar del fons dels ignorats mars, ab lo nimbo diví dels resplandors derramats per lo brill d' una creació nova entorn de sos inspirats polsos; molt l' acompanyar á D. Pere III en Nicotena y en Catania, pero més l' acompanyar á D. Joan d' Austria en Lepanto; molt lo combatre als angevins per sa propia independencia, pero molt més combatre als napoleónichs per la independencia nacional; molt lo possehir la antigua magna Grecia y la histórica Cerdenya, pero molt lo dilatarse per lo vast continent americá y civilisarlo y cristianisarlo en comunitat ab tots los espanyols, conseguint aixís que milions y milions d' homes componguin la vasta familia per lo cel cridada á grans obras, y parlen la maravellosa llenga per un travall secular preparada pera portar en la copia incalculable de sas paraulas á la conciencia humana milers de lluminosas ideas.

(Continuará)

(c) Ministerio de Cultura 2005

NOBLESA OBLIGA. (1)

ROMANÇ HISTÓRICH PREMIAT EN LOS JOCHS FLORALS DE VALENCIA.

A mon estimat amich lo llorejat escriptor En Francesch Fayos.

¡Ay Castella castellana
no t' hagués conegut may!

I.

Al palau del Rey En Jaume,
L' invicte conqueridor,
Han arribat de Castella
Correus ab lletras d' Anfós.
Lo castellá en ellas clama
Ajuda al de l' Aragó,
Pera lluytar ab los moros
Que 'l portan á sanch y á foch.
Lo bon rey al punt contesta
Que anirá en lo seu socós,
Y als que las lletras portavan
Despatxa ab melosos mots.
Després llensa un crit al guayta,
Fá que rebrame lo corn
A tots los homs de Paratge
Mestres de Camp, valvassors,
Capitans, infançons, comptes,
Cavallers y los richs homs,
Avisantlos que 's preparen
A marxar al vinent jorn.
Los vaixells y carabelas
Que estiguen prest en lo port.
. . . . . .
Mentrestant que lo seu patje
Neteja escut y tiçó,
Com si ab ell mateix parlara,
Diu en veu alta estos mots:
—Malehida sia la hora
Que ab ma filla 'l casí jo,

(1) Este romanç es rigurosament histórich y pres de *Los Anales de Catalunya*, de Feliu, llibre XI, cap. XI.

(c) Ministerio de Cultura 2005

Que duas voltas seguidas
Fou á ma casa traidor.
¿Més qu' he de fer? á un rey noble
Li demana protecció,
Y com que noblesa obliga,
He de anar en son socós.
¡Ay Castella castellana
No t' hagués conegut jo!

II.

Caminet d' Andalusía
La mesnada del rey vá,
En Jaume en sa blanca vesta
Du creu de color de sanch,
A son costat l' escut porta
Ab las barras lliberals,
Y ab sos esperons lo poltro
Fá encabritarse y trotar.
Los soldats que lo segueixen
Sembla que á las bodas van,
Y la mes franca sonrisa
Apareix en sos voltants,
Al ensemps que 'ls uns als altres
Llurs victorias van contant.
Per cada poblat que passan
Tothom los reb ab afany.
Las donas los donan aygua;
Donsellas dolsos esguarts,
Los beneheix lo prebere,
Lo jovent ab ells se 'n van,
Los vellets sembla que tornen
A la edat dels tendres anys.
Quan apar lo rey En Jaume,
Tothom la gorra á la má.
Quant fa via la mesnada,
Tothom se queda anyorant

III.

Mentres N' Anfós de Castella,
Sobre Granada 's deté,
Esperant per conquestarla
La mesnada del gran rey,

(c) Ministerio de Cultura 2005

Almería, la que estima
Entre sos preats joyells,
Per los moros recobrada,
Es del castellá, flagell.
Mes vers ella va 'l rey Jaume
Posantli de sopte cerch.
Quant lo moro se n' adona,
Sent al cór un cop de neu,
Mes fentse fort en sas torras,
Lluyta fent l' esfors darrer.
Los corns y tabals rebraman,
Los cavalls renillan ferm,
Los coltells tiran espurnas,
Del ferro s' ou lc colpeig,
Las fonas brunzen per l' ayre,
Cruixen escuts y capells,
La terra de sanch s' empapa,
Lo cel apareix rohent,
L' almogavar la mort sembra,
¡Aragó y sant Jordi, á ells!

IV.

—Rey En Jaume, Alá vos guarde.
—Que Deu vos guarde walí.
—Si voleu alsar las tendas,
Vos darém tribut cumplit.
—Lo tribut que vos demano,
Es que al castellá obehiu.
—Avans que tal succehesca,
Tots preferirém morir.
—Almería, de Anfós era.
—Ara y sempre es dels muslins.
—Demá quant clareje l' auba,
Ma mesnada estará dins.—
Lo walí mira al rey Jaume,
En Jaume mira al walí,
Després de una llarga estona,
Diu lo moro ab gran despit,
—Darém tribut á Castella,
Segons lo vostre desitg.
—Demá plegarán las tendas

(c) Ministerio de Cultura 2005

Los fidels soldats de Crist.
—Que Alá vos guarde, rey Jaume.
—Que vos guarde Deu, walí.—
. . . . . .

V.

Quant l' aubada clarejava,
La mesnada, camí avall,
S' enduya en carro de mulas
Las portas de la ciutat.
Eran penyoras qu' En Jaume
Tenia en estima gran,
Y son trepig resonava
Mes grat que só de timbals.
Poch temps de marx portavan
Quant la mesnada pará.
¿Que succeix que tots duhen
La má al coltell ó destral?
¡Que passa que tots pareixen
Per los ulls espurnejar?
Que N' Anfós rey de Castella,
Ha fet pacte ab los alarbs,
Envejós de que 'l rey Jaume
Haja presa la ciutat.
Ell la festejá sis mesos,
Ben contats y ben cabals,
Y al Conqueridor vint dias.
Li ha sigut lo temps molt llarch.
. . . . . .
Lo rey En Jaume 's mossega
Los llabis fins ferse sanch,
Y se tira de la barba
Y esperona lo caball,
Y ab veu que sembla tempesta.
Diu aixís á sos soldats:
—¡Desperta ferro! A Castella,
Que hi han portas que arrancar
Y quant prenian la vía,
Dia 'l rey borbotejant:
—¡Ay Castella castellana
No t' hagués conegut may!

JOSEPH MARIA PUIG Y TORRALVA

(c) Ministerio de Cultura 2005

DISCURS

DE

DON EMILI CASTELAR

EN LA

REAL ACADEMIA ESPAÑOLA

Contestació al de D. Victor Balaguer

(Continuació).

Imigineuvos que, en lo sigle disseté, se logrés lo suicida propósit de separarnos y dividirnos. Espanya no seria nació, oberta sa frontera natural del Sudest á totas las invasions europeas, y destituhida del concurs de fills tant travalladors com heroychs; y, en cambi, Catalunya no tindria lo complement de la unitat nacional que robusteix tant la seva vida; la sombra del pabelló espanyol que honra tant son nom; la grandesa de un verdader Estat europeo obert á sos estadistas, y la ressonancia de una tribuna com la que restauraren en Cádiz nostres pares, oferta per la llibertat á sos grans oradors: la comunió de interessos patris tant útils á son travall y á sa industria; la companyía de colonias poderosas en las quatre parts del mon, tant favorables á son comers; lo patrimoni de glorias per las quals brillan los pobles; y obligada, obehint las lleys de la mecánica social, hont la magnitut entra per tant com en las lleys de la mecánica celeste, á servir de satélite á la gran potencia traspirenaica; per no confondres ab lo resto de son territori natural; ó hauria perdut sa independencia entre gents extranyas, ó hauria tristament arrastrat la ignominiosa vida dels pobles subjectes á existir per mercé graciosa dels tractats internacionals, y á vegetar baix la simulada, pero reconeguda y vergonyosa tutela de qualsevol nació poderosa, empenyada en que malehisseu á vostres pares y á vostres germans per la naturalesa y per la historia, y á que posesseu hont no hi ha fronteras nuvols foscos de rencorosas supersticions ab menyspreu complet de vostra prossapia y de vostra sang.

(c) Ministerio de Cultura 2005

Creyeuho, estimat company, creyeubo: aquest institut ilustrat en duas centurias consecutivas per tants noms inmortals; unit ab academias numerosas en las varias repúblicas per ahont nostra llengua s' exten; dotat d' una jurisdicció intelectual que proclama l' assentiment exprés dels pobles y confirman lleys y decrets dels poders públichs; aquest institut, deya, no ha volgut, coronantvos ab sa elecció expontánea, honrar tan sols en vos al historiador dilligent, al publicista insigne, al parlamentari expert, al poeta lírich inspirat, al poeta dramátich aplaudit, al autor de tantas llegendas repetidas en la llar y cantadas en los camps y en las montanyas; sino al catalá, si, al catalá de naixensa y de cor, pera que diga en sa llengua nadiva als seus, com aquí no hi ha diferencias de provincias, ni privilegis, ni gerarquías, sino es una igualtat fonamental de tots los espanyols, en la que s' alsa fortament, aixís la unitat material de nostra terra, en quals solchs barrejaren en mil batallas la fecunda sanch de tots sos fills, com la unitat intelectual y moral de nostre esperit, unit, á la manera d' ánima y cos, á la indestructible totalitat de nostra patria.

Nosaltres, encarregats per la societat espanyola de conservar sa llengua, no preteném suprimir las varietats engendradas pel moviment etern y'l múltiple desenrrotllament de la vida. Cap fonamental associació científica y literaria pot anar contra las lleys socials, en qual cumpliment se basa. Suprimir lo vari, perque lo hu existeix, seria com suprimir las nacions, perque la humanitat existeix; ó com suprimir los individuos, perque á son torn existeixen las nacions. Senyors: impossible trovar cap element per tal manera idéntich á sí, que, movent-se ó desenrotllantse, no arrivi á produhir quelcom diferent de sí. Mireu quan plens de factors se trovavan los elements primitius d' Aristóteles, y quina síntesis componen per sí mateixos entre radicals antítesis La física moderna, que tant tendeix á la unitat, separa y divideix la materia única en ponderable é imponderable, en inorgánica y orgánica, com separa y divideix la forsa única en calor, electricitat, magnetisme, afinitats químicas, cohesió de moléculas, atracció de massas. L' éter infinit com se pren en gotas varias de llum, suspesas als espays inmensos per lleys armónicas, en las quals creyan sentir los antichs una inefable sinfonía! La electricitat se bifurca en positiva y negativa, en estática y dinámica. Donchs, dintre del art, com dintre del Univers, coexisteixen los dos principis de la unitat y de la varietat. Y lo mateix succeheix en las llenguas. Dias verdaderament gloriosos pera l' humá llinatje, aquells en que pogué rompre á barbotejar en Grecia la parla de la ciencia, dividida en mes dialectes, no obstant y sa espiritualitat, que géneros tingué la material arquitectura

(c) Ministerio de Cultura 2005

grega. Cap idioma arrivá, com cap poble, á la unitat de Roma. Y no pogué Roma conseguir que Livi deixés de sentir á Padua, y Séneca á Córdoba, y Marcial á Calatayud, y Tertuliá á Africa, com si las obras literarias tinguessen com los productes agrícolas, molt del terrer hont sé sembran y conrrean.

¿Quí s' atrevirá á proposar que desapareguin llenguas tan primitivas com lo vasch, tant tendras com lo gallego, tant dolsas com lo bable, tant músicas com lo valenciá, tant vigorosas y anomatopéyicas com lo catalá? La poesía no creix á son arbitre en las academias y en los palaus: se necessita l' aura popular. Mentres la oda cadenciosa del erudit s' oblida y empolsa en lo tancat volúm de las bibliotecas consultivas, lo romans volander, qual autor es anónim, perque l' han compost cent generacions, vola de llabi en llabi per medi de sos alats assonants y omplena del esperit patri la vital atmósfera. Es indispensable que la gent senzilla puga compondre ab la espontaneitat que componen las aus, y escolta sos versos y sos poetas ab l' encant ab que senten lo ventijol y 'l follatje. Y aixó no ho podeu conseguir si ofegueu las varietats riquíssimas de la llengua nacional, perque ningú expressa ab felicitat sos sentiments, sino en paraulas no apresas, en paraulas xucladas, com la llet nutritiva del esperit, en los llabis de una mare. ¿Creyeu que perjudica aixó á la llengua nacional? Campmany parlaria en catalá quan nos donava en son teatro crítich de la elocuencia espanyola tantas profitosas llissons; y Aribau acabaria de compondre una poesía catalana quan fundava la Biblioteca d' autors espanyols y 'ls posava en son estil, elegant per demés, aquells prólechs, dignes pórtichs de nostras obras clássicas, per sa correcció y per sa puresa. Ningú ignora en aquest clos que Aparisi y Guijarro, vostre inmortal company y estimat parent meu, á qui 'ls veniders lo consultarán com á un orácul de la sintaxis y analogía espanyola, parlá tota sa vida en valenciá. Quinze anys portava ell de viure á Madrid, jo mes de vint; y may lo vaig sentir dirigirsem en altre idioma que 'l de sa infantesa. Las llenguas, ab més ó menys propietat anomenadas llenguas llemosinas, s' acostan al rústech llatí provincial antich, y per consegüent, á la complexió y contextura íntima de la mare que hi ha en lo fons de la llengua nacional. Encare recordo 'l mohiment d' admiració que m' asaltá en lo cantó dels grisons, al sentir lo vulgar llatí, parlat per lo poble helvétich, en aquelias geladas montanyas, y sentir sa gran semblansa ab lo valenciá. Aixó evocava en mí recorts sacratíssims. Surgia desde 'ls nevats Alpes l' ample pati alicantí, ab las maravellas de nit per terra y las passioneras en la porta, y la parra per sostre, y 'l banquet ple de cantaretas que llensan frescas eva-

(c) Ministerio de Cultura 2005

poracions y las torretas de floridas, mulladas de poch, aufábregas, y la gallarda columna de la palmera, qual corona vibra en lo blau cel, y 'l pilot de rehinosas atmetllas aquí ó la rastallera de panotxas allá; y l' encanyissada pera extendre los capolls de seda y pera assecar las figas de mel; y el seller sentint á most, á un costat, y 'l trull gotejant daurat oli al altre cantó; y per totas parts las brisas mediterráneas, aquellas paraulas llemosicas, are graciosas com la ironía d' una sátira provensal, are músicas com los consonants d' un serventesi tolosá, are dolsas com las perlas soltas d' una cansó del Petrarca.

Després de haver sentit á nostre insigne company, no seré jo qui 's perdi en la investigació dels orígens del provensal y del catalá, laberinto de innumerables tortas y de dificultosas sortidas. Valiosas observacions surten al pas de cada sistema. Lo mes acertat es derivar las llenguas neo-llatinas de la vella llengua llatina. Pero no pot oblidarse que 'ls romances han perdut gran part de la seva estructura clássica y han prés tots á un temps estructura diversa y fins oposada. De declinable que era l' antich llatí, ells han passat á indeclinables. Tenia 'l llatí veu passiva, ells no la tenen. Prescindia 'l llatí del article, ells lo necessitan. Cap llengua derivada s' ha separat tant de sa llengua mare. Las semiticas guardan sas arrels triliterals, sas consonants fixas, sos punts diaorítichs movibles. Lo grech modern está per desgracia molt distant del grech antich; pero conserva las tres veus de sos verbs, los duals de sos noms, los aoristos de sos temps. ¿Com los romances han pogut adulterarse tant? Pera salvar aquesta dificultat s' ha ideat una hipótesis que deriva los idiomas neo-llatins de la barreja entre la llengua goda y la llengua romana. Mes de la llengua goda no tenim altre document que 'ls trossos del Evangeli, traduhit pel Bisbe Ulfilas, en temps de Valentiniá y de Valente, trossos molt cuberts per esmalts bisantins. Y 'l got de Ulfilas, te declinacions també com lo mateix llatí, y molt mes hipérbaton que 'l mateix llatí encare. En vista de tals inconvenients, s' ha ideat lo dar al provensal una supremacia de mérit y de temps tant gran que produesca l' italiá, l' espanyol y 'l francés com naturals derivacions sevas, en virtut de ser un idioma extés y perfeccionat á mida que anava descendint lo poble-rey, ó viciantse, per desgracia, en una decadencia irremediable sa sonora y soberana llengua. Mes los enemichs de tal teoría, molt acreditada entre grans historiadors de la llengua y literatura provensal, los hi argüeixen que de tenir Provensa tal predomini literari llavors, hauria extret d' allí Carlo Magno los mestres pera sos escolas que d' Italia extragué, y asseguran no haverse fixat be la alabada llengua dels trobadors fins á la dotzena centuria de nostra era. Altres creuhen que las llenguas indígenas

(c) Ministerio de Cultura 2005

superaren á la conquista romana y coexistiren sempre ab la dominació derivada d' aquesta conquista. Horaci anomena bilingüe á un poble de Apulia. Estrabon refereix que tribus enteras de la sabia Etruria parlavan l' etrusch en son temps. Las farsas atelanas se representaren pera divertiment de la juventut patricia en llenguatje osch fins als temps de Trajá. Mes á aixó contestan altres erudits que la República ideá restriccions á la difusió del idioma romá, pero lo imperi, al revés, mes universal y menos romá, seguí una política oposada. Y encara que Sant Geroni diga que 'ls marsellesos eran trilingües *quod et grecœ loquantur, et latine et gallice*, tal cita está copiada dels autors del primer sigle. Sis llenguas indígenas contava en la Espanya romana lo geógrafo Estrabon. Lo parentiu estretíssim descubert per la crítica moderna entre la llengua válaca, en l' antich territori de Dacia extesa pels colonisadors de Trajá, y la llengua italiana moderna indueix á sentir que una y altre nasqueren de la barreja entre 'ls dialectes distints usats pels pobles romans al poder de Roma. Jo de mí sé dir que á cada pas he trobat en mos estudis históricbs moltas referencias á aquestas llenguas populars, ja usuals en las rassas indígenas, ja consecuencia y resultat de las naturals alteracions ab que 's parlava 'l llatí mateix per la gent provincial y rústica. Dich de la llengua llatina lo que dich de la literatura llatina; l' etern é inmens imperi de Roma no pogué impedir la natural varietat de pronunciació y de sintáxis. No existia solzament una diferencia entre lo que se 'n deya *sermo urbanus* y *sermo ruticus*, existia una diferencia entre lo que s' anomenava llatí literari y llatí vulgar. Moltas vegadas li costava travall al poble entendre 'l llatí literari, si es que l' entenia. ¡Ab quina maravellosa exactitut nos senyala Bembo las alteracions portadas aixís á las vocals com á las consonants llatinas per la ruda pronunciació popular de la gent del camp y de las provincias italianas! Anton de Lebrija observa que de las vinticuatre lletras del alfabet llatí, no mes dotze conservan lo seu ayre original en l' alfabet castellá. De nostre llatí provincial degenerat ne tenim noticias exactas, aixís en las ordenansas donadas á Coimbra per Alboazem, com en las etimologías de Sant Isidoro, documents inapreciables pera estudiar la gran acció del llatí clássich sobre 'l llatí vulgar y la gran reacció del llatí vulgar sobre 'l llatí clássich. *Presbyterus non faciet suas missas, nisi portis cerratis*. diu Alboazem. Lo *manto* paraula desconeguda dels romans, s' esplica d' aquesta manera per Sant Isidoro en sas *etimologias*: *Mantum Hispani vocant quod manus tegat tantum*. Y la *camisa* paraula poch romana, le esplica d' aquesta manera; *Camisias vocamus quod in his dormimus in camis, id est in stratis nostris*. Donchs bé, lo que

(c) Ministerio de Cultura 2005

passava en lo Centre y Mitjdia d' Espanya, passava també á la vegada en lo Sudest, y lo que passava en lo Sudest d' Espanya passava en lo Mitjdia de Fransa es á dir, que anava degenerant poch á poch lo llatí clássich é invadint sos dominis lo vell llatí rústech.

Provensa y Catalunya tenian carácters históricbs molt semblants. En un y altre punt las antiguas colonias gregas, sobreposadas als aborigens; en una y altra la dominació romana, donant á Tarragona y á Arles y Narbona, lo carácter de grans ciutats cultas; en una y altra igual administració, puig tarraconense s' anomenava una de las fonamentals divisions de nostra patria y 'l nom de Provensa prové de que 's considerava tal regió provincia per excelencia; en una y altra l' imperi visigot, ja comensat per la capitalitat de Tolosa, ó ja comensat per la capitalitat de Barcelona; en una y altre, influencia de la Iglesia Católica, de la gent monacal y de las conquestas carlovingias; entre una y altre relacions económicas permanents de navegació y de comers, aixís com relacions políticas provinents del enllás de comptes soberans ab primpcesas provensals, entre 'ls que mereix contarse 'l de 'n Ramon Berenguer lo gran, ab Na Dolsa; numerosas afinitats, observadas quasi avuy mateix en los mariners de una y altra costa, en los poetas de una y altre llengua, en las varias ciutats d' un y d' altre territori, puig no 's divideix y separa ab facilitat tot lo que uneixen la naturalesa y la historia. Pero aquesta unitat fonamental de la llengua d' *Oc* no vol dir res respecte á la diferencia catalana, tant admirablement definida per Diez en sa gramática comparada de las llenguas neollatinas; per Milá en son llibre dels Trovadors en Espanya, y per Balaguer en l' erudit discurs que acabeu de sentir. La natural separació dels Estats independents y la rica varietat propia de la Edat mitjana, distingian per sí mateixas, llenguas tant fonamentalment idénticas com lo provensal y 'l catalá. En la metamórfossis del llatí al romance ja pren la llengua catalana formas oposadas á las formas provensals. Lo sistema ortográfich s' aparta en las duas regions y aquesta separació descubreix dos centres de cultura diversos. La *y* s' uneix á la *n* pera formar lo so de la *ñ*, al revés del provensal, que pera formar lo mateix so uneix á la *n* la *h*. Las inflexions dels verbs en *z*, molt usadas entre 'ls escriptors de Provensa, no s' usan ó be s' usan poch entre 'ls escriptors de Catalunya. L'article masculí *lo*, sobrevé mes sovint en la llengua catalana que en la llengua provensal. Ofereix aquella molts noms singulars acabats en *s* mentres aquesta cap. Solen los catalans també usar l' adjectiu femení sens *á* com Milá observa, y diuhen *dona fort, tela bast, per dona forta y tela basta*. ¿Més pera que ampliar y extendre aquestas observacions pro-

(c) Ministerio de Cultura 2005

pias de altres mes vastos estudis? Basti dir, que aixís en lo verb substantiu com en las conjugacions fonamentals; aixis en las partículas varias com en los diptongos y en lo cambi de vocals, veyem essencialíssimas diferencias entre las llenguas mal anomenadas llemosinas de l' altra banda y las llenguas del mateix nom de aquesta part del Pirineu. Y per tant, aixís com tenim duas llenguas unidas y diversas, tenim també duas literaturas unidas y diversas; la literatura catalana y la literatura provensal.

(Seguirá.)

(c) Ministerio de Cultura 2005

QUADRET

Baixa de Rosas lo bastiment
orsant ab forsa per pará' 'l vent.
Dalt del pal mestre canta 'l grumet,
y 'l patró vetlla y ou impacient
grunyir las vergas del vent al pet.

Movent horrible terrabastall,
ve que desferma lo gobernall
y s' endú 'l barco tot dret al Nort:
patró que vetlla se gira avall
y veu ab l' ona pujá á la Mort.

Lo crit feréstech del corb marí
que al pal s' arrapa ja 's deix sentí,
y son cor ompla de feretat:
com serp encesa llú y s' ou rugí
lo llamp que porta la tempestat.

De sopte arrivan, dutas pel vent,
las campanadas d' antich convent
que á Deu demanan pel navegant;
mentres las rocas de la rompent
al pobre barco van mossegant.

Tot d' una s' obra, petant en sech
y s' ou dels náufrechs l' últim gemech:
lo corb, famélich, lo vol ajup,
y al llum fatídich d' irat llampech,
als morts empayta que 'l mar escup.

1882

F. BARTRINA.

(c) Ministerio de Cultura 2005

DISCURS

DE

DON EMILI CASTELAR

EN LA

REAL ACADEMIA ESPAÑOLA

(Contestació al de D. Víctor Balaguer

(Continuació).

Permeteume, senyors, algunas consideracions. Desde principis del sigle onzé fins á mitjans del sigle tretze, la literatura provensal y la literatura catalana se confonen, com se confonen, també, totas aquellas regions. Lo mon europeo, especialment lo mon occidental, en la época que dura de la destrucció del imperi romá al any 1,000, se troba suspés entre los horribles recorts de la irrupció germánica extesa per tot arreu com las grans inundacions y 'l temor Apocalíptich al Judici final difundit per las doctrinas milenarias.

En quant transcorra tant sols un dia mes enllá del senyalat, en que anavan á presentarse nostres pares, de sopte, en la vall de Josafat, succeheix al terror la esperansa. Lo planeta esqueixa, donchs, los sayals de penitent y cenobita en que 's trobava com envolcallat y recull per sos pulmons dilatats l' ayre de la vida y absorbeix per sos membres erguits la calor de la llum ¡Ah! Las literaturas populars modernas succeheixen á las literaturas monásticas dels primers temps medis en tot lo sigle onzé, sigle del naixement, per tant, de la literatura provensal. Aquest nom no te cap propietat, com no te cap propietat l' altre nom donat á lletras tals de lletras llemosinas. Lo poble provensal es una familia, y res mes que una familia, com lo poble llemosí es altra familia, y res mes que altra familia, del conjunt de pobles estesos desde las riberas del Loire á la desembocadura del Ebro. Y s' anomenan poetas provensals: Guillém de Poitiers, llemosí; y Ramon de Jordán, gascó; y Pere Roger, de Alvernia; y Huch Brunet, de Rodez; y

(c) Ministerio de Cultura 2005

Vidal de Tolosa; y Riquier, de Narbona; y Gaucelin, de Béziers; y Folquet, de Romans; y Vaqueira, de Monferrato; y altres d' innumebles, los que, en veritat, no deuhen ser aixís anomenats, ni per son nom ni per son orígen, quan los poetas fills ó descendents de Provensa, ni tant sols componen la desena part, sumats tots, en la canora tribu de trovadors diversos. Cometent una coneguda figura, se pren la part per lo tot. Y 's coneix ab lo nom genérich de literatura provensal aquella literatura dels pobles meridionals, que tendían á formar mes ó menys deliberadament una gran nacionalitat, ó si voleu, una lluminosa confederació de celto-romans, davant per davant d' altra nacionalitat composta per celto-franchs més enllá de las corrents del Loire.

En son fons, los pobles extesos redera lo marje meridional d' aquest riu sentían per los pobles extesos derrera lo marje nort un menyspreu tant gran, com lo menyspreu dels helens y dels llatins per los bárbaros. Fou en va que 'ls batejés un bárbaro, Clodoveo; en va los salvá del jou árabe altre bárbaro, Carlos Martel; en va los doná aparent unitat altre bárbaro, Carlo Magno; en va los marcaren políticament, ab sello de autoritat mes ó menys borrós, bárbaros com los carlovingis Lluís lo Piadós y Carlos lo Calvo; los moradors del Mitjorn, al veure sos camps florits, sos cels blaus, sas mars semblants al cel, sa llum esplendorosa, sas ciutats artísticas, sos ports plens ab los productes del comers, sos castells hont regnava 'l saber igualment que 'l valor, sos monuments magnífichs en quals líneas veyan recorts vius y en quals moles testimonis maravellosos de la tradicional cultura, sos compats regits per prímpceps soberans, sos municipis democrátichs, s' envanian ab exaltat envaneixement, y d' aquesta exaltació surgía, no sols una verdadera nacionalitat política, composta de varis encontrats elements, sino una verdadera confederació literaria en quals concentrichs círculs niuavan músichs aixams, llensant aquells brugits y destilant aquellas mels, de que viuhen desde l' ánima fins al terrer en una civilisació verdadera. La terra, hont la llengua de *oc* se parlava, indeliberadament oposava, donchs, los restos del mon romá á las invasions del mon germánich. La monarquía gótica, per algun temps arrelada en sos territoris, deixá allí tant escassa petjada com en nostre propi sol, hont la rapidés increible dels triunfos árabes s' explica per la fortíssima oposició al poder visigot dels mal dominats espanyols.

Quan Carlos Martel apareixia en la llegenda relligiosa com l' arcangel que desenveynava sa espasa de foch contra 'ls árabes, Eudes, un Duch de las vessants orientals dels Pirineos, s' unia contra del capdill heroych y ortodoxo ab los malehits sarrahins. Al baixar Carlo-Magno

(c) Ministerio de Cultura 2005

de Roncesvalles, trobava tant rebeldes los congostos de Aquitania com havia trobat los congostos de Navarra. Ni 'ls capdills franchs, ni'ls reys merovingis, ni 'ls majordoms de palau, ni 'ls descendents de Carlo-Magno, ni 'ls mateixos Capetos, havian trobat en aquell vast territori meridional altra cosa que inútils homenatjes. Aixís arribaren los provensals al orient de la seva literatura. ¡Quína estranya Babel en la dotzena centuria aquest Languedoc! Mireulo: lo vasch antich en la montanya, disposat sempre á guerrejar y á fer corregudas, sorprenent y omplint de sanch la plana; los creuhats, moguts més per espérit aventurer que per espirit relligiós, agitantho tot en sas alegres marxas y sas tristíssimas tornadas; per los Alpes las sectas valdenses tant desassossegadas de conciencia y d' ánimo, fulminant heretjías; per los creuhers lo juheu ab sas caravanas, portant entre 'ls productes de vendre ó cambiar moltas y molt estranyas ideas; en Nimes rabínicas escolas y en Montpeller sabis amestrats en los colegis cordobesos; en los basars de las ciutats marítimas los teixits del Orient, quals colors enlluernavan los ulls, y las especies y essencias del Orient, quals aromas ubriacaban lo sentit; al Nort los comptes de Poitiers, cridats á regnar en Aragó; prop dels colls reaychs los Armagnacs y los Foix y los Albrets, senyors necessitats tots de corre redera la fortuna y bregar pera viure; aquí las comptesas de Narbona ab sas corts d' amor; allí los comptes de Tolosa, que regnavan en Trípoli per son valor, y que atreyan las envejas y los cóleras de sos vehins condensadas en frecuentíssimas guerras; per tot arreu poblacions republicanas enardidas per la llibertat; torneigs mantinguts fins per lo estat popular que tenia timbre en sos escuts y torreons en sas casas; confusió de ibers, vaschs, galos, celtas, romans, normans, helens, bizantins, juheus, árabes, italians, portant per necessitat un mobiment social tant viu y un cambi de pensaments tant extens, que habian de deixar per tot arreu innumerables inspiracions, y havian de tenir una desmesurada influencia, lo mateix á Fransa que á Espanya, lo mateix á Espanya que á Italia, es dir, en las tres grans regions próximas á formarse ab elements extrets d' aquell extraordinari foco de llum y vida, quals resplandors, convertits en ideas, aclarian los esperits, y qual valor, convertit en forsas, arrastrava redera seu las gegantinas moles dels varis estats, llavòrs, en aquella ocasió, de pobles y nacions.

La oposició rádical entre 'ls franchs del Nort y 'ls romans del Mitjdia es la lley d' aquestos temps, oposició á la qual uns y altres obehian indeliberadament. L' estudi profon de la historia ensenya que 'ls pobles cumpleixen moltas vegadas un ministeri histórich sense

(c) Ministerio de Cultura 2005

conciencia interior de cumplirlo. Ompla 'ls segles la incessant lluyta entre la rassa semítica y la rassa indo-europea. Per ella s' explica desde la entrada d' Alexandre á Tiro fins á la entrada de Tito á Jerusalem; per ella, 'l suicidi de Sagunto al peu dels trofeus cartaginesos y la mort de Cartago al peu dels trofeus romans; per ella desde las tres guerras púnicas en que sobreixen los patricis romans en brega ab los patricis cartaginesos, fins á la reconquista espanyola, en que sobreixen los héroes cristians en brega ab los héroes musulmans: y uns y altres guerrers, actors en aquests llarga tragedia, no saben may, entre batallas, assolaments, saqueigs, desolació, extermini, com obeheixen á lleys incontrastables de la societat, tan necessarias com las lleys mateixas de la naturalesa. Inconscients, com ara ab gran propietat se diu, del impuls motor de llurs actes, los provensals, en política y en literatura, sostentavan una rivalitat perpétua ab los franchs, y tendian á formar ab las arts propias de llurs inspiracions y la energía propia de llur activitat una gran confederació meridional.

La literatura provensal comensa pel género épich, esencialment impersonal y objectiu, com hi comensan totas las literaturas del mon, puig la poesía lírica exigeix major desenrotllo de la individualitat, propi fruyt d' una civilisació ja madura. La filiació llatina d' aquesta literatura neo-llatina s' observa tant en las dansas y chors, supervivents á la dominació visigoda, com en los fragments d' obras romanas antiguas incrustats en lo nou poble. Lo profesor erudit Milá y Fontanalo ho proba mostrant com las formas antigas de versificació llatina ab lo moviment yámbich y trocáich passan á las novas formas de versificació neo-llatina, encara que, de métricas que las antiguas eran, se cambian ab lentitut y per graus en rítmicas las novas. Lo sentiment relligiós inspira 'ls primers cántichs provensals. Llur mes vell monument es una especie de traducció de Boeci, semi-didáctica y semi-épica pertanyent, ó bé á la darreria de la dezena centuria ó bé al comens de la onzena. Quatre cicles componen aquestos cántichs, quals rudimentaris versos son tots d' onze sílabas y tots monorrims. Hi ha en ells un cicle eclesiástich y monástich, quals principals personatjes son los beneventurats als que 'l poble adora en los altars; un cicle carlovingi que omplan ab llurs noms y ab llurs hassanyas Roldá, lo vensut á Roncesvalls, y Guillém d' Aquitania, lo vencedor á Barcelona; un cicle cavalleresch en que ' canta al santíssim Graal, trasladat després á las literaturas del Nort; un cicle de cuentos més ó menos orientals en quals variats enredos s' hi descubreix la influencia del antich mon assiátich en las terras de Provensa. Naturalment, aixís que la

(c) Ministerio de Cultura 2005

épica s' acaba, com la fas de civilisació á la qual pertany, comensan los poetas que podrém anomenar personals ó subjectius, es á dir, los verdaders trovadors. Lo castell ab sa cort, y 'l mercat ab sa riquesa; la competencia entre las aristocrácias comercials y las aristocrácias guerreras; los elements cavallereschs, propis del feudalisme, y la gaantería cortesana, propia d' una rassa sensual, felís ab los afalachs d' un clima dolsíssim, las festivitats feudals, conegudas ab lo nom de Puys, ahont hi alternavan ab los torneigs los jochs poétichs y las corts d' amor, teatros propis pera las nobles agudesas dels ingenis excitats pels sonrisos de las damas y 'ls premis de las flors; tots aquestos números inspiraren aquellas composicions, mes ricas per sas consonants y per sos metres que per son estre y per sa idea, las quals cantavan l' amor no molt platónich, lo coratje no molt tenás, lo pundonor no molt cristiá, la lliberalitat sense aturador, las empresas guerreras y políticas, en obras quals autors era ja un primpcep soberá en lo vagar del seu ofici; ja un bisbe semilaich, que preferia la cítara d' or al orga de la iglesia; ja un aventurer donat á anar de Provensa á Sicilia, de Sicilia á Constantinopla, de Constantinopla á Xipre, de Xipre á Jerusalém, demanant per aixó la corona de Bisanci; ja audás navegant que tirava amoretas á la reyna de Trípoli; ja un guerrer que, ansiós de pelear, sembrava discordias entre Felip August de Fransa y Ricart d' Inglaterra, puig allavors, cantada la poesía en carrers y plassas pels jutglars, anava unida completament á la acció, y la acció 's resolia en aventuras terminadas cap y al últim per grans fets de verdader heroisme.

No obstant y la nativa diferencia entre 'ls dialectes, la poesía provensal y la poesía catalana eran una mateixa y sola poesía en aquest temps. Més un fet sobrevingué, que anorreant la independencia del Mitj dia de Fransa enrobustí la independencia del Sudest d' Espanya y sa estreta unió íntima ab Aragó, de tot lo qual hagué de naixer una nova literatura exclussivament catalana. Los fets capdals de la historia provensal ó llemosina entre la rassa humana de la banda del Sur y la rassa ponent de la banda del Nort del riu Loire. Y 'ls franchs eran los soldats primers y mes tenassos de la Iglesia católica en los segles mitjans. Los franchs se batejaren ab fé viva en la Iglesia y combatiren ab coratje tenás l' arrianisme. Los franchs á Poitiers contrastaren la irrupció sarraina. Los franchs ab Pepino constituhiren la soberanía temporal del Pontificat. Los franchs dividiren ab lo pacte de Carlo-Magno, la Europa occidental entre la Iglesia y l' Imperi. Los franchs sostingueren lo principi ultramontá en totas las nacions, y uniforma-

(c) Ministerio de Cultura 2005

ren la disciplina eclesiástica en mitj de la divisió y fraccionament que afligia per ella mateixa á la trista y anárquica Etat Mitjana. Per conseqüencia en llur oposició era natural que 'ls romans del Mitjdia tendissen á la heterodoxia, ja que tendian tant á la ortodoxia los franchs del Nort.

No hi ha mes que llegir las sátiras provensals pera observar com malehian á Roma y de quina manera atacavan al clero. Aixís, la gran corrent de las ideas heréticas, gregas y asiáticas en sa major part, desguassá allí ahont Assia y Grecia trobavan territoris mes propis y esperits mes preparats á la sublevació intelectual. Lo problema dels orígens del mal, tanca en sos termes tots los problemas teológichs. Pera explicarho d' alguna manera oposada per complert á la explicació ortodoxa vinguerent los maniqueus en lo sigle tercer de la Iglesia, y vuyt sigles mes tart los albigesos á Provensa. ¿Ahont havia estat tant temps com depositada, aqueixa idea, que fa del mal y del bé duas forsas iguals, y d' aquestas forsas duas divinitats poderosas? ¿Com, vensuda en lo segle quart, renyeix per complert en lo segle onzé? Tres rassas principals invadiren la Europa romana en los darrers dias del romá imperi. La primera d' ellas, la rassa germánica, que atravessá 'l Rhin y 'l Danubi; la segona d' ellas, la rassa mongólica, que acampá á Hungría; la tercera d' ellas, la rassa eslava, que restá á l' Orient d'Europa rodejant en la Península dels Balkans al decadent imperi bisantí. Donchs, bé; aquesta rassa eslava era maniquea de sí, avans de Manés. Guerrera per naturalesa, no creya en la unitat superior del Univers, y s' alentava pera 'ls eterns combats en una eterna guerra esencialment trascendental y dogmática. En llur pas desde 'l Turkestan á la Propontide, los trovaren los eslaus, encare viu 'l dualisme persa, y á llur entrada natural en la Iglesia grega 's conformaren ab la doctrina de Manés, lo gran dualista cristiá, apóstol, desde 'ls principis del cristianisme, d' aquesta idea oriental. Succehí ab los eslaus lo mateix que ab los gots y ostrogots en llur cristianisació. Al entrar aquestos en la Iglesia, esculliren la doctrina menos apartada de llur complexió y de llur historia, esculliren l' arrianisme, d' igual manera que 'ls dualistas eslaus, los quals esculliren lo dualisme cristiá, mantingut á Orient, de prímer per Manés, y després per sos deixebles y successors. Los eslaus eran los mes dualistas entre las rassas bárbaras, y 'ls búlgars á son torn los mes dualistas entre las rassas eslavas. ¿Pot senyalarse ab mes precisió 'l camí prés per la idea dualista? Del Turkestan, ahont nasquera, la rassa eslava 's dirigí á Persia, ahont hi trová 'l maniqueisme teológich en armonía ab llur maniqueisme natural. De las

(c) Ministerio de Cultura 2005

voras del riu Eufrates passá á las voras del mar Caspi, d' allí á las voras del mar Negre; de las voras del mar Negre á la Península dels Balkans de la Península dels Balkans á Hungría y á Italia, prenent per un costat la Transylvania y per altre costat la Dalmacia, y d' Hungría passá á Alemania y d' Italia passá á Fransa. Al estudiar lo moviment dualista de Reims á últims del segle desé; lo de Aquitania á principis del segle onzé; lo de Chalons á mitjans d' aquest mateix segle dotzé. fa de bon veure sa identitat absoluta ab lo moviment que hem rastrejat desde 'l fons del Assia fins al fons de la Bulgaria, y desde 'l fons de la Bulgaria fins al Mitjdia de Fransa, ahont prengué son nom de la ciutat d' Albi. Com los maniqueus, los albigesos admeten dos principis: un absolutament bó, y altre absolutament dolenl; com los maniqueus; imputan al dimoni la redacció del Vell Testament; com los maniqueun consideran á Crist dotat tan sols d' un cos aparent; com los maniqueus abominan lo baptisme, condempnan lo matrimoni, maleheixen l' alimentació carnívora, negan la presencia real en lo Sagrament Eucarístich y refusan l' homenatje de sa adoració á la Creu. Cap territori tas preparat pera rebre totas aquestas ideas com lo territori que era l' embranch del Orient y del Occident ahont la riquesa convida ab sas satisfaccions al oci del cos y al travall ingeny; lo comers cambia las ideas com la circulació vital cambia 'ls átomos; las escolas juhevas escampan los sistemas de Córdoba y 'ls cantars de Sevilla; los castells feudals prenen l' aspecte de aéreos palaus, olvidats de la guerra y apercebuts y apariats pera l' amor; las guzlas y las cítaras acompanyan los versos variats en infinitat de rimas y consonancias; la galantería oriental y 'ls hábits contrets en las campanyas d' Andalucía y en las campanyas de Palestina, demanan que cada esposa tinga alguns cavallers, y tot cavaller algunas damas; los vencedors de las Navas emprenen guerras darrera 'l plaer; las princesas altíssimas ocupan tálams, dels quals han caigut repudiadas vilment fins á quatre donas honradas; los potentats guisan ab foch de costosos ciris los plats de llur taula; la conciencia 's remou com lo fácil joguineig dels oreigs y las societats s' alteran com los fácils encrespaments de las onas; anant per lo tant, las ideas heterodoxas, á tall de volts viatjers, á extendre llurs alas per aquells preparats horisons.

La conciencia humana 's removia ab procelosos movimènts. Per tot arreu 's bellugan las sectas. Los fatimitas á Egipte; los almohades á l' Africa, 'ls deixebles de Maimonides á Córdoba, á la Sorbona y al Paraclet, Abelart; á Lyó, Wald; los caballers cantadors á Thuringia; Pe- e de Bruis, baixat dels Alpes y entregat á predicacions heréticas á

(c) Ministerio de Cultura 2005

Aquitania, los albigesos per tot lo Mitjdía de Fransa demostran la inquietut universal del humá esperit; y explican la tendencia dels provensals á rompre 'l cercle d' ideas ahont los havian tancat la tradició y la Iglesia. A mitjant sigle dotzé, donchs, dominava la doctrina heterodoxa tot lo país comprés entre 'l Garona y 'l Ródano. Tolosa era la metrópoli de tan trascendental revolució. Sis grans bisbats havia fundat en aquells territoris, ni mes ni menos que si tingués poder coercitiu y material, Aixis no deu maravellarnos que al sentarse Ignocent III al trono dels Pontífices, obris contra 'ls albigesos una guerra sens treva ni descans, ab intent de guanyar llorers comparables tan sols en las crónicas relligiosas ab los llorers del inmortal Gregori VII. Jove pera son cárrech, de pensament clar, de paraula elocuentíssima, exaltat d' afectes, resolut en sa acció, tan astut com vehement, conegué que sa autoritat sols podia prevaldre sobre Provensa ab la persecució á mort dels heretjes y l' extermini complert de la heretjía. A tal impuls pugná per detenir y contrastar lo moviment. Se trobava á llur cap lo soberá Ramon VI, duch de Norbona, marqués de Provensa, compte de Tolosa: cinquanta ciutats y molts populosos burgs li prestavan acatament; cent deu castellans prenian d' ell sos castells en feudo; las damas, que seguian las saragatas de la guerra y las corts d' amor, formavan, per sabedoras y expertas, una garlanda al voltant del seu trono; los aventurers errants, que aixís puntejavan lo llaut com manejavan l' estoch, y aixís empunyavan la alabarda com la copa, y aixís perseguian, ab llurs gents arreplegadas, al enemich com ab llurs cans als caps de cassa y ab sos falcons als aucellets, li componian una legió de cortesans; los trovadors cantavan á una senyal seva en llahor de sos amichs y en contra de sos enemichs, mentres ell, dominador de terras que havia convertit en serralls; rich d' or, que havia consagrat llargament al plaher; de cor obert á totas las passions; d' intelligencia possehida pel dualisme oriental; mes escéptich que creyent; amich dels heretjes per sas inclinacions, y sens atrevirse á anar contra 'l Pontífice per temor á que la excomunió perturbés sa vida de balls y orgías, agrabava tots los mals ab lo major que li pot sobrevenir á qui regeix societats y personifica Estats, ab la indecisió y ab la incertesa.

(*Seguirá.*)

(c) Ministerio de Cultura 2005

DISCURS

DE

DON EMILI CASTELAR

EN LA

REAL ACADEMIA ESPAÑOLA

Contestació al de D. Victor Balaguer

(Continuació).

Heus aquí lo que mes en ell odiava lo papa Ignocent III. Prefe-ria á aquells senyors los de Foix y de Bezieres, los quals abrassaren la heretjía ab l' ardor de qui abrassa una nova relligió y li ofereix desde la llibertat fins á la vida. Entretant, com lo predilecte llegat d' Ignocent III, Pere Castelnou, desacatés en públich al compte de Tolosa, un doméstich d' aquest, cego de ira, li atravessá de certera y única punyalada 'l cor. A tal agravi no podia contestarse pel Pontifice d' aquells temps sino ab la guerra, y 's predicá, y s' organisá la creuhada contra 'ls albigesos y sos protectors. Simó de Montfort fou lo seu general. Cal ab lo recort pujar fins als Atridas de Grecia pera trobar una familia tan fera com la familia dels butxins de Provensa. Se creyan descendents de Carlo Magno y per tals ab mes dret al trono de Fransa que 'ls humils Capets. S' enllassavan per llur mare ab los reys allavors regnants á Inglaterra. La seva avia Bertrada fugí per divorci 'l tálam de son llegitim espós, un compte soberá d' Anjou, pera anarsen al tálam de Felip I de Fransa, ab l' intent d' assessinar á sos fillastres, y recullir per tan terrible crím la corona pera sos fills. Un Montfort combaté pels municipis inglesos, cooperant aixís en primer terme á fundar aqueixa ilustre Cambra dels Comuns, que tants dias de gloria y tants tresors de llibertat ha donat á sa patria. Amo aquest Montfort de la monarquía inglesa, sa fottuna fou, com totas las fortunas lluhint en las tempestats, un llampech, y perdé la llibertat y la vida. Pero no quedá sense venjansa, perque son fill, trovant un parent volgut del

(c) Ministerio de Cultura 2005

rey d' Inglaterra, prímcep jove y hermós, en una iglesia d' Italia, 'l assessiná al peu del altar y l' arrossegá, ja cadavre, per la cabellera, fins á las mateixas portas sacras. La joventut del darrer plansó d' aquesfamilia de Montfort corregué á Terra Santa combatent ab los assessins. Com desistissen de sos fins relligiosos los creuhats en la célebre quarta creuhada, lo Papa 'ls escomunicá, y sols Simó de Montfort s' oferí en son coratje á llegir la Butlla de excomunió á tot un exércit creuhat. Aquest atreviment li valgué sa fortuna, y aquesta fortuna 's trobava lligada ab la del catolicisme. Com despreciava la propia vida, perseguia y sacrificava la vida dels demés en aras del seu altar. La guerra comensada per ell fou una guerra de apocalíptich extermini. Cal evocar la imatje de Tiro, desarrelada del planeta com arbre malehit per la vencedora espasa d' Alexandre; lo seti de Jerusalem, quals habitants se matan los uns als altres pera no caure sota 'ls peus de llurs enemichs, y 'ls supervivents van ab las mans lligadas á la esquena y las cadenas apretadas als peus, com cautius, á estrangeras terras per ahont rodan eternament, malehits y dispersos; la darrera nit de Ninive ó de Babilonia, ciutats que semblan cremadas y escampadas en bolvas als quatre vents per genis invisibles; cal evocar tals recorts que funestan los anals del género humá pera compendre aquesta proterva creuhada contra 'ls albigesos, en que 'ls exércits d' un Deu de misericordia, suscitats per un Pontifice, precedits per bisbes plens d' indulgencias y de benediccions, castigan, no ja la heretjia, que d' esser delicte fora delicte de pensament, inaccessible per lo tant á totas las forsas coercitivas; si no la tolerancia mateixa ab la heretjía, la compassió y fins la caritat, virtuts essencialment humanas, y las castigan ab lo ferro, ab lo foch, ab la destrucció, ab lo despoblament, ab las inmolacions de pobles enters, cayguts á la bárbara embestida de Montfort, com á la fals del segador las espigas sobre 'ls solchs. Lluis VIII, rey de Fransa, que arribá noy al trono en 1223, revela lo secret de la creuhada, extenent sos dominis y engrandint la seva corona. Los homes del Nort han vensut per fi als homes del Mitjdia; los franchs han acabat ab los llatins; la filla predilecta de Roma cau al peu dels genuins fills de Germania; y la literatura purament provensal cambia radicalment á fi del sigle XIII, pera transformarse y donar al Est la literatura italiana que tant ha de influir en la literatura europea, y al Oest la literatura catalana que tant ha de influir en la literatura espanyola.

Sens cap mena de dupte, á mitjan sigle tretze, la llengua catalana s' afirma y enrobusteix. Lo principal timbre seu se troba allavors

(c) Ministerio de Cultura 2005

en los monuments propis de tota cultura verdaderament reflexiva, las obras en prosa. Durant una centuria, desde 'ls varis llibres de Don Jaume I, fins á las historias políticas de Don Pere IV, creix ab maravellosa creixensa la prosa catalana. Don Jaume no es solsament un dels primers reys: es també un dels primers autors catalans per lo llibre de sas sentencias. Ademés, cap de las llenguas modernas, que jo sápiga, cap pot vantarse ab historiador com Ramon Muntaner á principis del sigle catorze. Cal evocar lo temps clássich, pera veure narrador de tal tremp, que referesca los fets mes alts ab la senzillesa mes homérica. Y es de advertir que traslada fidelment al pergamí tot lo poema de nostra historia aragonesa, desde la conquista de Mallorca y de Valencia fins á la conquesta de Sicilia y la conquesta de Atenas, ab verdadera ingenuitat evangélica. Desclot, son émul, s' inspira mes en son ministeri de cronista: Muntaner es la ingenuitat en persona. Se diria que pertany á un llibre relligiós aquell comensament, en que se li apareix un sobrenatural vellet vestit de blanch, quan en Xiluella dormia, y 'l mou y 'l persuadeix en somnis á escriure tot lo que ha vist: *car altre no es huy al mon viu, qui ho pogués aixi ab veritat dir.*

Y en efecte, no hi hagué llavors ni després hi ha hagut qui l' igualés en unir al color de la veritat l' aroma de la poesía. Y 's pot afirmar que las nou musas, á las que 'l gran historiador grech consagrá sos nou llibres llegits en los jochs de Olimpia, may escoltaren cosas com la entrada de don Jaume ab lo compte de Ampurias per lo portell de Mallorca, pera estirar, en observancia de caballeresch jurament, las barbas del rey moro; ni com la anada maravellosa de don Pere III á recullir lo guant de Coradí 'l Mártir, llensat desde las pots de un cadafalch al rostre de Anjou'l Pirata; ni com las batallas terrestres y navals en aquell estret de Mesina, en aquellas costas dels Abrúzos, en aquella badia de Palermo, hont s' inmortalisa Roger de Lauria, qui no permet treure del aygua sos caps als mateixos peixos, si no portan las barras de Aragó impresas; ni com lo desafio de Burdeos, en que va nostre rey, á guisa de caballer aventurer requerit y emplassat, á partir lo sol dels torneigs á mort y trepitjar la arena dels combats á cos en pro de la pau pública; ni com las Termópilas de Panizars y 'l siti de Gerona, hont un grapat de almogavers contrasta los exércits de Roma y de Fransa, fent corre, com ánima que porta 'l diable, al llegat del Papa, qui havia posat en sont interdicte al rey católich, y entregantlo als fills de Felip l' Atrevit; ni com l' emboscada de Besalú, en que son héroe cau de improvís entre quatre cents caballers francesos, sens

(c) Ministerio de Cultura 2005

portar mes que cent infants almogávers, quals mitjas llansas, dirigidas per la espasa real, fan caure 'ls genets y atravessan los caballs, renovant en la realitat lo que de Galaor y de Tristan cantava lo romans; ni com la espedició de aragonesos y catalans á Bizanci, qual esfors, per miracle, posa la inmortal Atenas en la expléndida corona de Sicilia; que lo impossible semblava fácil á tals guerrers, encoratjats per l' amor sublim á son Deu, á sa llibertat y á sa patria en aquells increibles combats. Quan vulgau compendre las ventatjas del cronista catalá sobre tots los cronistas de son temps, especialment de Inglaterra, Fransa y Alemania, no teniu mes que llegir radera d' ell á sos emuls y competidors de l' altre banda. La llengua que pot presentar obras tan importants, ja es una llengua relativament perfecta. No ha arribat en aquell temps en cap altre poble, la historia á un punt tan elevat.

Y á las ciencias fundamentals los hi passa 'l mateix. Lo saber de Sevilla y Córdoba passa ab evidents progressos á las regions catalanas en lo sigle tretzé. La filosofía y la medicina prenen aquí vol extraordinari en pensadors miraculosos. Podeu tatxar de més ó menys milenari al célebre Arnau de Vilanova. Sos pensaments sobre la vinguda del Antecrist y la proximitat del Judici final, propis del sigle desé é impropis del ayre tebi que anuncia la primavera del esperit, podráu semblarvos com los pesats fragments de arquitectura bizantina erigits per una resistencia incontrastable després de haver alsat á la infinit sas místicas agullas l' art gótich. Dificil en aquest sigle deslligar la teología de la theurgia, la hermenéutica de la cabala, lo saber astronómich de la astrologia, lo saber químich de la alquimia, la metafísica del misticisme, la física de la magia; com difícil es impedir que alhora en Sicilia y en Espanya l' alarife posés junt al santuari de Crist y entorn dels angels, sobre quals alas pujan las verges al cel, dintre de nostras ortodoxas catedrals, l' alicatat, revestit de aljofars, quals encaixos y cresterias y alhaiacas recordan la mesquita de la Meca, hont se guardan las sacras suras del Corá; ó 'l safreig del recullment hont cauhen los surtidors acompanyats per lo cant árabe, tant melancolich y trist com los suspirs de la guzla. Entre totas aquestas superposicions, facil es trobar los avensos que ingeni tant soberá, com l' ingeni d' Arnau, porta tant á la filosofia com á la química. Y encara que 'ns l' hagi presentat la tradició vestit ab la roba litúrgica dels alquimistas, absiret cercant dins de las retortas la generació artificiosa del home, á guisa del Wagner de Goëthe, baix las xemeneyas del doctor Faust, no 's pot olvidar com la invenció del aygoardent, atribuhida en son temps á ell,

(c) Ministerio de Cultura 2005

va fer creure que s' havía trobat l' elixir de la inmortalitat, ó al menys un licor de tal virtut que pogués transformar en l' home la propia organisació y venser d' alguna manera á la mort. La llegenda 's barrejará sempre á la historia, com á la rahó la fantasía. No trobá Arnau, no, l' elixir d' allarga vida inútilment buscat com l' or per innumerables antecessors seus; pero trobá en sas traduccions de Albicena y en los estudis deguts á la propia observació y esperiencia aqueixa higiene del cos y de la ánima que enrobusteix nostra complexió y allarga y hermoseja nostra vida. Jo, sempre que, per obligació literaria, he degut consultarlo, he judicat sa ciencia com á partit integrant d' aquell art y d' aquell saber professat per l' emperador Frederich II ó per lo rey Frederich I de Sicilia, en los quals al misticisme cristiá s' uneixen las cabalas de las escolas talmúdicas y 'ls pensaments de las escolas árabes en sa maravellosa síntessis, no, per frustrada y perduda, menos digne de figurar entre las mes bellas constelacions extesas durant los sigles mitjos en lo cel infinit de la humana inteligencia.

Ahont s' enlayrá més lo pensament catalá de tan gran período, va ser, á no duptarho, en las ciencias filosóficas, y hont trobá una personificació mes sublime, va ser, á no duptarho, en la persona de Ramon Lull. Ningú en son temps, que hagi viscut tanta vida, ideat sas ideas, sentit sos sentiments, fantasiat sas fantasias, aixís en l' empenyo de las mes vivas accions, com en lo desert dels mes solitaris erms, guerrer y penitent, naturalista y matafísich. Nostra vida regularisada per tantas ordenansas y reglaments y costums, incontrastables com las fatalitats mecánicas no compendrá jamay lo caminar y aixamplarse é inflarse y correr y estimvarse de una vida individual, abandonada completament á sí mateixa per la casualitat y entre las sirtes de feudal anarquía en la Etat mitja. No alcalsavan los ánimos y las conciencias lo repós y solidés que avuy tenen, fins baix la unitat maravellosa de aquella fé. Cualsevol vent, aixís vingués del cel com del infern, removia l' esperit, alterat contínuament, com s' alteran las onadas oceánicas y 'l desert africá. Veyeu, donchs, la facilitat ab que un escolar, com Abelard, erigia monastirs á lo Paracleto, hont apuntavan las albadas de nou esperit; y un monjo, com Arnau, ressucitava en las cendras del foro, entre los intercolumnis cuberts per lo sudari del rabe boscá y de la cicuta, las calaveras dels antichs tribunos mes frets que las pedras; y un hermitá, com Pere, llensava sobre Assia Europa, donantli per guia los instints de las multituts, no tant segurs com los vols de las aus y com las giradas dels vents; y un poeta, com Sant Francisco, després de haver conversat ab las floretas en lo camp com-

(c) Ministerio de Cultura 2005

petit ab los rossinyols en la nit y d' haverse agenollat com lo núvol sobre las montanyas y matinejat pera los futurs temps de llibertat y democrácia com matinejan los botons dels atmetllers y 'ls cants de las alosas en los valls de Umbría, deixa per virtut miraculosa dels efluvis magnétichs de la seva ánima, en lo sobrenatural absorta, deixa 'l cristianisme dels pobres, dels débils, dels opresos, tal com ho va predicar son Diví fundador en Galilea, cristianisme rejuvenit, al peu de las cuartejadas terrassas feudals pera que l' urdit misteriós de la humana vida no 's trenqui, ni s' interrompi l' ascens contínuo á lo ideal de la humana conciencia. Oblideu nostres pobres tribuns d' avuy, cohibits sempre per la reglamentació y xafats per lo número, molt ufans si consegueixen alguna rebaixa del cens y alguna latitut en lo municipi, devant d' aquestos iluminats de la Etat mitja, los que veyan surgir á sos conjurs un Univers intelectual, moral y social, en lo que movian ab son alé desde las místicas alas dels angels del cel fins los creadors pinzells y burils dels artistas del mon. Are mireu á Lull. Palma lo parí en aquella panera de flors, anomenada Mallorca; lo vejé creixer lo sigle que vejé creixer al Dante y á Sant Tomás; los reals de D. Jaume, ruidosos de sí, l' educaren pera las aventuras, com los plahers d' aquella cort, no molt austera, pera los desconcerts, en sa rápida y tempestuosa joventut, l' amor lo dominá de manera que, pera satisferlo, faltá á tots los respectes, y entrá, en persecució de la seva preferida, una tarde, á cavall, en la iglesia de Santa Eularia; lo travall l' embargá fins obligarlo á esgrimir las armas en tota mena de bregas com á un cavaller de pit competia; y á compondre amorosas cansons á guisa de trovador; y á cantar al só del melancólich llaut lo mateix que compongués com los humils juglars; y á sorpendre los secrets de las ciencias alquímicas; y á estudíar las especies en las ciencias naturals; y á escriure apólechs de inversió gallarda; y á pujar desde lo desconegut á lo conegut, desde lo relatiu á lo absolut, desde las criaturas al Criador únich en una síntessis espléndida, parescut als sistemas planetaris y á las constelacions en lo infinit, las ciencias totas, acabadas per la trilogia cristiana, que 's resol, per fi, en lo Ser Suprém, al qual tendeix tot aquest home extraordinari, cortesá, y militar, y cicater, y matematich, y metafísich y profeta, y peregrí, y cenobita, y solitari, qui passant dels palaus als erms ó las escolas, y de las escolas als exércits, y dels exércits als concilis, y dels concilis als parlaments, y dels parlaments als cónclaves, y dels cónclaves als deserts cenobis, deixa per tot arreu estelas de la seva idea y solchs de la seva acció, puig lo mateix intenta la reconquesta del sepulcre de Jerusalem y la

(c) Ministerio de Cultura 2005

erecció del signe de la Creu, sobre las cúspides de las Pirámides egipcias, que la metamórfosis del Univers, per l' humá esperit y la demostració matemática y evident del ser y del existir de Dèu; vivint com si l' occeá de la vida universal hagués en son cor refluhit; pensant com si la llum increada s' hagués concentrat en sa ánima; y morint ab la mort dels mártirs; per tot lo qual son ignorat sepulcre es com una transfiguració, per qual virtut arribará qui tant pugná com ell, en alas de perdurable admiració, al coro dels beneventurats en lo cel y al coro dels inmortals en la historia.

Molt l' han mortificat sabis mes ó menos parcials per haver inventat una máquina de pensar, sens compendre com tota ciencia tendeix á compenetrar lo mon exterior de la materia y la extensió material ab lo mon interior de la idea y de la idealitat, y tot gran teorisador barreja per necessitat á sas teorias quelcom de utopia. Lo filosop que confiá, tal volta per primera vegada en lo mon, los secrets de sa abstrusa ciencia tant gran al dir de la parla vulgar, tant humil, sentint, per tant, que no deuhen compondre los sabis una casta tancada y á part, be mereix apareixer en la memoria humana junt als innovadors de la respectable antiguetat, que revelaren al pobla romá las fórmulas de jurisprudencia guardadas com geroglifichs hierátichs en la reservada liturgia del soberch patriciat. Qui volgué armonisar lo cristianisme revelat y la humana indagació pera que no 's divorcihin facultats tan estretament maridadas com lo sentiment y la inteligencia, obras com lo dogma y la filosofía, exercissis com lo pensament y 'l creure, cels com l' infinit entrevist per la intuició y l' infinit comprobat per la matemática, be mereix un altar en sigle tant dolorít com aquest per la separació fonda entre los que resan y no rahonan, y 'ls que rahonan y no resan, com si la relligió y la ciencia no fossen dos graus diversos de la mateixa essencial idea y dos revelacions armónicas del matcix Etern Ser. Una de nostras majors glorias nacionals consisteix, sens dupte, en haber despertat, per la dotzena centuria, lo pensar filosófich, dormit en las últimas compilacions eclesiásticas de Isidoro y de Beda, espurnas de las extingidas romanas ciencias. Córdoba meresqué parangonarse ab Alexandria. Son Averroes revelá lo mes ó menys adulterat Aristóteles, apercebut en lo plan providencial, norma del mon, ó prólech de la filosofía católica, ja que fora epílech de la filosofía pagana. Los sabis hispano-árabes pensavan en sas madrisas y en sas aljamas; y 'ls sabis hispano juheus difundian lo pensament árabe per sas caravanas tant carregadas de productes com de ideas. Naturalment, buscant aquestas caravanas las ricas voras del Mediterráni, anavan de Córdoba á Mur-

(c) Ministerio de Cultura 2005

cia. de Murcia á Valencia, de Valencia á Barcelona, de Barcelona al Mitjdia de Fransa, y del Mitjdia de Fransa tot Italia; ab lo qual deixavan en l' esperit estel s sols comparables á las fosforents d' aquellas onas encesas, en quals plechs sembla disolta una via láctea, ab gotas de llum per sols, y orbes, y nebulosas. Toledo traduhí a Córdoba en son llatí arquebisbal. Miquel Escoto portá las traduccions toledanas del pensament cordobés á Italia y fins á Sicilia. En aquesta isla son grosser y mut bou, com anomenavan las gents al angelich doctor, prengué las ideas aristotélicas pera la colossal enciclopedia católica, refutant á son propagador, Averroes, en tot alló que s' oposava de si á la ortodoxia. La materia primera indeterminada sentia massa á eternitat del mon; la gerarquía dels divins principis á subordinació de las divinas hipóstassis; lo mohiment etern y las emanacions á panteisme materialista; la demiúrgica inteligencia, creada y creadora, á disminució del Fill y del Verb, pera que una rahó, per complexió natural tant ortodoxa com sa rahó, deixés de combatre totas aquellas teorías; pero Sant Tomás, y sols Sant Tomás, transformá lo peripatisme oriental en lo peripatisme escolastich, y consagrá lo Comentari averroista, despres d' haver condempnat al autor, com canon definitiu y perdurable, sobre quals fórmulas s' assentés la teología católica.

Estava, donchs, completa la escola de la deducció y de la experiencia. Pero no estava fundada la escola de la inducció y del idealisme indispensable pera complement del esperit. ¿Qué hauria sigut del mon sens Lull? Ell presentá la fas del esperit que mira constantment al cel. Ell oposá de nou al Liceo la Academia. Ell nos parlá de las armonias entre las lleys del coneixement y las lleys del ser. Ell completá lo contingent ab lo necessari, lo relatiu ab lo absolut, lo transitori ab lo etern, recorrent la llum creada y la llum increada en las duas alas de la intuició filosófica y de la pregaria relligiosa. Ell torná á dirnos que 'ls objectes portan en si, com llenguas de foch, las ideas, y las ideas los arquetipos, y que 'ls arquetipos suran á una en la ment de Deu. Ell torná á banyar las ánimas en l' éter de la gloria platónica, y torná á recordar al esperit, afeixugat sota aquella férrea societat, son origen y sa fi divins, son albir soberá, sa aptitut nativa pera la cooperació en la forsa creadora y pera cumpliment del Be Suprém.

(Seguirá.)

(c) Ministerio de Cultura 2005

DISCURS

DE

DON EMILI CASTELAR

EN LA

REAL ACADEMIA ESPAÑOLA

Contestació al de D. Victor Balaguer

(Continuació).

Al estudiarlo, y l' acte que celebrém m' ha valgut aquest plaher, las cosas materials se transparentan, com si tinguessen dintre un celestial resplandor; lo infinit se fixa en vostra idea, com la llum del dia en los focos de la lente solar; deixa l' intelecto son pas tardaner per l' análissis y vola mes enllá dels mons y 'ls sols redera del ideal arquetipich; l' univers enter se pobla de pregarias, com lo camp primaveral d' abellas y papallonas; la llibertat humana creix tant á la persuació del orígen diví de la seva naturalesa, que trenca las cadenas del fatalisme inorgánich y orgánich, baix lo qual está com abrumada, y 's persuadeix per indeliberat impuls al be; se materialisa la inteligencia divina fins á ferse com tangible y 's divinisa la inteligencia humana fins á ferse com eterea; per las lleys del coneixement deduhiu las lleys del ser, y per la infinitat del espay induhiu la infinitat del esperit; resolentse, al fi, com los colors en sons y los sons en colors, com las descomposicions dels matisos en notas del pentágrama y com las notas del pentágrama en arch de Sant Martí, l' ideal absolut en visió de formas y de relleus que fins als mes materials sentits arriba, y l' Univers material y totas las cosas creadas en idealitat celeste, com las hipóstasis y las gerarquías y las potestats y las verges y 'ls arcángels y 'ls querubins y 'ls sants, somniats per los místichs, al so de la campana y del orga en sos misteriosos deliquis. No es molt, donchs, que pensador tant extraordinari exercís una poderosa influencia sobre dels antiaverroistas platónichs y sobre 'ls antiaverroistas literaris. Pero hont

(c) Ministerio de Cultura 2005

més s' adverteix y admira com aquesta gran ánima desguassa en la filosofía moderna, es al estudiar á Giordano Bruno, qual sistema filosófich es un consegüent de la doctrina de Ramon Lull y un precedent de la doctrina de Schellingh y de Hegel; que tants alts destinos estavan reservats á sa idea en la historia universal del humá pensament.

Sigles, com lo tretze y catorze, los quals produhian á Ramon de Muntaner en historia, á Arnau de Vilanova en física y á Ramon Lull en metafísica, be podian descansar en pau, esperant lo judici dels temps veniders. No decaygué en lo sigle quinze la literatura catalana; per lo contrari prestá serveys inolvidables al renaixement universal. Y anem inmediatament á veurho. Impossible de compendre lo sigle quinze sens alsarse fins als comensos del sigle tretze, é impossible es de compendre Catalunya y son carácter sens evocar Italia y sa influencia. Lo mohiment literari, científich, social de la monarquía aragonesa ¡oh! se cambia en una especie de fosch enigma si oblidem los dias del sigle tretze y la posessió maravellosa del territori italiá, rebuda com un llegat de Federich II, lo gran emperador gibelí. ¡Quín home aquest, y quina terra, senyors, aquella terra! Posada en lo camí de tots los pobles; camp de batalla en lo combat de totas las ideas; dipósit de la antigua ciencia grega y de la moderna ciencia árabe; sublim poema cíclich en que esbufegan com ressonants fargas los pulmons dels Titans y tendre idili en que cantan com melodiosos aixams los pastors de Teócrit; port necessari á las naus sortidas de las regions llavors mes lluminosas del planeta; ab valls tranquilas é ignocentas com paradisos al peu de montanyas encesas y fulgurants com infems; ab ruinas plenas de cicuta y ciutats plenas de vida; ressucitava Sicilia'l ministeri d' aquellas grans illas del arxipelach helénich en la antigüetat, Chipre y Creta, per exemple, hont los Deus del Orient, amagats per las teocracias en las formas de las especies animals, y adherits á la naturalesa com lo feto al ventre, se cambian de sopte en homes verdaderament estatuaris y en hermosissímas donas, pera que 'ls cantin las liras de Homero y Hesiodo, los dibuixin los burils de Fidias y Praxiteles, y evoquin los llabis de Demostenes y de Plató. Lo fill natural de Sicilia es l' emperador Federich II, místich y racionalista, poeta y polítich, mahometá y católich, mago y matemátich; ánima inmensa qual resplandor suavíssim á voltas y altras sinistre, s' assembla en tot al resplandor de un cometa perdut y errant per los eléctrichs hemisferis de la Edat mitja. Lo mon eclesiástich veya ab horror y estranyesa personificat aquell sacro romá imperi, que va refé Carlo Magno quatre sigles enrera pera defensar la fe cristiana y sustentar la Iglesia católica, en extrany emperador servi oriental y servi aleman; vestit á la assiá-

(c) Ministerio de Cultura 2005

tica, rodejat de doctors infi lels; ab sa guardia de mameluchs á manera de califa y son serrall de hurís á guisa de sultá; espert en compondre cansons acompanyadas per los instruments agradables als fills del desert; inflat de creencias filosóficas, quals cansons confonian á Crist ab Moisés y ab Mahoma; fundador de escolas erigidas ab lo fi de espargir las arts profanas com de contrastar las ciencias eclesiásticas; tant tolerant que consagrava fraternal amistat al emir Edim per sas ideas heterodoxas dintre de sa propia relligió; héroe maravellós en l' atreviment pera procedir com audás innovador en l' atreviment pera pensar: y que apareixent ja com á fundador de un califat muslímich, ja de un pontificat laych, ja com nou Ptolomeo donat á sincretismes en los quals capiguessen Roma y B zanci, Jerusalem y Alexandria, lo Vaticá y la Meca, era tingut per la Iglesia com tingué á Neron lo perseguidor en son primer sigle. com un veritable Antecrist, lo que llensá á l' infern en sa brega eterna y en son empenyo incessant de tancar al género humá l' accés als cels. Donchs aixis un emperador emprengué y 's posá al cap de una creuada universal á Terra Santa, y reconquestá lo sepulcre de Crist, al final d' aquesta creuada, fent lo que no havian fet ni Frederich Barbaroja ni Felip August, ni Ricart Cor de Lleó. Mes lo reconquesta ab negociacions y no per armas, á fi de portar allí la tolerancia de tots los cults y no la predominant autoritat del cult católich. La llengua dels muezins se uní en lo mateix ayre á la llengua de las campanas. Los árabes s' agroparen á las portas de las iglesias y los creuhats á las portas de las mesquitas Llegiren los uns l' Evangeli y los altres lo Corá. La gran bassílica passá á poder dels cristians, y á la sombra de la Creu, no per una victoria de Crist sobre Mahoma, sino per una reconciliació de Crist ab Mahoma, com si hagués entrat en ella la gran aljama de Córdoba ó de Damás. Aixis es que, al penetrar Frederich dintre del temple rescatat, en lloch de las benediccions eclessiásticas, sentí la excomunió major. Lo Papa l' havia seguit en sos tractes y l' havia anatematisat per sas impías complascencias. No hi hagué qui vulgués oficiar en aquellas ceremonias ni benehir á Deu per aquell triomph, y Frederich, al considerarse vencedor y execrat rey de Jerusalém y desobehit, recuperador del Sant Sepulcre y excomunicat, pegá als monjos, injuriá als pelegrins, y 's torná irritadíssim després d' haver vist la desitjada bassílica posada en sever interdicte, y sos espays desolats, y sas parets endoladas, com si en lloch de presentarse allí lo sacro emperador dels católichs, encarregat de la restauració del vell cult, s' hagués presentat un guerrer idólatra com Tito á injuriar y oprimir á la ciutat dels redemptors y dels profetas. La iglesia no li perdonava que assediés per Sicilia sos dominis terrestres

(c) Ministerio de Cultura 2005

y que oposés á la dinastía eclessiástica y electiva dels Papas la dinastía laica y hereditaria dels Suabias. L' Emperador volia també reivindicar la plenitut del poder civil contra las atribucions del poder eclesiástich. Aixís los descendents de Frederich foren tots exterminats sens pietat. L' últim d' ells, lo pobre Coradí, tingué son venjador en Pere III lo Gran, qui vincula en los reys de la casa de Aragó lo ministeri dels reys de la casa de Suabia. Oh! totas las demencias de Frederich eran demencias de amor. Estava enamorat, com mes tart la creació de Goethe, lo doctor Faust, de la eterna Elena, tant hermosa com nefasta, es á saber, de la tradició clássica. Son sincretisme no era en lo lo fons mes que una especie de resurrecció alexandrina del antich cult helénich. En la brega entre la casa de Aragó, successora de Frederich II lo gibelí, y 'ls Pontífices, com Martí IV y Bonifaci VIII, successors de Inocenci III lo güelf, glateix una oposició trascendental de ideas filosóficas lo mateix que una oposició inmanent de predomini polítich.

Sia lo que 's vulla, no deu oblidarse, no; al recullir Pere lo guant del últim Suabia, deixá en lo porvenir als seus la competencia ab Roma, y sino á Espanya ab Italia. De sos descendents uns sucumbiren al Cetre abrumador del Pontificat, pero molts altres lo resistiren y fins lo lo debilitaren. Casi tots tingueren necessitat de mirar tant á sas possessions en la Península itálica, com á sas possessions en la Península Ibérica. Ja no hi haurá terra més clássica, ni la increible Atenas, ni 'l sublim Laci que la antigua magna Grecia, no n' hi haurá cap més; los esculls de Sicila y Caribdis; las penyas, en sos escalaments al Olimpo apilotadas per los Titans; la gruta de Circe, junt al cap Minerva, en qual, peu encara cantan las sirenas; la isla de Ischia, hont podeu creureus á la entrada del temple de Theseo, vejent las estatuarias donzellas, ab sa túnica blanca de llargas pells agafadas al cos, y son ánfora inmóvil al cap en guisa de canáforas; los promontoris y caps que portan noms inscrits en la Eneyda; l' oracle de Cumas que dictá las profecias, no lluny del avern que recull las ombras, mentres bull y panteja en la solfatara próxima lo llevat de la primera materia; lo Pausilepo, llepat per las onas de la badía de Partenope, que tantas voltas saludar n los helens y llumenat per los raigs de llum del volcá, sobre qual crater combaté Espartaco y sos companys, lo Pausilipo ab la tomba de Virgilí coronada de flors, á qual remor creuereu sentir las églogas y las geórgicas; tots allí, ruinas y camps, pedras rodadas per los mars y monuments destruhits per los sigles, onas y ciutats llueixen ab lo resplandor inmortal de un etern inextingible paganisme. Poseu en tal terra un rey com Alfons V de Aragó, prendat de lo antich, al caure Bizanci en los abims y pujar al zenit Florencia en los

(c) Ministerio de Cultura 2005

cels; y dieume si no passará sa vida procurant lo renaixement ab la inspiració de un helé y ab la perseverancia de un romá. Aixís fará callar música delitosa, perque no li deixa sentir un autor clássich; empleará lo vagar diari, de que pot un rey disposar, traduhint á Séneca; curará de mortal malaltia, escoltant tant sols algunas páginas de Quinto Cursi; y suspendrá una batalla y tractará de pau per haverlo manat son enemich en códice de Tito Livi. Fill de D. Ferran de Antequera, oncle del desgraciat poeta primpcep de Viena, cusí del gran robador Joan II de Castella, enemich de D. Alvar de Luna, germá de aquell rey de Navarra, célebre per sas grandesas, tant en la virtut com en lo crím; adoptat per Joana de Nápols; cautiu per los genovesos en Ponza; presoner dels Viscontis en Milan; hoste dels Medícis en Toscana, rey de las duas Sicilias, y Catalunya, y d' Aragó, y de Valencia, y de Mallorca; primpcep feudal del centre de Espanya hont se presenta á voltas en armas y altras en aquells joyells centats per Jordi Manrique en sa elegia, se 'l creuria empés á corre tantas terras, á tractar ab tantas gents pera reunir tres literaturas y posar son nom y 'l nom de nostra Espanya en la obra més capital dels temps moderns, en la obra del Renaixement. Mireu sa cort. Allí Eneas Silví Picolomini, gran ciceroniá, apercebut ja pera pujar á la Sala Pontificia, escriu historias del Concili en llatí dels antichs; allí Llorens Valla inicia en l' helenisme y sos misteris ab elocuencia digna de la inmortal agora, no sols als joves, sino també als mestres; allí Jordi de Trebizonda recompon los textes mutilats y fets malbé de Aristóteles; allí Poggio dona llisons de regnar als monarcas moderns ab sa traducció de la Ciropedia en magnifich llenguatje; allí Filelfo reb la divina corona de aureo llorer á la inspiració y al geni reservada llavors; allá van desde los que han sentit als platónichs en lo Concili de Florencia y han vist als artistas en los nous jardins de Academo, á las marges del Arno, fins los que á las voras del Tiber acaban de treure las estátuas dels abims oberts de nou de las cendras reanimadas, anuhant altra volta l' interromput fil dels temps y fent de nou la fonament, al unitat de la humana historia. Imagineuvos quint mobiment de admiració tota aquesta espiritual cort produhiría en Ferran de Valencia, fill de la bella ciutat, ab qual nom ha passat á la historia. Humanista, conversá ab los antichs en aquella Pascua de sa resurrecció; poeta, imitá á Horaci ab la felicitat filial de un devot deixeble; orador, competí ab Marco Tulio, venerantlo al extrém de usar en plural conciensut y reflexiu la paraula Deu, debilitat propia de un temps, tan pagat de las formas y de la expressió, que no tenia escrúpols en maltractar lo primer entre 'ls dogmas católichs per no ferir malament la última nota de las elegancias

(c) Ministerio de Cultura 2005

sintáxicas. Aquest gran erudit torná de la ciutat de Nápols á la ciutat de Valencia. després de mort Alfons V, y en companyía de son amich Ramon Ferrer fundá una escola literaria de alt saber, á la qual se deu sens dupte la soberana influencia de sa pátria en lo renaixement espanyol. Y no las lletras tant sols tenian valiment; l' alcansava també la poesía, deixant una estela de Nápols á Valencia, y de Valencia á Nápols, que devia unir las ánimas dels dos pobles. Allí junts als poetas llatins é italians, un Sandoval y un Estuñiga de Castella, un Sessé y un Urries de Aragó; un Roig y un Aulesa de Catalunya, los que, usant indistintament las tres llenguas, confonian la trilogía de sas ideas en la unitat maravellosa, necessari precedent á la formació y desenrotllament del esperit modern y del estat espanyol.

(Acabará.)

(c) Ministerio de Cultura 2005

VEDA Y AMOR.

De nostra pátria l' hivern s' allunya,
la primavera vé ab mantell d' or;
noyas y aucellas de Catalunya:
¡visca la veda!
¡visca l' amor!

Las flors mes gayas, las aus mes bellas,
lo cel espléndit, los rius d' argent;
son alenadas de maravellas
que al cor nos portan
goig y content.

A la ardorosa costa africana
la tendre guatlla son vol ha emprés
cercant parella que amor demana,
y en son bech posa
puríssim bés.

Y de las sorras de aquella terra
de nits serenas, d' etern estiu,
ve l' aureneta que aqui 's desterra
y en las llars nostras
penja son niu.

Niu de venturas y poesía,
d' amors dolcíssims y somnis d' or;
que ab sos idilis sempre extasía
l' ánima pura
que viu d' amor.

Y fins vosaltres, noyas hermosas,
d' ulls que recreman sols al mirar,
quan Maig us' dona clavells y rosas,
los cors mes tendres
feu sospirar.

(c) Ministerio de Cultura 2005

Avuy s' acaban los jorns de cassa
per la verneda, lo bosch y 'l prat,
mes de follía lo cor s' abrassa
veyent aus bellas
dins la ciutat.

Aus que no cantan per lo brancatge
ni xerrotejan de bon matí,
ni tenen alas d' hermós plomatge
que la rosada
fa relluhí.

Mes son aus gayas, tendres poncellas
qu' escampan flayre com pom de flors,
y que fereixen, quant volen ellas,
ab sas miradas
als cassadors.

Aus que á la festa per quarta anyada
venen per ésser son ornament;
aus de la terra qu' es mare aymada
de noyas macas,
de brau jovent.

¡Ay cassadoras! Si l' arpa mía
sabés cantarvos com mereixeu,
ab quina ditxa ja os contaría
vostra bellesa
que 'l cor atreu.

Lo crit de ¡veda! per tot ressona,
y en mitj la brolla, l' amor fa niu;
esplay alegre la cassa 'ns dona
ab la ardorosa
flama d' estiu.

. . . . . .
. . . . . .

Si de la patria l' hivern s' allunya
la primavera ve ab mantell d' or;
fém que ressone per Catalunya:
¡visca la veda!
¡visca l' amor!

Barcelona 5 Febrer 1883

P. POUS MARÉS.

(c) Ministerio de Cultura 2005

DISCURS

DE

DON EMILI CASTELAR

EN LA

REAL ACADEMIA ESPAÑOLA

Contestació al de D. Victor Balaguer

(Acabament).

Diguembo ab netedat: la literatura catalana en lo sigle quinzé estableix la relació mes estreta entre Italia y nostra Espanya d' igual manera que la política catalana en los anteriors sigles havia establert la relació mes estreta entre nostra Espanya y Europa. Com l' Ebro corria de las montanyas cantábricas al mar Mediterráni, Aragó, corra al mar Mediterrani desde las montanyas pirenaicas. Y en lo mar Mediterrani devia trobarse, primer ab Provensa, després ab Italia, després ab Grecia. La devoció á Italia especialment nos dona Ausias March, la primer y mes característich de nostres poetas lírichs en la Etat Mitjana. Es veritat que, aixís com lo Dante y sas alegorias havian despertat la vena poética d' Andreu Febrer, qui traduheix terceto per terceto la Divina Comedia, y del Comendador Rocaberti, qui descriu dantescament *La Gloria del Amor,* també tenen las estansas de Petrarca avans d' Ausias March, per traductor é imitador á Mossen. Jordi de Sant Jordi, ab altres poetas ilustres. Digne d' imitarse certament aquell modelo, en qual accent la nota quasi única es l' amor, com en los accents dels rossinyols per las primaverals enramadas. Cinch sigles han passat sobre sos cántichs y sobre sa vida, cinch sigles en que han brotat los primers poetas lírichs de la historia tal volta; y encare sentim remorejar la font de Vaucluse com una melodía melancólica; y encare veyém agarrarse dels arbres com aureas enredaderas, los rossos cabells de Laura; y encare sentim l' embadaliment causat per lo pipelleig de las estrellas, parescudas á dolsas retinas ó per lo joguineig de las auras embaumadas de tendres y suaus suspirs; puig las cadencias, las estansas, la metrificació atrevida y varia, los

(c) Ministerio de Cultura 2005

sonets, la sinfonía entera d' aquells versos nos repeteix un estat de nostre esperit, plé un dia de plaher y encisos, l' encant de la vida tota, y de la terra, y de la societat, per la virtut magnética y creadora del amor. Ausias March ama ab la mateixa intensitat íntima de Petrarca, y ab major puresa encare. Lo mon extern se troba mes lluny de la seva ánima, desunit del tot del cos, pera millor unirse y compenetrarse aixís en l' ánima estimada en l' infinit, com duas essencias exhaladas per duas flors en lo mateix brí obertas. Sas comparacions totas resultan altement psicológicas, y la seva poesía sembla com una tela extesa en las interioritats més íntimas y més fondas de l' ánima. Pochs poetas se semblan tant en sí mateixos y usan y emplean ab tal facilitat la observació interna, y fins á cert punt l' análisis filosófich' pera revelar lo ser y estat de la passió soberana entre totas las passions, del amor. Encara que no tingués lo sigle XV en Valencia altre autor, mereixeria contarse ab aquest mérit en lo número de las grans ciutats literarias. Digas lo que 's vulga, Catalunya portá per medi de Ausias March primer, y una volta complerta la unitat pátria, per medi de Boscan, barceloní, á la poesía lírica y á sa mes alta representació, Lope, per medi de sos dos coetanis Tarrega, Ricart del Turia, Guillem de Cotto, una cooperació tan gran que mostra com l' esperit nacional fou un per corrents magnéticas misteriosas y seguras com las corrents planetarias, al mateix temps que fou un per circunstancias históricas y socials nostre territori patri y nostre estat espanyol.

Resumim. La literatura catalana está confosa ab la literatura provensal desde son comens fins al sigle XIII. En aquest últim sigle y en lo XIV, la literatura catalana pren un carácter propi, creant las obras mestras de sa lírica, de sa historia, de sa filosofia, y fins de sas ciencias naturals y exactas. Encare que á fins del sigle XIV y comensos del XV, existeix una reacció provensal, determinada per los consistoris de Barcelona, copia dels consistoris de Tolosa, lo geni italiá s' imposa ab son prestigi al geni catalá, y l' obliga á travallar per necessitat en obra tan gran y humana com lo renaixement, personificat per Valencia, la qual engendra desde Jordi de Sant Jordi fins Ausias March, y desde Ramon Ferrer fins Lluis Vives. Durant los sigles XVI, XVII y XVIII la terra llemosina se consagra ab empenya á la unitat nacional, esmaltada per ella ab verdaders ingenis, als qui tant deuhen aixís nostras lletras com nostras ciencias en son continuat desarrollo. Pero aquesta indeclinable absorció de las regions periferials per lo Centro de la Península, necessitat de constituhir fortament la nació, eclipsa la llengua y literatura catalana, renascudas, restauradas á nostra vista, en nostre sigle, per virtut del dret y del esperit mo-

(c) Ministerio de Cultura 2005

derns, dintre 'ls quals la unitat y la varietat coincideixen com en las entranyas del Univers.

Induptablement, los carácters de la literatura catalana li donan tal aspecte propi, que no pot confondres ab cap altra. Te tota sa poesía objectiva y cuasi épica predominants propensions polítich socials. La historia supera en molt á las historias totas del temps, aixis per la elevació dels assumptos com per lo judici dels historiadors. Son primer llibre en prosa no es aqueixa colecció de narracions xispejants pero inmorals que inician la literatura italiana, sino un llibre de sentencias filosóficas en que resplandeixen ab las virtuts los talents del millor entre nostres primers capdills. Son llibre de caballería per excelencia, son Tirant lo Blanch, se separa dels demés llibres de caballería, per la enemiga incontrastable á las fábulas inverossímils y á las maquinarias absurdas. Ab seguretat tal obra no hauria trastocat á nostre don Quixot La literatura caballeresca, eminentment provensal, puig de Provensa copiá lo poeta germánich sas tradicions del Sant Graal, y fins de la mateixa Provensa se sospita per algun erudit que dimaná l' Amadis de Gaula; aquesta literatura, tan estranya é inverossímil, prengué en Catalunya un carácter de verosimilitut en lo Tirant, com pertocava á la gravetat catalana. En tot temps la poesía de tant privilegiada regió tingué un carácter social y la ciencia un sentit práctich, demostratius de com es aquell un poble, per complexió, fort, de inteligencia sana, de rahó clarissima, de voluntat activa, de travall perseverant, de valor heroych, de tenacitat incontrastable, al qual se juntan las virtuts varias del travall ab las virtuts del combat, com nascut en terra de tanta fortalesa y criat de antich en los exercissis de una, més ó menys privilegiada y escepcional, pero segura y ferma llibertat.

La molta estensió, donada necessariament á aquest discurs, m' impideix dilatar mes indagacions á la literatura catalana contemporánea, digna per cert de son passat y en consonancia complerta ab sas tradicions. Desde la maravellosa oda, moviment del art lírich modern, consagrada per Aribau á la patria, lo mohiment literari de Catalunya ni ha tornat enrera ni s' ha parat un moment. Cada manifestació fonamental del esperit ha trobat allí un representant gloriosíssim, dotat per cert de verdadera originalitat. Si ho permetessen mas forsas, debilitadas per aquest dificil regrés á lo antich y ho tolerés vostra noble atenció, ja exausta per mon estens discurs, quant m' agradaría presentarvos lo quadro de la literatura catalana en aquestos temps de sa gloriosa resurrecció. Materia llarga prestarían á ma admiració fervorosa lo poeta épich y místich, en quals versos las odas parlan com si fossen

(c) Ministerio de Cultura 2005

ideas, y las ideas resonan com si fossen odas, llumenadas unas y altras per los eterns arquetipos; lo poeta cómich y dramátich que uneix gracia verdaderament aristofanesca ab arrebatos romántichs é inspiracions concentradas en sabrosíssims diálechs; l' humanista insigne, traduhit á totas las llenguas cultas, capás de reavivar ab sa prodigiosa erudició y sabiduría tots los antichs modelos é interpretar tots los grans monuments; los varis historiadors, veus dels arxius, pera 'ls qui 's converteix com en átomos de llum, que penetran l' esperit, los átomos de pols entre 'ls plechs dels pergamins; l' aixam de poetas lírichs diversos, los quals han posat en cada gloria catalana un esmalt de poesía, y sobre cada recort han llensat aqueixas músicas aladas ideas, capassas de portar la vida de l' ánima interior á la materia freda é inerte, y d' encendre sobre cada impuresa de la realitat la foch creador d' una flama ideal. Pero vosaltres, impossibilitats per sa ausencia y per vostres estatuts, de premiarlos individualment á cada un d' ells, los coroneu á tots, ab lo major lauro literari de nostre sol, en la persona de son ilustre representant, avuy rebut en aquestos sacros sitis y qual bondadós natural estiman tots ells ab amor de germans, y qual clar ingeni admiran ab admiració fervorosa com timbre de la ilustre patria.

Poeta, per lo mateix que porteu ab tant justos y merescuts tituls aquest nom, sabéu que tot art necessita un ideal, y que tot ideal té caráters divins, puig acosta lo relatiu á lo absolut y lo pereceder á lo etern. Pertanyeu á un sigle, que creuhen molts, oblidats del tot de sa historia, materialista y ateo, quan may tingueren poder tant gran las ideas, ni rodejá al Univers material un eter tant lluminós de idealisme.

Traballeu, ja que veyeu las invisibles alas de totas las cosas; ja que sentiu la música incomunicable de totas las esferas; ja que endevineu lo desitj tancat en totas las forsas; traballeu pera que la creació, quals sinas se transparentan aixís que rebén la llum de un gran pensament, sia cada dia mes eterea; y pera que 's dilati sobre sos espays, sobre sa material infinitat, l' infinit espiritual, l' ánima humana, que adquireix major conciencia de si mateixa, y mes vida y mes ferma voluntat segons s' acosta en sas aspiracions y en sos vols, á lo perfecte y á lo sant. Creyeuho, com lo satélite busca sempre al planeta y 'l planeta al sol, com lo fret acer imantat per misteriós magnetisme tendeix al polo, y l' humil vapor adormit en la superficie de las ayguas tendeix á las alturas; l' ánima humana, la més bella de las creacions divinas tendeix a Deu, y en Deu troba, no sols la deu de ideas que apaga sa inestingible set y ansia de lo infinit, sino la suprema essencia que fonamenta sa llibertat y explica son dret. Mentres per una part, los que mes s' imaginan representar al sigle, creuhen

(c) Ministerio de Cultura 2005

que porta en sas entranyas un Déu mort, y per consegüent que may pot ascendir mes enllá de la materia extensa y la forsa mecánica, cego pera tot ideal ¡ah! de altra part, los que representan l' espiritualisme tradicional histórich, relligiós, creuhen que la llibertat y 'l dret moderns resultan sempre una rebelió contra 'l cel. Vos desmentiu á uns y á altres ab l' obra que porteu, com vostre timbre, y que tant exalta vostre nom.

Pertanyeu á las gents que han espargit las cendras fredas de la Inquisició, acabant ab la intolerancia relligiosa; que han agarrat en mitj dels mars, la barca infernal del pirata negrer, engendrament de Satanás, y per sempre l' han enfonzat en l' infern; que han portat lo verb de la rahó á las mes humils criaturas, y han trencat las infames cadenas de milers d' esclaus, com á bestias venuts en babilónich bazar y com cosas apropiadas en tropical ergástula; que han difundit l' epílech de la moderna filosofía, difundint l' imprescriptible humá dret; que han cregut al pensament dotat ab un criteri propi bastant segur pera trobar lo verdader y á la conciencia dotada ab una llum natural bastant viva pera coneixer lo bo; y ab tot aixó, si en vostres peregrinacions poéticas haveu penetrat dintre de aquell cenobi de Montserrat, al capvespre, entre los resplandors de la celistia y los primers resplandors de las llantias; quan la crestería del temple y sas torres se confonen á una entre las duptosas sombras ab la crestería de la montanya y sas pirámides; quan baixa de lo alt la campanada de oració á la vall, hont sona la última esquella del bestiar y l' últim soroll de la fábrica; quan s' avivan y encenen á un mateix temps las rehinosas teyas en las cledas y las primeras estrellas en la tarde; sota las voltas, al peu dels altars, vostra veu ha unit sos accents á la Salve, que 's diria entonada per las veus de l' ánima y per los del abim; vostres llabis han dit la lletania, que allí diuhen los coros del monastir y 'ls boscos del call; y haveu anotat en vostras poesías lo Te-Deum etern de las ídeas y de las cosas; y haveu pujat á la sima hont la ciencia y la relligió s' identifican, puig las capas d' ayre, incoloras que 's forman allí, en la inmensitat, lo blau del cel; y la ona, en las profunditats o ceánicas amarga, se torna dolsa al evaporarse vers l' infinit; y lo que abaix es miserable cuca de llum amagada sota una fulla, es endalt sol que llumena terras de terras y sers de sers; y las tristas contradiccions del enteniment pujan á síntesis y armonías en la rahó: que aixís com la espurna de nostre lloch, indispensable á la vida diaria, no podria, no, cremar sens l' oxígeno espargit en la universalitat de la creació, no podria, no, existir aquest dret nostre tant preuhat, y certas facultats nostras tant altas, aquesta llibertat nostra tan estimada. sens l' alé de Deu y l' amparo de sa adorable providencia.—He dit.

(c) Ministerio de Cultura 2005

A D.ª M.ª DE LA CONCEPCIÓ FERRER Y SOLER

Y

D. IGNASI GIRONA Y VILANOVA

EN LO JORN DE SON CASAMENT.

La virginal poncella
En flor esclata al raig del sol ardent;
Lo cor se 'n enamora
Perqué n' es pura y bella,
Y ab flayra ubriacadora
Encisa l' esperit y 'l pensament.

L' emperla la rosada,
L' oreig la gronxa tot besantli 'l front;
Ab sens igual dolcesa
La canta l' aucellada,
Y plena de tendresa
D' amor li parla rodolant la font.

També la damisela
Joyosa entent la veu del aymador;
També son pit esclata,
Y sent que en ell arrela
Pura y flayrosa mata
Que ab delitós encens perfoma 'l cor.

Vós, ay, de vostra vida
En l' Abril primerench, vert y florit;
Plascenta, enamorada,
Per sort l' haveu oida
Aquesta veu aymada,
Perdurable ressó del Infinit.

(c) Ministerio de Cultura 2005

Nota del cor despresa,
Dos cops al peu de l' ara ha ressonat;
Quant vostras mans s' unian,
En sa eterna bonesa
Jesucrist y la Verge us benehian,
Y vostres fronts la ditxa ha coronat.

Després, abdos ab joya,
Lo pa benavirat vos heu partit;
Partiuvos goigs y penas,
La vida es una toya
De flors de totas menas,
Mes, tanca espinas y las clava al pit.

¡Que ni una sola d' ellas
Vinga á ferirvos ab crudel dolor!
Pláscia á Déu y sa Mare
Qu' entre esperansas bellas,
Eternament com are
Brille l' estel de vostre pur amor.

11 Abril 1883.

ANTONI MOLINS Y SIRERA.

(c) Ministerio de Cultura 2005

PENSAMENTS

Jo veig flors y 's desfullan, jo veig astres,
y s' apaguen, sent música y se pert:
la bellesa en lo mon no deixa rastres
com una veu que canta en lo desert.

La torva nit segueix al dia pulcre,
darrera del plaher vé lo dolor,
dasde que l' home naix fins al sepulcre
jamay cull sense espinas ni una flor.

Viure sense passions, aixó no es viure;
sentirlas es llansar del cor la pau,
no pot golar qui d' ellas se veu lliure
y es infesis qui d' ellas es esclau.

¿Y 'l mon es un Eden? Plahers y penas
á un temps en esta vall alsen lo crit,
tot se desfulla quan se toca apenas:
lo mon es un Eden... mes malehit!

JASCINTO LABAILA.

(c) Ministerio de Cultura 2005

LA MÚSICA CATALANA

Ab aqueix títol lo periódich de Perpinyá *Al Galliner* publica 'l següent travall que ab gust reproduhim:

«¡Los Deus se 'n van! Després de Calchas moltas personas han fet aquesta exclamació melancólica y 's planyen de veure las antigas costums desapareixer y esborrarse poch á poch baix la influencia de lo que s' en ha convingut en anomenarse la civilisació y 'l progrés.

No anirém pas per nostra part fins á cubrirnos de cendra, en presencia d' un estat de cosas semblants, que hem de aceptar fatalment, pero no podém menys que planyens de la desaparició de certs carácters locals que donavan á nostre país un sagell particularíssim d' originalitat.

Baix lo punt de vista de la música, en efecte, ¿que s' han fet nostres antichs instruments catalans, las famosas coplas d' antany, y las dansas indígenas? Avuy dia, cal cercar los darrers vestigis de la música catalana al mitj de las montanyas de la Cerdanya ó del Capcir, en pobres pobles qual allunyament dels centres los ha preservat dels funestos atachs de la civilisació.

—

Nos ha semblat interessant publicar baix la forma de noticia, los pochs documents que hem pogut recullir, en primer lloch sobre 'ls intruments catalans y en segon lloch sobre la música catalana y sobre 'ls motius catalans que la caracterisan millor.

Una orquesta catalana se compon de sis instruments: *la primera* y *la segona prima* que reemplassan als violins, *la tenora* l' alt, *lo fluviol* lo flautí, *lo tamborí* ó tamborino y *la cornamusa* que es lo baix, l' instrument d' acompanyament que 's designa baix lo nom

(c) Ministerio de Cultura 2005

pintoresch y expressiu de *sach dels gemechs* que recorda la forma del instrument y 'ls gemechs especials que deixa anar.

Lo cap d' orquesta toca 'l fluviol ab la má esquerra; ab la má dreta senyala 'l compás marcant de temps en temps la entrada en compás en lo petit tamborino que porta agafat ab una correlja al voltant del seu bras esquer.

Los músichs portan lo nom de jutglars, que vé sens dupte del mot llatí *joculatores*; los jutglars que tenen la costum de tocar junts, formant una orquesta complerta, portan lo nom de cobla; es aixís que 's diu encara avuy la cobla dels Farriols, la cobla de 'n Mattes, etc.

Tots aquestos instruments tenen un fi particular y característich; lo só es generalment nassal y 's presta maravellósament á dansas campestres executadas al ayre lliure. Se trovan sovint entre 'ls jutglars veritables artistas que treuhen de llurs instruments inesperats efectes.

La major part del temps, en efecte, 'ls executants no tenen á sa vista sino 'l tema d' una dansa generalment poch complicada sobre la qual ells brodan, sens altra regla que la llur fantasía y habilitat, variacions fins á perdres de vista y calderons sáviament combinats.

Mes aquesta música catalana no 's comprén, com hem dit, sino es en mitj de nostras montanyas pintorescas, ahont s' hi trohan encare alguns vestigis del vestit típich de nostres esquerps pagesos.

Las hi cal á n' aquestas melodías especials la plassa pública com á sala de ball, y com á balladors aquells pagessos de la calsa curta, de la faixa escarlata, del gech de vellut y de la barretina vermella tan ben posada per nostres montanyesos. Las hi cal com á balladoras aquellas pagesas robustas, de cara esparvillada, de tirat graciós, que no tenen necessitat ni de blanquet ni del vermelló pera esser bonicas y que 's acontentan ab lo carmí natural y del negre envellutat dels grans ulls qual esclat aviva al cor.

Se balla honestament malgrat *lo salt baix la ma*, y aquestas dansas primitivas é ignocents valen mes que aquellas escentricitats coreográficas que son avuy l' explendor dels balls públichs ahont las terpsícores de baixa má tiran ab arrogancia llur peu al nas del ballador seu, sense pudor del públich ni pe 'ls misteris de las faldillas.

Entre 'ls motius populars que caracterisan en primer terme 'l geni de la música catalana, devém citar en primer lloch *Montanyas regaladas*, aquesta balada de ritme lent y dols, celebrant los explendors del Canigó, aquest colós de granet ab mantell d' armini, y l' anyorament del amant, separantse per algun temps de sa estimada.

Creyém esser agradables á nostres lectors posant aquí la lletra d' aquesta cansó que tothom coneix;

Ministerio de Cultura 2005

Montanyas regaladas
son las del Canigó
coronadas de plata
y vestidas de flors.
Adeu, adeu, montanya,
honor del Rosselló,
adeu, nina carida,
hermosa Elionor!
Lo comte Guillem mana,
aixís com Deu ho vol,
que creu y llansa prenga
y 'l seguesca als sants llochs.
Ay! Quína desventura
abandonar d' un cop
eixa montanya alegra
y las mías amors!
A quina part que vaja
may perdré lo recort
del lloch de ma naixensa,
lo mes plasent del mon.

Ahont se trobaría
jovent tant desinvolt,
ballas, tan graciosas,
una altra Elionor?
Las fletxas sarrahinas
no m' espantan, no, no!
los torments de l' ausencia
si que 'm durán la mort.
Patró d' aquestas serras,
Sant Martí gloriós,
alcansaume esperansas
y consolacions.
Mes ay! á ma pregaria
lo bon sant ja respon!...
me conforta y anima
á partir de bon cor.
No ploris mes, minyona,
al meu retorn, l' amor
nos lligará per sempre
ab cadenas de flors.

Devém fer esment encara de *Lo pardal*, aquesta queixa amorosa que un pastor canta á la nit sota la finestra de sa estimada, *Saltem* y *ballem*, la cansó pastoril tocada ab la gayta la nit de Nadal, y per últim *Los goigs dels ous*, aquesta serenata tradicional que 's va cantant de porta en porta la nit de Pasqua y mercés á la qual se recullen forsas ous pera confeccionar una saborosa truyta.

En totas aquestas composicions s' hi trova un carácter senzill y original que no deixa de tenir pas sa armonía y sa grandesa.

A aquest objecte preném d' un que s' ha ocupat molt de la música de nostre país las següents reflexions (1). «Qui de nosaltres no 's conmou encara, sentint aqueixos cants populars, plens de senzillesa y de frescor *del Pardal*, *Montanyas regaladas*, del *saltém* y *ballém* y dels *Goigs dels ous?* Melodías admirables qual inimitable senzille-

(1) M. Delhoste. Bulletin de la Societé Scientifique et Litteraire des Pyrnneées Orientales, 1881.

(c) Ministerio de Cultura 2005

sa 'ns encanta y 'ns porta 'ls mes dolsos recorts que nostras mares taral-lejavan ab amor bressolantnos y depositant sobre nostres fronts un tendre bés.

No podém, al terminar aquest article rápit y segurament ben incomplert, passar en silenci lo motiu musical del ball indígena 'l *Contrapás*, en la execució del qual cada músich lluyta en fantasía y en originalitat, brodant mil variacions especials, intercalanthi calderons que fan perdre de vista 'l tema original.

Altrament, l' originalitat d' aquest motiu de ball creix encara, quan se té á la vista l' espectácle d' aquella llarga cadena de joves y vells, agafats de mans y entregantse á una dansa, ben segur única en son género, y que crida la atenció del foraster que la veu ballar per primera vegada.

Aquesta conta ja molts segles, puig se 'n trova ja descripció bastant exacta en un poema llatí que té per títol *Prœdium rústicum* y que traduhit en catalá diu aixís:

De primé en gran renglera, y donantse las mans
passejan una estona, y tornan los dansants
cap al mitj de la plassa tot fentne gran rodona
s' omplenan las finestras, lo poble s' apilona
tot balla, peus y mans; graciosos moviments,
que seguir no podría l' acort dels instruments.
Ja corran fent rodona, á la sombra posantse
á esquerra, á dreta anant, y amés desagafantse,
rompuda la cadena, s' evitan, se segueixen
y després las parellas se troban y se deixan
y ab rápit giravolt se topan cara á cara:
tot d' una, á un senyal dat, lo ballador s' ampara
de la seva parella, y l' alsa ab brás nervut
y ab grans aplaudiments la rep la multitut.

Més, tots aquestos vestigis de la música catalana, tendeixen á desapareixer pera sempre: la generació nova ignorará 'ls motius populars de que acabém de parlar, y las graciosas balladas de las que n' hem dit alguna cosa.

(c) Ministerio de Cultura 2005

Terminem, donchs, manifestant un desitj, qual realisació salvaria sempre del olvit tots aquestos ayres populars que creyém no han sigut encara anotats.

Mr. Coll, lo sabi director d' orquesta de nostre teatro, l' hábil armonista que hem aplaudit en lo *Guillem de Cabestany* y en *André Chénier* ¿no podria, procurantse documents que li seria fácil obtenir, anotar y fixar pera sempre en una colecció, los principals motius populars de la música catalana?

Aquest seria un veritable servey que Mr. Coll faria á l' art y á la historia musical del Rosselló.»

JEHAN LE FOL.

(c) Ministerio de Cultura 2005

LO CISTELL DE VIOLETAS.

(Del francés.)

Tenia deu anys menos tres setmanas, nos deya ahir nostre amich V., home molt expansiu y qual cor s' havia desarrollat molt aviat; la meva memoria no recorda pas un cas mes cert, mes tendre, ni mes anyorat.

Era un dimars: Havia fet falta á estudi y vaig passar fins després del mitjdia pe'ls camps, cassant grills dels que m' agrada la veu clara y bonica per lo melangiosa. Després de cassarlos n' omplia 'l meu quarto, lo dels meus pares, la cuyna, lo celler; tota la casa y las veïnas.

Aquell dia 'n vaig omplir una caixeta: tots cantavan quan me 'n anava cap al poble.

Desde que hi vaig entrar, un altre brugit de música va completar ma alegría. Eran uns músichs ambulants que al mitj de l' era, ab tota la forsa de sos pulmons bufavan uns instruments de llautó no tant brillants com plens de bonys. Una munió de gent los voltava ab molta tabola, y aquesta afluencía donava al passeig un cert ayre de dia de festa, que al veurho vaig pensar:

—Ay, ay! Si es diumenje! No he fet pas campana á estudi y 'l meu pare no 'm pegará!

La gent s' empenyía pera veure als músichs. Jo 'm vaig ficar per entre l' apretat grupo. Al esser al quart rengla 'm privá de passar avant una noya de la meva edat y de la meva alsada, y que, á las empentas que jo donava 's va girar poch á poch. Me vaig quedar aturat; parat de repent allá, al seu devant, tot tremolós: després vaig somriure. ¡Quíns ulls tenia ella! Ulls grans y cendrosos, llargas pestanyas negras, banyadas de llum suau y de llanguiment; ja eran dos ulls de dona.

De mica en mica se mitj obriren sos llavis; son rostre s' iluminá, somrigué com jo y 'ns mirarem d' una manera dolcíssima. Allavors, ja que no podia de prompte donarli ma vida, li vaig donar mentrestant la caixeta dels grills.

(c) Ministerio de Cultura 2005

—Prenlos! vaig dirli ab veu baixa, tú no sabs pas com cantan! Prenlos!

Ella mogué graciosament lo cap, passá de son bras esquerra al dret, un cistellet de duas tapas y me 'l posá sota 'l meu. Lo cistell embaumava.

—Son violetas! va dirme també ab veu baixa; ara vinch del nostre jardí ab l' avia. Ne vols tú?

Sa ma obrí una de las tapas del cistell y 's ficá entre las violetas.

Tot desseguit la meva ma obrí l' altra tapa y s' hi ficá aixís mateix.

Quant temps las duas mans restaren allí, la una entre l' altra, dintre las flors, al soroll de la música? No ho sé.

La mes deliciosa, la mes pura de las emocions va omplir mon sèr: jo era ignocent com un anyell, com ella: nostres ulls se miravan ab un angelical desvergonyiment.

En los seus hi havía cosas bonicas com lo cel, colors maravellosos, bondats infinitas. Si, certament, aquestos son los ulls que m' han revelat la existencia de la poesía y de la bondat humana; y veus aquí com la meva ma dintre 'l cistellet remerciava instintivament la seva, quí, de sa part potser m' enviava las mateixas gracias.

—¿Cóm te dius, tu?

—Julieta.

—Quín nom mes bonich! y 'l teu cistell també ho es!

Al nostre costat la música grinyolava com una colla de llops.

Divina música! De prompte quedá ella parada al espantós bramular dels instruments, un gran bras caygué sobre 'l cistell y una veu digué:

—Qué fas aquí, noy?

Era l' ávia de qui m'havía parlat la meva amiga, y que jo creya ben lluny, al fons del jardí ahont havían anat á cullir las violetas.

Enretirarem desseguida las mans boy avergonyits, y Julieta, empenyuda per la vella, se 'n aná girant lo cap y sos bells ulls entristits.

Vaig seguirla, pero una onada de gent me robá ben prompte 'l resplandor de sa roba blanca! Ah! quin buyt va ferse en mí! Me ferí mon primer dolor. Vaig recorrer tot lo passeig sense trobar á Julieta; després, al arrivar á un recó solitari, me deixí caure al peu d' un arbre y vaig plorar totas las llágrimas dels meus ulls, al costat dels grills que, fortament sotraquejats per ma boja correguda, no cantavan ja.

Ahónt era ella, la meva ánima? Ignorava 'l nom de sa familia, l' havia trobada per primera vegada, y la perdia pera sempre; ella, tan dolsa, tan blanca, tan bonica, y que hauria passat tota sa vida ab mi, nostras mans dintre un cistell de violetas!

(c) Ministerio de Cultura 2005

Me vaig aixecar per seguir tot lo poble, fent lo cor fort. De repent, á un tros lluny, al cap devall del carrer Nou, passá una visió. Ja 'm teniu altra vegada corrent tant com m' ho permetian las camas, volava..... No era ella; era una fresca é indiferent noyeta que 's menjava un tros de pa ab confitura y que ni tampoch va ferme cas.

A entrada de fosch, vaig entrar á casa, ahont, veyent ma tardansa y emoció, ab un sens fi de preguntas m' aturdiren y 'm feren confessar que no havia anat á estudi. Senzillament los hi vaig dir mon crím sobre 'ls grills.

—Será músich, va dir somrihent lo pare á la mare, prohibintli que 'm donés postres.

L' endemá m' acompanyaren fins á la mateixa porta d' estudi. Vaig entrarhi pero vaig sortirne desseguida després d' haver mirat per tot arreu.

Y sabeu qué vaig fer, més desitjós que may de trobar á Julieta?

Anarmen cap al camp á buscar altra vegada grills.

Y vaig trobarne. Tornava ab la caixa plena: duya 'l mateix pas que la vigilia, seguint lo mateix camí. Jo 'm deya:

—Encare trobaré 'ls músichs y la gent; m' acostaré ben be á la música, allí hi haurá Julieta ab son cistellet, y 'ns estrenyarém la ma entre las flors. Pero aquesta vegada donaré 'ls grills á l' avia y aixi no 'ns separará més!

Pero fou al pare á qui vaig trobar á l' era deserta. Jo havia reincidit; m' agafá ab una revolada, me va fer por ab sa mes grossa veu, y desd' allavors me vigilá de mes aprop.

No he vist mes á Julieta. He estimat; he sentit passions dolsas ó violentas; pero en veritat, nó he trobat cap altra Julieta! Lo cor no sent pas duas vegadas las mateixas emocions; la vida, que s' escorre com l' aygua, no torna pas á veure las mateixas somrisas.

Ah! la frescor de mas primeras violetas!

S. ALSINA Y CLOS.

(c) Ministerio de Cultura 2005

DALT DE LA MONTANYA

Les fleurs possèdent la fibre sympathique; á ce'ui qui comprendrait leur langage elles confieraient tout bas plus d'une poétique histoire.

L. ENAULT. *Dans les bois.*

DESDE 'l niu de S. Salvador, eix mon que sembla posat pera vetllar l' Ampurdá ab son capell d' enderrocadas murallas s' esguardava 'l golf de Rosas y la plana de Figueras en un bell mitjdia de primavera. Lo sol dibuixava llargas cintas de plata en lo crestall de las bellugadissas onas, en las que 's bressavan á centas las gavinas de la costa, confonentse ab la escuma que alsan los dias de temporal, y á son bes veya desplegant la novella vesta 'ls sálzers y pullancres de las voras del Fluviá y de la Muga y las airosas albas que, com si volguessen escarnir las neus del Canigó, estesas com un mantell al costat de ponent, escampavan sos blanchs borralls que, al caure sobre la verda catifa dels sembrats pareixian una nevada. La tramontana forta y lleugera com la áliga dels Pirineus passava xiulant per entre las llargas sageteras del enderrocat castell y removent las floridas matas de farigolas y romanins s' emportava vers la mar las dolsas flayras de la montanya, y al lluny de la mar blava s' aixecavan nuvolets blanchs com alas de colom que afectant formas diferentas se destacavan sobre 'l fons de zafir del Cel.

Assegut sobre la blana y curta herba, 'l colze apoyat en una dura roca, esguardava admirat tanta bellesa y, aspirant á plens pulmons lo saborós de las herbas del bosch que á voltas lo ventíjol me portava, sentía mon cor ubriacat y queixós de no tenir alas ab que seguir ab ardidesa 'ls innombrables vols de la tramontana, quan m' aparegué que d' un grupo d' argelagas, farigolas, ginestas y romanins que vora meu verdejavan, s' alsava un concert de veus dolsas, com sempre son las veus de las flors, concert que tant podía esser un cántich com una

(c) Ministerio de Cultura 2005

conversa joliva, com lo primer raig del sol de Maig, y suau com una besada de la brisa.

Las flors sempre han estat mas amigas; quan nin jo sentía sas conversas en las fértils margenadas del riu y de tant sentirlas arriví á apendre son llenguatje, que té per paraulas eixos súspirs casi imperceptibles, que 'l petó del vent arrenca de llurs fullas, eixos signes que entre ellas se fan las flors inclinant sos petals y fingint cent formas ab la corola y que nosaltres, los homes, atribuhim á la casualitat perque no 'ls enteném. Per aixó son llenguatje no 'm fou del tot desconegut y al poch comprenguí del tot sa conversa.

La conversa era alegra ab eixa alegresa que tenen las flors quan lo vent s' emporta pera escamparlas al lluny sas aromas, igual á la que té l' home que veu son nom ó sa gloria volar lluy d' ell en alas de las brisas. Voléu sentir lo que deyan, escolteume.

—¿Per qué, deya la blanca margaridoya, que semblava no participar del general festeig, doblegant al vent sos petals que deixavan veure son rosat dessota, perqué la tramontana remou sempre nostras flayrosas cabelleras? Al romaní al menys no li es tant incómodo, puig formant ab sos companys massas compactas de matas, lo vent passa sobre d' ellas sens blincarlas apenas; mes á nosaltres, pobres flors de llarch tall, no 'ns queda altre remey que abaixar la testa cada cop que la ventada xiula al demunt nostre, pera tornarnos á redressar y doblegar cent voltas. En veritat que no voldria que jamay fes vent.

La ginesta que comensava á deixar veure sos capolls, que inflantse anavan á tornarse en flors, y á qui tenen quelcom amohinada las contínuas batsegadas del tramuntanal, anava á respondre, mes callá veyent que las fullas del romaní ab son tremolor anunciavan que aqueix se disposava á parlar y á aclarirlos lo que pera ellas era un misteri. La ginesta, companyona inseperable del romaní, quals brostas d' abduas plantas s' han confós tantas de voltas al peu de la verge del Camaril, te á l' últim lo respecte que 's mereix per sa esperiencia. Al hivern quan la ginesta dorm lo son de la majoría de las flors, mostrant sos jonchs mitj ressechs per las nevadas, lo romaní vetlla ab sas blancas y blavosas floretas que no 's marfeixen ja may; ab sas fullas punxagudas que semblan cobrar nova verdura ab las gebradas, junt ab sas selvatjes germanas las farigolas que mitj amagadas per sas menudas fulletas deixan á claps veurer una flor rosada y ab las groguencas argelagas que semblan la ginesta del hivern. Per ço lo romaní es reconegut per la de mes esperiencia entre las flors dels camps y sa paraula fou per las altres flors escoltada.

Lo vent brunzia altre volta pels cims y sas ratxadas comensáren á

(c) Ministerio de Cultura 2005

fer sortir de sas gemadas braneas un remor que ben aviat s' escoltá com una veu.

«Al hivern quan las nevadas abrigan las terras y las montanyas s' embolcallan ab son mantell de blanquinosas boyras y jo resto abrigat per sa humida vesta m' esplican eixas companyas inseparables del hivern historias dels mars y de las terras. Ellas m' esplicáren perque las flors llansan llurs flayres y perque lo vent remou tot temps sas cabelleras. Un nuvolet suptil escapat una tarde d' Agost de la cresta d' una onada enrojida ab la claror del sol Ponent, me contá las misteriosas correspondencias del mar y de las terras.

En un temps no hi havian ni valls, ni muntanyas alterosas, ni planurias cubertas de verdor, ni 'l sol besava las cims de las cadenas de serras, ni 'ls rius obrian sos llits entre molsosas rosadas, ni hi havian flors ni arbres; tot ho abrigava la mar, la mar que lliure y segura de sa forsa restava tranquila sense onadas ni temporals, mes hermosa sempre, reflectint tota hora la blavesa d' un cel que 'ls núvols no embrutavan, y en que brillava 'l sol ab tota la puresa de sos primers jorns. Lo sol y la mar s' miraren y de tant mirarse acabaren per estimarse, que eix era 'l camí que despres havia de seguir també l' amor entre 'ls homens. S' aymaren y 'ls raigs de foch del astre del jorn y la blava cabellera de la mar se confongueren cent voltas en amorosos besos, mes l' amor, com tot lo del mon, no es etern y prompte 'l sol y la mar s' adonaren de que estavan masa sols y pregaren á Deu que 'ls donés fills.

L' Altíssim escoltá sa pregaria y la mar sentí inflarse son sí y brotar á flor d' aygua las primeras illas, á eixas seguiren los continents, en fí totas las terras y ben prompte pogué lo sol besar las rocosas fonts de las montanyas que aixecavan vers al cel sas gegantinas punxas. La mar saltá de goig al veurer á eixas hermosas fillas que 'l cel li dava y volgué prodigarli las caricias, que son sempre la espressió del amor matern, volgué besar son front, trenar sas cabelleras de frondosos boscos, espargir sobre d' ellas sas ayguas que havian de portalshi novella vida, mes no pogué. En va sas onas se encastellavan unas sobre altras en remolins d' escumas, en va pungint s' atansavan á las costas, empenyent unas á altras pera poguer veurer millor á sas fillas; sols conseguian esquitxar ab lo salabrós ruixim la orla de sa vesta sens poguer depositar un bes en son front, verge com lo trench de la albada. Llavors la mar pera tenir tant sols lo conhort de veurerlas aixecá en alt sas onas que s' alsaren pel cel en forma de blanquissims vels y pujant en dalt formaren las boyras de tots colors, blancas, rosadas y blavencas. Eix fou l' orígen de las boyras y 'ls núvols que

(c) Ministerio de Cultura 2005

LAS CINCH ROSAS [1]

Plantat damunt la cima del Calvari
un Roseret n' hi ha,
que 's gronxa com las fullas en desvari
quan bufa l' huracá.

Ab una sola tarda doná rosas
y tot hermós florí:
floretas mes bonicas y vistosas.
jamay al mon vegí.

Tot marvellós lo roseret floria
ruixat ab la regó,
que per sas brancas sangonent corria
com gotas de suó.

¡Qu' hermós sou, Roseret de cinch rosetas
del gay botonet blau!
Jesús, bon Jesuset, totas juntetas
donáumelas si us plau.

En cada má teniulas de cent fullas,
en cada peu també,
y totas passadetas ab agullas
de punxagut acer.

(1) Ab molt gust reproduhím aquesta poesía, escrita ab inspirada endresa pera correspondre al obsequi que reb nostra literatura de que s' insertin composicions catalanas en periódichs redactats en fran-tcés.

No en vá 'l Rosselló y Catalunya foren un temps germans y s' hi sen en encara.

(c) Ministerio de Cultura 2005

Senyor! quántas n' acopsa de fulletas
la rosa del costat!
no n' ha vistas ningú mes boniquetas
des que 'l mon es criat.

Y desde 'l bell cimall d' aquesta serra
llansa suau flayror,
perque s' ompli d' encens tota la terra
de caritat y amor.

No 'l veyeu, oh mortals, com las ensenya
clavat desde la creu?
Ell d' aygua n' os la font, la viva penya;
veniu aquí; bebéu.

De penas entremitj tan espantosas
per vosaltres florí:
preneu la que vullau d' aquestas rosas
del Roseret divi.

Jesús, son vostras llagas las cinch rosas
que delectan mon cor.
Y las espinas d' eix Roser flairosas
son prodigis d' amor.

LA VEU DEL CANIGÓ.

22 de Mars de 1883.

(De *L' Esperance,* periódich de Perpinyá.)

(c) Ministerio de Cultura 2005

AUBADA

Melodia valenciana pera cant y piano. Música del mestre D. J. Jordá.

Clareja l' auba, ton llit ya deixa,
l' aucell ya canta y alsa son vol,
nineta meua, surt á la reixa,
mira que es l' hora de eixir lo sol.

Tenen tes plantes ses flors ubertes,
donant als aires fragants perfums;
y, com yo, aguarden que te despertes
per recrearse mirant tos ulls,

De lo celaje les llums vermelles
damunt ta reixa brillar ya veig,
com yo desije, desijen elles
rosar tos llabis ab tendre bes.

Clareja l' auba, ton llit ya deixa,
l' aucell ya canta y alsa son vol;
nineta meua, surt á la reixa,
mira qu' es l' hora de ixir lo sol.

JACINTO LABAILA.

(c) Ministerio de Cultura 2005

NARRACIONS FANTÁSTIQUES

DE I. V. TARCHETTI

traduhides per J. Laporta y G. Vehils.

UN ÓS DE MORT.

DEIXO al lector l' apreciació del fet inesplicable que vaig á contar.

En l' any 1885, estantme á Pavía, m' havía donat al estudi del d buix en una escola particular d' aquella ciutat, y després d' alguns mesos d' estada allí vaig contraure íntimes relacions ab un tal Frederich M..., qu' era professor de patología y de clínica de l' Universitat, y que va morir d' una feridura fulminant pochs mesos després d' haverlo conegut. Era un home amantíssim de les ciencies y de la seva en particular, tenia virtuts y coneixements no gaire comuns, pero com tots los anatómichs y clínichs en general era profundament escéptich, escéptich incurable, ho era per convicció, y may lo vaig poder dur á les meves creencies per més que m' escarressés en les discussions apassionades y caluroses que sobre aquest punt teniam cada dia. No obstant, y 'm plau fer aquesta justicia á sa memoria, s' havia mostrat sempre tolerant ab aquelles conviccions que no eran les seves, y jo y tots los que 'l van coneixer hem guardat d' éll la més cara recordansa. Pochs dies avans de sa mort ell m' havia aconsellat que assistís á les seves llissons d' anatomia, dihentme que 'n trauría molts coneixements útils pera mon art del dibuix; hi vaig consentir encara que ab repugnancia, y portat de la vanitat de semblarli menys poruch de lo qu' era, li vaig dema-

(c) Ministerio de Cultura 2005

nar alguns óssos humans qu' ell me va donar y que jo vaig posar demunt del escalfa-panxes de ma cambra. Mort ell, jo havia deixat de freqüentar lo curs d' anatomía y més endevant havia deixat córrer l' estudi del dibuix y tot. Pero per aixó havia conservat encara molts anys aquells óssos que ab tant véurels ja gaire bé se m' havian fet indiferents, y no fa més que pochs mesos que 'm va agafar tot plegat una por y 'm vaig determinar d' enterrarlos no quedantme més que una trista rótula. Aquest osset rodó y llis que per sa forma y sa petitesa jo havia destinat desde que 'l vaig tenir á fer lo servey d' un prempsa-papers, com una cosa que no 'm feya venir cap idea espantosa, estava colocat feya ja onze anys al demunt de la meva tauleta, quan ne vaig ésser despossehit de l' inesplicable manera que vaig á contar.

Havia conegut á Milan en la primavera passada un magnetisador bastant notable entre 'ls aficionats al esperitisme, y havia fet instancies pera ésser admés á una de las seves sessions esperitistes. Vaig rebre poch després invitació pera anarhi, y ho vaig fer agitat per tan tristes prevencions, que pe'l camí moltes vegades quasi havia estat á punt de renunciarhi. L' insistencia del meu amor propí m' havia portat allí á pesar meu. No m' entretindré á parlar aquí de les invocacions sorprenents á que vaig assistir: bastará dir que jo vaig quedar tan maravellat de les respostes que vam ascoltar d' alguns esperits y 'm van fer tanta impressió aquells prodigis, que dominat tot temor me va entrar desitx de cridarne un de conegut meu y ferli jo mateix algunes preguntes que ja tenia ben pensades y meditades. Manifestaba aquesta voluntat, me van fer entrar en una cambra apartada; allá 'm van deixar tot sol y després que la impaciencia y 'l desitx d' invocar molts esperits á l' hora 'm feyan dubtar sobre quin triaría y era propósit meu preguntar al esperit invocat sobre 'l destí humá y sobre l' esperitualitat de la nostra naturalesa, me va venir á la memoria 'l doctor Frederich M..,, ab qui essent viu havia tingut fortes discussions sobre aquesta materia, y vaig resoldre cridarlo. Un cop feta aquesta elecció, 'm vaig asseure á una tauleta vaig posar al devant meu un full de paper, vaig sucar la ploma en lo tinter, me vaig posar en actitut d' escriure, y haventme concentrat tot lo possible en aquell pensament, y recullida tota la meva forsa de voluntat y dirigida á tal punt, vaig esperar que vingués l' esperit del doctor.

No 'm vaig esperar gaire. Al cap d' álguns minuts de tardansa 'm vaig adonar per unes sensacions noves é inesplicables de que jo no era ja tot sol en la cambra, vaig sentir, per dirho així, la seva presencia; y encara no havia sapigut resóldrem á formular una pregunta que la

(c) Ministerio de Cultura 2005

meva má agitada y convulsa, moguda com per una forsa estranya á la meva voluntat, va escriure, sens jo saber cóm, aquestes paraules:

«Só ab vos. M' haveu cridat en un moment en que invocacions més exigents m' impedian venir; ni podré entretenirme ara aquí, ni respondre á les preguntes que haveu pensat ferme. No obstant vos he obehit pera complaúreus y perque jo mateix tenía necessitat de vos; y feya molt temps que cercava 'l medi de posarme en comunicació ab lo vostre esperit. Durant la meva vida mortal vos he donat alguns óssos que havia tret del museu anatómich de Pavía y entre 'ls quals hi havia una rótula que ha pertenescut al cos d' un ex-empleat de l' Universitat que 's deya Pere Mariani, y del qual jo n' havia trossejat arbitrariament lo cadavre. Ara fá onze anys qu' ell atormenta 'l meu esperit per recobrar aquell osset inconcluhent y no para may de vituperarme amargament aquell acte, d' amenassarme y d' insistir per la restitució de la seva rótula. Vos ho prego per la memoria, tal volta no gens ingrata, que hauréu guardat de mí; si encara la conserveu, tornéulhi, desféume d' aquest deute tormentós. Jo vos faré venir en aquest moment l' esperit de 'n Mariani. Responéu.»

Aterrorisat per aquella revelació jo vaig respondre qu' efectivament conservava aquella desgraciada rótula y qu' era felís podentla retornar á son llegítim propietari, y que no haventhi altre camí 'm fés venir en Mariani. Dit, ó mellor pensat, aixó, vaig sentir la meva persona alleugerida, lo meu bras més lliure, la meva má ja no enrampada com poch avans, comprenguí, en una paraula, que l' esperit del doctor se n' era anat.

Vaig estar á les hores un altre instant ab atenció; la meva pensa 's trovava en un estat de exaltació impossible de definirse.

Al cap d' uns quants minuts vaig tornar á experimentar los mateixos fenómens d' avans, si bé no tan intensos; y la meva má moguda per la voluntat del esperit va escriure aquestes altres paraules:

«L' esperit de Pere Mariani, ex-empleat de l' Universitat de Pavía, es al devant vostre y reclama la rótula del seu genoll esquerra que reteniu indegudament onze anys ha. Responeu.»

Aquest llenguatje era més concís y més enérgich que 'l doctor. Jo vaig respondre al esperit: «Jo estich disposadíssim á retornar á Pere Mariani la rótula del seu genoll esquerra, y li demano que 'm perdone la detenció ilegal d' ella; pero voldria saber com podré efectuar la restitució que se 'm demana.»

A les hores la meva má va tornar á escriure:

«Pere Mariani, ex-empleat de l' Universitat de Pavia, vindrá á pendre ell mateix la seva rótula.»

(c) Ministerio de Cultura 2005

—¿Quan? vaig preguntar aterrorisat.

Y la má va escriure al moment dues soles paraules: «Aquestá nit.»

Esclafat per aquella noticia, cobert d' una suhor cadavérica, vaig apressurarme á esclamar mudant de sobte 'l tó de la veu: «Per caritat.., vos demano... no 'us destorbéu... enviaré jo mateix... tindréu medis no tan incómodos...» Pero no havia acabat la frase que 'm vaig adonar, per les sensacions ja avans experimentades, de que l' esperit de Mariani s' havia allunyat y de que ja no hi havia medi d' impedir la seva vinguda.

Es impossible que jo puga explicar aqui ab les paraules l' angoixa de les sensacions que vaig experimentar en aquell moment. Se va apoderar de mí un pánich espantós. Vaig eixir d' aquella casa mentres los relotjes de la ciutat tocavan la mitja nit; los carrers estavan deserts, apagats los llums de les finestres, los flams dels fanals esmortuits per una boyra espessa y pesanta, tot me semblava més tetrich que de costum. Vaig caminar un bon tros sens saber ahont anar: un instint més poderós que la meva voluntat m' allunyava de casa ¿Ahónt podia agafar coratje pera anarhi? Jo havia de rebre aquella nit la visita d' un espectre; era una idea per matarme, era una prevenció massa terrible.

A les hores volgué la casualitat que trencant no sé ja per quin carrer me trovés al devant d' una taberna, demunt de la qual vaig veure escrit en lletres retalladas en un encerat é iluminades per un flam de dins: «Vins nacionals», y jo vaig dir entre mí mateix: «Entremhi, més val aixi, y no es pas un mal remey; cercaré en lo vi aquell ardiment que no puch ja demanar á ma rahó.» Y ficat en un recó d' una sala soterránea vaig demanar algunes ampolles de vi que 'm vaig beure ab avidesa, si bé repugnantme per habit l' abús d' aquell licor. Vaig obtenir l' efecte que havia desitjat. A cada got que bevia la meva por s' esvanía sensiblement, los meus pensaments s' aclarian, les meves idees semblava que 's tornavan á ordenar, encara que ab un desordre nou; y de mica en mica vaig recobrar lo coratje talment que 'm vaig riure ab mi mateix del meu terror y 'm vaig alsar y me 'n vaig anar molt resolut cap á casa.

Un cop dins de la meva cambra, gromxantme un xich pe'l massa vi que havia begut, vaig encendre 'l llum, me vaig mitx-despullar, me vaig ficar depressa al llit, vaig cloure un ull y després l' altre y vaig probar d' adormirme. Pero era en vá. Me trovava ensopit, enrampat, cataléptich, impotent pera móurem; la roba del llit me pesava al demunt meu, y m' embolicava y 'm cobria com si hagués estat de me-

(c) Ministerio de Cultura 2005

tall fós; y durant aquell ensopiment vaig comensar á reparar que 's produhían singulars fenómens al entorn meu.

Del cremell de la candela, que 'm semblava haver apagat, qu' era per altra part una espelma pura, s' alsavan giravoltant espirals de fum tan espesses y tan negres, que recullintse sóta 'l sostre l' amagavan y prenian l' aspecte d' una pesant capa de plom; l' atmósfera de la cambra, tornada de cop sofocant, estava impregnada d' una olor semblant á la que llensa la carn viva cremada, tenia les orelles aixordades per una ramor contínua de la que no sabia endevinar la causa, y la rótula que veya allí, entre 'ls meus papers semblava moures y rodar pe'l demunt de la taula, com presa de convulsions estranyes y violentes.

Vaig estar no sé quant temps en aquell estat: jo no podia desviar la meva atenció d' aquella rótula. Los meus sentits, les meves facultats, les meves idees, tot estava concentrat en aquella vista, tot m' atreya á ella; jo volia llevarme, baixar del llit, sortir. pero no m' era possible; y la meva perturbació havia arribat á tal punt. que quasi ni poguí rebre cap espant quan dissipat de cop lo fum emanat del cremell de la candela vaig veure aixecarse la cortina de la porta y comparéixer l' esperat fantasma.

Jo no bellugava les parpelles. Haventse avansat fins al mitx de la cambra, s' inclinà ab cortesía y 'm va dir: «Jo so Pere Mariani y vinch á recobrar, com vos he promés, la meva rótula.»

Y després que 'l terror me privava de respóndreli, ell continuá ab dolcesa: «Me perdonaréu que haja hagut de destorbarvos al cor de la nit..., en aquesta hora..., comprench qu' es una hora incómoda..., pero...»

—¡Oh! no hi fa res, no, vaig interrompre tranquilisat per tanta cortesía, encara vos haig de donar les gracies per la vostra visita..., jo 'm tindré sempre per honrat ab rébreus á casa meva...

—Gracies, digué l' espectre, pero desitjo de tota manera justificarme per l' insistencia ab que he reclamat la meva rótula, ja á vos mateix, ja al distingit doctor de qui l' haveu rebuda: reparéu:

Y dihent aixó va alsar un pany del llensol blanch ab que anava embolicat y ensenyantme la canyella de la cama esquerra lligada al fémur per falta de la rótula, ab una cinta negra passada dues ó tres voltes per l' obertura que deixan los dos óssos de la cama, va fer alguns passos per la cambra pera ferme conéixer que l' ausencia d' aquell ós lo privava de caminar lliurement.

—No permeti 'l cel, vaig dir jo á les hores ab accent d' home mortificat, que 'l digne ex-empleat de l' Universitat de Pavia tinga de

(c) Ministerio de Cultura 2005

quedar coix per causa meva: aqui hi ha la vostra rótula, allí, demunt de la tauleta, prenéula, y acomodéula com pugau al vostre genoll.

L' espectre s' inclinà per segona vegada en senyal d' agrahiment, se deslligá la cinta que ajuntava 'l fémur ab la canyella, la va posá al demunt de la tauleta, y prenent la rótula, va comensar á adaptarla á la cama.

—¿Quines noticies ne porten del altre mon? vaig preguntar jo á les hores veyent que la conversa 's refredava durant aquella seva ocupació.

Pero ell no respongué á ma pregunta, y exclamá ab aspecte entristit: «Aquesta rótula es un xich feta malbé, no n' haveu fet un bon us.»

—No ho crech, vaig dir; ¿pero per ventura 'ls altres óssos vostres son més sólits?

Ell va callar encara, s' inclinà per tersa vegada pera saludarme, y quan fou al dintell de la porta, va respondre tancant darrera seu: «Ascoltéu si 'ls altres óssos meus no son més sólits.»

Y pronunciant aquestes paraules pegá á terra un cop de peu ab tanta forsa, que les parets totes van tremolar; y ab aquell soroll me vaig extremir y... me vaig despertar.

Y tot seguit vaig entendre qu' era la portera que trucava á la porta y deya: «So jo, aixeques, vingan á obrir.»

—¡Deu meu! vaig exclamar á les hores fregantme 'ls ulls ab lo revés de la má, era donchs un somni! quin espant alabat sia 'l cel... Pero quina insensatés! Creure en l' esperitisme... en los fantasmes...

Y ficats depressa 'ls pantalons, vaig córrer á obrir la porta; y quan lo fret m' aconsellava que 'm tornés a ficar entre 'ls llensols, me vaig acostar á la tauleta pera posarhi la carta sóta 'l prempsa-papers...

Pero quin fou lo meu terror quan vaig veure que havia desaparegut la rótula, y al seu lloch hi vaig trovar la cinta negra que hi havia deixat Pere Mariani!

(c) Ministerio de Cultura 2005

LA VEDA.

Braus cassadors de certa puntería
que domineu lleugers serras y plans
per corre á haver l' aucell qu' al cel fugía
afadigant los cans.

Pareu ja en vostre afany. Calli la seca
veu del fusell que 'l puig fa tremolar,
tot per l' aucell la compassió os impreca,
pareu lo batallar.

Ja s' acosta la bella Primavera
rumbejant l' esplendor de sos tresors
y sa catifa extén per la pradera
vestintla de verdors.

Ja s' atansa 'l bon temps, y á sa hermosura
ni 'l sol ensaig de guerra li complau,
sols vol amor per tot, goig y ventura,
festas y dolsa pau.

Dexeulas donchs que 's juntin las parellas
y afalagantse fassen lo seu niu
y regalin á pler sas cantarellas
pel comellar ombriu.

Dexeu que entre l' espessa romaguera
son cau aprii lo conill poruch
y espliqui sos amors la cadernera
per l' arbre que treu lluch.

(c) Ministerio de Cultura 2005

No es nostre, no, qui en temps de veda encara
va á perseguí 'ls aucells esferehits
y afusella sens cor la pobre mare
que duya grá als petits.

Mes quant vinga l' Agost de sava ardenta
y oriols y guatllas batin los sembrats,
torni la lluyta á reanimars valenta,
y al arma, braus soldats!!

Llavors lluyta y ramor. Ara sols treva
al enemich que vol refer sos caus,
per 'quell que munta la familia seva
pietat, cassadors braus!!

JOSEPH FRANQUESA Y GOMIS.

(c) Ministerio de Cultura 2005

UNA REGATA.

Me trobava á S. Francisco de California completament desamparat sense roba ni diners, á causa de haver naufragat ab la fragata *Malaya* de Manila, quan, gracias á las bonas recomanacions del cónsul espanyol, vaig embarcarme de segon en l' hermós clipper *Flyng-Cloud* (núvol voladór), essent tambe admés á bordo com á fuster lo mestre Toni, company meu de desgracia y á qui debia la vida.

Era 'l mestre Toni lo verdader tipo del home de mar; se pot dir que era mes peix que persona, puig que sortit de Mahó d' ahont era fill, á l' edat de set anys, no conexia un més de desembarch, marejantli la terra, tal com pot marejar la már á un pagés. A mi m' havia posat un afecte de pare; jo sols tenia vint anys, y ell ja anava pe'ls cinquanta, y no obstant y la meva categoría d' oficial, sempre li havia guardat moltas atencions, coneixent lo que valia.

Quan várem naufragar ab la *Malaya* era de nit, y 'ns trobárem á l' aygua avans de donarnos compte de lo que passava, puig la fragata havia embestit ab una velocitat de dotze millas, á un dels tants arrresifs de coral que cubreixen lo Pacífich, obra maravellosa dels microscopichs infusoris del mar, pacients y trassuts arquitectes que aixecan novas illas cada dia, essent lo desespero del navegant.

No puch encara donarme compte, de lo que passá quan la terrible embestida, perque vaig quedarme sense sentits, á causa probablement d' algun cop rebut al desferse 'l barco. Pero 'l mestre Toni, pera qui 'ls naufragis son la cosa mes natural del mon, segons ell diu, no perdé la serenitat, corregué al meu auxili y 'm posá al seu costat á cavall d' un trós de verga que surava. La frescor de la mullena me feu tornar á la vida, y esporuguit vaig preguntar al meu salvador ahont eram y que havia passat; á cual pregunta 'm contestá ab la mes gran calma: «¿Ahont som? á la mar, servint á la cavalleria.» Ab no pochs travalls varem arrivar á una petita platja circular en forma de cráter, poblada d' algun matorral raquítich y d' innombrables aucells. Mantenintnos de marisch y ab l' aygua de pluja passarem dos dias mortals, essent recullits per una petita goleta americana que 'ns portá á Sant Francisco.

(c) Ministerio de Cultura 2005

Me perdonareu aqueixa petita digresió, feta en obsequi de mestre Toni, pera fer coneixer aquesta honrada figura á qui dech la vida després del meu pare.

Al moll ahont carregavam pera Shang-Haï, carregava també ab igual destí un altre clipper, lo *Nort-Staar* (Estrella del Nort), tan gros y de tan bonas condicions marineras com lo *Flyng-Cloud*. Los capitans estavan orgullosos dels seus barcos, y cadascú jurava y perjurava que cap d' altre li habia guanyat la proa. Lo capitá del *North-Staar*, era propietari del barco, portant á bordo á sa muller y una filla de 18 anys, encisadora criatura, tan per sa bellesa com per una instrucció molt superior á la que reb generalment la dona. Aqueixa circunstancia feya que en las vespradas era la grandiosa cambra del *North-Staar*, punt de tertulia d' alguns marins y sas familias, essent jo un dels concurrents, rebut ab molta deferencia no tan sols com á náufrech, sino també com á espanyol.

Essent una colla de concos tots los contertulians del *North-Staar*, la hermosa Fanny y jo, aviat nos entenguerem pera fer, com se diu vulgarment, olla á part, jugant als escachs, en qual joch, si en vritat ella no hi era de molt tan forta com jo, no sé perque me donava gayre bé sempre uns mates vergonyosos, que interiorment me alegravan, plahentme la senzilla satisfacció de la hermosa americana.

En aquella tertulia se convingué entre 'ls dos capitans del *Flyng-Cloud* y del *North-Staar*, en sortir al mateix dia, y que 'l que arribés primer á *Shang-Haï* regalaría al seu contrincant una bota del mellor rom de Jamaica.

Fanny y jo també 'ns interessarem en aqueixa regata, prometentli per ma part un anell si era 'l vensut, y ella en cambi apostá á favor meu un medallonet ab lo seu retrato si 'l barco del seu pare perdia. Com compendreu molt bé aqueixas apostas eran una amagada declaració d' amor que nostres llabis no varen deixar escapar encara per ser tan novell, deixant que una travessia del Pacífich lo sancionés, y guardant pera Shang Haï lo que no haviam tingut prou esperit de dirnos á S. Francisco, pero que bé prou que ho habia declarat la estreta de má que 'ns donarem al despedirnos la darrera vetlla, dihent tots dos: «fins á *Shang-Haï*.»

Lo *Flyng-Cloud* y 'l *North-Staar* sortiren plegats tal com se convingué, pero, aixís que passarem la boca del port y 'ns deixá 'l práctich, se cubri la admósfera d' una espessa boira que nos acompanyá dos dias seguits. Al aclarirse 'l cel, se trobava 'l *Flyng-Cloud* tot sol al mitj d' aquell blavench círcol d' aygua. ¿Ahont se trobava le nostre competidor? ¿Nos havia avansat? ¿Havia quedat per la popa?

(c) Ministerio de Cultura 2005

Lo vent havia sigut molt fluix y variable, aixis es que era impossible fer cap pronóstich.

A las duas setmanas nos trobavam á duas míllas escassas de la costa de una de las illas Sandwich, ab una calma tan gran que las velas estavan caygudas sobre 'ls pals, no moventnos ni una milla.

Era una tarde de diumenje que estavan contemplant lo panorama desde l' alcássar.

—«Es particular, diguí á mestre Toni, abir lo volcá semblava un infern y avuy no dona senyals de vida.»

—«Probablement, respongué lo vell marí, que desde que hi ha misionistas en aqueixas illas, li han ensenyat de santificar las festas.»

Aquella mateixa tarde entrá la brisa fresca de gargal, prenent lo barco un camí d' unas 11 á 12 millas per hora.

L' endemá dematí me tocava la primera guardia de 4 á 8, quant poch abans de sortir lo sol, se m' acostá mestre Toni que hi veya mes que un telescopi, y 'm digué:

—«Per la popa tenim un barco.»

Vaix agafar las ulleras, y efectivament al horisont, entre las beslums del crepúscol se distingia bé la negror ó silueta d' un barco que semblava portar nostre rumbo.

Lo cor me va fer un salt, puig endaviná que aquell barco era 'l de ma bella Fanny. Desseguida vaig cridar al capitá M. Harrison que dormia, donantli compte del meu temor de que 'l barco á la vista fós lo *North Staar*.

Una descarga eléctrica, de segur que no l' hauria fet saltar mes prompte de la llitera, mentres rondinava:—«No pot ser, lo *Flyng-Cloud* sols veu los barcos per la proa.»

Mestre Toni tot contemplant lo fum de sa colossal pipa, me feu la següent atinada observació:—«Cap clipper vá sortir de S. Francisco vuyt dias abans que nosaltres, ni n' hi havia cap disposat á sortir abans de vuyt dias després: donchs aqueix barco es lo *North-Staar*.»

En efecte un quart d' hora després sortí 'l Sol radiant de llum deixantnos veure clarament que 'l barco de la popa, era 'l que 'ns pensavam, seguint lo nostre rumbo á tota vela y fent molt mes camí per tenir mes fresch lo vent.

Lo capitá Harrisson ni hi veya de cap ull, mes velas hi hagues hagut, mes n' hi hauria posat, pero lo nostre contrari 'ns guanyava camí, veyentse ben clar que anava al cap del vent. Per ordre del capitá vaig fer formar la tripulació á popa, y ell los hi va fer una arenga, qual conclusió vá ser prométre á cadascú 5 dollars més de sobresou si arrivavam primer á Shang-Haï que 'l *North-Staar*.

Es per demés lo dir, que un «hurra» vá ser la resposta de la gent.

(c) Ministerio de Cultura 2005

Al moment, se vá afirmar bé l' aparejo per aixís que nos entrés lo vent, posantse 'l mateix capitá al timó. Nostre rival vá arribar fins á una mitxa milla de nosaltres, quant lo catavent vá comensar á aixecarse, las velas altas s' inflaren y 'l barco comensá á rompre las ayguas.

Isarem lo telégrafo, donantnos la benvinguda, y nos saludarem ab los mocadors, veyent jo plé d' alegría á Fanny al costat del seu pare que també estava en lo timó, corresponent als meus signos.

Impossible es descriure la carrera vertiginosa de las 36 horas que seguiren: alló va ser una bojaría; n' hi ha prou ab dir que varem recorrer 435 millas, no dormint, estant sempre ab las drisas á la má per arriar en las fugadas de vent, y tornar á issar al moment per no perdre una milla, haventhi vegadas que 'l barco estava tan ajegut que 'ls imbornals (1) de sotavent estavan dintre l' aygua.

Los dos barcos se portaren com briosos caballs d' hipodromo guardant lo paralelisme á pocas millas de distancia, avalansantse alternativament segons las ratxadas de vent afavorian á un á al altre. Los capitans modificaren algunas vegadas lo rumbo, com dos jockeys que estudian las millors condicions dels seus caballs.

De dia 'l barco navegaba en un mar de llet, tal era l' espuma y remolins d' aygua que dexava 'l barco en sa carrera; de nit l' espectacle era mes hermós, mes imponent, puig la blanca espuma se tornava brillant plata sembrada de pedras preciosas á causa de la fosforescensia que dexavam per la popa com si fossem un cometa. La lluna completaba la bellesa del cuadro ab sa blanca y trista llum, que bastava perque no 'ns perdessim de vista. Semblavam dos barcos fantasmas.

Aquella lluyta hauría durat fins á la China, si cap á la tarde del segon dia no hi hagués intervingut un nou factor en aqueix problema náutich.

Era 'l cas que teniam per la proa un grupo d' illots y baixos que s' estenian de tramontana á mitxdia, formant varis canals.

Lo capitá Harrison dubtava empendrers per algun d' ells á pesar de que n' era molt practich, puig era molta la responsabilitat d' empenyar las vidas y 'l cargament per un punt d' amor propi. Si no eram atrevits, teniam que donar ventatja á nostre rival que 's trovava á barlovent; aixis es que M. Harrison després de calcular un moment sobre 'l plano axecá 'l cap y digué *go-ahead* (avant.)

Se colocá en lo timó, la gent se distribuhí en las brasas y drisas silenciosa, comprenent la solemnitad d' aquells moments, y jo, seguit de mestre Toni, vaig pujar sobre la verga de velacho per senyalar las orsadas ó derribadas.

(1) *Imbornals* son los forats per los quals l' aygua de la coberta vá al mar, com si diguesim las *canals*.

(c) Ministerio de Cultura 2005

En mitx del canal fou precís virar per devant, per lo que se carregaren las velas petitas sense aferrarlas. Aquell fou lo moment crítich, la mar rompía per abdós costats omplint la cuberta de ruxims, las velas xurriaquejant furiosament, movian un soroll infernal junt ab lo xarriquetx de las politxas.

Espantat d' aquella confusió diguí á mestre Toni. «Si 'l vent aumenta, pals, vergas y nosaltres volarém com fúllas secas.» «Milló, respongué, aixís anirém al cel sense mullarnos los peus.»

Felisment de la bordada varem passar las últimas rompents, havent sortit de tant mal pas sense rompre ni una sola filástica.

Naturalment que ara me preguntareu: ¿Que 's va fer del *North-Staar* durant aqueix temps? Primerament va intentar seguir las nostres ayguas prenentnos per practich, pero de sopte varem veurer que derribava á causa d' haversenhi dut lo vent moltas velas y potser mes grossas averías que no podiam veurer.

Lo cor se 'm glassá, tement una desgracia per ma hermosa Fanny, y el *North-Staar* se perdé en las últimas llums del dia.

Al amanexer lo dia següent, tornavam á trovarnos sols al mitj del Occeá.

Al recalar á Shang-Haï preguntarem al práctich per nostre rival, diguentnos que se l' esperaba pero que no havia arribat encara.

A las cuatra horas d' haber dexat caure l' áncora vejerem entrar lo *North-Staar*, quedant gelat al veureli la bandera á mitxant-isár en senyal de dol.

Com boig vaig tirarme á un bot y correguí á bordo per saber lo que 'l meu cor presentía, pero no podia creurer. Al passr lo portaló me rebé en los seus brassos lo pare de Fanny fet com se sol dir un mar de llágrimas.

Lo dia en que vejerem al *North-Staar* derribar de sobte deixant nostres ayguas, fou perque una estropada de la escota de la botabara vá pegar fortament pe'l mitx á la pobra Fanny, despedintla al mar. Per demés fou que dos bots la busquessin fins que 's feu fosch, per demés que los seus pares la cridesin desesperats desde cuberta; aquell angel d' hermosura tement ser enterrada en un mesquí cuadrat de terra, prengué per tomba lo fons del mar, rodejada de perlas y corals.

Ab lo cor plé de dolor l' endemá mateix vaig pendre pasatje en un vapor que sortia pera Manila y embarcarme allí per tornar á Espanya.

Axis acabá una regata. que podia habernos umplert á tots de goig, y vá destrossar lo cor de dos pares, clavant en lo meu cor jove la primera espina d' aqueix calvari terrenal.

JOSEPH RICART GIRALT.

(c) Ministerio de Cultura 2005

LO SALT DE LA MINYONA

TRADICIÓ DEDICADA Á MA ESTIMADA NÉTA

CONCEPCIÓ SALARICH Y BASSOLS

DAYO, cóntim, un cuento.

—Pero, filla, ja te 'ls he contat tots, no 'n sé cap mes.

—Sempre 'm diu lo mateix, y me 'n conta de nous.

—Aquells eran trets dels llibres que he llegit, y que tu llegirás quan serás mes grandeta.

—Si V. vol ja 'ls llegiré ara. Desde que V. es fora, he après de llegir.

—Doncas te 'n escriuré un, mes has de saber que no es cuento, es una veritat, es un fet que tingué lloch, segons tinch entés en lo final del sigle passat. Una creu de ferro plantada en la branca d' un pí, ho recordava encara, fa uns cuaranta anys, als que passavan pera Collsameda dirigintse á Vilanova de Sau, camí que tu ja has fet y que regularment farás altres vegadas.

Quan hi passis, després de la baixada de Collsameda y ans de veurer lo poble de Vilanova passarás per lo peu d' una roca que porta per nom *Lo salt de la minyona*. Sabs perqué?

—Nó, diguímho...

—Escolta. En una de aquellas casas pobres que hi ha per allá, no sé si seria en la dels munts ó en las valls hi havia una nena molt guapa que 's deya María Rosa, y semblava de tan bonica que era una rosa dc Maig, y era bonica perque era bona minyona com tu, que també ho ets y per aixó ets maca y tothom t' estima.

Aquella nena que tindria uns 12 ó 14 anys guardava béns y cabras. Un dia aquestos pasturavan en aquella roca y la María Rosa se estava

(c) Ministerio de Cultura 2005

al cim vigilantlos, y encara que no filava perque era dia de festa, estava distreta y vetaquí que portava esclops y va relliscar y á tomballons arrivá á la vora de la roca y pataplum, cau abaix...

Mentres volejava en l' ayre va invocar á la Mare de Déu de Puiglagulla y va arribar á terra tan viva, que 's va aixecar tota sola, y sentint que á Vilanova tocavan á missa se 'n hi va anar y allí va contar la historia de la seva cayguda, que tothom atribuhí á un miracle de la Verge de Puiglagulla, cual santuari está plé de presentallas, com veurás lo dia que hi vagis.

Aquella noya tan guapeta y que havia passat tan gran perill, fou mòlt obsequiada per tots los allí presents y fins per los amos d' algunas casas grossas de la encontrada que veyan en ella una criatura privilegiada y afavorida per la Verge Soberana.

Com entre las personas hi ha bons y dolents, y las nenas, com tu ignocentas, no coneixen la malícia, aquella nena comensá á escoltar las paraulas d' un jove que era sastre, qui li deya que essent tan estimada y afavorida de la Mare de Déu, podia guanyar en una estona un vestit nou que éll li faria, si volia fert un salt igual al primer, ço es, deixarse cáurer de la mateixa roca y del mateix punt de que havia caigut.

María Rosa resistí alguns dias, mes la oferta d' un vestit nou y llampant, quan era tan pobre y anava mal vestida, comensá á trastornarli lo cervell y pensant per altre part que en la cayguda no havia rebut cap mal, ni la mes petita ferida, y que la Verge María l' ajudaria, asceptá la proposició del sastre, y en dia y hora convinguts se 'n pujá á la roca fatal, y á pesar de que se va senyar y encomenar á la Verge de Puiglagulla, després d' haver fet alguns tamballons en lo devallant de la roca, arribá á la vora y caygué morta y destrossada sobre una planta de cirerer d' arbós que encara existeix y porta dol...

—Jayo, perque diu que porta dol?

—Perque es aixis, filla meva, desde petit que ja pasava per aquell lloch fins ara que só vell, hi he passat á dotzenas de vegadas, en lo estiu y en lo hivern, en la primavera y en la tardor, en temps d' aixut y de mullena, sempre he vist la mateixa planta; forma una mata sola, aislada, com fugint de la companyía de las demés plantas de sa especie, migrada. Quan los talladors del bosch de la Verneda tallan los bruchs, cireretas de pastor, estepas, y esporgan los pins, deixan estar aquella mata per migrada, y quan aquell bosch castigat per la destral pren nova ufana, y creix y pren lo color vert de la sanitat, aquella mata no 's mou, continua esgrogueída, malalta, y solitaria: sas germanas se desdenyan de fer companyía á una mata que sempre plora y no sab olvidar la mort de la María Rosa de la que porta dòl ja fa tans

(c) Ministerio de Cultura 2005

anys, y te trassas de portarne mòlts mes, pera recordar á las generacions esdevenidoras un fet trágich, inspirat per lo depravat gust de fer mal....

—Jayo, y al sastrot, lo varen matar?

—No ho sé, Conxiteta, la tradició nó 'n parla, al menos jo no ho sentit á dir, ni sabria ahont acudir per averiguarho.

Lo que puch dirte que una creu de ferro era posada en la branca de un pí próxim al lloch de la cayguda, y quan ne fullava aquell pí, se posava en altre y aixís se recordava aquell succés y se resava un pare nostre á la ánima de la desgraciada María Rosa; de aquella poncella, que fou tallada del tronch avans d' arribar á ser flor oberta y gemada. Ara la creu no hi es, deixaren de continuarla en las brancas dels pins, hónt ton avi la havia vista, ó bé algú la arrancá. Som en un temps en que las creus no agradan, encara que sian recordansas históricas de alguns fets gloriosos per la pátria, ó be d' escenas tristas com la de la María Rosa.

Aquesta historia per aixó no 's perdrá may, la roca y lo lloch de la cayguda de la jove son coneguts en la comarca ab lo expressiu nom del *Salt de la minyona*.

JOAQUIM SALARICH.

(c) Ministerio de Cultura 2005

ARTICLES CRÍTICHS

SOBRE ALGUNAS DE LAS

COSTUMS CATALANAS.

—¿Voléu sapiguer lo qu' es un poble?
mireuli sas costums.

ARTICLE PRELIMINAR

Aixís com se trova confós é indecís lo metje devant del malalt que per primera vegada visita, al descubrir en éll síntomas de complicadas y variadas dolensas que totas reclaman ab urgencia l'aplicació de remeys que no té á má correguent lo perill de desaténdre las, tal volta, mes apremiants al acudir á las que en apariencia presentan un carácter mes agut; aixís nos trovém també nosaltres pensatius é irresoluts devant dels defectes del nostre poble, al qui per primera vegada mirám de fit á fit, al volguer tractar en una *colecció d' articles crítichs que tendescan á moralisar las sevas costums*, d' aquells mals seus qu' es necessari fer desaparéixer si no s' vol que l' portin á una mort segura, no ja precisament material, sinó moral com ho es la de tots los qu' han perdut llurs fesonomía própia y géni distintiu pera convertirse en factors ó components d' altres, si bè mes assortats, tambè mes virtuosos.

Més, al esténdre nostra vista pera descubrirne algun al etzar, se nos ha apenat lo cor y la ploma nos ha caygut dels dits; nos ha aturdit lo nombre é importancia de sos defectes. Li habém prés lo pols, y nos han esglayat del mateix las febrosencas pulsacions tan irregulars com intensas.

Y com desvía instintivament lo vas d' aygua que s' atansava als llá-

(c) Ministerio de Cultura 2005

vis aquell que descubreix en élla una incalculable munió d' infussoris que la putrifican y malmeten; aixís nosaltres al véurer d' aprop los vicis que degradan al nostre poble. nos habém volgut apartar casi involuntariament d' éll pera no sentir lo baf que despedeixen. Peró ¿quí, habém pensat, llensaría l' aygua aquella si d' altra no n' tingués, sense abans procurar tot lo imaginable pera tornarla potable ó bona? y aquesta reflexió, nos ha reaccionat lo suficient pera no desistir de nostre primer propósit y entrar en lo dessarrollo dels següents articles ja que, com á catalans, altre poble no tenim que l' catalá. Y puig no 'ns queda mes qu' aquest ¿perqué no demanar á tot home recte y lleal un esfors pera arrancar d' aquell los vicis que l' corrompen, y aprofitar los elements que de regeneració conta?

Bé sabém nosaltres que tots los pobles, com tots los individuos (esceptuadas en aquestos exemplarissimas personalitats) tenen defectes mes ó ménos importants dels quals los hi es molt difícil, ja que no impossible, despéndresen' en absolut; peró sabém també que tots élls tenen virtuts própias, bonas qualitats é instints nobles que serveixen pera destruhir la mala influencia d' aquells sempre y quan saben utilisarlas degudament. Y pera descubrir si un poble qualsevol sab ó no ferne l' us convenient, n' hi ha próu ab mirar quinas són las sevas costums per ser aquestas la encarnació viventa de tot quant pensa, sent y obra. Sòn ellas lo infalible barómetre que senyala l' estat de sa cultura ó de sa decadencia, la irrefutable demostració de l' que es, de lo que val y de lo que pót ser.

Per aixó, l' crítich que vulla mostrar al poble quins son los seus debers y quíns los seus defectes pera ensenyarlo á despullarse d' aquestos y cumplir exactament aquells. ha d' escorcollar ab ull certer las costums que li sòn própias y férlashi evidents ab serena imparcialitat dientli ab la may acobardi la y sempre potenta veu de la veritat: ¡poble! ab aquestas costums qu' ara segueixes, assentas los fonaments de ta ruina per mes qu' ellas, ab llurs apariencias de bondat y de progrés, t' enlluhernin; ab aquellas que menyspreas. qu' oblidas ó adulteras, perque subjectan tos capritxos, posan fré á tas passions y correctiu á tos extravios, trovarás la causa de ta regeneració y de ta grandesa.

Més ¡qui s' atrevirá á tant! ¡qui pót avuy afalagar aqueixa esperansa! ¡qui es próu atrevit ó de cor ferm pera arrebassar la careta á n' aqueix Carnaval impúdich que corra arréu aixordant, enterbolint y emborratxant al poble ab lo soroll de sos cascabells que l' convidan á festas, á orgías y á diversions de tota mena! ¿No fora temeritat l' allar-

(c) Ministerio de Cultura 2005

gar lo bras pera detenir al indómit corcer que vola en alas de son furiós desbocament? ¿no es bojería lo volguer subjectar á la mar quan, bramulant faréstega, romp lo cinturó que la conté en sos límitits?

Per aixó nosaltres nos trovém petits, impotents y descoratjats devant de la grandesa mateixa que la idea de moralisar las costums del nostre poble suposa: ¿quí sóm pera intentarho tan solsament? ¿quina veu tenim pera no ésser ofegada á la mes lleugera ramor que vinga á, apagarla? Sols l' amor intensíssim que 'ns alena envers á Catalunya envers aquesta dolsa pátria que nos ha ensenyat á créurer en un Déu; que 'ns ha fet abrigallar ab lo mantell august del Catolicisme; que 'ns ha sadollat de goigs purissims al donarnos una familia y un hostatje, nos móu á escriurer aquestas senzillíssimas apuntacions y á demanar inspiració al Altíssim, dretura al nostre cor y energía á la nostra voluntat pera reclamar á n' aquells que poden y dehuen ferho que moralisin al poble ó, en altras paraulas, que l' detingan ab nervuda má en l' equivocat camí de l' abjecció qu' ha emprés.

Y que son camí actual es l' equivocat ¿qui pót duptarho? sols poden ferho aqueixos hómens descreguts y materialisats quina complacencia s' xifra en senyalar las petjadas que per lo món dónan, deixant á son darrera no mes que runas, desesperacions y llágrimas; may aquell de cor mes ó ménos sensible, peró noble sempre, qu' anhelan, buscan y procuran lo benestar de llurs consemblants. Mirém, sinó, nostras modernas costums y comparéulas ab las de l' antigor de nostra mateixa Teria: ¡quina diferencia mes desconsoladora hi ha entr' ellas! ¡quin abisme las separa mes insondable! L' egoisme, la falsesa, la hipocresía, l' odi ocult y disfressat ab la careta del dissimulo dels uns contra 'ls altres; la febre caldejant d' una ambició ilimitada; l' afany materialista de gosar avuy mes qu' ahir y demá encara mes qu' avuy; lo glassat alé de la indiferència gelant los cors pera tot lo gran, lo dignificador y lo generós; la supérbia indómita y satánica sublevant l' inferior contra l' superior igualantlos á tots ab lo raser d' un orgull engenerador de tants déus casi com indivíduos hi ha, la prostitució pujant de nivell de día en día amenassant engolirse á mitja Humanitat y á deixar sense salut á l' altra restant, com onada inmensa que vents ocults reinflan pera agegantarla mes y mes; lo joch afartantse d' ignocentas víctimas y devorant ab may próu satisfeta gola fortunas, vidas y honras sense donar ni la miserable compensació d' un imaginari repós als que s' hi entregan; lo luxo malmetedor de honestitats y modestos passaments, estenent arréu sas xarxias d' apretada malla de las que no pót sustréurers' l' infelís que ni pá tè pera desajunarse, y, pera completar tantas

(c) Ministerio de Cultura 2005

plagas que flagel-lan nostra decadent societat, sobresurtint entre totas, la incredulitat absurda, cínica y criminal xuclant, com vampiro d' alas sense soroll, la fé del poble, son temor á Dèu, sa caritat mateixa pera convertirlo en una especie d' estátua sense cor ni sensibilitat, ó rebaixarlo al nivell dels irracionals quins ulteriors destinos no traspassan las fitas d' aquest món.

Y en cambi en las costums antigas ¿que hi trovém? llavoras, Dèu tenia altar en cada cor; los hómens, un germá en cada home: las lleys que pera ser tals y bonas lleys, dehuen ésser un reflexo de las costums, eran generalment sávias y justas; las institucions per las que se regía y gobernava l' poble, s' amotllavan á son carácter y á sas necessitats essent fillas de la vertadera llibertat que no s' comprén ni es possible sense un inexorable exercici dels dréts dels uns subjectes á los debers dels altres y al revés; y la familia, la familia catalana era modelo de la veritable familia: la rectitut del pare, la dolcesa y senzillesa de la mare, lo respecte y veneració dels fills envers als qui 'ls donguéren lo sér y l' nóm, eran las engravacions exactes y naturals d' aqueixa admirable máquina nomenada *societat* que la feyan giravoltar placivolment al entorn de la llum eterna y al amparo de poders exemplars. L' amor endolcint las amarguras de la vida, lo treball honrat y actíu empenyent y regenerant sempre á nostres preclarissims antepassats y la fé dignificant á n' aquell que mes s' ennobleix quant mes se compláu en créurers' semblant á son Creador, feren de Catalunya una nació viril y llíure, ardida y generosa, activa y emprenedora qu' al estendres' pe'ls ámbits de la terra, li dongué tants pobles germans quants los que á n' ella s' ajuntaren, puig may buscá ni volgué colonias á qui explotar, ni escláus á qui degradar y envilir: parlin sinó, Aragó y Valencia, Provenza y Mallorca, Sicilia y la mateixa Grecia tot y habent sufert aquesta última las conseqüenctas de la legendaria é inmortal Venjansa Catalana.

Ellas y sols éllas feren possibles aquellas épicas grandesas ab que pót enorgullirse Catalunya; y á llur influencia encara, no esborrada del tot afortunadament, se déu que l' nostre poble no hage sufert la trista sort dels pírias. Més, á pesar de lo exposat, no deixém de reconéixer que ni totas las antigas costums eran bonas (en la época de llur explendor á la qual nos venim referint) ni dolentas totas las modernas, puig que sempre, desde que l' món es món, han sigut las passions patrimoni dels homens y no han may estat mancats aquestos de defectes, ni han deixat de ser un major ó menor escala joguinas de llurs vicis: lo que si afirmám y afirmarém á tot' hora, es qu' en aque-

(c) Ministerio de Cultura 2005

llas las virtuts dominavan á ne 'ls vicis resplandinthi ab sá mágica y benfactora bellesa, méntres qu' en aquestas suran principalment los defectes ab llur natural y perniciós contagi. Llavoras, per exemple, ¿quin fill no s' hauría descubert devant dels autors de sos dias y no 'ls hauría fet objecte de totas sas respectuosas consideracions y carinyosas deferencias? avuy ¿quin no s' creuría rebaixarse al besárloshi la má, nó ja en públich, sinó fins en lo amagat santuari de la familia? llavoras ¿qui s' atrevia á mancar á la paraula empenyada sense altre testimoni que sa conciencia? avuy ¿son gayres los que no trencan ab la major tranquilitat lo sagrat juramen?: llavoras ¿quina estima mereixía la dona impúdica y sens' honra, á la que, com un mal encomanadís, se l' apartava del tracte de la gent honrada y digne?; avuy ¿quina distinció mereix la que sab cumplir estrictament los seus debers, sinó la de ferla tornar roja de vergonya al véurers' confosa ab una qualsevol, mes qu' ella ben enguantada, ricament vestida y ostentant valiosas joyas que tal volta brillan ab las sevas llágrimas?

Sempre ressona grata en nostras ohidos la veu que 'ns recorda las épocas mes ditxosas de la vida puig, méntres se complau la imaginació ab engalanarlas y abellirlas, se nos dilata l' cor ab la esperansa de que tornarán: tal, quan en mitj del crú hivern nos glassan las néus, aconhórtans lo recort de la darrera primavera quinas flors y aubagas, quinas llums y armonías apar que 'ns dihuen que prompte tornará la per que suspirém, com aquella hermosa y placívola, com élla rica en delitosas celéstias y nits serenas.

Lo mateix passa als pobles: quan aquestos jemegan casi envilits entre las nèus que 'ls hi porta l' hivern de llur decadencia, grata ha de ressonar en élls, la veu amiga que 'ls hi remembri sas antigas y nobles costums, las gayas flors qu' adornaren la época mes esplendorosa de llur existencia: per aquest motiu es perque las hi habém recordat al nostre. ¡Tan de bó qu' al sentir, al feble accent de nostres humils llávis, lo recort de sas grandesas desperti de son ensopiment ó postració actual y, enlayrant ab noblesa son abans altiu front, saludi alegroy y esperansat lo sol explendorós y benigne que li avisa la proximitat de la nova primavera!

Més ¡ay! ¿será aixó possible? sols Dèu ho sab; sols al Etern, en quina destra están los ulteriors destinos dels pobles, li es fácil convertir aqueix sol del renaixement de Catalunya en lo de sa posterior grandesa y benhauransa, ó fer que sigan sos tebis raigs los d' aquell altre qu' en l' estihuet de Sant Martí se despedeix de nosaltres pera fer lloch als mes rigorosos frets y als implacables vents dalladors de las darrerencas fullas.

(c) Ministerio de Cultura 2005

Gracias á las influencias cosmopolitas del nostre segle, á la descreensa general, á lo materialisme enervador y á la feixuga centralisació qu' en nostre infortunat país domina ab forsas á tot' hora creixents, las costums catalanas van perdentse y enrunantse com noble castell que réb totas las inclemencias del temps, sense que una má cuydi de sa conservació. Lo sol del Catalanisme ha vingut á plorar é iluminar ensemps tanta devastació y ruína, ¿podrá fer que aqueixa pòls fructifiqui naixentne elements de regeneració pera nostra pátria? quan contemplém son esperit práctich; quan lo veyém córrer adelerat en busca de las antiguas glorias pera ferlas rebrotar ab llur encantadora magnificencia, quan lo sentím donant escalf als cors pera que bateguin al impuls de nobles ideals, abrigallám confiats tan consoladora esperansa. Mes de sopte y al girar envers éll nostras miradas, descubrim com s' hi atansan rápidament pregons núvols quinas negras entranyas guardan lo gérmen de destructoras tempestats y fins nos apar distingir que llurs primeras avansadas s' estenen per damunt de son disch enfosquint insensiblement son majestuós brill. Y aqueixos núvols, creixen, s' aixamplan y aumentan en número gracias als vents maléfichs del descrehiment que tot ho embordeix y de la malehida política que posa á son servey las mes grans y sublíms ideas, com y també las mes justas causas, pera destruhirlas y desacreditarlas. Llavoras es quan nos abandona tota esperansa de regeneració del nostre poble y considerém impossible reconstruhir nostras, en mal hora, corrumpudas costúms, d' algunas de las quals nos ne ocuparém successivament pera demostrar la veritat de nostras afirmacions y pera fer veurer á tothom que no s' empenyi en clóurer los ulls, la decadencia, la degradació y lo rebaixament envers als quals camina vertiginosament nostra moderna societat, la qual á cada pas inventa novas y mes potentas llums sense lograr esbargir las tenébras que la envoltan desde qu' apagá de son cor la única inextingible y eterna; la de la fé Católica.

Aixó es lo que sentím y creyém respecte de las costums catalanas en general, comparantlas ab las antigas rublertas de dignitat y de grandesa: en demostració de lo mateix, molt podríam dir y escríurer encara, peró ni la índole d' aquestos artícles nos permet ferho, ni es precís tampoch ja que l' dessarrollo dels successius sobre determinadas costums, ampliarán molts dels nostres pensaments qu' aquí solsament anunciám. Ab tot, y per acabar aquestas consideracion generals, y dirigintnos al Catalanisme qu' es l' esperit cridat á salvar nostra benvolguda pátria si sab compendre bè quin es son nobilíssim fi y 'ls medis de que s' ha de valdre pera umplirlo degudament, dirém que

(c) Ministerio de Cultura 2005

regenerant las costums d' un poble, aquest se regenera també, pera lo qual es indispensable agermanar lo antich y lo modern d' una manera conscienta y coneixedora de lo bó d' aquell y de lo bó de aquest; y que, per lo tant, si vol fer del nostre poble, un poble digne, honrat y gran, ha de corretgir sas actuals y defectuosas costums prenent exemple de las sevas antigas, dirigint tots sos esforsos á regenerar á la familia catalana reconstituhint son carácter y hermosos distintius per ser ella la pedra ahont descansa tot l' edifici social.

(*Seguirá.*)

(c) Ministerio de Cultura 2005

ESTUDIANTÍVOLA

(Plany d' un estudiant de fora, enamorat y bon minyó.)

SONET.

Quan veig, després tants mesos de vagansa,
que cada jorn que passa empenta 'm pega
y al juny carabasser un pás me llansa;
mon cor s' ompla de fel y, trist, gemega.

Mes pensant que axí l' hora se m' atansa
de véure á qui mon ánima te cega,
hora que tant temps fa espero ab frisansa;
llavors en mel d' amor y goig s' anega.

Mesquí! Tantost en sa brunzent carrera
voldria 'l temps parar, tantost voldria
ferla encara mes rápida y lleugera!

Empeny vá!... 'L temps segueix sa normal via,
y jo entant, possehit d' aytal fal-lera,
visch en mon dol y ploro en m' alegría!

P.

Barcelona, á darrers de maig.

(c) Ministerio de Cultura 2005

ARTICLES CRÍTICHS

SOBRE ALGUNAS DE LAS

COSTUMS CATALANAS.

—¿Voléu sapiguer lo qu' es un poble?
mireuli sas costums.

(Continuació.)

ARTICLE SEGON.

Lo renegar.

Hi ha en la naturalesa humana una trista propensió als vicis: defectuosa de naixensa, no per obra del Qui la fèu sinó per culpa del qui la malmeté al donar en son cor cabuda á la supérbia y al orgull, segueix defectuosa en son desarrollo sense que may puga lliurarse absolutament d' aqueixos mals originaris que la fan, fins á vegadas, repugnant, essent únicament permés á la virtut lo corretgirlos ó disminuhirlos, nó emperó esborrarlos complertament, quina facultat s' escáu ser del exclussiu domini de la mort. Lo cástich d' un Dèu pesa sobre d' ella, y en va intentarán los hómens, mèntres hómens sigan, deslliurarsen' per mes qu' en llur afany, noble y generós algunas voltas; altíu, descregut ó satánich casi sempre, inventin, busquin y defensin teorías y mes teorías, problemas y mes problemas als quals ni es possible donar satisfactoria explicació, ni convincent demostració, ni mes durada que l' temps, brevíssim en lo decurs dels segles, necessari pera fer lloch als posteriors que venen á destruhirlos y á desacreditarlos. Sempre la Humanitat sufrirá com ha sufert y sufreix,

(c) Ministerio de Cultura 2005

y sempre mostrará en son cos próus tacas que l' avergonyirán á sí mateixa quan, sublevantse contra Qui la goberna y la regeix desde lo alt, vulla despullarse dels vestits de la obediencia y del amor envers al Sér Suprém que la dignifican y regeneran.

Tots los pobles, sense escepció, tant los antichs com los moderns, han tingut y tenen defectes essencialíssims, los quals són la causa de llur ruina y desaparició d' entre l' nómbre dels demés quan, perdent, adulterant ó desterrant de llurs costums aquellas virtuts propias sevas que venian á servírloshi de contrapés, los dominan en absolut ó d' una manera descissiva, rompudas las únicas cadenas que podian contindrels. Y tan evident es lo qu' acabém de dir, com clara es la llum que nos ilumina.

No citarém pera demostrarho cap cas especial, ja que no es aquest lo nostre objccte y ser notori á tothom, per poch qu' hage fullejat la historía de la Humanitat, la veritat que deixém sentada, pero agafarém péu d' ella pera posar de rellèu lo defecte capitalíssim del nostre poble quinas favorables qualitats nos han enorgullit mes d' una volta sentint ensemps qu' una taca tan fastigosa (no trovém paraula mes apropiada) las rebaixi y las inutilisi.

Nos referím al degradant vici del renegar. Com torrentada desfeta á la que estufan successivas avingudas, s' estén aquest per tots los indrets de nostra societat no respectant classes, gerarquías ni condicions, servintli de sahó la cada dia major impunitat, la descreensa ó indiferentisme estúpit y criminal en materias religiosas y la propaganda incansable, atrevida y persistent de las malhauradas escolas ateas; y aixís es com impera en los palaus del rich, en la cabana del miserable y en las moradas del obrer, sense que li siga fré ni lo sagrat del Temple, ni l' refugi de las lleys, ni l' estrado de l' autorítat. Res lo deté: per tot arreu mostra son cinisme y per tot arreu fan escruixir sas malediccions y flestomías que, com las bravadas d' un femer, obligan á girar ab repugnancia la cara á n' aquell que conserva solsament un petit rastre de lo qu' es la dignitat humana.

Aqueix llenguatje de taberna, que 'ns deshonra á tots quants lo nóm de catalá portém, com deshonra á tot fill una falta de la mare per mes qu' ell se n' condolga, es altament inmoral, ofensiu y degradant en quant ataca é insulta á la Divinitat, destruheix lo pudor, subleva é indigna als cors delicats y endinsa en lo fanch dels vicis, de las concupísencias y del mateix crim á n' aquells que, per llur dishort y afrout de la societat, hi vihuen. En la vida privada, dins del santuari de la familia, arrenca ab má impía las flors que mes haurian d' abellirla y substituheix lo carinyo, lo respecte, l' amor y las consi-

Ministerio de Cultura 2005

deracions degudas entre los individuos que la componen, per lo mal exémple, lo desfogament de la ira ja de si mateixa may retinguda, l' escándol major y l' odi moltas voltas entre los germans, lo despreci envers als inferiors y la llicencia obscena entre 'ls amichs, quina categoría se rebaixa, ab tals exessos, á la de vulgaríssims conxorxas. En la vida pública, relaxa tots los sentiments de simpatía, confon en barreja monstruosa la poca educació ab las dignitats y títols, desterra la urbanitat com si fos cosa perjudicial, dòna lloch á barallas y renyinas lamentables y fa créurer al hoste que ve á visitarnos desde llunyas terras, que s' trova entre mitj d' un poble d' aventurers y ateos sense Dèu ni pátria, no tenint altre idioma que l' brutal vocabulari qu' usan á cada instant, ni altra cultura que la del refinament en buscar sempre nous giros y novas expressions pera renegar ab mes *originalitat!*

Tal volta en los llávis d' algun incrédul ó en los d' aqueixos qu' enfaticament s' anomenan *esperits forts* hi sombrejará una rialleta de compassió envers l' autor si no ja de befa ó de sarcasme, al llegir las ideas q.' acabém d' exposar, considerantlas com á obscurantistas, retrógadas ó, quan ménos, arcáicas: ¡llohat sia Dèu! que no per aixó deixarem nosaltres d' apadrinarlas y defensarlas ab totas las forsas d' una convicció arrelada, preguntant als aludits: ¿hi ha ningú capás de destruhir nostras esmentadas afirmacions? y cas de que hi siga ¿podrá negarnos que lo lleig vici del renegar, tan infiltrat en lo poble catalá com ho es, per exemple, lo de la borratxera en l' anglés, senyala en éll un rebaixament moral y social extraordinari, y qu' imprimeix á son llenguatje una asprositat y rudesa exessivament antipática? ¿podrán negarnos qu' es una evidentíssima proba de la degeneració del nostre abans auster carácter y un retrocés alarmador en la puresa y bondat de nostras antigas costums? ¿podrán negarnos, per últim, qu' es un obstacle permanent é insuperable pera l' general progrés de Catalunya, ja qu' ab son continuat abús las inteligencias s' esmossan y s' vehuen privadas de nobles ideals ahont ó envers als quals d' altre modo s' enlayrarian?

Y fasses compte que no es precís pera anar d' acort ab nosaltres en aquesta gravíssima qüestió, tindre grans conviccions ó creensas religiosas: n' hi ha próu ab una mica de sentit comú. Volém fins prescindir (lo que no es ja próu, sinó massa) pera demostrar lo manifestat adès, dels debers que tè tòt home y, per consegüent, tot poble envers al Creador quina existencia li es impossible negar, puig sa conciencia mateixa se li subleva indignada al intentarho, y concretarnos á la última expressió, ço es, á la d' home á home ó de igual á igual pera pre-

(c) Ministerio de Cultura 2005

guntar ¿quin home, com á tal, tè dret á ferir, insultar ó rebaixar las creensas d' un altre home? ¿quins llávis poden, sense incórrer en delicte, desfullar la ignocencia de una criatura, ó arrebassar lo pudor á una donzella, ó faltar al respecte social ab l' us de paraulas indecents, obcenas y corrompudas?

Donchs tot aixó fá aquell qui renega, sense considerar que si éll no créu en Dèu, altres n' hi ha en nombre moltíssim é incomparablement major que hi crehuen; que si éll ha perdut la ignocencia, la vergonya y lo pudor, altres n' hi ha que las conservan; que si éll es un sér llíure, també ho sòn los demés; y que tots aquestos son quan ménos tan dignes com éll y tenen lo mateix dret seu pera exigírli en nóm de la justicia y de la moral, ofesas per sa inmunda llengua á cada pas, que 'ls hi respecti las suas llibertat, dignitat y creensas.

Y l' vici aquest es tant mes odiós, mes trist y mes degradant en quant ho hi ha res que l' aboní; mal dit, res absolutament que l' disculpi: hi ha llagas en lo cos social quina existencia s' explicá, com la de las fonts en las cossos infectats d' alguna malaltía interna; peró aquesta, de cap modo, quan qui ho intenta fer rebutja per supersticiosa ó qüentos de vellas, la influencia directa é induptable del negre esperit del mal sobre del home. Per aixó nosaltres considerém com un absurdo criminal y una degradant falta de sentit comú lo vici aquest, perque, una de dos: ó aquell que renega, créu en Dèu, ó no hi créu: si lo primer, escup imbécilment contra l' cel, oblidant qu' aquella baba infernal li caurá damunt de son rostre; si lo segon, admet y afirma lo mateix que nega, gastant paraulas qu' en sos llávis son tan buydas de sentit com plenas de bruticia; y en tots dos cassos, rebaixa sa propia dignitat á un nivell inferior á la de las béstias las quals, per lo mateix que no tenen mes inteligencia que llurs instints, no poden degradarlos com ho fá l' home renegador ab aquella.

La falta d' educació y d' instrucció son un atenuant que pót á vegadas fer ménos culpable al infelís quina boca remuga tan fastigós menjar, puig no sab lo que diu ni lo mal que fa, en virtut de la mateixa degradació á que aquellas l' han condempnat á víurer; peró quan no hi sòn, quan qui renega 's creu persona ben educada y mes ó ménos instruhida (com molts d' aqueixos jóvens elegants, tan presumits com tontos, tan fins en lo vestir, com insubstancials y perversos en llur interior que fan l' ofici d' insectes molestosos en nostra societat) llavoras lo vici aquell no te perdó de Dèu, ni dels homens, los quals deurían allunyarlo d' aprop seu considerantlo indigne de alternar ab ells.

Peró aixó últim, ni succeheix ni es fácil que succehesca encara, com no surtirá may del fanch en que ha caygut aquell que ó no vol eixir-

(c) Ministerio de Cultura 2005

nen' ó no se li allarga una má que l' ajudi en son propósit; més, ¿quí, repetím, intentará negar la certesa de nostras afirmacions? ¿quí no estará ab nosaltres, si llealment se posa la má al pit, pera advertir al nostre poble que son defecte capital, lo vici que mes lo rebaixa als ulls de propis y estranys, lo cranch devorador que l' rosega famolench, es lo crudel, lo repugnant, l' asquerós renegar?

Y dirigintnos á n' éll qu' en conjunt ó com á poble (puig res volen dir ni significan unas quantas personalitats mes ó ménos importants que n' formin part) es creent, sensat, treballador y digne li demanám per lo mateix amor y per lo mateix interés que 'ns mohuen á favor de sa prosperitat y benhauransa, que desterri de son llenguatje lo malehit vici que 'ns ocupa, tant mes en quant, mes que tal vici, constituiex en éll una mala costúm, la pitjor de totas entre las mes dolentas que pugan degradarlo.

Los defectes, petits ó grossos, dehuen corretgirse y esmenarse: en un principi, costa poch lo ferho; nó aixís quan s' han arrelat, en quin cas necessitan un suprém esfors y tota la energía d' una voluntat viril pera evitar que portin irremisiblement la ruina y perdició que los hi sòn propias. Los pobles, com los indivíduos, se salvan per llurs virtuts ó s' perden per llurs vicis: aquestos, just es lo confessarho, sòn inherents á la flaca naturalesa humana com habém dit al sentar las premisas d' aquest article; peró no oblidi Catalunya que los pobles qu' ab aquellas saben véncer á n' aquestos, sòn los únichs dignes de figurar en lo mòn peia cumplir los altíssims fins que Dèu los hi senyala.

ARTICLE TERCER.

¡Matéulo!

La set de justicia, natural al cor del home, qu' avuy abrusa al nostre poble; la necessitat de castigar ab má certera é inflexible los abusos de tota mena de qu' es víctima; la creixent inmoralitat pública pera la qual semblan adop las lleys tornadas, en sa major part, en lletra morta, han fet náixer en éll una frasse quina anunciació sola esgarrifa y esborrona. Es aquesta la qu' habém deixat apuntada, ó sia, la de *¡matéulo!*

(c) Ministerio de Cultura 2005

¿Qui no ha presenciat mes d' una vegada en nostra benvolguda ciutat la horrorosa escena á la que volém aludir y de la que venim ara á ocupárnosen? ¿qui, per poch sensible que tinga l' cor, no se n' haurá anat amargament impresionat y trist á casa seva entregantse, al serhi, á mil dolorosas reflexions després de haber sigut testimoni involuntari d' una trágica mort ocassionada per un poble cego d' ira ó de coratje, ó no li semblará sentir encara l' udol terrible de centas veus enrogallades, demanant frenéticament la vida de qui aixís pòt ser un criminal com un ignocent, ó no creurá veurer á son enfront, fins quan mes sol estiga, aquella muniò de brassos amenassadors, punys closos esbotzant furientment l' ayre al errar lo cop, ulls injectats en sang al buscar famélichs la víctima objecte de sa venjansa?

May hi ha en aquest mòn un efecte sense causa: en lloch s' es vist un conseqüent sense son degut antecedent. La justicia, aquest noble sentiment del ánima que 'ns obliga á donar á cada hú lo que siga seu, es natural al home; es ingénita á las societats: per aixó tothom la desitja, per aquesta rahó tothom la demana y per lo mateix, es necessari que hi hagi qui la administri. D' aquí deriva la imperiosa necessitat de que l' Estat cuydi de lo darrer y d' aquí prén orígen en éll, quan es bèn organisat, una de las tres bases en que lo mateix descansa: la del poder judicial.

La justicia, tot sent una, com una es la llum y una es la veritat, se torna relativa quan entra al domini dels homens, subdividintse llavoras en tantas brancas, casi en quantas son las relacions y necessitats que 'ls mateixos tenen: per aquesta rahó lo *Poder judicial*, del qual está investit l' Estat civilisat, estableix principis, promulga lleys y fixa reglas que serán sempre mellors com mes s' aproximin á la Justicia absoluta, á Dèu, de quin exacte cumpliment y equitativa administració n' están los Tribunals encarregats.

Si no fòs aixís, si cadá hu ó cada persona volgués per sa propia má ferse la justicia, no hi hauria societat possible, l' anarquisme mes desenfrenat imperaria per tot arreu y s' convertirian los hómens en feras, acabant per aniquilarse y destruhirse méntres n' hi hagués de mes forts pera exterminar als mes débils.

Lo poble que sempre ha sigut un menor al qui sos tutors ó curadors l' han extraviat, enlluhernantho y afalagantli sos instints, sos capritxos y sas debilitats, mes qu' ensenyarli sos debers y obligacions pera que puga dignament usar de sos indiscutibles drets—lo poble, repetím, oblida ab facilitat estremada aqueixos principis rudimentaris, aqueixos axiomas que saltan á la vista y s' entrega á excessos dels quals ell ne resulta ser casi sempre la primera víctima. Com no acut

(c) Ministerio de Cultura 2005

á la reflexió; com no medita, segons deuria, lo que li convé; com se deixa usualment arrastrar per alló qu' ab mes intensitat fereix sa, en tot temps, jovensana é impressionable imaginació, óbra moltas vegadas inconscienment obehint al primer impuls qu' aíxís lo pot llensar á perseguir á un enemich imaginari ó fruyt tan sols de sa fantasía, ó deturarlo á contemplar y alegrarse devant l' objecte mes trivial, com á demanar la vida d' un ignocent, prenentho per un malfactor ó criminal, al ferotje crit de *¡matéulo!*

Aquesta propensió del nostre poble á volguerse fer la justicia per ell mateix—propensió qu' ha motivat sensibles é irreparables equivocacions, causant la mort d' alguns ignocents que n' han sigut las estrossejadas víctimas—constituheix un defecte importantíssim del mateix quina absoluta desaparició es d' urgenta necessitat si no vol que la sang vessada en un moment d' esbojarrada venjansa ó d' una alucinació culpable y punible, taqui son front; com taca d' una manera indeleble la del germá lo malahit del fratricida. Tinga present aquell que val molt més, pero incomparablement més la vida d' un ignocent, que la mort de cent criminals; y recordi sempre que hi ha tribunals instituhits pera administrar la justicia als quals déu acudir pera sa imparcial distribució y exacte cumpliment.

Bè es vritat qu' aquestos, ja sia efecte de llur mateixa organisació, ja de las lleys que regeixen actualment (que á nostre entendre parteixen del equivocat principi de castigar lo fet punible un cop s' ha realisat, en lloch de prevenirlo y esmenarlo abans de la sua realisació, oblidant aquell senzillíssim aforisme de que val mes prevenir que penedir) ja sia, per últim, efecte de la decadencia moral de las modernas societats que confonen llastimosament las nocions primárias del drét y del deber, de lo bó y de lo dolent, de lo diví y de lo humá; lo cert es que l' nostre poble presencía ab una repetició qu' indigna y subleva fets escandalosos, robos atrevits, estafas desenmascaradas que romanen ab exesiva freqüencia sense 'l correctíu necessari, y, lo qu' es mil vegadas pitjor, complertament impunes.

D' aquí prové que l' mal exemple s' infiltri ó s' encomani com una enfermetat epidémica qualsevol, per tot arréu y per totas las classes de la societat; y, com á conseqüencia de la premisa al comens establerta per nosaltres, aqueixa set de justicia que la generalitat sent la qual, com la set del cos enmena al assadegat á qualsevol font per mes qu' aquesta brolli d' un manantial corrupte, pestilent y tal volta mortal, la porta á la déu de sa venjansa ó de sa ira ahont se rabeja delirant y cego, sense considerar ni atendre que may s' ha tingut per bona á la primera, ni per mare de nobles actes á la segona.

(c) Ministerio de Cultura 2005

A pesar d' aixó, aquesta mala costum del nostre poble no deixa de descubrir en éll instints é inclinacions que l' honran y enalteixen, puig ve á posar en evidencia, encara que d' una manera inadmisible, la rectitut de son carácter y la decissiva influencia qu' en sas costums, en son modo d' ésser y en sos propis sentiments, las sábias y equitatives lleys pátrias hi tingueren. No en va en lo fòns de sa conciencia hi brilla encara lo vivíssim resplandor del *Códich de Usatjes*, ni s' ha extingit del tot tampoch la intensa llum que per lo mòn escampá son inmortal *Llibre de las Costums maritimas*.

Si 'ls Goberns als qui están confiats los destinos de la nostra desventurada nació aprofitessen aqueixos elements que de regeneració presenta l' nostre poble, podrian ferlo ser, com ho fòu en temps mellors, un gran poble; peró aquells, segons tothom sab y no es precís demostrarho, no s' cuydan d' aquestas *petitesas* ó *trivialitats*, enclotats com se trovan en las claperas fangosas d' una política absurda é insostenible. Per aixó nosaltres que res esperansém d' élls en quant no tendesca á enfonzarnos mes y mes y en rablarnos las argollas que nos ofegan, peró qu' en cambi professém un veritable amor al bocinet de terra que 'ns ha vist náixer, nos atrevím á descubrir al nostre poble sos principals defectes pera que, coneguéntsels, los corretgeixi y los desterri.

Lo dia en que s' decidesca á fer renáixer sas antigas virtuts, reverdirán sas mes puras glorias; quan hagi desterrat de sas costums lo crit de *¡matéulo!* y sápiga anar, sever y recte, devant dels tribunals, quina responsabilitat seria tant més en quant major fos llur independencia, diéntloshi; ¡fèu justicia! llavoras no correrán perill los ignocents, tremolarán los culpables y no se tacará éll las máns ab la sang que tréu avuy, molts cops, de sas mateixas venas.

(Seguirá.)

(c) Ministerio de Cultura 2005

ARTICLES CRÍTICHS

SOBRE ALGUNAS DE LAS

COSTUMS CATALANAS.

—¿Voléu sapiguer lo qu' es un poble
mireuli sas costums,

(Continuació.)

ARTICLE QUART.

Los Toros.

I una mala costum déu lo poble catalá desterrar d' éll sense contemplació y per dignitat propia, després de las dos que 'ns han ocupat breument, es la dels *Toros*: bonich y digne d' elogi es qu' un poble qualsevol aprénguia lo qu' un altre tè de bo y mereixedor d' exemple; peró qu' imiti sos defectes, que encarni en sas costums las perniciosas é inhumanas d' un altre, que se rebaixi fins al punt de deshonrarse ab lo qu' á n' aquell deshonra, no se comprén pas: mellor, es absurdo y, mes que tal, antinatural é inexplicable. Y n' obstant d' aixó, per una d' aqueixas raresas estrambóticas y enigmáticas quina rahó de ser enlloch se trova; per una de las tantas grosseras contradiccions en que cahuen los homens, lo poble catalá ha comés aqueixa absurda aberració al ferse seva, empeltantla en sas costums, l' anomenada *costum nacional*.

Molt s' ha escrit y molt s' ha parlat á favor y en contra de la mateixa, ja baix lo punt de vista humanitari, ja de la influencia qu' exerceix sobre lo poble espanyol, ja dels interessos agrícols als que per-

(c) Ministerio de Cultura 2005

judica en gran manera, ja d' altres aspectes generals; peró farém nosaltres cas omís de tots élls, per lo mateix d' ésser generals, admetent y reconeixent n' obstant llur grandíssima importancia, puig no serveixen pera l' nostre objecte que se circunscriu en lo present article á lo que directa y únicament atany al nostre poble.

Prescindint, donchs, de demostrar lo bárbara é inhumana qu' es la costúm dels toros, á més de que no li admetém cap circunstancia de conveniencia ni de remota necessitat en las especials del poble del que som fills pera disculpar en éll sa continuació, lo qual nos dòna l' plé convenciment de que no s' aixecaría un sol crit de protesta en nostra caríssima Catalunya contra l' decret que l' abolís de cop y volta ó, com usualment se diu, d' una plomada; probarém ab pocas paraulas lo perjudicial que 'ns es lo tenirla en quant s' oposa obertament al nostre carácter, als nostres hábits y al nostre modo de sentir y obrar, aixís com també lo molt que 'ns deshonra á nostres propis ulls per ser una mala costum apresa dels de qui no deuríam may volguerne fer esment, sinó pera recordárloshi sos compromisos ab nosaltres no cumplerts ó demanárloshi compte y rahó estretíssimas de la herencia que juntárem ab la seva pera aumentar, no la propia de llurs, sinó la de la pátria.

Si l' home, ó en lo present cas, lo poble no fos tan desmemoriat, ó mes exactament, si no oblidés ab tanta facilitat las llissons que de la Historia se desprenen; si sapigués, com deuria, escarmentar en lo cap d' un altre, no esperant que á n' éll li esdevinga lo mateix pera corretgirse; sabria perfectament que l' modo de que s' valen los pobles dominadors ó absorvents pera subjugar y anular á n' aquells que intentan fer desaparéixer, es lo de comunicarloshi llurs defectes y vicis, los quals com sòn mes fácils de apendre que difícil perdre las naturals virtuts, van á aumentar los propis seus y, per lo tant, á fer major y mes segura sa decadencia y ruína conseqüent.

Tal esdevé ab los pobles catalá y castellá: oblidantse aquest voluntariament dels llassos de germanó qu' ab aquell lo lligan y sentintse incapás pera dominarlo ni ab las armas, ni ab las lletras; ni ab las arts, ni ab las industrias; ni ab la ciencia, ni ab lo treball, puig en algunas l' iguala y en moltas lo supera lo primer, se val de l' astúcia, de la absorció y de la centralisació pera anularlo en absolut, comensant per tancarli los ports y lo comers de las Américas quin inmortal descubriment se déu á lo geni de Colon y al or de sos tresors, nó á las joyas d' Isabel; després, obligantlo á la plaga dels allotjaments; fentli cremar al poch temps sos venerables furs y privilegis per la ignominiosa má del butxí dins del mateix Saló ahont al entrarhi, 'ls Reys se descubrian; endogalantlo desseguida ab la Ciutadela d' execrable memoria; impo-

(c) Ministerio de Cultura 2005

santli mes tart son idioma, sempre castellá, may espanyol; encorvantlo en sempre ab lo pes insoportable de contribucions é impostos; humillantlo á tot' hora ab desprecis y desayres nomenantlo ab befa *pidolayre;* fent morir tísica á sa marina mercant; regatejantli, com madrastra sense cor, lo pá de la industria ab que ha de víurer, y volguentli ara clavar lo darrer cop mortal encuadriculant dins d' un códich (fet á tall de mida pera quintos) las darreras y venerables lleys qu' encara li conservan quelcom de sa vida y fesomía distintivas: y en recompensa de tantas grandesas enrunadas, de tants sacrificis desagrahits, de tantas promesa fetas com no cumplertas, de tanta sang y de tantas llágrimas arrancadas dels cors y dels ulls dels catalans, de tanta y tanta cosa que dignificava á nostre poble, li dòna las guitarras y los panderos y las *peteneras* y las discordias políticas y las *loterías* y sobre tot... ¡LOS TOROS!, l' espectacle nacional, remey que cura tots los mals, diversió qne fa oblidar totas las penas, descans que proporciona olímpich repós, art sublím que 'ls pares de la patria han intentat proclamar com al mellor *desideratum* de totas las arts hagudas, existents y pera existir!!

¡Oh! s' apena y s' condol nostre esperit al considerar que, després de tot aixó, s' aixequin en lo sol de nostra terra aqueixas plassas ahont se recorda nostre escarni y envers las quals corra desficiós y adelerat nostre inadvertit poble, los dias en que hi treballa una celebritat *taurómaca!*: fins la cara nos ha caygut de vergonya quan en nostra amadíssima ciutat habém vist passar gentada nombrosa, carretel-las enflocadas com pera una gran festa arrastrant á n' aqueixa jovenalla tan lleugera de seny com faltada de memoría, cotxes sens' fí ostentant las impúdicas bellesas de donas deshonra de son sexe, y dirigirse ab terratrémol qu' aixorda cridant y esbalotant, cantant los uns, accionant los altres, mostrantse tots alegres y ensuperbits, envers nostra fatídica plassa de toros nó pera rebre en triunf á un héroe, nó pera aclamar al qui l' bè procura de la patria, nó al general vencedor qu' hage salvat l' honra de nostra bandera; sinó pera degradarhi nostre carácter, sever y recte, contingut y poch donat á bromas, fentlo rodolar per la bruta arena del circo sota las potas dels cavalls, ó volejar en l' ayre al llensarlo l' toro de sas banyas.

¿Qué hi aprén allí lo poble? ¿ab qué se perfecciona? ¿quin noble sentiment li desperta aquella lluyta tan designal com monótona, tan sangnanta com inútil? ¡Pérdre, cada vegada que hi va, un retall mes de la seva honra! ¡donar un altre tóm al caragol que subjecta lo dogal que l' escanya! ¡besar servilment los peus del qui ab despreci lo trepitja y l' esclavisa!

Ditxosa será l' hora en que veurém llensada ab indignació de nos-

(c) Ministerio de Cultura 2005

tras costums la exótica y bárbara costum dels toros, ensemps que fetas *enderrochs* y *runa* las plassas ahont

«Llépol de sanch te vol per ensopirte
Qui ab ta rudesa aixeca sa fortuna,»

com ab enérgica frase diu En Pons y Gallarza, al doldres' en sa magnífica poesía *Llúita de braus* de lo mateix qu' á nosaltres acora; peró si tal no vegessem; si lo nostre poble, mes encara que per sa dishort, per son afront, no volgués escoltar las veus amigas dels qui son bè li aconsellan; si ja sa postració fòs tan gran que no sentís en son rostre ni la fiblada del honor, ni la punxada del amor propi, ultratjat aquell y ofés aquest en lo mes íntim, com lo esmentat poeta exclamaríam, bebent l' última glopada del mes amarch desengany:

«¿No t' móus?—Donchs viu esclau.»

ARTICLE QUINT.

Las cansons populars.

RES mes bonich ni falaguer, res mes poétich ni encisador hi ha que lo contemplar com una mare, jove y hermosa, fa adormir al escalf de son honest y placívor sí al tendre infantó de caparronet d' ángel y boqueta de cel, rebrot suavíssim nascut en l' arbre d' un amot benehit de Dèu y dels homens, bressantlo en sos brassos méntres li canta *Lo noy de la mare* ó lo fá jugar saltironant en sa falda al alegre compás del *arri arri cavallet* ó l' incita á rompre fresquívolas é ignocentas rialletas al contarli tal-larejant y acompanyant d' un bes ó una caricia á cada estrofa la incredulitat del *rabadá*. Peró aqueixa boniquesa, aqueixa poesía suáu y ubriagadora que s' trova dins de la familia catalana se torna en aspre prosa, pért tot son encantament y atractiu quan la mare acompanya lo tranquil són ó los graciosos jochs de son fillet ab alguna d' aqueixas tonadas de carrer tan mancadas de rima y de cadencia, com antiestéticas é insubstancials.

Nostre poble, dotat d' una tendresa gran y d' un fons de sensibilitat no gayre usual, tè, com pochs altres, una vertadera riquesa, un inagotable tresor de cansons populars las quals rehuneixen á una varieta

(c) Ministerio de Cultura 2005

qu' énamora y admira una frescor sols comparable á la de las xamosas fiors de nostres boscos. Filarmónich per naturalesa, poétich per instint y amant del art per inclinació y educació, ha anat conservant á través del segles aqueix conjunt d' inapreciables armonías qu' expressan tots sos sentiments ja recordant sas grandessas, ja sas gestas incomparables, ja l' amargor de sas desventuras, ja la melangía de sas anyoransas, ja la puresa de sa familia, ja las ensopegadas mateixas qu' ha donat en lo decurs de sa existencia. Casi s' pòt dir que tè una ó mes cansons pera cada una de las diversas manifestacions de la sua vida essentne moltas d' ellas de cap de bròt ò, en altres térmens, veritables joyas de la música catalana.

No es ara l' nostre objecte fer un estudi crítich d' aqueix envejable mosáich de las nostras cansons, puig, ab que no respondría al fí que 'ns proposém, l' han ja tractat y d' éll s' han ocupat ab grandíssim zel y vasta erudició eminencias del nostre renaixement, quals noms no citém per esser de tothom coneguts, encara que desde l' fons del cor nos complagám en enviárlashi nostra humil peró fermá y entusiasta admiració, ensemps que las hi pregám rébian aquestas migradas ratllas com á expressió lleal de nostra gratitut. Sols nos n' ocuparém en quant están aquellas relacionadas d' una manera directa, y mes que directa, decissiva ab las costums del nostre poble.

Es induptable que la música te un marcadíssim ascendent sobre l' home, contribuhint en gran manera á la civilisació d' aquest: élla, ab son diví accent, ablana als cors, suavisa las costums, adorm las penas y aumenta las alegrías. Sas notas, com la gota d' aygua que rellisca per entre dos grans de sorra, arrivan al fòns del esperit y, ó bè l' condormen fentli entrevéurer mansions ahont tot es armonía, dolcesa y benestar, ó bè lo despertan mostrantli ab mágica grandesa l' inmensitat del espay, lo bramular del vent, l' espatech del temporal quinas majestuosas vibracions li fan concebre la idea de lo Infinit.

Quan una alegría sadolla l' cor del home, arrenca aquest un crit de gaubansa; quan l' aclapara l' pes d' un dolor, fa un gemech d' angunia; quan lo deixa abatut l' exés del treball, llensa un suspir de defalliment: peró tant lo crit, com lo gemech, com lo suspir son tres notas qu' al rodolar desde sos llávis per l' espay, ressónan armoniosas, expressan cadenciosament lo que sent, prenen forma, si aixís pot dirse: llavoras, l' home canta.

Y perque l' home canta, cantan los pobles. D' aquí, naixen las cansons populars, las indígenas de cada país las quals son impossible de confondre ab las dels altres per mes que, ja sian melancólicas en uns, alegres en altres, s' asemblin en tots per llur incomparable senzillesa

(c) Ministerio de Cultura 2005

que ve á ser precisament son mes invalorable y preciós distintíu. Y no s' comprén qu' un poble no cante, com no s' compren un home sense cor ó sense sensibilitat ja que lo cant es l' expressió cadenciosa de la exhuberancia dél sentiment: per aixó casi pot afirmarse que la sensibilitat d' un poble qualsevol, se gradúa per la bellesa y esquisitat de sas cansons, quin major ó menor nòmbre correspón també á la major ó menor diversitat de maneras de percebre l' sentiment, poguentse igualment assegurar que l' poble qu' es rich en música popular, ho es aixís mateix en poesía, puig sòn aquesta y aquella dos germanas bessonas, bonicoyas y fresquívolas, que may se separan ni ferho podrian sense l' una ó l' altra morirse d' anyorament.

Y l' nostre poble, per fortuna, no ha de témer ni ha d' envejar als demés pobles en aquest punt y tant: per aixó no es, com ho demostran sas cansons, en mitj de sos defectes un poble sense cor; ans al contrari, se veu en éll un fons de sensibilitat, de cultura y de tendresa extraordinarias, elements dels quals pot tréurers' gran profit pera lograr sa regeneració. Aixís ho comprengué sens' dupte, En Clavé ab la penetrant mirada de son geni, al fundar los choros que serán un motiu de perdurable gloria pera éll, ensemps que de llejitim orgull pera l' nostre poble si sab, com fins al present, continuar la obra per aquell comensada, y casi afirmarém, arrelada ja que l' assahona la gratitut seva envers al inmortal mestre.

Peró las cansons populars, com tota cosa bona, bella ó noble, tènen son enemich natural: las llevors dolentas, sempre se barrejan ab las destinadas á sembrarse per destruhirlas ó malmenarlas. Canta l' mariner quan, balandrejant son barco al impuls de las onas, fa las maniobras de bordo; canta l' bover qu' al darrera dels manyachs bous, mena la rella que furga las entranyas de la terra; canta l' pastor mentres vigila son remat que mansament pastura per entre las sanitosas y menjívolas herbas dels prats; canta l' obrer, quinas máns no s' distrehuen de la feyna, al compás del catrich-catrach del teler ó al brunzir de las correlxas y volants; canta lo desterrat que s' anyora en forastera platja, los recorts de sa nadihua patria quins deleitosos perfums sent aixís arrivar fins á n' éll ubriagantlo, canta la carinyosa mare al peu del bres que guarda l' tresor de sas entranyas, afectes purs que may moren, delicias que s' assoliren y esperansas que se entrevehuen; y tots, tots cantan cansons de la Terra! Peró, al costat d' aqueixas cansons deliciosas, ne naixen d' altras quin llenguatje no es lo nostre, quin sentiment no es lo nostre, quinas esparsas no sòn tampoch las nostras, y las malmeten, las adulteran y venen que las matan: sòn ellas com la insufrible ruda quina fortor no deixa percebre la fragancia suáu de la rosa

(c) Ministerio de Cultura 2005

quan brota vora d' aquesta, ó com l' emborratxador feni-grech que torna dolenta la xexa quan ab ella se barreja. A primer colp de vista ó en apariencia, sembla que no es cap llur influencia, apar que cap mal fan en nostre poble, que també inconscient é imprevisor, s' afanya á apéndrelas; més, en realitat, se veu com al poch temps se n' ensenyoressen, dominan per tot y li fan oblidar, sinó aborrir, las que li són naturals y propias.

Si aqueixas cansons importadas fossen bonas, absolutament bonas, seria encara passador l' que s' admetessen ó popularisessen ja que, lo qu' es bò, no déu may rebutjarse; peró en sa inmensa majoría, pera no dir en llur totalitat, son mancadas de sentit comú, de cor, de cadencia y fins de rítmica, ab lo que dessarrollan lo mal gust, lo barbarisme y á vegadas la obscenitat entre nosaltres, contribuhint d' una manera poderosa á nostra decadencia moral y material y fent que l' nostre poble se convertesca en un monstruós fonógrafo que repeteix lo qu' en éll s' ha imprés sense sapiguer lo qu' es, ni tindre sentiment de lo que canta.

¡Canti l' nostre poble! que propi es lo cantar dels pobles que, com éll, tenen cor; peró canti lo qu' es seu; canti sas prohesas y sas lluytas, sas penas y sas glorias, sas costums y sas llegendas, sos amors y sos ódis, sa fé y sos duptes, son cel y sos paysatjes, nó lo dels altres ni ab lo llenguatje de llurs, sinó ab lo seu propi, si no vol tornarse estúpit ó lero, ó convertirse en cotorra dels demés pobles!

(*Seguirà.*)

(c) Ministerio de Cultura 2005

QUADRET

Quant noys, per la segada
¡qué 'ns agradava al clarejar del dia
mirar com mar daurada
la plana d' ordi y blat que 'l bon Dèu cria;

Y véurer de la serra
baixá á la vall la matinera colla,
y après, en sò de guerra,
brandar la dalla que 'l pallam sorolla!

Lo sol de Juny deixava
lo llunyá mar y cap al mas venia,
lo serenet bufava,
y la cigala al raig del sol grunyia,

Pels caminals de l' horta
tot eran riallas y cansons y bulla:
lo moliné á la porta
del molí vell ventava la despulla;

Y 'ls aucells movent brega
volejavan dels blats á la masía,
y pels camps que 'l Ter rega
sols s' escoltavan cántichs d' alegría.

F. BARTRINA.

(c) Ministerio de Cultura 2005

ARTICLES CRÍTICHS

SOBRE ALGUNAS DE LAS

COSTUMS CATALANAS.

—¿Voléu sapiguer lo qu' es un poble mireuli sas costums.

(Continuació.)

ARTICLE SISÉ.

La puresa del llenguatje.

DE l' abundancia del cor, parla la llengua: aquesta es una de las tantas admirables y gráficas sentencias que com las flors en los camps, las aucellas en los espays, las moléculas lluminosas en los raigs del sol se trova en lo llibre dels llibres, la Biblia. Un cor senzill, usará paraulas senzillas; un cor dolent, may usará un llenguatje bó: l' hipócrita, sempre gastará expressions rebuscadas, fingidas y contradictorias, aixís com lo corromput ó incrédul ó insensible no podrá fer eixir de sa boca altres mòts qu' aquells qu' engendrin la sua corrupció, la sua incredulitat ó la sua duresa. Per los fruyts qu' un árbre dòna, se coneix la bonesa ó calitat del árbre: per lo llenguatje qu' usa un poble, se coneix també son cor.

Y aixís es en efecte. Lo llenguatje, no es mes que l' medi, podém dir material, d' expressar al exterior lo que interiorment se sent. Donchs bè; si lo que se sent es noble, es gran, es digne, las paraulas ab que s' expressará també serán nobles, grans y dignes; si per lo contrari, es baix, rastrer ó vil, d' igual modo serán baixas, rastreras

(c) Ministerio de Cultura 2005

ó vils. Encara mes: ab lo llenguatje s' expressa no ja lo que se sent, sinó que també l' modo com se sent; y tant es aixís, que la instrucció, la educació y l' tracte de las gents d' una determinada persona se descubreixen desseguida, al poch rato y, fins á vegadas, á la primera paraula.

D' aquí se deduheix la conveniencia y necessitat de perfeccionar lo llenguatje com y també las d' espurgarlo de tota influencia estranya que vinga á corrómprel', á enlletgirlo ó adulterarlo. Y aquesta conveniencia y necessitat aumentan de punt tractantse del nostre poble, ja que vents maléfichs li portan, com la filoxera á las nostras vinyas, elements de destrucció, no tenint altre rasser pera guardarsen que la seva energía.

Peró ¿qué podém esperansar d' aquesta? sòn tantas y tantas las cosas y tan nombrosos los defectes, pera corretgir los quals la necessita l' poble catalá, que casi desconfiém d' ella sobre tot veyentla minvada com la veyém avuy dia per un munt de concausas totas influients y poderosas segons venim demostrant breument en la série de nostres presents articles. Mes á pesar d' aixó y posant la confiansa en Dèu, únich que compéndre pot la dretura de nostres intents y l' generós afany qu' ns guía, procurarém ocuparnos d' aquest' altra mala costum á fi de procurar arrancarla del nostre poble exitant sa encara poderosa forsa de voluntat.

Oblidantse desdenyosa y orgullosament las classes altas de la societat de la germanó qu' ha de regnar entr' ellas y las sevas parionas la mitja y la proletaria ó mes directament nomenada popular (y diém parionas, nó inferiors, ja que si aquellas ostentan títols y riquesas que las ennobleixen, no mancan á la segona fortuna, empresa y géni que la enlayran, essent la última respectable per son nombre imponent, actiu y treballador, componentse totas tres d' homens que com á tals y á lliurers tenen una mateixa dignitat) han volgut establirhi una diferencia adoptant per regla general l' us del idioma castellá en oposició al catalá qu' usualment parlan las altras duas, com volguent denotar de tan migrada y ridícula manera una superioritat sobre las mateixas.

Erradas van las classes altas en llur camí y erradas anirán d' assí en avant si en aqueixa fátua presumpció continúan. Prescindint de demostrar lo poch favor qu' ellas mateixas se fan, puig se declaran ignorants y llegas en materia de llenguatje (ja que no pòt una cosa, sía la que vulla, apreciarse en lo que val si no se la coneix primerament); prescindint també de férlashi avinenta la innoble taca que de renegadas ó quant menys desagrahidas á la mare pátria que las engendrá, tiran á llur damunt puig menysprean la rica y enérgica parla de Cata-

(c) Ministerio de Cultura 2005

lunya pera usarne un' altra que las hi es complertament exótica; y prescindint per últim de posar en evidencia lo mancament en que incorran de llurs debers, los quals obligan sempre á un mes exacte cumpliment quant mes revestit de dignitat y major representació tè aquell qu' ha de complirlas; prescindint de totas aquestas rahons, próus pera demostrárlashi la equivocació en qu' están, deurían fixarse no mes qu' en llur mateixa conveniencia (pera convencers' de la inconveniencia de sa conducta actual) la que las hi aconsella que cambihin á n' aquesta pera escursar distancias irritants, fer impossibles humillacions ó agrávis dels que may se perdonan y unir voluntats, forsas y elements pera tots junts aumentar la grandesa de la pátria.

D' aqueixa deshonrosa manía de parlar en castellá (la que condueix al extrém de convertir en foraster al qu' es catalá, en sa mateixa casa) prevé en part la decadencia del nostra idioma; y com tot lo que influheix en aquest, influheix igualment en las costums del poble, d' aquí també la decadencia de las nostras en un de sos motíus mes poderosos é importants.

Lo mal exemple de las classes altas, trascendeix directa y principalment á las classes mitjas de las quals, per la mateixa causa del mes próxim contacte, s' encomana á las classes treballadoras: aixís se comprén que la inclinació á dir castallenadas sia bastant estesa entre aquestas últimas, lo que las porta al trist extrém de lo ridícul ó de lo grotesch exitant las rialladas d' aquell que se las escolta (si es que no l' moguin á llástima) al destrossar un llenguatje que ni l' entenen ni l' saben parlar.—N' obstant, en honor de la veritat y com á esperansa de mellors jorns, se nota una reacció favorable en contra d' aqueixa ridícula costum que tan desdiu de la independencia del carácter catalá.

Altras circunstancias hi ha además qu' ajudan á la esmentada decadencia, las quals son mes especialment propias de las classes mitja y popular, habentnhi una de general á totas tres, essencialíssima y decissiva, que 'ns ha ocupat anteriorment, considerantla com lo defecte capital del nostre poble; ço es, lo renegar: aixó nos dispensa de detenirnos á examinar la fatal influencia que l' tal degradador y malehit vici tè en la corrupció del nostre hermosíssim idioma, permetentnos en cambi l' entrar desseguida en la exposició compendiada d' aquellas altras.

L' activitat febrosa, lo cambi contínuu de relacions ab l' extranger, la rapidés en las operacions comercials, la mateixa universalitat de las arts y de las ciencias fan que la nostra classe mitja que viu en aquest trontoll de moviment y d' agitació no puga atendre á la puresa de son

(c) Ministerio de Cultura 2005

llenguatje y que, per lo tant, hage de sufrir, com las dels demés país-sos qu' en iguals circunstancias se trovan, lás influencias dels idiomas extrangers. Peró quan lo poble no oblida la propia dignitat y no s' torna servil imitador de lo que 'ls demés fan ó dihuen, no perjudican aqueixas influencias la naturalesa de son parlar, sinó que per lo con-trari, sab tréurer partit d' ellas pera aumentar la sua riquessa, la sua concisió y la sua elegancia.

No tan favorables sòn las que l' adulteran provenients de la classe baixa ja que generalment derivan de sa ignorancia la qual se la hi dis-fressa avuy ab lo mot de poca ilustració. Y no enteném nosaltres per aquesta l' que no s' sápiga llegir y escríurer, puig en lo sentit estricte de las paraulas cada dia aumenta per fortuna 'ls que las tals arts apre-nen, sinó la falta de criteri pera distingir, y conéixer ensemps, lo bo de lo dolent, la veritat de la mentida, falta que no es culpa fins á cert punt de la classe aquella, ja que debent, com déu, víurer de son treball manual no tè (omitint lo talent natural que no es privilegi de ningú ni exclussiu de cap classe) lo temps material qu' es necessari pera ad-quirirlo exigint, com exigeix casi sempre, molts estudis y una sólida educació.

Aqueixa ignorancia lamentable, fa que lo poble usi moltas vegadas un llenguatje anti-gramatical y enigmátich, de modo qu' es precís en-devinar lo que vol dir al escoltar lo que diu, empleant los verbs fora de temps, sense concordancia los adjectíus y las paraulas del tot desfi-guradas ó corrompudas: no es necessari, pera demostrar nostras pre-sents afirmacions, citar cap exemple ni cas concret que foren interme-nables, tant mes en quant pot qualsevol adquirirne la certesa observantho una mica; sols farém notar de passada lo molt que á tal corrupció y decadencia del llenguatje catalá hi contribuheixen las cansons popu-lars que no 'ns sòn propias, las quals, com ademés de ser en idioma diferent, sòn apresas d' ohido, passan de boca en boca, tothom las canta á sa manera y s' tornan al poch temps tan desfiguradas que no semblan sinó una barreja informe de paraulas que la casualitat ha en-gendrat ab restos de cadencia.

Peró, contra aquest mal inherent al nostre poble, hi ha un aturador: la Escola. Fúndis' aquesta y ensényis' al noy, que demá será home, á parlar lo catalá; y després que lo sápiga ó que lo conega, ensényissel' de nou, valguentse de son mateix idioma, primer á resar, després á estudiar, que sòn las duas bases fonamentals de tot criteri recte y conscient y 'ls dos puntuals en que d' una manera decissiva y, fins di-rém definitiva, dehuen apoyarse respectivament lo cor y la inteligencia de las criaturas: sols ab ella, sempre y quan responga al objecte que

(c) Ministerio de Cultura 2005

la fa necessaria é indispensable, pòt purificarse nostre idioma tornantli la bellesa, la originalitat y la importancia que li eran distintivas. Bè es veritat que pera lograrho s' ha de lluytar contra poderosos obstacles dels quals no es lo menor ni l' de mes poca resistencia la centralisació absorvent del envejós padrastre d' Espanya, ó sía Madrit, que mira sempre ab suspitós rezel tot quant se refereix á la prosperitat y grandesa de Catalunya; peró es propi dels enérgichs fills d' aquesta hermosa encontrada de la pátria no desmayar ni duptar en la realisació de sos propósits quan los mou una idea grán y generosa.

¡Avant donchs!: en oposició á la escola espanyola ó usant la verdera paraula, castellana, fúndis la escola catalana quina existencia la reclaman ó la imposan ja, nostre modern renaixement literari y la dignitat mateixa de Catalunya; y pera fundarla, no se demani protecció ni ajuda á ningú, sinó á nostras propias forsas, únich ressort al que podém acudir per un acte de la energía que tan bé escau al qui ab orgull se tè per catalá.

La escola, no es mes que l' laboratori ahont se preparan las intelligencias y l' motllo ahont se pastan los cors que després han de desarrollarse y pendre forma d' una manera definitiva dins de la societat pera la qual aquella los destina. Donchs bè; pera que Catalunya tinga catalans, es precís que la escola siga catalana; peró com aquesta no hi es, ni may hi será si esperém que nos vinga del Centre, es precís fundarla per nosaltres mateixos á fi de que l' noy al qui la lley obliga á apendre y á parlar y á sentir en castellá dins de la escola que l' Estat sosté, puga, dins de la escola catalana, apendre, sentir y parlar en catalá sobre tot durant la primera época de la vida ó sía aquella en que lo que llavoras s' estima, s' estima pera sempre ,com s' odía en tot temps lo que llavoras s' odiá.

Sols d' aquest modo pot salvarse nostre llenguatje que, com á frúyt d' un cor gran, generós y enérgich (qualitats qu' encara sòn avuy distintivas del nostre poble) es noble, franch y brèu: peró ¿se realisará aquest vehement desitj nostre? Ja ho habém dit adès: sòn tants y tan importants los defectes que s' dehuen corretgir en nostre poble, que duptém de que sa energía sía pròu potenta pera sobreposarse á tots (ó als principals quan menys) pera dominarlos; y per mes que nos alena y encoratja la riallera realitat del renaixement literari de Catalunya qu' en pochs anys ha sapigut empendre, com l' áliga real, prou majestuosa volada pera traspassar las alterosas fitas dels Pirineus y crehuar las inmensas extensions dels mars fins arrivar á las mes llunyas terras, desconfiém ab tot de son pervindre perqué hi notém ó descubrím una amagada decadencia ó una especie de febre consumptiva que demostra la de la virilitat del nostre poble.

(c) Ministerio de Cultura 2005

Tota tendencia que se dirigesca á salvar la puresa del nostre llenguatje, tot esfors que procuri salvar son enrunament, tota tentativa que se fasse pera arrancar d' éll los empelts que de castellá y francés é inglés, ó extrangers en una paraula, l' enlletgeixen ó corrompen, será un gran bè y digne de gratitut; peró méntres no se fasse un suprém esfors, méntres lo poble renegui y vagi als toros y canti seguidillas y escriga y parli de qualsevol modo y no hagi una vertadera escola catalana ahont en catalá s' ensenyi la doctrina, la gramática y la historia, tot, absolutament tot será inútil, y la decadencia creixent del nostre hermosíssim idioma, no será mes que la senyal de la decadencia de Catalunya.

Ja ho habém dit: de l' abundancia del cor, parla la llengua: lo dia en qu' aquesta calli, çó es, lo jorn en que no se parli lo catalá ó, si s' enrahona, siga d' una manera tan corrompuda y envilida que no sembli lo mateix, llavoras podrá dirse que Catalunya será morta perque haurá deixat de batre son cor.

(*Seguirá.*)

(c) Ministerio de Cultura 2005

¡MAIG!

I.

»—Cubriume ab gayas flós
que ja del mon me 'n vaig»—
exclama neguitós
morintse lo bell Maig.

Ansiós sas fillas crida
mirantlas ab amor;
quiscuna engelosida
amaga lo seu plor.

»—S' acosta prest lo Juny
ab semblant enutjat...
Aquest matí, de lluny,
m' ha donat trist comiat.

Mes ja que ab greu dolor
la mort de mi 'os allunya,
vull que tot vostre amor
porteu per Catalunya.»—

Diu, y lo front torsant
expira lo bell Maig:
las flors en lo seu plant
obran font de bell raig.

II.

Las flors adoloridas
ploran amargament;
del cor ne sont feridas,
de dol y sentiment.

(c) Ministerio de Cultura 2005

Del roser la poncella
en rosa bella 's bada;
la viola com ella
plora neguitejada.

Y mil llágrimas d' or
pel cel ja benehidas
exhala cada flor,
y en mel son convertidas.

. . . . . .

Cubriulo, gayas flors,
ja que la mort l' allunya
al Maig; mes vostres plors
sian per' Catalunya.

RAMON NOGUER Y ROQUER.

Tavertet 31 Maig 1883.

(c) Ministerio de Cultura 2005

ARTICLES CRÍTICHS

SOBRE ALGUNAS DE LAS

COSTUMS CATALANAS.

—¿Voléu sapíguer lo qu' es un poble
mireuli sas costums.

(Acabament.)

ARTICLE SETÉ

Los espectacles

(Lo TEATRE. — Lo CÍRCO).

Es evident á totas llums la influencia qu' en las costums dels pobles tenen los espectacles: aquells, en llur rudesa natural, aprenen ab major facilitat lo que vehuen que lo que se 'ls hi explica, y per aixó imitan, segueixen ó fan ab una prontitut y justesa extraordinarias lo que fereix d' un modo directe y en certa manera material llur imaginació. Y com las espectacles obran aixís sobre d' ells, aném ara á ocupárnosen en quant se relacionan ab lo nostre.

No tractarém de tots los espectacles, ni solsament dels de major importancia, sinó d' aquells qu', á nostre enténdre, mes poden influhir en corretgir ó adulterar nostras costums, puig ni fora propi alló de las dimensions dels presents articles reduhits ja espressament á pocas ratllas pera que tothom los trovi llegidors, ni umplenariam nostre objecte circunscrit á analisar breument los defectes que creyém esmenables ò capassos d' esser corretgits.

(c) Ministerio de Cultura 2005

Ocupa entre 'ls espectacles lo principal y mes influyent lloch lo teatre, y nos dispensa l' demostrarho la seva sola enunciació, peró aixó no 'ns privará d' ocuparnos del mateix, referintnos al que 'ns es propi.

Ningú ignora que 'l teatre, considerat en general, ha d' ésser regit per tres pautas ó guías que correspongan exacta y naturalment á son enlayradíssim fí que es lo de moralisar, instruhir y recrear; y tant ha de correspóndre á 'n aqueixas tres aspiracions, que li són d' essencia, que pért son originari carácter, deixa de ser en rigor tal teatre quan n' hi manca alguna: peró quan prescindeix no ja solsament d' ellas sinó que s' hi oposa obertament, es á dir, quan en lloch de moralisar, perverteix; en lloch d' instruhir, propaga la ignorancia, y en lloch de recrear esborrona y esgarrifa (encara qu' en apariencia no ho sembli) llavoras no tan sols deixa de serho en absolut, sino que s' converteix en molinet destruhidor de las bonas costums y en cangrena devoradora del benestar dels pobles.

Además d' aixó, que li es d' esencia, lo teatre ha de ser d' una manera veritable y exacte lo reflexo natural, lo trasllat fidel de las costums, dels vicis y de lo que sent un poble quan al pérdre son aspecte general, vulla péndre la fesonomía y l' nóm del poble ahont se dessarrolla, á fí de que puga aquest ab éll, esmenar las primeras, despullarse dels segons y delitarse ab lo últim; may ni de cap modo un pont per ahont li vingan ab pas esbrossat los vicis, los defectes ni las costums d' altres pobles.

¿S' apoya l' teatre catalá en aqueixos principis importantíssims que habém reconegut con á indispensables á tot teatre?: per regla general, sí; peró á son costat, aparionats ab éll, s' aixecan altres dos, principalment, que li donan mala sombra, á mes de que no deixa de tindre tampoch alguna tendencia á prescindir dels principis aquells gracias á la influencia dels á que acabém d' aludir.

Per aquesta última rahó es perque voldríam veurer desterradas de las taulas del teatre catalá aqueixas esgarradas produccions (sarsuelas en sa major part) frúyts d' ingenis (?) encara mes estrafets, mancadas de gracia y de sentit comú que, si alguna cosa ensenyan, es la inmoralitat puig, ab tal de *fer riurer*, no perdonan indecencia, ni tonteria, ni vulgaritat, venint á ser la degradació del art, la prostitució del bon gust y 'ls carrils per ahont corra ab la velocitat d' un tren exprés la decadencia del nostre poble.

Y tornant á lo primer ¿qué dirém d' aqueixos arreglos del teatre francés qu' en llur majoría no sòn mes que dessarreglos irreparables portats á nostras costums per autors que sentintse incapassos de crear,

(c) Ministerio de Cultura 2005

s' afanyan en destruhir, moguts per un esperit egoista y mesquí, infiltrant en lo poble, qu' inconscient los aplaudeix, la obscenitat, la sensualitat y l' fastigós realisme tan en us enllá dels Pirineus?

¿Y qué dirém també de la malhaurada influencia qu' en la pérdua de nostras bonas costums tè avuy lo modern teatre castellá (exceptuadas pocas y honrosíssimas creacions, vertaderas obras capdals de sos ingénis) quin ideal sembla circunscrit á representar á la dóna sempre adúltera y al home suicida ó assessí, matantse ó matant, pera salvar l' honor que no se salva, sinó que s' enfonsa, y pera cumplir debers que no s' cumpleixen, sinó que 's trencan ó s' escarneixen devant de Dèu, de la lley y de la Humanitat?

Per aixó habém dit, y ara ho repetím, qu' aparionats ab nostre teatre se n' aixecan dos que li donan mala sombra: l' un, lo francés, ab lo realisme embrutidor qu' esperona los desitjos y 'ls sentits y mata los ideals de l' ánima, reduhintla á la última expressió; l' altre, lo castellá, ab son constant anhel de socavar la base fonamental de la familia al degradar lo matrimoni, fentlo aparéixer com á motíu d' infamia ó de deshonra per culpa de la dóna. Dels dos ó de llur desastrosa influencia dehuen allunyarse nostres mes preclars autors dramáticbs inspirantse en las veritables necessitats del poble y en los ideals nobilísims del teatre, puig si aixís no ho fan, s' enfonsará dins d' un temps mes ó ménos brèu, peró segur, l' que 'ns es propi, arrastrant entre sas informes runas als que l' aixecaren ó enaltiren y al poble que va aplaudirlos.

Lo Circo.—Al relaxament de las nostras costums y á la desvirtuació cada dia major del carácter catalá, se déu que vagi arrelantse en aquellas la afició á las funcions del Circo, espectacle del tot exótich en nostra terra, cuidadosament preservat dins del invernacle de la moda la qual s' ha servit de las classes mes acomodadas ó vistosas de la nostra societat pera ferhi créixer lo que pochs anys enrera passejava sas míseras habilitats per carrers y plassas, servintse del humil reclám d' un bombo foradat ó d' un cornetí destruhidor de tímpanos á fi de cridar l' atenció de quatre badochs y d' alguns vagos ó desocupats dels que sempre n' sòn sobranseras las grans poblacions.

Y ¿qu' es lo Circo pera que aixís se li hagi aixecat aqueix sócol damunt del qual se pregona sa reputació? ¿qué ensenya, quina fibra del cor fá móure sensiblement, quin ideal lo guía pera que aixís obligui á umplenar sas gradas al mes aristocrátich senyor com al mes humil menestral; á la dama del gran mòn, com á la marmanyera que dú virám á vendre? Pera nosaltres, no passa de ser una escola de malas costums, una tapadora de fets criminals y d' escénas que condolen l'

(c) Ministerio de Cultura 2005

ánima mes dura, un foco d' inmoralitat, una degradació de la dignitat humana y una bofetada histérica y sangnanta donada á la tan cacarejada cultura de la nostra época. Allí s' aplaudeix una tamborella que exposa la vida d' un sér humá, se ríu ab las brutals bromadas dels *clowns* (qu' anomenarém pallassos segons nostre idioma), s' admiran habilitats y contorsions y gestos que repugnan, de gent desllorigada ó de tristas criaturetas masegajadas com una *cosa* de goma y 'ls elegants ó *pollos* de la societat mes escullida se donan per satisfets, y ho reben per gran mercé, si consegueixen una mirada, un sonrís ó un saludo de aquellas mil voltas infortunadas donas quin' honra quedá penjada del trapeci que las hi serví pera conquistar sa primera fama.

Y lo mes dolorós d' aixó es qu' al Circo s' hi acompanya generalment á la quitxalleta oblidantse 'ls pares imprevisors, deixats ó indiferents de la educació que dehuen donar á llurs ignocents fillets qu' aquestos aprénen allí jochs bárbaros y salvatjes, los quals poden ser causa, per la natural é instintiva inclinació que tenen las criaturas d' imitar lo que vehuen fer, d' irreparables desgracias esdevingudas als sérs que mes que á las ninetas de sos ulls han de cuidar y guardar, al temps que deixan en llurs téndres cors plantats gérmens d' inmoralitat, d' instints perversos y de poch respecte als mateixos consemblants seus, gérmens que se fan casi sempre impossibles de destruir perque jamay l' home oblida ó se despren d' alló que, bò ó dolent, aprengué en la hermosa aubada de sa vida. Y si aixís se malmet ó corromp la llevor de las futuras generacions ¿qué serán aquestas? ¿qué pòt esperansarse de aqueixos rebrots ó esplets de la moderna societat demá qu' hagen de donar lo fruyt qu' ha de náixer d' élls? ¿cóm pòt desarrollarse ufanós y vigorosament l' arbre que se 'l planta en terra no sols ingrata, sino mal adobada?

¡Ah! quina terrible responsabilitat pesa sobre d' aquells pares, de barroeras mans, que tornan en espinas las flors que Dèu los hi confiá pera que com á tals las cuidessen y las esbargissen per lo mòn! ¡quin cárrech mes espantable dirigirán las generacions que venen á las actuals per haberlas aixís ensenyadas en Circos y en Teatres á no créurer en Dèu, á duptar de tothom, á víurer en una vida de plahers y crápulas, de difamació y de vici! ¡quina riallada mes sarcástica mereixerá temps á venir de la severa Historia nostra fatuitat y presumpció per lo progrés material qu' habém assentat damunt los enderrochs del admirable progrés moral d' anteriors segles!

Tals sòn, á grans gambadas recorregudas y ab brevetat descritas,

(c) Ministerio de Cultura 2005

las marradas que segueix lo progrés del segle en que vivím quin extremat orgull l' acaba de fer mes atapahida la vena del escepticisme que 'l luxuriós materialisme de la época histórica actual ha posat damunt sos ulls impossibilitantlo de distingir solsament lo veritable camí per ahont deuria deixar impresas sas petjadas. Y això es tant mes sensible en nostre poble per las esperansas que fa concebre son modern y vigorós renaixement y per los altíssims debers á cumplir qu' aquest en éll implica, puig semblava (y nos sembla encara, á pesar de tot, per veurhi grans virtuts en mitj de sos grans defectes, tots capassos d' esmena segons habém fet notar en la rápida descripció que dels principals, á nostre entendre, deixém apuntada en los presents articles) cridat per la Providencia á ser lo regenerador de la infelicíssima Espanya: més si éll, oblidantse de sí mateix y fentse sòrt als managments mes ó menys esplícits d' aquesta s' entrega á la corrent devoradora que lo malmet, desnaturalisa y corromp, admetent, seguint ó imitant exemples viciosos, costums inhumanas y habituts degradadoras contrariant ú oposantse aixís á los seus oculls designis; no plori, ni s' queixi, ni gemegui demá si, com tot poble indigne, vil y deshonrat se veu fet á trossos y, perduda sa noble independencia, dividit en mil bocins com una herencia abans malehida y després abandonada, de la qual s' apropia la partió que mes li agrada qui primer la vol, esborrant desseguida de la portalada del antich cassal, qu' era sa mellor joya, l' honrat escut que la surmantava.

JOSEPH M.ª DEL BOSCH GELABERT.

FI.

(c) Ministerio de Cultura 2005

LAS BODAS D' ARGENT.

Fa vinticinch anys avuy,
D' unas gentils esposallas;
Cors que ab ellas van gosar,
Prou los pláu de remembrarlas.

Era la núvia, en tal jorn,
Dehesa d' antich llinatje;
Li habia sigut padrí,
Comte-rey de nostra pátria.

Era hermosa de la fas,
y de cor molt pur encara,
Bella arpa del sentiment,
Per tot lo bó y gran vibrava.

Quan li plahía parlar,
Sas paraulas encisavan,
Y tenia son alé
Dels vergers del cel la flayre.

De joyells, los mes preuhats,
Rica corona ostantava,
Y entre las mes bellas flors,
Un escut ab Cuatre Barras.

Son blanch y folgat mantell
Brodat era d' esmeragdas
¡Qué bé esqueya á son posat
La color de la esperansa!

Si era la nina un tresor,
Ell enrera no restava;

(c) Ministerio de Cultura 2005

Noble, valent, agraciat,
Tan bell del cós com de l' ánima,

Aixís ab lo desvalgut
Partia 'l pá de sa taula,
Com era temut espant
Dels enemichs de la patria;

Aixís era doll d' amor
Per sa mare ó sa estimada,
Com era aspre, sech y altiu,
Per' quí ab la víltat tractava:

Així espargia 'l sonris
Al compás de las balladas,
Com las gotas de suor
Demunt lo mall ó l' aixada

O al saber prenent secrets
O al art sas formas galanas
O cubrint son front de llors
En Italia, Grecia ó Africa.

Era triat lo marit
Per dehesa tan sobirana,
Y al ésse al mes de las flors
Set sacerdots los casavan.

Los trovadors mes preclars,
Als dolsos sons de llurs arpas,
Sa diadema nupcial
Ab nous florons enjoyava,

Y constant desde llavors
Cada any en aytal diada,
De pedras de gran valor,
N' hi han fet rica presentalla.

Si es brillant *Lo rey del mar*
¿Quí pot ponderá' una *Atlántida*?
¿Quí, *Lo rey Conqueridor*?
¿Quí, *Redempció y Esperança*?

(c) Ministerio de Cultura 2005

¿Quí no admira un *Pros Bernat*?
¿A quí lo cor no fá batre
L' ardida *Gent del any vuit*,
La montanya catalana.

¿Quí no resta embadalit
Ab *Los tres suspirs de l' arpa*,
Ab *La cançó dels aucells*,
Ab *Poblet* y ab *Cleopatra*?

Prou valdria mon desitj
Una á una rebembrarlas
¿Mes quí pot contá' 'ls pichs d' or
Que brillan en l' estelada?

De Provensa, te corals,
De Mallorca perlas raras,
De Valencia, bells safirs
De Catalunya, esmeragdas.

Tals prodigis ostentant,
Molt ha de plaurer la dama.
¡Bé pot son rumbós marit
Ferli Esposallas de plata!

¡Be poden sos aymadors,
Vindre de terras llunyanas,
Pera millor honorar,
Las Esposallas de plata!

¡Vulla Deu, sian las d' or.
Mes esplendentas encara!
¡Vulla Deu, servin los fills,
L' heretatje de llurs pares!

Que mals vents, no mataran,
Los llorers de sa plantada,
Mentres reguin sas arrels,
La Fé, l' Amor y la Pátria.

DOLORS MONCERDÁ DE MACIÁ.

(c) Ministerio de Cultura 2005

LOS ESPADÉS [1]

Recuerdos del tiempo viejo.
(ZORRILLA.)

I.

Promesa está ab l' hereu Vila
la Siseta de Lladó.
¿Quina quaresma mes llarga
si per Páscua fan el cop!
¡Massa ella creyá, la pobre,
los consells del bon Rector!
Y al véure com grandejavan
en sos brassos los mangots,
—¿perqué als vint no m' demanava
(pensava) y no als vint y dos?
¡Com una noya cristiana
ab los dejunis se fon!—
Mes, ditxós qui te per perdre
carn d' aquella que rebot,
y un cóncu qu' ha seguit terra
per fe' entendre la rahó.
—¡Encare 'n tenim vint dias
de bacallá, vatúa 'l mon!
¿qué vols, feta un peixupalo,
presentarte al teu xicot?

---

(1) Lo nom d' espadés que 's dóna encare als quatre joves que guardan la núvia, ja al costat del matxo, ja de la tartana quan se vá per camí ral, armats ab escopetas, proba la antiguitat de la costum, que deu datar d' avans de 'l us d' armas de foch.

(c) Ministerio de Cultura 2005

Jo 't portaré de Figueras
una butllassa 'l dijous,
perque quan vingui la Pásqua
siguis tota un pom de flors.—
¡Oh ben hajas d' aquells boscos
ayre puríssim, flayrós,
que tornas poma vermella
la poma de ciri groch;
mes dú 'l ventre de la cama,
y dels brassos lo garrot;
que al pit donas mes aixamplas,
y 'ls peus fas mes saltadors!
Lo nuvi es xistós, bon mosso,
heréu dels de cap de brot,
y que diu que ballaría
en la punta d' un punxó;
llest de mans, y foradadas,
y ab fama de cassador.
¡Desgraciada de la pessa
qu' éll apunta al jás ó al vol!
Mes los plechs d' una caputxa
de merino blanquinós
vá ésse 'l besch hont s' enganxaren
¡ay! las alas del seu cor.
Fou aixó en la Rera fira
del any passat, y un dijous,
tot dinant á ca La Teta
los pares, s' arreglá tot.
Per milers conta las lliuras
la Siseta, y En Ramon,
si no 'n porta tant com ella,
per milers conta 'ls rejols:
te dels Galligáns la empresa
y graneja de lo bó.
Diu que sols ab las deixallas
y trencadissa del forn,
éll li ha d' aixecar la casa
mes bonica del Manol;
ab un terrat per miranda
per ferhi volar coloms,
com de Borrassá la torre,

(c) Ministerio de Cultura 2005

si no tant alt, tant ayrós;
ja s' han firmat los capítols,
si bé regateijant molt:
com En Drapé es bon notari
los ha lligat á tots dos.

II.

Estém á punta de dia:
anguila á Rosas no hi há:
tot es gatzara y bullici
lo poble de Vilafant.
Un heréu de casa bona,
amich d' En Ramon, al Más
es qui vá á cercá á la núvia,
muntat en guarnit cavall.
Los espadés lo segueixen,
també del nuvi companys,
ab barret guarnit de cintas,
camisa blanca, un fulard
de pita al coll, y la armilla
brodada de flors de estám;
espardenyas de beta ampla,
calsons nóus de cuyro blanch,
á la esquena la escopeta,
y demunt del pit un ram.
Lo matxo qu' ha de portarla,
de cúa y clins enflocat,
cascabellada de plata
dú, silló de vellut blau
ab tatxas d' or, y de seda
las aromas del devant.
La comitiva s' aumenta
d' alguns mes, y per' senyal
de partir, feta beguda,
una descarga han tirat.
Lo xiu xiu, entre las noyas
ha comensat estona há.
Totas sáben qu' á la núvia
un gran dot l' hi donarán;

(c) Ministerio de Cultura 2005

te fama de bona mossa,
despatxada y color sá,
y sas lligacamas proban
que deu tenir bons puntals.
Dintre una capsa de seda
las dú aquell que fá de cap.
Sols tem que li escapi 'l riure
quan las hi haja d' emprobar
Ja han arrivat á la casa,
trobant tancat lo portal,
y á fora 'l jovent del poble.
¡Ay no pas tots! lo dia aváns,
un bon pagés, de las doblas
diuhen que s' ha fet soldat.
La Siseta n' está trista,
te bon cor; mes ¿qué hi fará?
per un rey es una noya
mes de dos promesos may.
Un espadé pren l' anella
y dona tres pichs.—¿Qui hi há?—
diu un vell de la finestra,
Y 'l del caball.—¡Gent de pau!—
—¿Aquí busquéu?—¿Sou vos l' amo?—
—Lo mateix.—¿Pera casar
no 'n teniu vos una filla
qu' es la flor de l' Ampurdá?—
Una 'n tinch que per mí es rosa;
pels demés es dreta é igual.
—¿Coneixéu vos l' heréu Vila
rejoler de Vilafant?—
—Si 'l conech; y es de bon tracte.—
—En nom seu 'ns presentám.
Li ha caygut al ull la noya
y venimla á demanar.—
—Molt me pláu vostra vinguda:
Vina Sisa, ¡molt me pláu!—
—De tan llarga caminada
nostra gorja s' ha secat.—
—Entráu donchs, gran es la taula
plé 'l rebost, l' ast en la llar,
y en lo cellé una garnatxa
que á un mort fins pot retorná.

(c) Ministerio de Cultura 2005

III.

Hont bull la sanch hi ha la vida,
la gracia allá hont se cull ví,
y en una taula de bodas
xausas, ditxos y pessichs.
May la porrona está en vaga:
Si un la embroca, tot seguit
un altre demana reva.
—¿Sembla que t' hi adorms?—l' un diu.
—¡Com t' hi gronxas!—crida l' altre.
—¡Noy! que fas durá 'l xerrich!
—Aixís un més s' hi recreya.—
y la jovenalla riu,
mentre ab caminar de guatlla
la Siseta 'ls vá servint.
Un tall de tabaco negre
luego 's troba fet bossins,
en tant qu' ella la escalfeta
á cada hú porta ab somrís.
Mes ¡ay! ja s' ha alsat de taula
lo del paquet. Fan l' ull viu
los espadés, y la noya
tanca 'ls seus de avergonyits.
—¡Com ha d' esser rejolera
guayta, ja enrejola 'l pis!—
diu lo cóncu de la casa,
y ella sols respón—¡Padrí!—
tot tornántse mes vermella
que una cama de perdiu.
Lo pare 'ls diu:—Del missatge
vull la proba.—Aquí la tinch.
Ab la mida de sa cama
qu' ella enviá, n' ha fet teixir
l' heréu Vila aquestas duas
lligacamas de satí.
Tres ditets tenen d' amplaria,
tancas d' or, brodat del fins:
diu que la monja que 'l feya

(c) Ministerio de Cultura 2005

d' enveja 's punxava els dits.
—¡No hi ha mes: ha arrivat l' hora:
tira teló!—l' cóncu diu,
mentres l' altre s' agenolla
dels quatre espadés al mitx.
Ella, tota vergonyosa,
pero sabent qu' es macís
y tornejat lo qu' ensenya
—¡Ja qu' ha d' essé, aquí 'l teniu!—
diu, apretant las faldillas
sobre el genoll, mentre un crit
d' admiració 'l jovent dona
y 'l vell cóncu:—¡Quín perfil!—
No crech que 'l Rey de Inglaterra
quan aquella órdre instituhí
cordant una lligacama
un plaher tan grán sentís,
com sentia 'l qui á la Sisa
cordava las de satí:
may los ullets encertava
¡tant tremolávanli 'ls dits!
—¿Sabéu de cert si la estima
l' heréu Vila?—'l pare diu.
—Per ella 's mor.—¿De la casa
com á filla entrará allí?—
—Així 'l vell per tot ho canta.—
—¿De la sogra que se 'n diu?—
—Qu' es dona de bona pasta:
es marassa.—Sent aixís
á vosaltres la confío.
Mes, juráume ans de partir
que si may plorar la véyeu
me la tornaréu aquí.—
—¡Ho juram!—Y dalt del matxo
d' un salt munta ella ab delit.
De la quadra altres dos n' ixen,
un pel cóncu, que si riu
es no mes de dents enfora;
y l' altre pél pare, trist
de veure que la alegría
de sa casa vá partint.

(c) Ministerio de Cultura 2005

Pels quatre espadés guardada
entre tiros y confits
travessa 'ls pobles la núvia
—*¡La núvia!*—sempre sentint;
fins de Vilafant al térme
hont la espera ab sos amichs,
sa familia y moltas noyas,
lo qui ha d' essé 'l seu marit.

—

Lo que ve are fa denteta
á minyonas y á fadrins,
y si 'n fá fins de contarho....
girém full que massa he dit.

DAMÁS CALVET.

MINISTERIO DE CULTURA

(c) Ministerio de Cultura 2005

QUADRET

¡Qui tornés á terra d' Arles
la diada de Nadal!
¡Qui sentís cantá á Sabòly
á la boña gent del mas!

Vells y joves á trench d' auba
se 'n baxavan al poblat:
dins del mas vora mitj-dia
ja tots hi eran per diná.

¡Quin goig feya la taulada!
¡Cóm flayrava 'l *Calendau!*
¡Cóm las caras enrojía
l' ali-oli y 'l vi muscat!

¡Valgam Dèu y en sent al vespre
si n' hi havia al mas de cants!
Verament cregut hauriau
que Bethlém s' hagués tornat.

F. BARTRINA.

(c) Ministerio de Cultura 2005

LO TURÓ DE LA BANDERA

GUERRA DE LA INDEPENDENCIA

ARA que va extenentse tant la idea excursionista, gracias á la activitat de las «Associacions Catalana y Catalanista» de Barcelona y lo «Ratpenat» de Valencia, me sembla que no deixa de tenir interés, baix lo punt de vista histórich, que descrígui l' orígen del nom «Turó de la Bandera» que crech se trova en alguns termes de Catalunya: aixís com alguns epissodis que ab ell se relacionan.

Los pobles que com Mollet del Vallés los atravessava lo «Camí Ral» (1) y no pagavan cap tribut als francesos, pera no ser sorpresos, assesinats ó cremats tingueren que estudiar algun medi. Los molletans se reuniren un dia y determinaren lo següent: fer una bandera, llogar un home de tota confiansa que la tingués issada tot lo dia en lo turó que hi ha en la montauya de devant de Canyellas, casa de camp del terme de Sant Faust de Capcentellas ó Sant Fost, desd' ahont se veu de dos ó tres kilómetros al voltant de Mollet, lo que, junt á la

(1) Era la carretera de Barcelona á Gerona ó á Vich que passava per díns del poble. Per la vora dreta del Besós hi habia lo «Camí Ral de baix» que passava per la célebre Pineda Fosca, que avans de arribar al riu Tenés y á la vora de Moncada se juntava ab la que passava per Mollet.

(c) Ministerio de Cultura 2005

avinensa que tenian ab los pobles vehins de que al vèure 'ls francesos enjeguessen llurs fusells ó escopetas, resultava assegurada la tranquilitat ó be cundia la alarma. Per aqueix motiu aquella montanya tè lo nom de Turó de la Bandera.

La senyal dé que venia l' exército francés era baixar la bandera.

Hi habia senyals que indicavan d' ahont venian, si se aturavan ó embestian. Al crit de «¡La Bandera cova!!» crit que com la guspira eléctrica s' estenia y penetrava en tots los reconets del poble, passavan á Mollet: cuatre contrasts ben diferents, 'ls que 'ns donan una idea de lo que succhsehia en la guerra, dita per aquí de l' any vuyt.

Lo primer era lo poble, en cuals caras s' hi pintava lo terror; corrent tots á llurs casas á buscar la seva familia, bestiar, algun farcell de roba y la viandа que cohian tal com se trovava: fugint lo mes depressa possible á amagarse en los mes frondosos boscos ó vernedas que tan abundavan en aquells voltants.

Lo segon era lo de G. T. (1) home que se li pintava la alegría en la seva cara, perque ab la arribada del exercit enemich li aumentavan los cuartos del calaix, dat que 'ls venia arrós, bacallá y altres queviurers.

Passava lo tercer en la persona d' en Pere Falguera (a) Pere del Mestre, home flach y molt lleuger, lo qui, després de haver fet retirar la familia, agafava 'l fusell y tenia 'l gust d' esperar á la entrada del poble, tot sol, á la vanguardia francesa, cridarli lo ¡Qui ve! pegárloshi tiro, y tot xano xano retirarse.

Moltas foran las vegadas que al esser á devant del Hostal ó casa Dragó 's topá ab soldats de caball francesos que li cridavan que 's rendís; pero ell, ab tota sanch freda, pegava á corra cap al torrent Caganell, en lo indret de casa Lladó, que llavors era molt fondo, 's tirava abaix y sens parar se dirigia torrent amunt fins al cap de la Parellada, allavors ab un blinco pujava á la banda dreta dirigintse al bosch de casa Basora: se ficava per un pou á una de las dugas minas que hi havia y ja estava salvat. Alguna vegada s' havia trovat que al fer lo brinco ja tenia soldats de cavall (2) en aquell costat que quasi tocantlo ab las puntas dels sabres lo acompanyavan fins endins de dit bosch.

(1 Sígam permes conservar l' incógnit. Si algú vol saberlo que vingui á Mollet y ho pregunti.

(2) Eran soldats, que coneixedors del terreno, tal vegada, per haberlos escapat ja alguna altre ocasió, envers de anar al detrás seu anavan á passar per lo Infern, pujant per la part dreta de dit torrent pera poderli segar lo pás.

(c) Ministerio de Cultura 2005

Consisteix lo quart en lo que feya En Gayetá Ventalló, home petit, magre, aixerit y també molt lleuger. (1) Aquest al sentir lo crit de «La Bandera cova!!» 's posava á ballar de alegría. Agafava lo garrot d' alzina que tenia una bona porra y la Santa Tresa (2) y, com una mustela, ja lo haguereu trovat tan aviat al mitj, al un ó altra cap de la Pineda Fosca, al Trench, á las Alzinetas... per dintre 'ls curríols de las bardissas ó darrer de las estepas ó gatosas, á pochs passos de la carretera per ahont passava l' exército enemich: y 'l soldat que 's quedava cent passos al darrera dels seus companys, ja 's pot dir que era presoner. Si 'l ressagat anava coix, s' acostava al arran de la carretera per ahont passava, ab un salt se li posava al costat, y, sens deixarli dir: «¡Jesús!» lo agafava pel coll ab una ma y ab l' altre li prenia 'l fusell; lo ficava á las bardissas ó bosch... y després lo presentava. Si 'l ressagat era un de aixerit; al temps de saltar y soptarlo, usava del garrot: l' estabornia, l' amagava y presentava. La Santa Teresa no la feya sortí sinó quant no 'l volian seguir ó en casos apurats de que 's defensessin.

Un dia l' exército francés estava acampat á la Creu Vermella (3). A cosa de mitj kilómetre en direcció á Barcelona, en l' Hostal de la Prat, de propietat de D. Joan Solé y Gabarrell advocat de Barcelona, hi havia una avansada que tenia apabellonats llurs fusells al pati. Un centinella anava amunt y avall del pabelló mentres á dins del hostal fumavan uns y altres jugavan. No faltava lo Gayetá darrera de la primera bardissa que hi havia al peu de la carretera y á devant d' ahont hi ha ara la casa dita Esquerrá. Quan ja tenia fet lo plan de apoderarse de dit centinella, arrivá á la vora del Besós y vegé venir uns vinticinch soldats espanyols, que de la part de Marina anavan á incorporarse al seu batalló que estava á Caldas de Montbuy; va á rèbrels y 'ls hi explica lo seu plan, afeginthi que han de fer presoners tots los francesos del hostal. Temen de moment los soldats, pero animats per ell lo segueixen.

Quan lo centinella li vingué d' esquena, surt de la bardissa, pega correguda, li dona garrotada y l' estaburneix: los espanyols, animats

---

(1) 'S conta d' ell que un dia armat sols ab un fusell aná uns dos kilómetres lluitant contra dos soldats de caball: arrivá á una torrenterra y escapá.

(2) Un gavinet llarch ab mollas que ell li donava aquell nom.

(3) Nom donat encara avuy al terreno del voltan ahont hi ha la casilla entre Mollet y Montmeló, prop de la cual, á la vora del rech hi habia dalt de un pal una creu de ferro vermella la que desaparesqué, segons contan, per los anys 1834 ó 35.

(c) Ministerio de Cultura 2005

per lo anterior quadro, corren uns á apoderarse dels fusells y 'ls altres dels francesos de dins l' hostal, als que fan presoners á tots menos un, que fugí, al que, contra lo que havia ordenat En Gayetá, un espanyol li tirá y li feu caure 'l barret. Marxan ab los presoners y fusells á pas doble cap á Mollet: pero ab lo tiro y lo que explicá lo escapat, la cavallería francesa los hi seguí la pista, venintloshi á poch haverse pogut ficar en lo bosch de casa Besora; un cop allí ja no pogueren esser descoberts de dita cavallería.

De aqueix particular atreviment de 'n Gayetá resultá que aquell grapat de soldats espanyols pogueren presentar á llurs gefes alguns presoners francesos ab llurs fusells.

Mollet del Vallés y Abril de 1883.

VICENS PLANTADA Y FONOLLEDA.

(c) Ministerio de Cultura 2005

¡MALEHIDA PRIMAVERA!

(De Beranger.)

No 'ns coneixiam y 'ns estimavam,
¿y qu' era hermosa l' hivern passat?;
de las finestras sempre 'ns miravam
suspirs y besos nos enviavam
y 'l vent los duya de mes bon grat!....
Cap fulla als arbres 'llavors hi havia
pels tronchs, nos veyam, de dia y nit.
Tu ara 'ls adornas ab ufanía;
¡ay primavera
temps malehit!

—

La primavera, gentil imatge,
que jo guaytava amorosament;
ara que encisa, pur, lo celatje
ja vá tapantla lo vert fullatge,
sols la puch veure confosament.
Y la recordo, quan recolzada
ella parlava ab l' aucell petit
que s' arrupia per la glassada;

(c) Ministerio de Cultura 2005

¡ay primavera,
temps malehit!

—

Sens primavera, com la veuría
fresca y ayrosa com pom de flors,
ideal y plena de poesía,
així á l' aurora y al mori 'l dia,
quant surt la reyna dels bells amors.
Quant mor la tarde:—La meva estrella.
ja fuig, diria, ja s' ha extingit!—
ara 'l sol brilla, mes l' apaga ella.—
¡ay primavera,
temps malehit!

—

L' hivern desd' ara, mon cor implora
¡ay, jo voldria sempre sentir
picar la pedra, seca y sonora
sobre dels vidres, com feya á l' hora
quan entre 'ls arbres la veya ahir.
¡Que 'ns fan las rosas, las llargas diadas,
y 'l vent d' aromas entebionit,
si no haig de rebre mes sas miradas.....
¡ay primavera,
temps malehit!

ARTHUR MASRIERA.

(c) Ministerio de Cultura 2005

QUADRET

Als fons dels boscos, lluny de poblat,
de teules negras tot mal sostrat,
¡cóm fumereja lo vell molí!
dès que 'l sol guayta fins qu' ha baixat
sempre sa roda se deix sentí.

Dè las Garrigas pel caminet
¡quánts cops hi anavam jo y l' Andreuhet
al temps del batre... ja fa més anys!
la Rosé á voltas poch á poquet
també 'ns seguia pels viaranys.

Si era diumenge, dessota 'l Mas
nos empaytava lo bordagás
de la Tuyetas del Masové,
penjant cireras de-part-detrás
á las orelllas de la Rosé.

Ja casi n' éram vora 'l Molí:
lo gos lladrava, lleugé 'l Magí
pel camí fondo sortia á l' hort,
y á mi y á ella y al seu cosí
nos abrassava de bo-y-millor.

MINISTERIO DE CULTURA

(c) Ministerio de Cultura 2005

La Molinera, que siga 'l cel,
lo crit donavans' ab viu anhel;
y, menjant trossos de coca y tall,
revolans' veya sense recel
pels muns de sexa, d' ordi y mestall.

Per dalt dels marges, per sota 'ls pins,
aviat jugavam ab los seus nins;
y si ajupintnos pel verneral
ficarns podiam del hort á dins,
¡válgam la Verge, si féyam mal!

Lo sol baixava tot á pleret:
d' amagat nostre, sota l' hortet
la molinera feya 'l sopá;
venir sentiam lo gemeguet
y las esquellas del bestiá...

Després, ja n' éram boca-de-foch:
lo Magí 'ns duya fora del bosch;
y, si la llunya n' entrava al plé,
¡cóm ressonavan per plá y per bosch
las cansonetas de la Rosé!

F. BARTRINA.

(c) Ministerio de Cultura 2005

DISCURS

PRONUNCIAT EN LA FESTA LITERARIA DE BANYULS DE LA MARENDA

per lo

PRESIDENT DEL ROSSELLÓ

DON JUSTIN PEPRATX

SENYORS,

Avosaltres, los digníssims fills de la docta, intelligenta y valerosa Catalunya, los de la hermosíssima Valencia, y los de las tres illas que gronxa com tres testos plens de flors la conca de Venus, nosaltres, los fills del Rosselló, lográm avuy l'honor insigne, y al mateix temps lo grat plaer de donarvos la enhorabona.

Vos la donám, així com ho haveu volgut, al llindar mateix de la nostra porta; peró, obrintvos, ab ella, de bat á bat, la dels nostres cors, vos dihém, ab una alegría y una satisfacció que no 's poden expressar:

Siau los benvinguts en aquesta terra hermosa, plancentera, y també catalana com las vostras.

Sí, germans, rams de la mateixa soca que nosaltres, siau assí los benvinguts.

Hi veniu, ja ho sabém, ab intencions nobles, y del tot afalagadoras.

Hi veniu per exaltar y glorificar ab nosaltres, peró ab mes talent que nosaltres, la cara y benvolguda llengua catalana.

Veniu hi sostenir, com braus paladins en un torneig brillant, en sa primera festa rossellonesa, sa bellesa y sa excelencia, al mateix temps que sa honra y son pundonor, que mòlts encara van per li negar.

Veniu hi mostrar que ella viu sempre robusta y forta, y sens mácula, dallá dels Pirineus, y que, mercés á vostre zel incansable, á vostre ingeni gran y primorós, á vostre amor ardentissim, y ab la ajuda de Dèu, ha ja recobrat, ab lo respecte que se mereix, un valor y una gloria que no se li poden may mes pendre.

Y las probas, las portau en vostras personas afables y simpáticas,

(c) Ministerio de Cultura 2005

en vostres fronts coronats de llorers, y en vostras obras propias, conegudas ja moltas per tot lo mon, y traduhidas en varias llenguas.

Ab goig vos veyém, ab plaher vos escoltarém; ditxosos si poguessem nosaltres imitarvos en nostra terra, y veure á lo menos, en ella un dia, la llengua catalana posada al grau que li pertany!

Som pochs encara, no ho podém negar, los qui 'ns dedicám ab més ó menos talent al estudi y al conreu de sa literatura; peró es de creure que 'n vindrán altres, y mólts seguirán, quan vejan que dona fruyts dolcissims y abundants, com arbre de bona sava.

Aquí trobau mentrestant alguns, ja coneguts vostres, ja amichs de temps:

Lo degá dels poetas rossellonesos, En Pere Courtais, lo autor graciós y elegant de las *Flors del Canigó*, frescas y regaladas com la mateixa montanya;

Lo digoissim Rector de aquesta parroquia, estimat de sos feligresos com un pare, y de nosaltres tots com un amich lleal y bondadós, autor seus pretensions de catalanadas plenas totas de sabor y de gentilesa, al mateix temps que de mólta sabiduría;

En Pere Vidal, lo bibliotecari de la vila de Perpinyá, y vice-president de la secció del Club Alpi de la mateixa, que se interessa mólt també en la parla nostra;

Mossen Boixeda, lo digne y estimat capellá de nostre col-legi municipal, y catalanista de bona fusta;

Lo amable Pastorellet de la Vall d' Arles, Mossen Bonafont;

Y en fí aquest, vostre admirador atent y fervorós, que procura fervos coneixer en sa patria, ab lo únich desitj de alcansar en favor de sa llengua maternal, sinó la gloria, lo respecte y l' honor que se li deuhen.

Altres n' hi ha que no veyeu aquí, los uns per esser malaltissos, los altres per viure massa lluny. Ab tot y ab aixó son ells, ho podém afirmar, aquí ab nosaltres, de esperit y de cor, per saludarvos y honrarvos com ho fem.

Hi es l' excellentissim coronel Puiggari, que mólts de vosaltres coneixeu, y los que ell coneix, aficionat temps ha á vostras obras, y de ellas just y sabi apreciador; hi es N' Esteve Aragó, propi germá del gran astrónomo, y lo celebrat poeta de *Las Ninas del Rosselló*, y dels *Adeus al meu país;* hi es En Mattes, distingit professor, autor de una gramática de la llengua francesa ensenyada als adultos per medi del catalá; hi es Mossen Delhoste, dignissim capellá del Hospital militar de Perpinyá; hi es Mossen B***, canonge de la Catedral, que

(c) Ministerio de Cultura 2005

tenim per un dels millors catalanistas, encara vulla éll esser ignorat.

Hi es En Joan Monné, fill de Perpinyá, que viu á Marsella, de Provensa, ahont es mólt conegut, com á felibre, y aviat per traductor en versos provensals de la grandíssima y maravellosa Atlántida, lo qui nos ha escrit quan li dolía no poder deixar son ofici per venir aquí estrényer ab vosaltres los lligams de la germandat.

Hi es En Talrich, fill de Serrallonga, poble del Vallespir, lo qui vivint en París desde llarch temps, may ha descuydat, ni volgut descuydar sa carida llengua catalana, com sol dir, ans be la pregona y la fa cantar fins dins los salons de aquella capital. Aquí son En Grisot; professor insigne del Liceo de Carles many; En Taudou, professor al Conservatori; N' Oliva, un escultor dels millors de nostre temps; y altres, ab ells, que viuhen tots en París, bons y vers catalans, los qui han format una associació que li diuhen *Lo Pardal*, ahont se parla sino clar y catalá. Sí, comptau que tots ells avuy son aquí ab nosaltres, participant ab lo mateix goig, la mateixa alegría que nosaltres, á la festa hermosíssima que celebrám.

Ab nosaltres es també, lo illustrissim prelat, Monsenyor Tolra de Bordas, del qual, siga com á catalanista, siga com á escriptor, cap paraula seria prou per dir lo qui es éll.

Ab tot, senyors, si som pochs y dispersos ensá y enllá, los qui dedicám nostras forsas y nostres cors á la cultura de nostra llengua benehida, los qui procurám ab mes ó menos écxit en ferla coneixer, son mes que no sembla los qui la estiman, y la portan dins llur cor. Ne veyeu la proba devant vostres ulls, en aquesta primera assamblea, feta com de imprevist, ahont gent tant numerosa com distingida, glateix de ohir la llengua maternal parlada per qui mólt bè la sab.

Quants amichs hi teniu ja! Quants lo esdevindrán aviat! Aixó es que la llengua dels avis, la llengua de la llar payral, la que habém mamat ab la llet, la del Pare nostre, té y tindrá sempre un poder y una atracció irresistibles, y mes forts potser, á lo menos més durables que los del mateix amor. Ab ella habent nascut nostres sentiments, ella no 's pot may més olvidar. Nos consolám, nos sostenim, nos aguantám ab ella á tota hora. Ella 'ns da álivio, ella 'ns da coratge en los passos los més difícils de la vida; y si volém cobrar ánimo, y donarne als altres, es de ella també que nos valém. Escoltau:

Un dia un general francés, fill de Rossellò, trobantse davant per davant los enemichs de la patria, no mes que ab un grapat de sa gent, y perventura tots ó quasi tots com ell del Rosselló, se recorda amatent

(c) Ministerio de Cultura 2005

un ditxo de sa infantesa, y per millor animar aquestos los hi diu:

En camp ras fem com á Ridaure,
Si pluja cau, deixemla caure:
Ala, minyons! galetejém!

No es menester que vos diga com se varen espavillar los gorra-vermells, y quina destrossa varen fer.

Sí, la llengua de la casa, es com la casa mateixa: sempre hom hi torna, y sempre ab lo mateix dalé. També 'l president dels Jochs florals de l' any 1881, per expressar lo quant hi som agarrats, tenia rahó, dihent ab sa energía carecterística: «Per arrancar la llengua á un poble, cal avans arrancarli la vida.»

Y es de notar y de admirar ademés, en quant á nostre Rosselló, que per més rebujada y menyspreada que haja estat sa llengua, en tot temps s' hi han trobat varons qúi no han deixat de plantejarla.

Digaume, si us plau, de qui son los *Títols de honor de Catalunya*, sino d' un Perpinyanés? Y sens anar tan enrera dins lo passat, de qui son, vejám! totas aquellas cansons, de carácter y de tipo tant verament rossellonesos que no 's poden confondrer ab altras? Y aquells dramas religiosos que se 'n compta á lo menos un centenar, formant un conjunt de pessas, un teatro absolutament propi de nostra terra, y que seria de racar que 's perdessen?

Y si no bastassen aquestas probas que 's poden com qui diu palpar, testimonis irrecusables de lo que la llengua catalana may ha estat sepultada, may olvidada, en lo Rosselló, deixau me vos mostrar certs personatges que han deixat fama de catalans, y que encara que morts, no son homens del passat.

Citarem en primer lloch los Reverents Pares Simon Salamo, y Melcior Gelabert, Doctors en teología del bisbat d' Elna, autors los dos del llibre admirable *La Regla de Vida*. Citarem lo autor, ó los autors del *Catecisme* traduhit del de Monsenyor Flamenville, que llástima no siga mes ensenyat, puix no se 'n pot trobar de mes clar y mes precís. Després, En Guillem Agel, estamper y llibreter de Thuir, lo qual traduhí las tragedias de Corneille y de Racine, *Polyeucte*, *Atalía y Ester*, en versos catalans, y es també ell, segons diuhen, lo autor de varias pessas religiosas; En Anton María, fill de la mateixa vila, que n' escribí dos molt bonas, y son estas *lo Sacrifici d' Abraham* y *Sant Joan dins lo Desert*; En Pere Puiggari, autor de la primera gramática francesa-catalana, impresa l' any 1852; En Cosme Rouffia, autor de las *Tres Visions*, obreta senzill y bastant ingeniosa, de la qual ha dat ultimament la traducció en

(c) Ministerio de Cultura 2005

versos francesos, nostre malaguanyat professor y amich, En Lluis Fabre; Mossen Antoni Jofre, lo de las *Bruxas de Carença*; Mossen Esperiquette, de Prats–de–Molló, poeta é improvisador incomparable; Mossen Boixeda, fill també de Prats de Molló y rector d' Oms, que si 's donassen á llum sas obras, li dirían ab veritat lo Lafontaine catalá. Ab aquest mestre ha comensat lo qui vos parla á apendrer lo poch que sab de la nostra llengua.

Citarem encara com á verdaders y ferrenys catalans, per haber, sino molt usat, á lo menos estimat extremadament la llengua catalana, lo gran naturalista Companyó, fill de Ceret, y 'l nostra inmortal astrónomo, fill d' Estagel, qui 's complavía en parlar catalá ab tots los Rossellonesos que anavan á visitarlo en son palau de la ciencia; bé prou s' en recordan los qui l' han conegut.

Y ara parlarem de tres altres que llástima hajan desaparegut del mon encara joves, peró deixanthi uns rastres que may se esborrarán: En Cambouliu, fill de Palalda, lo quí ademes de l' ensaig, ja avans esmentat, sobre la historia de la literatura catalana, contribuí á aixecar y potser concebí ell una obra que bastaría pera inmortalisarlo, y es aqueixa obra la Illustríssima Societat pera l' estudi de las llenguas romanas.

En Pere Alart, sabí modest, furgador incansable, que, mort, l' haguessen pogut soterrar en la pols dels llibres que había llegit, dels pergamins, butllas, títols de tota classe que había ell desxiffrat y catalogat.

Y per clourer la llista, En Cortie, que acabam de perdre, tant brau catalá dedins com defora, mort se pot dir á la pena, y mentres emprenía, desde Paris ahont desempenyava un carrech elevat, de arreplegar, pera produhirlas ab relleu, las obras catalanas ressellonesas, lo que es de racar no haja ell cumplert, atesos son ingeni y sa valentía.

Ara veyeu, Senyors, y regoneixeu ab certesa la que vos he afirmat, que en nostre Rosselló hi hagué sempre qui se adonás de la llengua catalana, encara que molts altres la mirassen com apocada, y no han estat aquells los qui han menos estimat y honrat son país.

Sí, hi hagué sempre en ell una cadena de bons y ferms catalans, cadena de roures, que may se ha trencat, y que, valgans Deu! may pus se trencará.

Y son potser los rebrots, y tal vegada los plansons de aquells roures, los qui venen avuy posarse de rengla al vostre pas, per saludar y benehir en vosaltres la aurora y ja 'l llevar del sol de nostra renaixensa.—He dit.

(c) Ministerio de Cultura 2005

A la bona memoria de mon amich N' Anselm Barba.

IDILI MONTSERRATI.

Sal'ant de branca en branca,
corrent de prat en prat,
com rosinyol cercava
redós pera cantar.
Al fí, d' una volada
s' en puja á Montserrat,
al cim de la montanya
s' atura per mirar,
y al veurer á la Verge
ne queda enamorat.
En son mantell puríssim
s' hi vol axuplugar,
á dintre lo seu temple
vol fer son niu amat;
escolanets y monjos
vol tindre per germans,
l' encens de la plegaria
son pit vol respirar,
sa pensa vol dormirse
en l' ombra del altar
sentint cansons de gloria
que 'l pugan inspirar.
Un dia á punta d' alba
comensa los seus cants:
la Verge que n' escolta
la missa matinal,

(c) Ministerio de Cultura 2005

que cada jorn refilan,
sos fills los escolans,
al veurer sa veuheta
escolta ab mes afany:
la mel d' aquellas notas
l' hi porta 'l cor robat;
son perlas que destria
un llavi angelical,
que per primera volta
la fé n' ha desplegat.
Al sen-demá la Verge
l' hi diu de baix en baix,
—ahir, en ma faldeta
dormia mon infant,
y al veurer ta canturia
corrents va despertar,
dientme,—mare mia?
¿quin ángel m' ha cridat?
—fillet no es pas cap angel
es veu d' un escolá
¡poncella primerenca
qu' aquí vol esclatar!—
«digueuli donchs mareta,
qu' inspiri en vos sos cants,
sas tendras passadetas,
sos dolsos refilays,
corrent per las hermitas,
saltant de ram en ram;
despres d' una volada
que baixi á la ciutat,
que n' entri á tots los temples,
que puji en los palaus,
y que guiantlo sempre
la fé que t' ha mostrat,
segueixi á totas horas
l' inmens espay del art,
puig prompte vull cridarlo
que puji á mon costat,
y canti eternas notas
de música inmortal

(c) Ministerio de Cultura 2005

ab los grans còros d' àngels,
de verges y de sants.
. . . . . .
La Santa prometensa
avuy complerta ha estat,
al cel ja s' anyoravan
pera sentir los cants
que varen inspirarse
á dalt de Montserrat.
Poncella primerenca
exhalá olors suaus!
avuy mala ventada
per sempre l' ha esfullat.
May mes dolls d' armonía
sa ploma vessará;
aucella enamorada
son niu nava cercant;
volant vers las estrellas
segú l' haurá trobat,
y pres d' allí 'ns escolta
diguemli en un sol clam:
Si com germá estimavas,
aixís tots t' hem plorat,
los teus amichs t' anyoran,
mes com artista may,
las notas qu' has escritas
viurán l' eternitat.

JOAQUIM CABOT ROVIRA.

29 abril 1883.

(c) Ministerio de Cultura 2005

PONS DE CERVERA

(1147)

No hi ha amor com l' amor que 'm devora l' ánima. Ni de dia sossego ni dormo de nit. Aborreixo 'ls combats qu'eran ma única felicitat. Passaria 'ls dias enters sense mourem del peu de sa finestra, com lo gos que mossega la cadena que 'l lliga á la porta de la quadra. L' estimo ab deliri, comte, ab idolatría, ab desesperació. Avans que pérdrela preferiria que á mossegadas m' arranqués un tigre las entranyas. Si voleu ma salvació eterna, comte, si en alguna cosa estiméu ma espasa qu' útil pot servos en vostras próximas empresas, si no voléu que 'l meu pit destrossat per las fúrias me porti á un crim, deume en matrimoni á vostra germana. Haig de ferla tan felís, que la reyna mes gran de la terra enveji sa sort.»

Aixis enrahoná Pons de Cervera, senyor de Castellfullit, al comte de Barcelona, Ramon Berenguer IV.

Lo comte 'l mirá severament, asombrat de tal demanda; posantse de costat sens contestá, com si hagués sentit la proposició de un boig, y passá de llarch seguit de sos cavallers y cortesans, ab lo qual anava á resar á la capella y á demanar á Dèu que protejís sas armas en la empresa que contra l' árabe Tortosa projectava.

La ira guspirejá en los ulls de Pons de Cervera, y sa ma trémolosa buscá 'l pom de son punyal per entre 'ls plechs del mantell. La reflexió vingué prompte afortunadament á ofegá en éll tan insensat arranch.

Aquella mateixa nit un cavall creuava escapat lo pla de Barcelona, portant la doble carga de una amant parella. Mahalta, la germana del

(c) Ministerio de Cultura 2005

compte Ramon Berenguer, no havia duptat en fugir ab l' home á qui sobre tots amava y de qui havia jurat ser en vida y en mort companya.

—Estimada meva, deya Pons de Cervera estrenyent delirant á Malta contra son pit,—estimada de mon cor, ja res pot separarnos. Meva ets ja. Te defensaré contra 'l poder del mon enter.

Y la hermosa jove, deixant caure son cap sobre 'l pit del guerrer pera amagar lo pudor que enrojía son front, contestava en veu baixa, molt baixa:

—Sí, teva, teva so, estimat del meu cor.

—La nit protegeix nostra fugida, deya Pons de Cervera, y Dèu ha arborat en lo blau del cel lo pabelló de la lluna, pera que sia antorcha de nostre cast himeneo. Aviat estarém en mos dominis y á salvament de tota persecució que contra nosaltres intentin. Ja res pot separarnos, estimada meva. Ets ma esposa devant de Dèu, meva devant del cel y en la terra.

Y la hermosa jove, cenyint en sos brassos de neu lo coll del amant cavaller, en veu baixa, molt baixa murmurava:

—Teva, sí, teva so, estimat meu.

Han passat dias, dias y mesos.

Tortosa aixecava altiva en sas torres la moresca ensenya, mentres que al peu de sas murallas los caballers catalans s' agrupavan baix lo temut penó de las barras. Ramon Berenguer, l' invencible, ha jurat treure 'ls moros de aquella plassa, guanyantla pera la cristiandat, adquirintla pera Catalunya, y dominantla pera gloria eterna de sas armas.

Renyidas bregas, horrorosos combats, brillants fets d' armas, tingueren lloch durant aquell siti memorable. No faré la historia de aquellas jornadas que donaren fama eterna á los hosts catalanas. N' hi ha prou ab dir que 'ls sitiats oposaren una resistencia desesperada y 's bateren ab una obstinació cassi temeraria, pero no menor era l' atreviment dels catalans ni menys temerari lo valor que en sos atachs mostravan.

Tortosa 's batía desesperadament en favor dels moros, peró arribá pera aquesta lo dia fatal y brillá en lo cel lo sol del ultim dia de Desembre de 1147. Lo nou any al comensar devia veure ja onejar en los dominats marlets lo penó vencedor del comte barceloní.

En l' ultim y terrible assalt que sufrí la ciutat, l' exército tot pugué notar á un caballer desconegut que, cubert d' una negra armadura, ar

(c) Ministerio de Cultura 2005

mat de totas armas y arribat al comensar la brega, feya prodigis de valor sens dar treva á la espasa ni descans al bras. Havia pujat lo primer á la muralla formantse una escala ab cadavres enèmichs y havia lograt clavar una de las banderas de las barras que guiavan á los hosts catalanas en un dels marlets de la Zuda.

Al peu d' aquest marlet, defensor acerrim del penó catalá, era hont lo desconegut cavaller mès valerosament s' havia comportat, defensantse contra los diferents escamots de moros que 's llansaren sobre d' éll com sobre d' una presa. Hi hagué un instant en que arribá á trobarse sol per haver caygut morts ó mal ferits al seu costat los valents que fins allí 'l seguiren, sens que minvés per res lo valor del desconegut. Semblava multiplicarse, donant admirables provas de valor y serenitat; talment se podia creure que un geni invisible protejía sa vida apartant los cops que á éll se dirigian. Tot l' exército per un moment fixá en éll sas miradas y 'l comte Ramon Berenguer doná ordre á alguns decidits cavallers pera que correguessen á aussiliarlo, salvantlo á tot cost y contra tot perill. Quan aquestos arribaren, lo trovaren dominant casi be 'l camp de batalla, havent los moros caygut com espigas á sos peus y 'ls que quedaren vius encare estavan paralisats per lo terror y esglay que tant valor los causava.

Los novament arribats en aussili del caballer de la comptal senyera, aprofitaren aquell moment de terror dels enemichs y 's precipitaren sobre d' ells com un torrent que se n' emporta tot lo que á son pas trova. Aquell incident decidí la jornada. Lo desconegut al devant de un grapat d' héroes fou lo primer en penetrar en la ciutat, obrint camí á la host catalana que pogué precipitarse redera seu.

Al veures duenyo de Tortosa, lo compte de Barcelona volgué coneixer al caballer que tant y tant valerosament s' havía distinguit. Lo portaren á sa presencia no sens que hagués intentat resistirse com si temés aquella entrevista y aixís que estigué en la tenda comptal, li pregá Ramon Berenguer que alsés sa visera.

Duptá 'l desconegut, pero 's decidí á la fi y 's tragué 'l casco al mateix temps que 's llensava als peus del compte. L' ilustre capdill catalá se feu enrera manifestant desagrado.

Acabava de coneixer á Pons de Cervera, senyor de Castellfullit, lo raptor de sa germana Mahalta.

Pero 'l compte, reprimit y dominat lo primer mohiment de cólera no tardá en deixars dominar per son bo y sant cor. S' acostá, donchs, á Pons de Cervera que esperava agenollat, confús y humil, la sentencia de son senyor y prímpcep, y alsantlo li digué:

(c) Ministerio de Cultura 2005

—Aixecat, heroe d' aquesta jornada, que no está be que estiga als peus de cristiá qui avuy ha fet caûre tants infidels á las sevas plantas.

Aixecat, Pons de Cervera. Si 'l bressol no 't va fer igual á mí, lo valor que es lo segon bressol dels homes, te fa mon germá. Pons de Cervera s' aixecá y 'l compte lo va estrenyer en sos brassos.

VÍCTOR BALAGUER.

(c) Ministerio de Cultura 2005

LO REY GALANT

—Déu te guart la pageseta
la del dols y trist mirar,
la de la cara de lliri,
la del cor enamorat.

Déu te guart la pageseta,
si 'm volguesses dir quant val
aquest cor que trist sospira
com cansantse d' anyorar!

—No teniu, senyor, riquesas
pera poderlo comprar:
—Si no tinch lo que 'm demanas
ans de poch no 'm mancará.

Jo te 'n dono una corona
que 'n ton front be hi escaurá;
per tas mans de rosas tendras
lo envejat ceptre reyal.

—No 'n vull, no, vostra corona
que seria mon dogal,
no vull no, oh rey, vostre ceptre
que per mi fora un punyal.

Senyor rey, es poca cosa
lo que vos me podéu dar;
si hi poséu lo mon en paga
será poch per lo que que val.

(c) Ministerio de Cultura 2005

—Si n' es poch ceptre y corona,
cor per cor bé cambiarás?
si això es poch, bé 't plaurá veurer
á tos peus lo rey esclau!

Si això es poch, llevam la vida
puig qu' es quant te puch donar:
—Fins es poch la vida vostra
sent de rey que per cent val.

—Fes tu 'l preu, la pageseta,
que 'l que 'm digas se 't dará;
—Senyor rey feumen la gracia
de no posar preu tant baix,

—Com me 'n se guanyar reyalmes
bé ton cor sabré guanyar:
—Com sabéu guanyar reyalmes,
lo meu cor no podreu may.

—Si no 'l se guanyá' ab l' astussia
no per çó m' haig d' aturar,
si no 'l se guanyá ab l' astucia
mon punyal m' obrirá pas.

Jo del pit haig d' arrencante'l
y mori' ab ell abrassat;
tancat lo servaré sempre
dins caixa d' or y diamants.

—Mal me 'n feu cavar la fossa
may per may vostre será,
que ab molt poch seria vostre
si temps ha no l' hagués dat.

—Jo 'n faré alsar altre forca
per penjarhi 'l teu galant:
si de grat no me 'l dons ara,
de mal grat me 'l donarás.

(c) Ministerio de Cultura 2005

—Ja podéu fe' alsar la forca
que jo 'n se bé de resar;
puig per cada Pare-Nostre
li guanyaré un jorn de pau.

—Jo per cada Pare-Nostre
nou torment li 'n faré dar:
—Si á mon rey lo cor no dono
mal lo podré da' á un malvat.

—Tres jorns tens pera pensarthi
que serán per mi tres anys,
tres anys de cremar en vida
dins l' infern que m' has donat.

—Mal los diables s' os emporten
rey botxí, tot d' un plegat,
mal los diables se 'os emporten
per tot' una eternitat

EMILI COCA Y COLLADO.

(c) Ministerio de Cultura 2005

A UNA PERLA.

Allá en lo fons del inquiet Atlantich
en bres de nacar vas vení á la vida
y en mitx del mar contenta reposavas
tancada en ta petxina.

La má de l' home 't va robar la calma
llensante al mitx d' un mar de pedreria
y entre tants de tresors, tu n' anyoravas
ta casa nacarina.

Mes avuy deus estarne ja contenta
no 't deus pas recordar de ta petxina
que per ferte oblidar ton bres de nacar
t' han dat lo coll de cisne de m' aymia.

FERRANT AGULLÓ Y VIDAL.

(c) Ministerio de Cultura 2005

UNA FESTA TAURÓMACA

EN BARCELONA

AQUESTAS festas que tan poch s' avenen ab l' esperit de civilisació y sobre tot que produheixen tant dolents resultats pera la moralitat d' un poble, essent escola ahont s' alimentan los sentiments innobles, lloch ahont tan mal pagament trova lo lleal animal qu' ha contribuhit més d' una volta á sostenir una familia, contan avuy en nostra terra ab un nombre inapreciable d' aficionats, molts d' ells que contribuheixen inconscientment á sostenirlas, y altres, admiradors no del espectacle en sos grossers detalls, sino del aspecte que presenta lo cercle, ocupat per una munió inmensa qu' anima 'l quadro.

Voldriam fer constar aquí una á una las rahons que venen á apoyar nostra antipatía pera la mal anomenada *festa nacional,* molt més en Catalunya, d' ahont, ab greu sentiment, veyém desapareixer cada jorn festas que portan enllassadas ab ellas agradables tradicions y fins dirém gloriosos recorts; mes nostre intent es donar á coneixer avuy la descripció d' una de las primeras *corridas* celebradas en Barcelona, quína nos ha tramés un «Dietari» de nostre arxiu municipal. Del llibre mentat, que correspon al any 1602, copiém lo que segueix:

«Dillums á III (Desembre de 1601).

«Dit dia los SS. deputats volent continuar lo regosijo | alegría y »contento de dita natiuitat de dita Princesa | feren correr de toros »que hauian fets uenir | e uinguts los SS. consellers en la sala de les »armes y asentats en les finestres de aquella, arriba lo Exm. Sr. Duch »de Féria | al cual isqueren arebre ala porta de la primera sala de les »armes y arribat sa Exc.ª al balcó ahont stigue lo dia abans | los

(c) Ministerio de Cultura 2005

»SS. conselles sen anaren ales finestres que per ueurer los toros te-
»nian dedicades | é arribats los SS. deputats en la sobra designada
»finestra y assentades les dames en los corredors que per dita causa
»eren estats fets | e tambe los cauallers y altres persones en lo corre-
»dor y catafalch manaren soltar un dels toros que en un lloch tras
»dels catafalchs junt ala casa del general tenian enclosos e comensa a
»correr per la plassa sens fer dany aningu, y poch apres fonch desa-
»retat | e apres ne fonch tret altre e correguda la plassa per algun
»espay e tambe fonch mort | even sa Exc.ª lo abus se feya de matar-
»los ab les spases mana als officials que allí eran que diguessen als
»qùe stauen en la plassa pera toreiar que deixassen spasses y dagues
»pera que se pogués veure la desinvoltura dels toros | en aquest ins-
»tant entra en la plassa o clos per dita causa sere fet un caualler ano-
»menat don Pedro Vila y de Clascarí acauall á la gineta ab quatre
»alacaios quiscun dells ab dues llanses | e fet lo acatament degut asa
»Exc.ª als SS. conselles y als SS. deputats, tragueren un toro y cor-
»regue la plassa en seguiment de aquell per no uolerlo allansaiar y
»així dona un colp al toro e apres de aquell tragueren altrí y dos
«junts que foren en nombre... Y finalment tragueren un toro ab una
»vestidura li hauian feta y ab ella molts qüets y al exir lo toro en la
»plassa posaren foch als qüets y ab lo foch dels qüets y altres maqui-
»nes eran fetas ana corrent dit toro cremantse la pell y axí acaba la
»festa ab molta musica de menestrils que en los catafalchs hauien y
»moltes trompetes | e acabada dita festa dit Exm. Sr. Duch de Féria
»sen ana de dita sala de les armes y los SS. conselles lo acompanya-
»ren fins ala porta de aquella | ço es de dita sala de les armes.»

La descripciò minuciosa donará á compendrer com en aquells temps s' apreciava lo joch de las sorts, y 's desprén d' ella qu' era desconegut en Barcelona la de las picas.

Se tenen indicis, sens que fins ara ho hagin provat los documents, que quant lo Emperador En Carles V rebé la visita del Bey de Tunez, trovantse en Barcelona, s' organisá una *corrida* de toros.

Per la manera com refereix lo «Dietari» lo qu' acabém de relatar, se pot creure que seria alashoras un espectacle sino del tot nou, molt poch conegut en la ciutat comptal. Després, en 1668, se dona també una d' aquestas festas en la mateixa plassa y ja desde 1677, durant quin any ne tingueren lloch en 13 y 14 dè Janer y en 1.r de Mars se repetiren més sovint.

JOSEPH FITER E INGLÉS.

(c) Ministerio de Cultura 2005

LA CREU DEL PORT

I.

Pel mitx d' espessos tarongerars qu' omplen l' ayre de olors embalsamadors, al gay soroll de l' aygua corrent qu' aquelles encontrades alegra, tot revinglantse s' obra la via que de la delitosa vila de Soller al port conduheix. Lo foraster que per primera vegada aquell camí recorre, s' atura pensatiu á cada passa, á sí mateix preguntantse si Deu volgué sembrar en aquells endrets totes les belleses de la terra perque ensemps pogués admirarles totes l' humana creatura. Aprés de la perfumada vall de tarongers que va dexant enrera, un altre paisatge de més silvestre hermosura apareix á sa afanyosa vista. Altíssimes montanyes coronades de núbols y boyres, ab son rodatje de verdor cobertes, fins á sos peus s' aplanan donantli una vera mostra de la riquíssima arbreda qu' en sos comellars pregons atapahida hi creix. De prompte l' esglayat viatjer se troba devant un redonench mirall de puríssimes aygues, qu' ab dolça remor se bellugan suaument empeses per l' ambat. Es el port de Soller. Los dos pujolets que com vigilants centinel-les de nit y dia 'l guardan, semblan juntarse, y li donan l' aspecte d' un gorch d' aygues lluentes per la má del home enrodonit. Multitut de llanxes gronxantse á la vorera, lo vell pescador adobant les xerxes en la platja y lo lleuger llahut que inflant ses veles de les blaves roques sembla sortir, fan veurer son engany al viatjer. Un mateix camí 'l conduheix fins á dalt un dels penyals que 'l port enclouhent: allí demunt, una petita esglesia, pel temps casi del tot enderrocada, li recorda la fé dels nostres antepassats; més envant una senzilla torre serveix de guia al cansat mariner qu' al port retorna ab la llum clara qu' una má compassiva totes les nits hi encen. ¿Perquè en mitx

(c) Ministerio de Cultura 2005

de tanta bellesa s' ou la remor funesta de la mar que devall aquelles penyes aterradora sona? ¿perquè s' obren aquelles blavenques roques fent veure al esborronat caminant un avench sens fons y unes ennegrídes ones qu' arremolinantse tot ho engoleixen? ¿perque devora la llum consoladora que d' esperança brilla, s' aixeca una gegantina creu de socarrada llenya, com si volgués avisar al atrafegat nauxer qualque inminent perill? Aquella creu negra estramordeix lo cor del que la mira; aquella creu negra y desnua inclou tota una historia de llágrimes.

II.

Era una vesprada d' Octubre: lo vehí pinar de tant en tant jiscava, greument batut per les bufades del Xaloch, les ones ab fingida calma feyen sentir una remor sorda qu' engroguia les cares dels mariners y la lluna tapada á voltes per qualque endolat núvol dexaba anar una llum groguenca y esmortida. Se podia dir que la naturalesa estava en calma, mes era la calma qu' á la tempesta precedeix. Desolat havia romás lo port: en terra sols se veya, dreta demunt lo penyal, una joveneta que girats envers la mar sos ulls, estrenyia en son pit un tendre infant, y á la mar sols una barca qu' ab veles amaynades per entrar al port fortment bregava. ¿Qué feya aquella jove tota sola demunt lo penyal, congelada per la serena, tremolantli d' emoció 'l cor, y ficsa sempre l' encisada vista en les llunyedanes ones? ¿Perqué li atreya ses ullades aquell terrible espectacle qu' als mariners mateixos aterrava? Amorosa esposa esperava á son amador que de llunyanes terres se 'n venia, per mostrarli més prest lo tendre infant, primer fruyt de ses amors. ¡Pobre mare! Los moments que mancavan per abrasar á son espós en los bátechs del cor contava! Y la barca feya vía y feya vía, y 'ls núvols s' apínyavan, y 'l cel s' enfosquia, y 'l Xaloch bufava més fort y mes souint y 'l renou sórt de les ones per instants creixia; mes l' esposa no 's bellugava; com si tingues lo dó de penetrar en l' oscuritat tenia encara sa ullada ficsa en la mar. La barca s' acostava, la clamor dels mariners arribava qualque pich á ses orelles, com una veu d' esperança en mitx del ferest brugit dels elements. La barca s' acostava, ja anava á doblegar la penya que 'l port tanca, un llamp il-luminá l' escena, los ulls de la esposa ab los del espós s' encontraren, un crit de terror fonch aufegat per lo brugit de la tempesta. Los llamps que sens parar se succehian feyan mes aterrador aquell espectacle. La barca entrava dins el port: de sopte una bufada del Mitxjorn empren-

(c) Ministerio de Cultura 2005

gué y feu tremolar l' esposa, sos brassos al cel s' alsaren y... callaren les ones per sentir un ¡ay! esglayador; l' infant rodolava per les agudes puntes, y la mare jeya esmortida demunt lo penyal. La barca s' havia estrellat contra les roques. Los mariners s' aferravan pel rocam ab la desesperació de qui agonisa plè de vida, y les onades los sepultavan altra volta; sols un lográ salvarse, pera trobar una mort pitjor al veurer esbaltits entre 'ls penyals y esculls sa esposa y son fill.

III.

La pietat dels Sollerichs axecá una creu en memoria d' aquell naufratx; y 's diu qu' en les nits d' hivern quan les ones s' esbravexen, y 'l vent xiula, se senten los gemechs d' un infant que plora, y 's veu un' ombra blanca, adressats els brassos al cel, pregant agenollada al peu d' aquella creu.

THOMÁS FORTEZA.

Palma de Mallorca.

(c) Ministerio de Cultura 2005

LA FONT DE VIDA-AMOR.

Jo soch oida, nineta,
Romeu errant, qu' el mon
Voltant vaig tot cercantne
La font de vida-amor
La font que sols barbolla
Caricias y petons
La d' aigua cristallina
Que sol apagar pot
Lo foch que sent dins l' ánima
La set d' amor.

Jo vinch, oydá, nineta
De l' altre part del mon;
Per tot arreu cercada
Jo n' he la font d' amor;
Arreu, si n' he trobadas
De cristallinas fonts
Voltadas de boscuria
D' herbetas y de flors;
Areu; si n' he encontradas,
De benhauradas fonts
En lo rocam las unas
Las altres dintre 'l bosch
Hont sos palaus hi feyan
Verdums y rossinyols
¡Mes ay! nineta hermosa,
La font que cerco jó,

(c) Ministerio de Cultura 2005

Hermosa enamorada
No l' he trobada en lloch,
La d' aygua pura y dolsa
Que sols apagar pot
Lo fóch que sent dins l' ánima
La set d' amor.

Ja sent, oydá, nineta,
Afadigat mon cos
Ja sent que desespera
Cansat ja lo meu cor.
Cercantne la fonteta
No voltaré ja 'l mon
Puig sols en los teus llavis
Hi neix la font d' amor
La font que sols barbolla
Caricias y petons
Y dolsas alhenadas
Del Deu de los amors.
Deixeu tendre donzella
De l' aygua beure un glop
Y sentiré la vida
Renaixe ab doble esfors
Deixeu que sols mos llavis
Refresqui en eixa font
Mes que la mel de dolsa
La font de vida amor
La d' aygua cristalina
Que sols apagar pot
Lo foch que sent dins l' ánima
Ma sed d' amor.

B. POLI.

Barcelona Juliol de 1883.

(c) Ministerio de Cultura 2005

A UN PUNYAL.

Lo ferestech brillejar
de ta fulla damasquina,
tan mon cor ve á sorollar,
que llavors lo meu seny clar
sinestrament s' ilumina.

Un baf com de sang exalas
qu' al cor me sento pujá'
y ab ton horrible parlá'
la víctima m' assenyalas
que á mos peus caurá demá.

Al qui ma ditxa arrebassa
y ab la que fou mon amor
com serp lasciva s' enllassa,
no temes, son cor traspassa
mes que sia de traydor.

Mes no; no ha arrivat encara
per tu l' hora de ferí,
ni eixa víctima 't prepara
la sort; ja 't diré desde ara
hont has de fer ton festí.

Apunta dret á mon cor
y allí trobarás ta paga;
rabéjat de bo y millor
en ell, que en ell sols s' amaga
lo meu enemich major.

RAMON E. BASSEGODA.

(c) Ministerio de Cultura 2005

JAUME D' URGELL,

LO DESDITXAT

El dia 31 de Maig de 1410, á la edat de cincuanta dos anys, exalava l' últim sospir en lo convent de Valldonzella, en aquell temps fora de Barcelona, 'l rey D. Martí *'l bó y l' humá*. No deixava llegítim successor que pogués ocupar lo trono á sa mort y va ser sa última voluntat que heretés qui tingués millor dret. Ab ell va acabar la militar y heroica rassa d' aquells comtes soberans de Barcelona que ben aprop de tres centurias regiren l' Aragó guanyant gloria y renom etern y fent que 'l sol aclarís sempre victoriós lo penó de las barras en las tres parts del mon.

Gran confusió y avalot causá la mort de D. Martí, é inmediatament se presentaren diversos pretenents al trono que tractaren de fer valer sos drets desenrotllant banderas y fentse sostenir per las armas.

Terrible va ser pera 'ls tres paissos units lo período de dinou mesos que transcorregué desde la mort del rey fins que 's decidí, ab aprobació unánim nombrar una junta de nou personas, las que s' enteressin dels drets y rahons que donavan cada un dels pretenents y posessin la corona en lo cap de qui més digne 'ls hi semblés.

Tal va esser lo famós parlament de Casp. Tres diputats per cada país formaren aquest á qui 's doná 'l terme de dos mesos pera deliberar y decidirse. Se reuniren los nou diputats en lo castell de Casp, instruhintse 'l procés dels prínceps solicitants; se pesaren y 's discutiren las rahons donadas per sos advocats y 's resolgué per últim que la corona pertanyia á D. Ferran de Castella anomenat lo d' Antequera. Lo comte d' Urgell que era, ab tot, á qui de dret pertocava, per descendir directament y per línea de mascle dels antichs comtes de Barcelona, no va obtenir sino 'ls vots dels diputats catalans. Tots los altres

(c) Ministerio de Cultura 2005

vots, llevat lo d' un diputat valenciá que 's va abstenir de votar foren pera D. Ferran.

Aquesta resolució deixá descontenta á gran part del regne y particularment á Catalunya, emperó ningú replicá perque era 'l vot dels jutges que s' habian nombrat ab facultats de fer rey. Tenia, donchs, d' aceptarse 'l que ells donavan.

Lo mateix que 'ls altres pretenents, Jaume d' Urgell, encara que despitat y descontent, maná retirar sas tropas y passá á Balaguer, cort de sos estats, per molt sensible que li fos acatar la voluntat del parlament.

Capficat y trist arribá á Balaguer rodejat de luxosa comitiva y descendí del cavall á la porta de son castell. Sa mare l' esperava en lo llindar. S' hi dirigí D. Jaume ab los brassos oberts com per estrényerla sobre son cor y desfogar en son pit la pena que l' enguniava, emperó sa mare, ab no poca estranyesa del comte, se va fer alguns passos enrera arrugant nerviosament lo front y estenent sa ma com pera retxassar lo filial mohiment de D. Jaume.

—Que es aixó, mare y senyora? s' esclamá 'l comte. Per que está ennuvolat vostre front y 's contrau enutjat vostre rostre? Per que retxasséu al fill que torna amant á vostres brassos afanyós de depositar en lo sí matern sas penas y angoixas?

—Sí, cert; jo tenia un fill, mes l' he perdut. Veyeu sino, caballer, las robas de dol que vesteixo.

—Senyora!, mormorá inquiet y sorprés en extrem lo comte, convencentse de que sa mare vestia una roba rigurosa de dol y tement per sa rahó: tornéu en sí, miraume, jo soch Jaume d' Urgell, soch vostre fill.

—No m' enganyéu. Encara que hagueu pres sa forma y son aspecte; vos no sou mon fill. Jaume d' Urgell se 'n va anar á cercar una corona que per dret diví li pertanyía y ab la corona hauria tornat, ó hauria mort pera conseguirla.

—Mare y senyora. Que podia jo fer? Devia tirar demunt del regne 'l flagell d' una guerra civil?... Lo parlament de Casp ha sentenciat...

Al sentir aquestas paraulas la vella comtesa s' erguí y l' interrumpé dihentli arrebatada:

—Lo parlament de Casp! ¿Y qui t' ha dit á tu que aceptessis sa sentencia? Qui t' ha dit que podian uns homens de lletras haberlas sobre lo resolt per Deu en sa soberana justicia? Lo parlament ha decidit... Donchs be, ara falta que decideixin las armas. Ton ilustre pare al trobarse en ton lloch hauria dit: ó rey ó res. Jo 't dich lo mateix,

(c) Ministerio de Cultura 2005

Jaume d' Urgell. Sa veu es la que 't parla per ma boca, son esperit es lo que deu animarte. Tens un partit fidel y adicte, Catalunya t' estima y 't vol, lo dret es teu, Deu te protegeix. . Acullte á las armas y fássis la santa voluntat del cel. Fill: ó rey ó res!

Lo comte abaixá 'l cap sobre 'l pit y callá.

En aquell moment arribá la seva esposa portant de la má á una de sas fillas petitas que 's llensá als brassos de son pare. D. Jaume la besá ab apassionada tendresa.

—Quan no per tu, per tos fills deus ferho, Jaume d' Urgell; va dir allavors la vella comtesa, signant la noya que ell tenia en sos brassos. Un dia vindrian á demanarte comte de tas accions y á reclamarte eixa corona que desprecias. ¿Prefereixes rendir vassallatje y obediencia al que injustament y tant sols per la sola voluntat d' uns homes de lletras ha guanyat lo regne? ¿Cap aixó en ton dret, en ta sanch? Pots sens que 't rosegui la conciencia, admetre per rey á qui debia haberte admés á tu?... Si aixó creus, sia en bona hora. Cumpleixis ton desitj, cumpleixlo tu sol; ta mare y tas fillas anirán á cercar aculliment en un país extranger que no volen petjar com á vassallas la terra de que debian ser senyors.

La esposa del comte, á la que animavan los mateixos sentiments que á sa mare s' acosta á D. Jaume, y fixant en ell sos ulls plens de passió li va dir:

—Vostre mare te rahó, senyor; ó rey ó res.

Lluytem per vóstre dret y si 'l cel no us ajuda, moriu com á home després d' haber complert vostre deber.

Lo comte allavors prenent una d' aquellas resolucions decissivas tant propias dels carácters enérgichs, aixecá 'ls ulls al cel y s' esclamá:

—Senyor, en tu deposito la confiansa y en tas mans poso ma sort.

Tot seguit girantse á sa mare y esposa.

—Fassis com voleu, las hi va dir. Aixecaré mon penó, aplegaré al seu voltant á qui 'm sigui adicte y aniré al combat, Deu m' ajudará. ¡O rey ó res!

Així que acabá de pronunciar aquestas paraulas sa mare, radiant d' alegría, li obrí 'ls brassos y ell va estrenyer afectuosament entre 'ls seus á sa mare y á sa esposa.

Aquella mateixa nit comensá D. Jaume á disposarho tot y varen ser enviats missatjers á sos amichs y partidaris pera que 's preparessin á sostenir ab las armas lo dret de la casa d' Urgell.

(c) Ministerio de Cultura 2005

D. Antoni de Luna, amich particular y decidit partidari del comte, passá á Burdeos ab l' objecte de reclutar gent, y en tant agents fidels anavan per Aragó y Catalunya tractant de moure 'l país, d' afermar en sas conviccions als apassionats y de resoldre als indiferents á favor del comte,

No trigá en esclatar lo moviment. Una partida d' homes resolts s' apoderá del castell de Montaragó y 'ls capdills d' una revolta popular proclamaren á Saragossa per rey á D. Jaume, si be 'l Gobernador de la ciutat pogué tot seguit apagar aquesta guspira. Al cap de poch temps D. Antoni de Luna, ab la gent que habia aplegat á Fransa entrá en l' Aragó per sas montanyas y posá siti á Jaca, sens que conseguís apoderarse d' aquesta important plassa ab tot y sos repetits esforsos.

Lo comte habia sortit de Balaguer al cap d' un exército compost en sa major part de francesos y catalans y 's dirigí á Aragó á fi d' apoderarse de Jaca unint sas forsas ab las de D. Antoni de Luna. No pogué sortir ab la seva, y la desgracia que habia de ser desde llavors sa inseparable y eterna companyona, va fer que sas tropas sufrissin una sangonenta desfeta vora d' Alcolea de Cinca. Va ser tant senyalada victoria la de sos contraris que 'l comte, coneixent que era ja impossible mantenirse en campanya, prengué 'l perillós partit de tancarse ab tota sa familia dintre Balaguer.

(*Acabará.*)

VÍCTOR **BALAGUER.**

(c) Ministerio de Cultura 2005

CANT

A LA MEMORIA DE CAVANILLES

(Poesía premiada en los Jochs Florals de Valencia).

La musa de les flors y les abelles,
La que les fruites cull, y alegre canta
Quant ix lo sol, al aguaitar lo dia;
La que á lo camp ab les gentils doncelles
Va tots los jorns y ab sa puresa encanta
Y ab la ignocencia de les flors se cria;

La que de pámpols verts son front corona
Y per joyes, al pit, dú roses fresques,
Y alborsos vermellats per arracades;
La que la vida de la pau pregona;
La que per llabis té clavells y bresques
D' hont ixen les paraules ensucrades;

La qu' el estol segueix d' espigoleres
Nusos los brasos y la clenja solta,
Que púdica cubreix sa blanca espala;
La que al batre lo blat en amples eres,
Lo cant del llaurador alegre escolta
Ab lo ritme armoniós de la cigala;

La mes gentil entre les muses totes,
Que orlats dú de llorer los nacrats polsos
Y dú en sos ulls estels de llum divina;
Hora era ya que el vent donant ses notes,
A tú, fill del saber, sos cants mes dolsos
Publicara en sa llengua llemosina,

(c) Ministerio de Cultura 2005

A tú, fill del saber, ilustre atleta
De la ciencia agronómica espanyola;
Ministre d' un cult sant, fet pera als sabis;
Naixcut per nostra gloria en esta Edeta,
Pera ser el orgull de nostra escola,
Tantes voltes lloada per tos llabis.

Ministre d' un cult sant, que te per temple
La inmensitat del mon; que per brevari
Té el cálcer d' una flor, ó té un brí d' erba,
Hont de genolls, estátich te contemple,
Fent oració davant de lo sagrari
Que ab lluminosos raigs ompli Minerva.

¡Minerva! la de rulla cabellera,
Que ixqué del cap de Júpiter, orlada
De tots los sentiments mes purs y nobles,
¡Minerva! que inventá la nau velera,
Domesticá als caballs ab sa mirada
Y l' aladre ingeniá pera us dels pobles.

¡Oh! yo te veig ab eixa companyia
P' els valencians jardins, creuar les sendes
Y estudiar ab afany sa fauna y flora,
Y veig com t' oferixen ses ofrendes
Los vegetals que nostra terra cria
Y los vergers que nostre sol colora.

Flora t' obrí el cistell, hont guarda avara
Sos arrels y sos brots; Naturalesa
De sos millors tresors t' obri ses arques;
La llum de ton saber lo obscur aclara,
Y plantes, minerals, fruts y riquesa,
Com áliga capdal, d' un vol abarques.

Del llibre del saber obri les fulles
Y ompli los vuits que les edats pasades
Se deixaren en blanch, blanch que tú esborres;
Tos escrits son les gótiques agulles
Qu' enclavades damunt de les arcades
Signen al lluny les gegantines torres.

Ta inmortal *Monadelphia* així ho publica,
Y així ho publiquen tos pensats *Icones*,

(c) Ministerio de Cultura 2005

Llibres replets d' esperit y de sabiesa;
Ells son pera la ciencia noble y rica,
Com les blavenques remoroses ones
Son pera l' ampla mar, cant de grandesa.

Ells son los fiels guardians de ta memoria
Y son les esplendentes llumeneres
Que al cel pugen ta fama gagantea,
Que nom que porta el vol de tanta gloria
De la terra se munta á les esferes
D' eixe Ser Infinit que al geni crea.

D' eixe Ser Infinit, brúxola y guia
Del sér humá; que feu de ta paraula
Torrent que cau per la esbarosa roca,
Hont á abeurarse anaven nit y dia
Los deixebles qu' en torn de l' ampla taula
Lo pá prenien de ta dolsa boca.

Deixebles com Clemente y com Lagasca
Qu' escamparen p' el mon la llum divina,
Y altres deixebles ab afany crearen;
Deixebles, que cumplint sa honrosa tasca
Pera orgull de la terra valentina
Les ciencies agronómiques alsaren.

Ells guardarán ton nom; élls ta memoria
La farán reverdir, com á les roses
Les reverdeix l' alegre primavera;
Ells, ab sos fets, publicarán tá historia,
Plena per tots sos fulls d' aquelles coses
De que se plau la humanitat sancera.

Los arbres tropicals qu' en llunyes terres,
Terras del sol y de la mar bullenta
Porten escrit ton nom en flors y branques;
Estes hortes florides y estes serres
Hont Flora tots los jorns ton nom esmenta
Mentres corona tix de roses blanques;

La ciencia, pera tú ninfa aixerida,
Qu' encara mort, adolorida pensa

(c) Ministerio de Cultura 2005

En los dolsos coloquis de noviatge;
La pátria qne ton nom jamay oblida
Y qu' ixqueres recorda á sa defensa
Quant l' inferiren calumniós ultratge

La joventut, qu' altívola 's desperta
A lo crit del progrés; que noble, avansa
A conquerir lo llòr de la victoria;
Que de les lluytes de la sanch deserta,
Y que á la lluyta del saber se llansa,
Portant ton nom com gomfanó de gloria,

Y la musa del camp, d' alegres notes,
La que se goja en les costums sencilles
Del pobre llaurador que rés anyora;
La mes gentil entre les muses totes,
Pnblicarán ton nom ¡oh Cavanilles!
Per los pensils de la Edetana flora.

VICTOR IRANZO Y SIMON.

(c) Ministerio de Cultura 2005

JAUME D' URGELL,

LO DESDITXAT

(Acabament.)

No deixá 'l rey D. Ferran passar desapercebuda aquesta ocasió d' acabar ab enemich tant poderós, y volá ab sas tropas á sitiarlo en la ratera en que ell mateix s' havia ficat. A primers d' Agost de 1413 comensá aquell famós siti que no debia acabar sino al cap de tres mesos, y després d' haver apurat tots sos recursos de valor y desesperació los valents defensors de Balaguer.

Se troba aquesta ciutat assentada sobre las marges del Segre y llavors se veya senyora y reyna de una vega pobladíssima de horts y jardins ab hermosas albaredas que 'ls ayres suaument gronxavan. En la part oriental de la ciutat s' alsava la sumptuosa obra de son alcassar y la voltava un rich cercle de murallas fortificadas de tant en tant per robustas torres.

L' exército de D. Ferran, despres d' haverse apoderat de Menarguens, destruhí la fértil vega y aixecá sas tendas entorn de la ciutat apretantla en estret siti. Valerosament se defensá Balaguer en aquells tres mesos y D. Jaume combaté be per son dret fins al derrer instant. Memorable será sempre 'l recort d' aquest siti, y la crónica, la tradició y la historia 'l conservarán eternament perque es un sagell gloriós pera la noble ciutat y un monument d' honra pera la malastruga casa d' Urgell.

Aná á reforsar l' exército sitiador, molt acompanyat de barons y caballers D. Alfons duch de Gandia, que havia sigut competidor de Don Ferran en sas pretensions al trono y que despres passá á ser son aliat, servintlo be y honradament en aquella guerra. Lo duch fou qui tingué

(c) Ministerio de Cultura 2005

un dels primers encontres ab los sitiats, rebent d' aquestos una cruel y severa llissó.

Se passaren los primers dias del siti sens res digne de notarse, pero comensaren despres á armarse máquinas y trabuchs y s' aixecaren contra las torres del mur forts castells pera qual construcció se serviren dels molts arbres de gran corpulencia que hi havia en las vehinas albaredas. S' inventá y s' usá contra la plassa tot lo que pogués aterrar á sos defensors. Se conta que hi hagué en aquest siti máquinas de tant estrany artifici que llensavan pedras de trenta cuatre arrobas, sens que trobessen medi los sitiats de reparar lo dany que 'ls produhian.

Quan se tingué llest tot aquest aparato de artilleria, fou quan se comensá á batre aquell insigne baluart de la llealtat ab tota la forsa, energía y constancia de las baterias, despreciant los combats de poca importancia, Al contrari los de Balaguer: encara que tenian moltas bombardas y tiros y molt bona ballesteria, preferian sortir, valents, fora dels murs y acometre per diferents indrets com gent destra y desesperada, molestant cada dia als sitiadors ab embestidas y conseguint sobre d' ells senyaladas victorias.

No obstant no tardaren en cansarse d' aquest sistema de defensa ja que ells eran sempre los mateixos en sos travalls, mentres que 'ls de fora podian rellevarse, D. Jaume comensá llavors á sentir los amarchs desenganys de la deserció, essent lo primer que obrí 'l camí un privat seu nomenat Menant de Favars, capitá d' aventurers, á qui doná una crescuda cantitat de diner pera que anés á buscar la gent que pugués y tornés ab ella á socorre la plassa. Favars no torná ni ab gent ni ab diners.

Alguns foren los desenganys que sufrí 'l compte per aquest estil. Li va tocar veure á sos mes íntims y cars amichs, als qui havia colmat d' honras y favors, anarse separant un per un de sa causa, abandonantlo á sa sort ó desventura.

Vejé aixís passarse á la part contraria á D. Artal de Alagon, que era un dels mes grans caballers que tenia á sa causa, á Joan Gimenez de Embun, que era un de sos primers capitans, á Martí Lopez de Lanuza, que era un de sos privats y á Joan de Sesé, que era un de sos consellers. ¡Trista cosa es per cert per un home véurers aixís abandonat de tots los seus en una época de adversitat, com se veu despullat un arbre de sas frescas fullas en la estació d' hivern.

Y mentres tant lo compte no rebia socorros de cap part y 'l siti seguia ab crueltat, energía y constancia. La ciutat se veya batuda á l'

(c) Ministerio de Cultura 2005

hora per diferentas y mortíferas máquinas de guerra, que feyan gran estrago en sos murs, casas y habitants.

Se diu y 's refereix com á cosa senyalada que per la part del camí de Lleyda s' aixecá un castell de fusta molt alt hont se posaren algunas collas de ballesters que feyan tant mal que ningú sens esser ferit ó mort podia treure 'l cap per las torras ó marlets. Per la part del pont que era hont acampava 'l duch de Gandia, se armá tambè una máquina que s' anomená *Cabrit*, que llensava pedras tals, que allí hont queyan rompian las vigas mes groixudas y ho enfonzavan tot.

En una paraula, de tal manera eran combatuts y mortificats los de Balaguer, que 'l compte resolgué rendirse no per ell—que ell hauria mort valerosament sota las runas—sino per los que quedavan á son costat, lleals fins al derrer extrem y decidits á morir víctimas de son deber. Un exército numerosíssim lo sitiava; tot lo que de ofensiu pot inventar la guerra s' havia empleat contra ell y á pesar de tot durant tres mesos havia resistit al heroisme y decisió; així, donchs, sens reparo podia entregarse, que salvada estava la seva honra y guanyava tanta gloria vensut com vencedor l' hauria poguda guanyar. Qui podia fer mes que ell en situació tant apurada?

D. Jaume sucumbí, com sucumbeix lo lleó, quan, fatigat, voltat y ferit se deixa agafar per los cassadors, als que avans ab un sol bramul hauria fet fugir. L' últim dia d' Octubre d' aquell mateix any las portas de Balaguer s' obriren per D. Ferrran, al que rendí lo compte la seva espasa, no perque 'l reconogués millor que ell sinó perque havia sigut més sortós. Y es vritat; sabut es que no son sempre los mellors aquells á qui protegeix la fortuna.

Lo malastruch compte d' Urgell creya que 's rendia al mateix temps que á un rey á un caballer. Ben poch mostrá serho D. Ferran ab lo compte y ab los que habian ab ell combatut. A la major part d' aquestos se 'ls confiscaren los bens, sens que 's publiqués un general oblit de lo passat com tot lo regne esperava y volia y á aquell se 'l condempná cruelment á perpétua presó, perdonantli la vida casi per burla, puig que li donaren un fosch calabosso per sepulcre.

Semblava que 'l rey se gosava en martiritzarlo y 's satisfeya *en humiliar á aquell competidor á qui tal volta en sa conciencia reconeixia per veritable successor del regne* (1). Se rebejá en ell cruelment, com ho fá lo tigre ab la seva presa.

Lo còmpte fou portat á Castella, al alcassar de Madrid, passantlo

(1) Paraulas de la Crónica Aragonesa del Anónim.

(c) Ministerio de Cultura 2005

per Saragossa en mitj del dia y á só de trompetas, burla y crueltat may vista. Aixís es que 'ls saragossans pogueren veure en sos carrers al compte, llensantse del cavall en que 'l portavan, demanant á crits que 'l matessen, tenint per menos dura una mort prompte que aquella humiliació sens exemple y després un empresonament sens terme. De Madrid lo passaren al castell de Castro Taraf, y d' aquest al de Xátiva, hont acabá tristament sa vida, sol, abandonat de tot lo mon, deu anys després de mort D. Ferran y al cap de vint que sufria de presó en presó sens may haver respirat l' ayre pur y vivificador de la llibertat.

Los bens de la casa de Urgell foren confiscats y sos estats únits á la corona; son nom se borrá del catálech de la noblesa com s' hauria pogut fer ab los de un assessí ó del butxí.

Afortunadament la ira del tirá res pogué contra lá historia que reservará sempre una página pera lloar als de la casa de Urgell ni contra 'ls trovadors que sempre guardarán son millor cant pera eternisar la gloria y heroisme de D. Jaume *'l desditxat*.

VICTOR BALAGUER.

(c) Ministerio de Cultura 2005

LO GUARDA DEL FOSSAR

Molt be que ha fet lo guarda; d' avuy la vida nova:
Es cárrega enutjosa de dia y nit la mort;
Aquest matí 'l casaren ab una viuda jova:
que Deu li donga sort.

Del cementir barrota la tanca rovellada:
—Ja no durán est vespre mes morts de la ciutat:
vina á dormí á mos brassos, esposa ben aymada;
¡que voltas t' he somniat!

Si 't llevan l' alegría xiprés y sepulturas
aparta 'ls ulls d' enfora y ajusta 'ls finestrons;
avuy demunt la terra comensan mas venturas,
tinch fam de tos petons!—

. . . . . .

Volava 'l temps. De sopte l' enamorat desperta
y ab los cabells en punta salta, fent creus, del llit:
la llantia mitj s' apaga; la cambra está deserta;
mes ell algú ha sentit.

Vol cloure las parpellas y 's fixan sas miradas
en lo capsal de roure de genollons cayent:
que 'l Crist que en alt hi penja sospira tres vegadas,
y 'l veu que va creixent.

(c) Ministerio de Cultura 2005

Com ayre y fressa d' alas á son entorn escolta;
los murs de sarja negre per tot s' han revestit;
y va creixent la imatje; d' un cap ja es á la volta,
del altre assobre 'l llit.

Mes en la creu no s' alsa la magestat sagrada;
los ossos s' hi repenjan d' un esquelet tant sols;
ja avansa un bras, ja l' altre, ja cruix la carcanada,
ja cau sobre 'ls llensols.

Despértas en sos brassos la esposa joganera
y entrellassats se besan mirantse fit á fit:
vol aixecars' lo guarda, mes son cap tomba enrera
com per un llamp ferit.

. . . . . .

Entrant per las escletxas la clara llum del dia
l' espos al llit de nubis sorpres s' ha despertat;
la engunia ha estat un somni, l' enronda la alegria,
te la esposa al costat.

Deixondat, estimada, que mon amor t' espera;
Mes ¡ay! son neu los llabis que ahir brollavan foch:
la esposa es ert cadavre; gira l' esguart enrera:
¡lo Sant Crist no es en lloch!

ÁNGEL GUIMERÁ.

(c) Ministerio de Cultura 2005

EPITALAMI

Poesía recitada per D. Santiago Comas en lo casament de D. Joseph Vilaseca y D.ª Ramona Comas.

En mitj de lo desert de nostra vida
Plantá Deu un Oassis de verdor,
Ahont lo viatger pot fer dormida,
Al peu de la fonteta benehida
Que rega 'l florit arbre del amor.

Allí jamay, en la tempesta fera,
Sentiréu de lo Símoun l' alenada;
Puig sempre s' hi es perpétua primavera
Y corra, tot besantla joganera,
La brisa de las flors enamorada.

Allí la trista tórtora murmura;
Refila 'l rossinyol en la roureda;
Y l' aygua curiosa se detura
Per escoltar los cántichs de ternura
Del melancolich rey de la verneda.

Allí veureu encesas clavellinas
Gronxantse de los lliris en los calzers,
Y l' eura com s' abrassa ab las alsinas,
Mentres que las rosellas purpurinas
A l' ombra se despertan de los salzers.

Allí tot es plaher, tot alegría,
Callada soletat y dols misteri;
Allí tot parla amor y poesía;

(c) Ministerio de Cultura 2005

Y notas may sentidas, cada dia
Brollarán de vostr' ayma en lo Psalteri.

Ab l' amorós company que 'l cel te dona
Allí viurás, oh tendre germaneta;
Si 'l mon te 'l pren, á voltas, una estona;
Teixeixli de llorer una corona,
Quant dormi fatigat á ta faldeta.

Puig l' home ha de lluytar y res lo cansa
Quan l' ángel del amor son cor anima:
Tú sigas son consol y sa esperansa;
Si 'l geni diu á l' home ¡avança, avança!
Déu diu á la muller ¡estima, estima!

Estimal donchs; estimal, carinyosa,
Y sant y pur amor goseu sens mida;
Que sobre vostra testa tan hermosa
Dos ángels pregarán, ab fé amorosa,
Perque semegi un cel la vostra vida.

1 Agost 1883.

(c) Ministerio de Cultura 2005

LA SENYORA AGNETA

CARTAS D' UN AMICH Á UN ALTRE

I.

Luchon ets? Mira que si, desd' un cim altíssim, algú pogués veure ahont son ara los que al hivèrn van sempre junts y 's veuhen á tothora á Barcelona, fora cosa de riure trobals tan esbarriats y lluny uns dels altres, com las plomas d' un aucell plomat á cuatre vents. ¡Quina escampada la del istiu!... Dochs ¿tú, á Bagneres?... ¿Y Fulano? ?Y Mengano? ¿Y Zutano?

De mi no cal parlarten. En aquest poblet, que no es al mapa gracias á Deu, en aquest poblet me trobas, com cad' any, á darme 'l gust de viure sol y á lo salvatje una temporada. Ja saps qu' á mi no 'm dona per anar en busca d' escullida societat al extranjer en sitis deleitosos que ciutadejan, ab gran cassino, park hermós iluminat de nit, música y teatros, hótels cómodos y lluents, moltas damas ab grans trajos, molta casaca y caballs d' arreus entatxonats de plata y cascos brunyits. Ni puch tampoch anármen á veure sortir 'l sol als *glaciers*, vestit com los turistas dels grabats de las Ilustracions, ab bastó ferrat y á la má 'l Bedeker, que 's cuida d' acotarme las exclamacions y 'ls punts admiratius, y m' ensenya 'ls paissatjes com á un nen la cartilla. Ni enveijo al que li toca patir caló en algun punt d' ayguas sens conveniencias, ahont á pretest de que som al istiu y t' has de diverir, te traqueteijan tot lo dia y ara toca 'l piano, ara digas versos, ara

(c) Ministerio de Cultura 2005

fés jochs de mans. En fí, que tampoch comprench quin gust hi troban en aquestos establiments medicinals, ahont la tísis balla 'l rigodon ab la dispepsia y si á má vé trehuen á la teva parella del dia avans, morta y d' amagat y á la nit, perqué la casa no perdi 'l crédit... No, no; aquí m' estich tot sol y estich molt bè. Aquí no hi ha ningú que s' empenyi en fer al istiu, ni més ni ménos de lo que 's fá al hivern y no saben la ditxa que tenen sense teatret d' aficionats, globos areostátichs y *curridos* de la temporada.

Ells no tindrán teatret, pero tot lo poble es un gran teatro per á mí ab la ventatja de que casi 'n soch l' únich espectador. L' escenografía es la millor que pugas desitjar. Corra á cárrech de la naturalesa, que pinta aubadas al fresch, sobre 'l mur negre de la nit, com diu lo poeta, y unas postas de sol tan encesas y explendorosas y tan riquíssimas de tons, com encara 'ls pintors no han sabut encertar may. ¡Si veijeses quins últims termes de dos solas ratllas, á dret fil, una de blau de mar, altre de vert de planura! ¡Y quins recons més pintoreschs! ¿T' has fixat may en una sinia,—y no ho prenguis á mal? Figúrat, que, atravessant una plantada de cánem, alt que 't tapa tot, te trobas de propte ab un pá de terra circular, que puja uns cuatre pams sobre 'l nivell del terreno, y que cerca una paret negrenca y humitosa. Un arbre secular tapa tot lo circuit ab son brancatje revellit y frondós. Sota l' ombra bellugadissa y ab alguna alegre clariana, hi ha 'l pou y á la boca d' aquest, la maquinaria. Aquesta consisteix, en una roda de fusta vella, del color del arbre y sens polir, que té per dents petitas estacas y engrana ab altre roda vertical per ahont passan, com un volant, lligats ab cordas, los catúfols de terrissa, tot lluhents d' humitat y regalimant aygua fresca. Mou la rudimentaria armatosta un pobre matxet, tapat d' ulls, dant toms. Cruixen las rodas ab recargolats gemechs, queixantse de sa vellesa; goteijan los catúfols ab melanjiosa y monótona canturia de notas cristallinas, passa l' animal, tot ensumant á terra com trist de son traball miserable, y coneixedor de sa viltat, y vessa l' aygua que es la alegria y la saba, y ab ella s' exten la vida y l' ufanía per las hortas de los encontorns. Aquella aygua fresca y regalada fá viure 'l trós, ab lo trós lo pagés, ab ell la familia, vull dir, la dona, las criaturas, cuatre gallinas y cunills y 'l mateix matxo coix de la sinia. Prou los veurás á tots aprop d' ella; la dona, portant á brassos los grans covas de verdura d' amplas y expléndidas fullas vessant colors; las criaturas y las gallinas al brancal de la porta, ó entre 'ls feixos de llenya del corral, á la sombra terenyinada dels porxos. ¡Jo no sé si aquella armatosta podrida, que té per adops cor-

(c) Ministerio de Cultura 2005

datjes, y per dentat estacas, es un atrás extraordinari. Lo que sé es que té música agradosa y fresca sombra, y vida pintoresca al entorn y son mateix aspecte revellit y rónech la fá digne de figurar en una poesía de *Jochs Florals*. Vés; ¡descriuhi una sinia de ferro á la moderna! En Palau potser podría; pero jo ho deixaria córrer.

M' he distret. Te parlaba de la part escenográfica d' aquest teatro. Deixo á un costat los carrers de la vila, perque l' Urgell n' ha pintat alguns d' iguals ab boira lluminosa y fantástica al lluny, y á ell m' encomano si 't vols figurar lo poble. Ni 't parlaré tampoch de la iglesia rónega y trista, ab l' ábside al camp, entre cuatre garrofers y oliveras, que tots polssosos y negrenchs, dormen inmóvils ab la xafegor de la mitj-diada. Allí vaig moltas tardes á contemplar com la torra 'l sol ponent, treyent á la pedra corcada y terrosa reflexos talment metálichs d' arám brunyit ó com volan al cap-al-tart las ólivas al entorn del campanar. Pero, per aquest paisatje m' encomano també al Album monumental de las excursions, ahont n' hi ha de pareguts. Jo no he acordat encara de quin sigle era l' iglesia ni 'n tinch cap ganas. Del cementir si que voldria parlarten. No 't diré sinó que no es cercat, ni té ninxos..., tothom colgat á terra y sota llosas que portan encara l' antiga inscripció: *Vás etc.*, y al mitx de tot un tronch d' arbre escapsat que pugna per reverdir y ha sortit ab la seba. Ha tret alguna rameta y allí, en lo camp de la mort, floreix, com si 's mofés del siti. Las cigalas hi acuden á cantar, lo mateix que als demés arbres, y sota 'l cop del sol aplomat, allí, en lo camp de la mort, xarroteijan com si 's mofessin del siti.

Te he descrit alguns telons del escenari ¿Y la comedia? Al principi cada istiu, la veritat, me sembla una mica pesada. La civilisació de que fuijo, pren la revenja. ¡Escrich una carta que pesa mes de lo regular!... ¡Cap al estanch!—Veiji cuan pesa...—¡Oh!... no tenim pesadó... Pósili sellos á ull... Y l' emplasto de sellos, que sembla un despaig de cancilleria...—Veiji, cigarrillos.—¡Oh! no 'n tenim... Haurá de pendre *pacatillas de nou* y un llibret de *cent fulls*. Després, si prench café... ¡quin café!... Y en la lámpara de patroli... ¡quin petroli! Y si 's gira una mica d' aire los porticons no ajustan, y aixó que tenen cada balda, baldelló y baldellonet que semblan portas de fortalesa. ¿Y las claus? N' hi hauria pera ferne colecció y enviarlas á un anticuari. Totas son de formas raras y fins bonicas pero ¡que 'n farém, si no tancan! Y la veritat es que cuan las claus son al pany, y no en los aparadors d' una exposició retrospectiva—perdonin los anticuaris—las claus han de tancá, sino perden tota la gracia... No 't dich

(c) Ministerio de Cultura 2005

rés de lo que 'm passa ab los periódichs y la correspondencia. Ja m' avergonyeixo d' anar tot lo dia á cassa dels uns y dels altre. Tothom me diu lo mateix.—Tot lo dia llegiria vosté; no 'n tenim cap de diari. —Aneu á casa 'l rectó que os deixi 'l *Correo catalan*. Hi ha hagut dias que fins he llegit alló: *Estote fortes et pro cathólica fide alacriter et strenue pugnate*. En cuant á la correspondencia, aquesta arriba aquí per miracle; es l' únich punt de semblansa que té 'l poble ab Barcelona ó cuansevol altre ciutat. Ab lo carté, entre éll y jo, llegim los sobres y triém las mevas cartas, de modo que puch dir que tinch apartat, y moltas vegadas penso si 'l bon home s' ha arribat á figurar que soch del ram. Cuan ne deixo alguna á la caixeta, que té á l' entrada, ¡li deixo ab una recansa! Tot es temer qu' allí 's quedará y no 'm canso de preguntar al bon home.—¿Ja vá vèure qu' ahir hi habia una carta... *al busson*?—Prou, prou, no passi ansia. ¡Oh!... y arriban.., arriban devegadas! Cuan rebo la contestació me quedo parat... Es art d' encantament. Figúrat, escriure una carta desd' aquí á Bagneres de Luchon y pensá que potser sí que la llegirás.

Pero al cap d' uns cuans dias de serhi, me torno á acostumar á aquestos inconvenients y ja no trobo sino ventatjas, las gustosas y may prou assaboridas ventatjas de la dolsa naturalesa lliure. Torno allavors á recordar ma darrera estada, y á entretenirme en veure del matí á la nit las costums del poble, sos personatjes, las caras amigas, mil cuadrets de totas menas, los més apropósit pera ensenyansa y divertiment del que hi vulga apendre y sápiga divertirshi.

¡Los personatjes del poble! ¡Quina série de retratos de cos enter que podria ferse! Pero vull reservar la escassa destresa per un sol, un sol, lo de la senyora Agneta la meva vehina, en la que 's concentra dias y dias ma atenció.

La senyora Agneta... mes la carta s' ha anat allargant y no vull pesarte. Ho deixarém per un altre correu.

(*Continuará*)

Per la cópia,

I IXART.

(c) Ministerio de Cultura 2005

LA GUITARRA [1]

Los fadrins li deyan, Rosa,
del barber no 'n fassis cás.

Ella era una filadora
y jo un fadrinet barber;
tantas cansons jo li treya,
que pe 'l barri tothom deya:
«are passa 'l cansoner.»
Jo 'ls deixava que diguessen;
may he fet cás de rahons;
y ab ma guitarra seguia
cantantli de nit y dia
novas y tendras cansons.
Tantas n' hi vaig fer,
tantas ne vaig treure.. ,
tantas ne vaig fer
que só 'l cansoner.

Los fadrins li deyan—Rosa,
de 'n Peret no 'n fassis cás,
es barber y es un gran maula;
encar que 't dongui paraula,
Roseta, no 'l créguis pás.
Pero jo canta que canta
mitj enmalaltit d' amor;
de dia y de nit cantava:
las cansons que li endressava
li arrivaren fins al cor.
Y un jorn li diguí
si per fí 'm volia,
un jorn li diguí
y va dirme «sí.»

(1) Poesia premiada en lo certámen de la Associació literaria de Gerona.

(c) Ministerio de Cultura 2005

Ab un gran cant d' Aleluya
aquell «sí» vaig celebrar,
y fou tanta ma alegría
que la guitarra aquell dia
no sé com no 's vá trencar.
Foll de joya jo cantava
cansons á la meva amor,
y aquell dols «sí» de ma aymía
dins mon cor se mantenia
com una rosa d' olor.
Un any va durar
nostre prometatge;
un any va durar
y al fí 'ns vam casar.

Quant eixíam de la iglesía
ab ma volguda muller,
tots los joves me somreyan,
y á cáu d' orella se deyan
«¡mira, mira 'l cansoner!»
Ha lograt ab sa guitarra,
ab sas cansons y ab sa véu,
á la Rosa filadora
que més d' ellas s' enamora
que del or d' un rich hereu.»
Jo vaig contestá
«perqué 'm bescantábau»
jo vaig contestá,
«ja podéu cantá.»

Vaig plantarne desseguída
botigueta de barber;
tantas barbas repelava
que á ma casa sempre entrava
mólta gent y mólt diner.
No mancant salut y feyna,
jo vivia enamorat,
tant ma esposa m' estimava
qu' á casa meva semblava
un cel de felicitat.

(c) Ministerio de Cultura 2005

Y sempre rascant,
la meva guitarra...
y sempre rascant
rascant y cantant.

Jo lograva ab ma guitarra
fent sentír acorts novells,
tot lo que en lo mon volia,
menys un fill que no tenia
per consol quant fóssim vells.
Y ma muller sempre 'm deya:
—Si no s' compleix nostr' anhel
nostra vida per 'xó es bella;
pot mancarhi alguna estrella,
mes no deixa d' esse' un cel.
Y era la vritat,
dolsa era ma vida;
y era la vritat
ma felicitat.

Mes ¡ay! la ditxa en la terra
passa com un foch follet,
llumena ab sa flama vaga
sòls un moment, y s' apaga
deixant en l' ánima 'l fret.
Ma muller va morí un dia,
omplint ma casa de dol;
jo, que morta l' esguardava,
la plorava y l' abrassava
perqué 'm veya al mon tot sol
L' enterro s' va fe
de ma aymada esposa,
l' enterro 's va fe
de mon cor també.

Al morirse ma companya
ma alegría va morir;
las flors del cor se m' marciren,
mos cabells s' esblanquehiren
y s' apená mon sospir.

(c) Ministerio de Cultura 2005

En va cerco la alegría
pera minvar lo mèu mal;
en va la guitarra invoco,
totas las cordas que toco
treuhen un só funeral.
Sòls véus de dolor
trovo en ma guitarra,
sòls véus de dolor
trovo en mon trist cor.

La parroquia que tenía
poch á poch ha anat minvant;
des' que m' mata la tristesa,
des' que 'l dol en mí ha fet presa
tots me van abandonant.
Tan sòls tú, guitarra meva,
are 'm restas per consol;
anirém abdós fent vía
y cantant per nostra aymía
cansons rublertas de dol.
Adeu, donchs, adeu,
lloch de ma naixensa,
adeu, donchs, adeu,
aymat poble meu.

Anirém pe 'l mon fent via
caminant d' assí y d' allá,
y per las ciutats y vilas
populosas y tranquilas
jo ton só farè escoltá'.
Y, si, cantant, una llágrima
de mos ulls se m' escapés
recordant ditxas passadas,
amágala á las miradas
que l' mon no se m' en rigués.
Aném, donchs, cantant
y pel mon fent via,
anèm, donchs, cantant
cantant y plorant.

JOSEPH RIBOT Y SERRA.

(c) Ministerio de Cultura 2005

LA SENYORA AGNETA

CARTAS D' UN AMICH Á UN ALTRE

II

DEVANT de la meva finestra —y tan aprop que podriam darnos las mans d' una part al altra del carrer— hi há la finestra de la senyora Agneta. Encuadrada en una faixa de cals, que fá com de march, y ressurtint sobre la rojenca fatxada de fanch y pedra, s' adorna riolera ab alguns testos de clavellinas y rosaris de bitxos que penjan á la paret. Quan se corre la destenyida cortina ó esbatega al pujar la marinada de la tarde, veig sens necessitat de mourem, l' humil interior de la cambra, molt endressadet y propi d' aquell exterior pagesívol y rústech. En los porticons sense vidres y pintats de mangre, se veu clavada la creu de fullas de palma resseca, y á dins, la corresponent calaixera ab l' imatje del patró del poble, quatre cadiras ordinarias, un armariet y la barnissada jerra, font del rentamans, que té per nansas los consabuts llargandaixos que 's recargolan tot inflats. En aixó y 'l llit de posts y banchs ab llansols de borrassa, al fons de la emblanquinada alcova, consisteix tot lo patrimoni, tot lo parament de casa de la senyora Agneta. Dich mal; á l' entrada, á peu plá, té la cuyna, y en lo brancal de la porta son capital mes gros: un parell de cabassets d' avellanas torradas y grá pels aucells, que la senyora Agneta ven á la menuda, á la canalla del vehinat.

En quant clareja 'l dia, per sobre las barbacanas de la la teulada, fent ressaltar la negrura del carrer, ja tocan á missa de quatre las campanas.

¡Las campanas!... Obro un paréntessis per aquestas importantíssimas senyoras...

(c) Ministerio de Cultura 2005

A ciutat, ¿quí 's recorda ja d' ellas? ¿Ni cóm s' hi fixará ningú, si per més que repican y baladrejan, lo terratrèmol y burgit de carros y tramvías las hi ofegan la veu, com si hofessin á dretas? De vegadas m'he parat al mitj de la Rambla á escoltar las de Betlem. ¡Sembla talment que s' enrabian del poch cás que 'ls hi fan y que 's proposan aixordar al vehinat!... ¡Pero cá, pobretas! La gent de baix passa ab gran cridoria y ab la més complerta indiferencia. Sols las de la Seu, se poden donar alguna importancia ab son metall rimbombant, pero fins aquestas sols retrunyen ab verdadera solemnitat per qui atravessa lo carrer del Bisbe á mitja nit, sentint cruixir los propis talons, la má al rellotje, y la vista fixa en lo fanalet del sereno posat á terra al mitj de la Plassa Nova.

¡Pero, aquí las campanas!... ¡aquí!... Aquí las campanas compleixen realment un cárrech importantíssim; lo d' anar medint la monótona existencia del poble ab obehida autoritat. Aqui tothom se fica al llit, quan tocan un hora y 's lleva cuan repican á llevarse sens discrepar d' un minut. Aqui al tocar l' Ave-Maria al mitj-dia y al cap-vespre, las donas se posan á resar tot treyent l' olla dels fogons, y si al senyor rectó l' atrapa al carrer se descubreix y passa rondinant oracions ab molt cómica gravetat y tant lliure, com un frare per son claustre.

Quan brandan planyent un mort, tothom posa la cara trista, y aquell dia ja no 's diu mal sinó del mort. Si repican alegres á bateig, tot es alegria, tots hi prenen part, y ja tenen ocasió de murmurar y barallarse per tota una semana. Talment ab la continuitat de sentirlas, aquestas campanas, apar que sigan un sér animat que 't dona ordres y que viu de ta propia vida. ¡Fins á la nit, quan fá vent... brunzeixen d' un modo!... com si fós lo poble que 's planyés de las sacudidas. ¡Y cóm s' escampa 'l só per l' aire lliure! ¡Qué dols, qué timbrat, á causa del gran espay en que s' extenen las vibracions! ¡Sentirlas al camp, tot contemplant lo paissatje sota 'l cel sens fitas...! No ha sentit campanas, qui no las sent al camp!...

Donchs sí; quan tocan las cuatre, la Senyora Agneta surt de casa, tot posantse la mantellina, tanca la porta, fica la clau á la gatonera y alsa 'l cap per instint á veure si encara soch á la finestra gosant de la soledat.

—¡Bon dia tingui! (Això, ab una cantarella especial, sempre la mateixa que sembla que diga:—Vaja, un dia més; ja hi som.)

Y la veig allunyarse cap á l' iglesia, bregant encara ab las agullas y la mantellina, per lo carrer solitari y pedregós.

(c) Ministerio de Cultura 2005

Als dos dias de veurelahi fer la mateixa, ja m' habia interessat la vida d' aquella dona. ¿Per qué nó? Era un sér, un ánima, un caracter ab qui vivia de costat. No crech que siga menos digna d' observació que 'l pas d' un astre per l' espay ó 'l cuetejar d' un microscopi en una gota.

La Senyora Agneta torna á passar á la mitj-hora; obra la porta, puja al pis y desa sa mantellina en la calaixera plegantla ab tot primor que sembla que la planxi. ¡Quina fortor de pomas fá la calaixera! Aquesta gent té per sustituir los perfums artificials de las ciutats, los naturals de fruita y herbas, y per lo vist, l' olor de poma la troban esquisida.

Cuan ho ha endressat tot, la Senyora Agneta, ab un cabasset y á la fresca, emprén una caminata d' hora y mitja fins á un poble vehí, ahont proveheix de... cánem.

Als poch dias d' haver reparat que sempre á la mateixa hora tornava bruta de pols de la carretera, li diguí:

—Escolti, senyora Agneta, ¿qu' es recadera vosté?

—¡Ay... no senyó!... ¿Pero si li convé alguna cosa?

¡Ab quina cara y de quin modo contestá: «¡ay no senyó!» Primer se quedá parada y sonrient ab cert despreci com qui diu: «aquest me pren per altre,» mes prompte mudá de cara, atenent sens dupte á alguna idea que se li ocorregué.

—¿Qué potser ho ha pres á mal?

—No senyó, nó; veurá,.. com soch pobre... d' una manera ó altre m' hauría de guanyá la vida... ¡no hi há remey!... pero... veurá... me la campo com puch... sense servir á ningú.

Llavors m' explicá que anava cada matí á una espardenyería de la vila vehina, ahont li daban cánem per fer *llata*, que li pagavan á canas, y á comprar uns grapadets de grá pera véndrel á la menuda. Lo tot, li produhía vinticinch cuartos diaris, y d' alló vivia.

—¡Vinticinch cuartos!... ¿Y ha de treballar molt?

—¡Tot lo dia!... ¿Que no ho veu?

En efecte; tot lo dia, dematí y tarde, s' está al brancal de la porta, dreta, trenant cánem penjat d' una clau, ó venent avellanas á las criaturas.

La hora de la contractació ó gran despaig es la de sortida d' *estodi*, á las onze al dematí y á dos quarts de cinch á la tarde.

Allavoras... ¿Has vist may un vol de coloms, quant s' abat sobre la torratxa en cónich remolí, y arriban primer los de la punta, després la espessa massa ab multiplicadas alas qu' esbategan alhora, y per fi,

(c) Ministerio de Cultura 2005

dos ó tres ressagats en graciosa é indecisa espiral? Aixís se llensa la canalla per l' escala del estudi fins á arremolinarse al entorn de la senyora Agneta, saltant, xisclant y dantse empentas. Arriban primer los més entramaliats y 'ls últims los petits, petits, que ab caminar d' ánech, sumicant, venen com poden. ¡Quins sabis! ¡Y com se coneix que ja los fruyts del arbre de la ciencia comensan á semblalshi amarchs! Perque jo no he vist alegria com aquella. Lo mestre prou fa per férloshi agradable la ensenyansa. Bé 'ls hi ensenya la *nombra* cantant y passejantse al plegat, picant de peus com la tropa:

—*Dos por dos, cuatro; dos por tres...*

Aquesta aplicació de la música á las matemáticas y á la salve del dissapte, ab la cansonera cantarella y l' espinguet de las criaturas, allá al bo del sol, quan bat de plé á la solitaria plasseta y no corre un alé d' ayre, dona una nyonya gratíssima. Sols interromp aquella monotonía algun cop sech de regle del mestre y 'l piulá dels aucells á ran de terra. ¡Los aucells que, mes felissos, no han d' apendre lo nombra... per ara y tant!

Per aixó, quan acaban la tasca del dia, 'ls xicots surten esvalotats, afamats de darse cops de puny, y fer tamborellas y... cap á casa la senyora Agneta á menjá avellanas.

La dona te una passió per las criaturas, y á forsa de véurels cada dia 'ls tracta y 'ls hi parla com si fós gent gran. Lo diálech acaba sempre d' un modo vehement y extraordinari, ó á bofetadas ó menjánsels á petons, segons los dias. Compareix alguna mare, s' arma la disputa, surten las del vebinat per las finestras, y s' acaba al fí la tragedia trayent del mitj al més endiestrat á clatelladas y ficantse á casa seva la senyora Agneta, tot cridant qu' ella es *dona de punt* y que no 's vol tractá ab ningú...

A la mitj-hora, ja torna á treure 'l cap, ab la cara serena y alegre de cel després de la turbonada.

Y com si continués una conversa anterior, se 'm gira á mi, que no abandono la finestra:

—Son unas fanocas... ¿M' enten?... ¡Ay!... no 'ls hi toqueu lo *xich* .. ¡Rucas!...

Altres vegadas, tot es parlarme de la canalleta y lo que l' estiman:

—¡Pobrets!... Aquí menjan quatre avellanas... Que menji tothom. ¿No es veritat?

Y aixís s' acaba 'l dia y vé 'l vespre, y la senyora Agneta s' en vá al llit.

¡Cuantas vegadas la sento gemegar en aquest pobre llit que

(c) Ministerio de Cultura 2005

gemega ab ella; cruixits de márfega remoguda per un cos inquiet.

—¿Que 's troba malament, Senyora Agneta?

—¡Aquest dolor!... aquest dolor que 'm crucifica, senyoret .. Ja soch vella.

Y es vella realment, pero com totas las morenas, conserva la cara viva y neta sota sos cabells escassos, aspres y cendrosos. De mitjana estatura, de carns aixerreidas y pell rugosa, es no obstant de cintura grossa, d' ample y forta ossamenta, com si la naturalesa hagués alsat per ella una bona bastida y després la miseria hagués impedit alsar y cubrir l' edifici.

No habian passat molts dias desde que li atribuhí l' ofici de recadera, quan torná á dirme:

—¡Ay senyó!... ara penso... ¿que 's creu que hi he pensat poch?.. ¿per qué 'm debia pendre per recadera?

—Bé... dona... rés, va ser una distracció... be 's veu prou que vosté...

Y dientho me la mirava y en efecte, tal volta fou ilusió meva d' aquell instant, pero 'm semblá que hi habia en lo seu posat quelcom que descubria un passat millor.

—Vosté debia ser molt guapa quan jove.

Sonrigué, fent la postura especial de la dona afalagada que sembla sempre la mateixa sigan vellas, sigan joves.

—Ay no senyó... nó... dona de punt y rés més..

—Bé, pero ¿qué vol dír de punt, que veig que sempre 'n parla?

—Que ningú 'm passa la má per la cara... veliaqui...

Y alsá en efecte la cara qu' era de dona endiestrada y de geni.—

—Sempre m' ho deya 'l Senyor Francisco... ¡Ay pobret!... Agneta... de primé 'l punt... ¿m' entens?... no 't deixis rebaixar... ¡Pobre fill meu!

—¿Lo seu marit eh?

—Lo meu marit... ¡pobret!

Se m' ocorregué en aquell instant lo qu' ans sé' m debia ocorrer.

—¿Per qué li dirán la Senyora Agneta y no l' Agneta?

Es tota una historia.

La Senyora Agneta... pero ja te la contaré en la próxima carta, perque aquesta també s' allarga y sempre temo que 't pesi... ¡Qui sab! Potser no té cap interés l' historia d' una dona vella y sola que traballa pera viure sens demanar rés á ningú en un pobre recó de món.

Per la cópia,

(Continuará) I. IXART.

(c) Ministerio de Cultura 2005

LA PRIMERA PARAULA [1]

A ella...

Quan per la volta primera
te vaig véure, no sé hont era,
ni se tampoch com va ser,
dins de mi se despertava
un dols afany, que omplenava
l' ánima meva de pler.

D' allavors, en mí sentía
una dolsa melangía
com no 's pot imaginar:
sols feya que recordarte
y era que quan vaig mirarte
tú també 'm vares mirar.

¡Mirada del Cel vinguda
que l' existencia trasmuda
en etern víure felís!
¡mirada sempre divina
que nostre cor il-lumina
ab la llum del paradís!

Lligat ab dolsas cadenas,
sentía corre en mas venas
verges torrents plens de mel;
sentía 'l cor ofegarse
pel desitj de trasportarse
al lloch mes bell que hi ha al Cel.

Perque las tevas miradas
talment quedaren gravadas
en lo fondo de mon cor,
que despertáren joyosas,

(1) Distingida ab accessit en lo certamen de la *Associació literaria de Gerona.*

(c) Ministerio de Cultura 2005

dolsas flamas, vaporosas
emanacions del amor.

Com papalló quan se posa
sobre 'l cálzer de la rosa,
jo, allavors, vinguí á aspirar
la flayre de ta hermosura,
y de ta veu la dolsura
vinguí, joyós, á escoltar.

Y, aprop teu, mon cor semblava
que, ubriacat, se trobava
dintre un mar de sensacions;
y mon ánima sentía
que l' espay á doll s' omplía
de verginals il-lusions.

No se dirte qué podía
lo meu cor, ni qué sentía,
puig estava foll d' amor;
sols se que váren obrirse
las portas del cel, y ohirse
poguéren ángels á chor.

Sentía, pres de deliri,
la flayre de flor de lliri,
flor de verge angelical;
sentía 'l goig que renova
al esprit, quant al mon trova
son més volgut ideal.

Torrents de mel jo sentía,
que, com la dolsa armonía
del aucell mes cantador,
per mon ser, foll, cercolava
y rodava y més rodava
fins á pararse en mon cor.

Y l' ánima placentera,
d' aquell goig meu presonera,
á una altra ánima trobá
y com perfums de dos rosas
se varen trobar confosas,
¡si 's devian estima!

(c) Ministerio de Cultura 2005

Aquell goig forjar me feya
il-lusions que si las veya
dins lo ser de realitat,
res del mon envejaría,
perque en la terra tindría
lo del cel més estimat.

Y la terra, per mí, fora
sols una rosada aurora
d' un matí d' etern estiu
ab jardins de flors novellas,
que enamoradas parellas
hi teixirían son niu.

Y trobaría jo en l' ayre
una essencia, una flayre
de clavells, rosas y llirs,
y l' oreig que jogaría
sobre las flors, hi sería
per imitar los sospirs.

Y aixís l' armonía aquella
sería ma dolsa estrella
de la vida mon consol,
y després, Déu ho veuría,
de la terra ne faría
un cel pera mí tot sol.

¡Quín goig! Jamay nostra vida
á goig igual nos convida
com aquell que vaig sentir,
ple de ditxa verdadera,
quant la paraula primera
nostres llabis se van dir.

Si com jo tant goig sentías
altre goig me donarías
difícil d' imaginar,
perque tindría certesa
que nostres cors ab fermesa
no 's podrían olvidar.

PERE DE PALOL.

(c) Ministerio de Cultura 2005

LA SENYORA AGNETA

CARTAS D' UN AMICH Á UN ALTRE

III

DIAS enrera comparegué á casa la Sra. Agneta un home d' uns cuaranta anys y ab lo desfigurat trajo, mitj de menestral, dels pagesos del nostre temps, decidit á acabar per tot ab lo pintoresch.

Pujá l' home al pis y tota la tarde sentí un runrum de conversa, entre ella y ell, algun crit y fins gemechs.

La veu del home no se sentia mes que d' en tant en tant, com si no fes altre que replicar é interrompre ab curtas paraulas lo soliloqui de ma vehina, que, quan s' hi posa, parla per tretze y plora, riu, pregunta, increpa, 's mou agitada y s' assota 'ls genolls ab las mans deixantlas caure al plegat.

Aixó durá casi tota la tarde.

Quan l' hóme ja s' en tornava carrer avall, ella que l' havia despedit fins á la porta, alsá 'l cap, com sempre, pera dirme:

—¿Que no 'l coneix?... Es lo fillastre... Tot pastat á ella!... ¡Quin trápala!... ¡Ay Deu!

—¿Qui es ella?

—La primera dona del meu... del senyor Francis co...

—¡Ah!... Lo seu senyor li vá deixar un fillastre!

Si;... 'l noy...

Oh... un noy... un home... y bastant cresc ut...

—Bé... pero... veurá.., li dich lo noy... ¡Com l' he vist creixe!... Quan me vaig casar tenia cuatre anys... Pastat á sa mare, ja li dich. ¡Ay pobre fillet meu! vá ser molt desgraciat ab la seva primera dona en Francisco... Deu l' hagi perdonada... ¡Molt desgraciat!... Si l

(c) Ministerio de Cultura 2005

contés tota l' historia... Jo llavors era fadrina... Era quan lo senyor Francisco s' en va venir á viure aquí... ¡Ay pobret!... Y aquest! lo mateix qu' ella... ¡gandul!... ¡embustero! .. ¡més embustero! n' ha fet á la alsada d' un campaná... sino ¡qué fará!.,. li porto afecte... L' he vist de tant petitet... y es fill d' ell... ¿qué vol que hi fassi? Ara viu á R***... Cá; si no ho sap ahont viu... Y d' en tant en tant, quan n' hi passa alguna, cap á la mare... Ell, aixó si, sempre m' ha dit mare...

—Donchs, ja 'm sembla que podria fer alguna cosa per vosté...

—Si está casat y carregat de criaturas... sant baró... Ja m' ho deya ell: Mare, veniu á viure ab mí y no os faltará rés... ¿Jo? ¿que t' has tornat boig?... ¡Jo!... primé 'm moriré de fam tota sola, que víure á la casa de ningú.., Y veliaquí; 'm vé á veure y may li falta alguna coseta... com si encara fós petit.

—¿Vosté li dona...?

—¿Qué hi fará... bé 'ns hem d' ajudá 'ls uns als altres!

—Pero ¿qué pot dar aquesta pobre dona á ningú?—penso per lo baix.

—Quan lo meu *senyor* vivia... ¡pobret!...

—¿Qué era 'l seu senyor?

—¿Com qué era?... ¿qué no ho sap? ¿Vosté no ha sentit á parlar del senyor Francisco?

—Francament...

—Era l' alcalde del Ajuntament... ¡Ay! pobret fill de las mevas entranyas... ¡Més *instruit*!... més guapetó... Aixó si; ¡ab un geni!... Prou feya anar recte á tothom; ja li asseguro. S' habia ficat al cap qu' aquest poble habia de ser lo primé d' Espanya... del món... Qué sé jo lo que 's deya ¡pobret! Més vegadas m' habia dit, alló per bromada, perque tenia uns acudits!—Agneta, feste compte qu' estás casada ab la *regna*, perque jo aquí soch la *regna*... Ab aixó, molt compte á deixarte rebaixar... Ell de petitot, habia estudiat gramática... Primer va ser escribent de notari... y de propis. Veurá, párlili d' ell á D. Rafel, ja veurá que li dirá... que de vegadas quan me veu, encara 'm diu.—Senyora Agneta 'l dia que van afusellar al senyor Francisco me van treure deu anys de vida...

—¿Qué diu?...

Aquella frase inesperada, me sobtá y 'm deixá sens color y pantejant.

Peró la dona continuá sens pararse, y al escalf dels seus recorts, aná emocionantse per graus. Jo era tot orellas.

—Molt se l' estimava ¡pobret!... Si era l' home més honrat que hi

(c) Ministerio de Cultura 2005

ha hagut... Sempre deya: primé 'l punt Agneta... l' honra, l' honra sobre tot... Y tal dit tal fet, que per un punt va morí; aixó si que es cert, que tothom li dirá, que si ell hagués sigut un altre home encara fora viu... ¡oy!... com li dich...

¡Oh! va ser una mort,.. talment una mort... Jo bé li deya: ¡Ay! Francisco que 't matarán... ¡Ay! Francisco, fill meu, donalshi aquesta clau y que 'ns deixin tranquils...—No, no, ho he promés... y que no 'm dona la gana qu' es un altre... ¡Es clar!... Lo comandant d' armas li habia dit aquell mateix matí: *V. me queda corresponsable de las municiones del castillo*... Y ell que diu, ¡pobret!, en castellá, per supuesto, perque era molt *istruit*; miri si era istruit, que moltas tardes no surtiam y ell me llejia alguna cosa per passar l' estona... cá, *chuladas* qu' encara guardo alguns llibres, que vosté que llegeix s' hi pot entretenir... ¡tot ho guardo!... Y ell que diu:

—*Pero señor comandante, á mí no me toca, qué no tengo cuenta*... Lo comandant, sentint alló, li vá picar l' honor... que si 'l gobernador li habia dit qu' ell era lo primer arcalde de tot l' encontorn, qu' era home de fiar.—¡*Eso es miedo*!... ¿Miedo yo?... Ay fill meu, com se vá posar... Com de fet, que no n' habia de tenir de por... Los facciosos, 'ls *matinés* que 'ls hi deyan eran lluny, y 'l comandant li deya que tornaria ab una companyía per guarnir 'l castell aquella mateixa tarde... *Senyor comandante*, jo no tinch por de rés; si he de guardar la clau, la guardaré... y jo li juro que no la veurá ningú... Y ell que l' amaga al hortet que teniam.

—Mira, Francisco, que d' aixó t' en pervindrá mal... Calla, rahonotas... ¿quin mal vols que m' en pervingui... Y encara hi vá dir alguna de las sebas... ¡Ay 'l meu fill! Y veliaqui que á la tarde, jo m' estava sentada á la porta, quan ¡ay Senyor salveume!... veig compareixe cuatre homes armats á la cantonada...—¡Miri!... las sanchs se 'm van glassar... y no tinch més temps que ficarme á dins y cridá... fuig, Francisco, que venen á buscar la clau... Pero cá, fují, si ja eran á la entrada... Y no tinch més temps que dir... aixó es 'l Pau, que ho ha descubert... perque li tenia tirria al meu home d' allavoras que van muntá las contribucions qu' era 'l primer any que jo era casada.., ¡aixó es en Pau que ho ha descobert!...—No es en Pau que las municions hi son de dias y 'l comandant no s' habiá de exposar á que li atrapessim la clau per aquestas carreteras...

Veureu, noys—ell que diu—alló mitj tirantho á broma 'l meu senyor—si voleu que 'm torni clau, anem á buscá un manyá, perque jo la clau, no la tinch... No 'ns vingui ab mentidas que la seva dona ho

(c) Ministerio de Cultura 2005

ha dít ara mateix... mes á mes que ho sabem, y 'ns consta.—Ell que diu l' altre.—Ab vosté, senyor Francisco, se fará un escarment que no s' en adonará... Vosté ja fá massa temps que posa la llei al poble, tot arrossegantse als peus dels senyorets... Miri, sentí aixó y botre com un gat:—Doncbs ara no més per punt no os la daré... que ja sé d' ahont vé tot aixó... Jo, arrossegarme pe 'ls senyós?,.. jó demanar res á ningú?... ¡Estrafalaris!... Jo no faig més que cumplir ab l' obligació... m' entens... Com de fet, qu' ell era una mica afectat en política, aixó sí, y sempre habia fet la part dels hisendats... perque ell, sobre tot lo senyoriu, que 'n venia de criansa... veliaqui... Ay pobre fillet! y s' engrescan, y comensan á barallarse... y que si me la darás, no me la darás... ¡Ay! Francisco que 't matarán!—Calla dona; no 'm dona la gana... jo ho he promés... y no 'm dona la gana... Ne vol de plors y de crits que vaig fer jo... perque tot m' ho vaig temer... tot... Aquest, lo fillastre, agarrat á las camas de son pare; com era petitot.

—Ascleu la porta, si podeu... Que no podian que estaba forrada de ferro, ja de l' altre guerra, que hi habia miquelets... ascleu la porta, pero jo la clau no la dono; jo soch la *regna* y no 'm dona la gana... ¿Ha vist tossuderia d' home? Ell que diu á l' altre:—Donchs á fora y aixó 's veurá. Y me 'l lligan com un sant Cristo... Y ell ab lo cap alt... y 'm diu, que la veu li tremolava de rabia:—Agneta, no tinguis por ¡Estrafalaris!... Que tothom ho vá sentir que 's van arreplegar los pochs homes qu' eram á la vila ¡cóm era hora de treball!... Cobarts, que no 'm salveu, jo que tot era 'l poble... lo meu poble... Pero vaji; si 'ls altres anavan armats... A tot aixó sentim trompetas... ¡Miri!.. me fá un salt lo cor.

—La tropa!

—Cá, fill; eran los matinés... Veliaqui qu' eran los *matinés* y 'n vol d' escampada y corredissas... Llavoras si que 'l meu se vá veure perdut y 'm mira... qu' aquella mirada la tinch aquí... aquí... senyoret... clavada aquí. Y una llágrimas li corria cara avall. Pero 's mossega 'l llabi, fá aixís ab lo cap, com trayentse un mal pensament y diu, ert, estirat, que no tocava á terra.

—A mí, ni valtres ni *dingú* me fá fer res á la forsa... jo la clau no la dono... aném... ¿Ha vist? Y girantse cap á mí, groch... groch com la cera.

—Ay Mariagna que 't deixo sola al mon ab lo pobre fill meu... ¡Miri!... sentí que 'm deya *Mariagna*, que no m' ho habia dit de cuan festejavam, qu' ell després me vá dir sempre Agneta... sentí alló ab aquella veu tan atemorisada ¡senyó Deu meu! me vé un cubriment

© Ministerio de Cultura 2005

de cor y caych en basca... Quan me vaig retornar, ja qui sab ahont eran... Jo hi vull aná!... jo hi vull aná, deixeume.

—La Sió y la mare de la Tecleta, que prou la coneix, que de cap manera, no 'm volian deixá moure. Pero jo ab una rebolada, me la trech del devant y surto corrent pel portal de l' iglesia... Habian sortit per allí y 'ls habia de trobar á la forsa... ¡Fill meu! En sent al camí de baix, al marge mateix de la parada llarga... ¡Ay Deu! Miri; lo que jo vaig veure; tot recargolat, de cap á terra... 'l cap badat... ¡Ay Deu!

—Se mossegá 'l llabi fixant los ulls al cel, y després s' amagá la cara entre las mans ab expressió de frenétich horror.

—¡Pobre dona!.. calmis, calmis, ja m' ho contará un altre dia ¡prou!

—No recordo casi res més, sino que feta una boja, bregava perque 'm deixessin matar... cridant que 'ls matessin primé ab ells, que 'ls perseguissin... Vaig á trobá al *quefa* de la facció que posava á casa l' apotecari... Me li agenollo als peus ab aquest en brassos: fassils buscar y que 'ls matin... Ell me alsava y 'm treya á fora á empentetas, mitj plorant, sense gosá á mirarme. Y deya als altres: «M' heu compromés, sou uns cafres.» ¡Pillo!... vosté, que no 'ls fá busca... vosté es un cafre... ¡Quina tarde! Jo, ab aquell agafat á las faldillas, plé de por corrent d' una casa á l' altre. Peró no hi ha justicia al mon, senyoret, digui que li he dit jo... Després d' enterrarlo y fer 'ls funerals; que van ser llubits, aquesta satisfacció, si que la tinch, m' en vaig anar á trobar á D. Rafel que m' ensinistrés *sobres* què habia de fer per tenir la satisfacció de veurels al pal... No li puch dir los passos, 'ls gastos y las enrabiadas que vaig pendre..: no té fí ni compte... Y al últim ¿sab lo qué vá resultar?... que 'm van dir qu' alló era un... ¡ay cóm van dir!... vaja qu' era cosa de política y que no hi habia lley per alló... De las resultas me vaig tenir de vendre l' hortet al cap de dos anys; aquest, lo fillastre, s' en vá anar després... y veliaquí...

Parlá encar molt més, pero jo no l' escoltava ja, conmogut y capficat al hora.

Al trobarme sol t' escrigué una carta llarguíssima de reflexions y comentaris, pero l' he esquinsada. Dihuen que no es moda.

L' endemá al dematí, al tocar las cuatre en l' iglesia, la pobre dona sortí de casa com sempre y com sempre me saludá:

—Bon dia tingui.

—Bon dia tingui *senyora* Agneta, vaig contestarli ab tota l' efusió del meu cor.

Per la cópia,

J. IXART.

(c) Ministerio de Cultura 2005

MARINADA.

Blanca gavina d' alas tremolosas
gosantse en son afany,
no 's rabeja en las onas escumosas
com ella al entrá' al bany.

Si la mar peresosa s' adormia,
quan dins se l' ha sentit,
ja ha despertat y en dolsa melodia
tot un bell cant li ha dit.

Com la té, y com la guarda!; van y tornan
las onas fentli un brés,
y ab vaporosas robas ja l' adornan
ja la despullan més.

Cenyintla 'l mar de glassa primorosa
sembla son blau vestit,
mes quan prop de la platja en ell reposa
llavors sembla son llit.

Moren las onas per la platja bella
quant las empayta 'l vent
mes no pert las del pit de la donzella
la férvida corrent.

Tota la lava ardenta que vomita
lo mon per sos volcans

(c) Ministerio de Cultura 2005

es l' encesa passió que 's foragita
de sos ulls provocants.

Carbuncles que s' abrusan en la flama
qu' arrenca sa negror
per apagar la forsa que l' inflama
no te 'l mar prou frescor.

Que mes aviat las onas s' alsarian
rebullint arrogants
y al foch de sas miradas tornarian
montanyas flamejants.

Dolsa cremor! Mes lo lleveig li argenta
vestits de blau marí,
ropatges d' aygua en que ay! s' hi transparenta
sa nüesa d' hurí.

Y neda, y sent regalimar sas trenas
del vent lleugé al suau bés,
per regna la pendrian las Sirenas
no mes qu' ella ho volgués.

Y entre tants afalachs trovantse closa
sent sos tresors brillar,
¡quina rahó 'n daria mes gustosa
si 'l mar pogués parlar!

L' atrevit que á sorpendre sa hermosura
vingués d' un cop soptat,
la llum li esborraria sa ventura,
¡quedaria cegat!

Y á la fí surt del mar d' onas desfetas
com de son propi niu
y retornantli 'ls dons de sas perletas
se gira y li mitj-riu.

Quí la vejés de sas humidas galas
cuydantse á despullar,
ó desfer sas brillants líquidas alas
cansadas de bregar!

(c) Ministerio de Cultura 2005

De sos negres cabells cau per sa sina
la troca humitejant;
lo corb sobre un turó de neu alpina
aixís va voleyant.

Salabrosa frescor que l' aygua deixa
per son entorn se sent,
y acotxant sos tresors qu' ha sentit creixe
com may torna esplendent.

Com la poncella en lo crestall banyada
tota una nit d' Abril
s' obra després mes fresca y regalada,
roja, flayrant, gentil...

J. FRANQUESA Y GOMIS.

(c) Ministerio de Cultura 2005

COSTUMS DE CATALUNYA

UNA FESTA MAJOR Á MONTANYA

Lo vell Toni-Joan es alt y prim sens ésser magre; ben-humorat y plahent com una vaga al fort de la calor: barretina musca tirada un xich enrera y plegada damunt lo cabell gris, quals pulseras rissadas li bellugejan fins á tocarli las cúas dels ulls trapacers; llabis fets endins per mancament de dentat; cara terrosa, peró sana, ja qu' en las galtas poden encara més duas taquetas color de rosa de la joventut, que la malura dels 78 anys; jupa ab coll dret, folgats los de la camisa, armilla gota escassa, calsa-curta ab los corresponents botons de banya, mitja blava, y rojenca sabata ab lligam de cuyro.—Lo simpátich vell te la pipa á la boca, (pipa qual juntura de llautó brilleja fins estant á l' ombra) y l' escoltan alguns vehins sota l' espayosa balconada de casa 'l senyor secretari.—Es diumenje. La gent acaba de baixar de missa major (1) en que 'l vell Toni-Joan ha cantat al chor ab lo senyor Vicari y dos companys més.—Diumenge passat fou lo darrer dia de festas, y ¿de qué han de parlar sinó d' ellas los rústechs tertulians? La sega va bé, perque enguany la pedregada no ha fet de las sévas com antany; lo gra es de bon veure, encara que no massa atapahit; no falta llenya al bosch comunal; si no hi há richs, tampoch hi há miseria; si alguns caps de trumferas no fan gayre bona cara, ¡qué Mare de Deu será que 'l mal ayre malmeni las altras!... Cal pensar que l' hivern vinent no será dels pitjors, si á Déu plau.

---

(1) Dihem «baixar» perque l' esglesia-castell está situada al cim d' un alt turó que domina la vileta de Gósol y las espayosas valls d' un y altre cantó.

(c) Ministerio de Cultura 2005

Corra un ayre fresch y aromat que ve de Prat-d'-aubas y dona goig de respirarse.

—Altrement sí,—diu lo vell Toni-Joan, després de donar forta xuclada á la pipa y de llabiejar lo fum del tabaco d' Andorra;—ja de bon comens me va saber bona la marxa de la festa y 'm vaig persuadir de que 'ls *fadrins majors* (1) farían pessa, com de que 'ls *potros* (2) no 'ls farían quedar malament en res ni per res. L' any passat pedra péls camps y engrinyas per la festa major, com si una cosa hagués menada l' altra: mes enguany tot han sigut bonas caras. Los solters han deixat fer lo seu ball y la séva bullicia als casats, com es de lley y rahó y s' estilava sempre, y 'ls casats han feta lliga ab el jovent qu' está per mereixér, tant á ballas com en las brenas. ¡Aixó fa pler, aixó! ¿Qué val lo ferse morros com si fossem bestias en lloch de cristians y amichs de tot l' any? Jo als morruts los voldría tots als cimals de Cadí ó de Pedra-Forca perque allí 's xalessen sols á *tutipler* saltant ab los isarts, al cantar de las grallas, eixidas arréu de la grallera, sentint farúm de guineus y prenenthi 'l griso que hi corra de franch. ¡Mala ira de Deus los toch y fássinsho com vulgan!

Lo vell agafa sa pipa per sota 'l dipósit, enjega per un cantó de boca una escassedat de fum paladejat, y escup, mentre 'ls circunstants aprovan lo seu acudit y 'l comentan sóbriament. Ell prossegueix:

—¡No 'n cal d' altra, sinó que fem venir vuyt musichs de Berga (que dels vuyt ne bufan set, perque ab un violí ja 'n tenen prou pera regirse,) y després que 'ls tenim aquí 'ls hi diguém: «Toquéu pera que dansin las nostras malasvolensas!» Ja dich: ni que siguessem alarbs en compte de cristians.

—Prou teníu rahó, jayo;—observa un pagés rodanxó qu' es síndich del Ajuntament;—¡mal va quan los morruts se barrejan en las cosas del poble!

—¡Oh y 'ls puntosos!—afegeix un altre oyent bon mosso y d' ofici traginer que du gorra nova y gequet mostrejat.

—Si: uns y altres perden las festas com las casas;—completa un casat jove, condempnat á tenirse una mala sogra morruda, puntosa y cridayra per remey.

—Per ço 'm va agradar tant lo batlle—segueix lo vell Toni-Joan, —quan, al eixir del ofici y avans de que comensessen los *ballets de*

---

(1) Los qu' en altres paratjes de Catalunya s' anomenan «pabordes,» «administradors,» etc.

(2) Lo jovent primerench que auxilia als fadrins majors y es, com si diguessem, la tropa lleugera de las diversions.

(c) Ministerio de Cultura 2005

Deu, s' avansá fins á mitjant plasseta de la Rectoría, sense deixar gambeto ni mangala, y tot passejant ab aquell ayre mitj-alegre mitj-vergonyós y traydorot, que tan bé li escáu, digué poch més ó *mancos* qu' enguany havía d' ésser altra cosa que l' altre; que 'is fadrins majors volían tornar á las bonas costums d' avinensa; que podría divertirse tothom, segons avans y sempre s' havía fet, y que res de anar á las malas, ara ni may.

—Ell ja 'n podía respondre d' un dels fadrins majors, perque era l' agotzil;—observa 'l ferrer amanyagantse 'l sota-barba.

—Just, y també va dir un parell de mots pèl mateix sentit l' altre fadrí major: lo noy de ca 'l...

—Y es net;—interromp lo traginer, qu' es un ballador de primera forsa;—no gosava parlar per 'mor dels senyors forasters á quí serveix la meva germana, que s' estavan contemplant alló, mes jo li vaig dar entenent de que debía dir quelcom per no jequir desayrat al batlle y perque al agotzil no li esqueya dir lo que podía dir ell.

—Sí, y perque tu *posquesses* dansar més tranquil y á grat ab la teva promesa, guineuhot!—nota 'l vell Toni-Joan somrihent y donant una lleugera clatellada al sapat traginer.—¿Que 't pensas que no ho sabém qu' estás já al saltador? Si ja hi há qui te n' ha comensada cansó:

De tres germanas una
se 'n tria 'l traginer;
se 'n tria la més alta,
més maca de las tres.

¡L' ase que 't toch y 't retoch!

Tothom riu ab lo nou acudit del vell.

—Vos han armat, Toni-Joan!—exclama l' interpelat fentse amunt las calsas ab las mans que te á las butxacas, entre dissimulat y content.

—Bé, bé: ja 's dirá. Jo, mentre sápiga que 'm convidarás á las *tres lliuras* (1) y que anirán grassas, ja m' aconhorto de no tastar

(1) La costúm anomenada de «las tres llíuras» s' efectúa en la nit del casament. Los amichs de la casa del nuvi y de la nuvia van, durant la vetlla, á la casa d' aquell, després de cridarse ab xiuladas ó fent lo cant del gall estrepitosament. Un cop á la casa, celebran un ápat de pa y vi, essent aquést en abundancia dins d' un cubell colocat al mitj de la rodona que 's forma y del que tots van tirant fins á saciársen, sobint un xich massa, per part dels gurmants.

Quan la nuvia es de fora 'l poble, la van á esperar y figuran voler impedirli 'l pas en lloch determinat hont los joves s' arrengleran, obligant als que l' acompanyan á capitular ab promesa d' abundant refrigeri.

(c) Ministerio de Cultura 2005

los *crostons de las prometensas* (1). Millor sigá la peuhada que la capsalada del camp, y qualsevol *fango!* (2)

—Oh! Y que no 'l passém per menos d' un cap d' octava á Torrent-Senta, si 's casa á gust de tota la séva familia!—indica 'l dispeser del senyor mestre, buscant ab ansia l' aprovació de son bucólich pensament.

—Malorum! No hi anirém pas! — diu ab to compungit lo síndich. —Son massa gent los de casa l' hereu pera votar á la una. Prou sé lo que passa al Ajuntament per cosas menos granadas que aixó del donar estat á un minyó!

—Si hi aném,—insinúa un tercer qu' es cullerayre y cedassayre, —me comprometo á pujar ab esclops á la cambra de las Ovellas y fins arrivar á la de las Cabras. (3)

—Avans de beguda, si per cas, mussol; que, després de beure, prou tu y esclops vos n' aniríau per ull, al saltant de l' aygua.

—No cal que li poséu condicions,—insisteix l' home de confiansa del Capítol Municipal.—Com que no hi haurá l' avinensa que deyam, tampoch hi haurá brenada, ni pujada, ni fanfarria d' esclops.

—També m' ho temo,—diu un pegayre tartamudejant y fentli pampallugas la vista. (4)

—Bé, bé: deixéume estar en pau y quietut á mí, — prega 'l jove traginer,—y deixéu anar dihent al jayo, que tot s' apariará.

—Donchs jo dich, (deixant de banda 'l teu negoci, que avuy fos y demá més festa major pera tú,) que 'l ball-pla de sortint d' ofici va anar com una baldufa, y que á mi encara, presenciantlo enfabat, se 'm bellugaren las camas com quan feya 'ls primers tasts de l' amor; que 'ls rochs y pedruscall no feren gens de nosa á las parellas (com tam-

---

(1) Lo dia en que 'ls parents del jove van á demanar á la noya, los d' aquésta entregan als primers la meytat d' un formatje que parteixen y quals crostons pertanyen als nuvis respectivament. D' aquí la frase de «crostons de las prometensas.»

(2) Es frecuent, quasi constant en aquest indret de montanya, la terminació en *go* sustituhint al *ga* ó *gui* de *vinga* ó *vingui*, etc. Deixém d' emplearlo en lo diálech pera no perjudicar á la claretat del present article y perque en ell no 'ns proposém altra idea principal que la que indica son títol. També sacrifiquém, á pesar de tenirlas apuntadas, frases y locucions especials d' aquí, perque 'l seu significat exacte passaría segurament desapercebut á la majoría dels lectors de LA RENAIXENSA.

(3) Son duas baumas, bastant fonda l' una y á manera de arcova l' altra, colocadas á forsa alsaria dels murs de penya viva y capritxosa que tancan, en ángul, l' espay hont brollan las deliciosas fonts de Torrent-Senta: las de més justa anomenada del gran districte municipal, qu' es comensament de la provincia de Lleyda per aquest cantó.

(4) Als que 's dedican á extraure resina ó pega dels pins los anomenan «pegayres.»

(c) Ministerio de Cultura 2005

poch me 'n feyan al meu temps), pera puntejar, giravoltar y dírmen alguna de fresca al passar vora meu y mereixer que jo 'ls hi 'n fes cumpliment parfumant ab pipadas á las balladoras y donant tosseta á més de una; dich que las serenatas de la vigilia al batlle y al secretari foren ben merescudas, perque las cosas comensaren bé, y bé seguiren en tots tres dias..... A mí no que no 'm seguiex la pipa perque se m' ha acabat la pipada y hauré de fer foch nou, que 'm donará 'l ferrerot.

—Això prou;—contesta l' interpelat acudint á la petició.

Lo vell Toni-Joan gira la pipa, la fa batre sobre 'l pla de la ma esquerra, torna á provehirla, é hi aclata ab la punta del dit segon lo groguench tabaco andorrá.

—Mes qué hi diheu, Toni-Joan, del haver mancat á la festa 'l *ball de la llet?*

—Dich que si en lo meu temps podía dóldrem, enguany no m' ha dolgut gota. Ayans duyam, ab aquella alegría, la cabrada al castell, allí munyíam las cabras y ab llet no 's podía embrutar tant als balladors que volían girar la ferrada tot dansant.

—Sí: peró las garrotadas que á las camas los hi donavan los *potros*, pera privarlos de fer la vessarella, debían esser, si fa ó no fa, tan fortas com al present;—indica 'l jove traginer cargolant un cigarro groixut com una teya d' anar al llit.

—¡Un xich massa fortas, noy! Tal hi havía que, de resultas de las garrotadas, tenía que fer llit molts dias y llassar al ruch muntantlo molts altres més de lo degut... Mes ¡ara plá! Garrotadas com avans, y, en compte de llet á la ferrada, cals que desgracía la roba per un sempre més.

—¡Contéumho á mí!—esclama 'l casat que sofreix la sogra morruda, puntosa y rondinayre, com en cástich de sas passadas ximplerías.

—Mal costúm;—diu lo síndich qual fill ha sigut *potro* enguany y no voldría per cap diner que danyés á ningú.

—Redolent;—afegeix lo ferrer lacónich.

—Jo, ni per totas las doblas de quatre y demés pessas d' or que tatxonavan lo carbassó del llevant-de-taula, (1) m' hauría arriscat, ni 'm vaig arriscar may á rebre garrotadas dels *potros* amatents, pél gust

---

(1) En una de las dnas bacinas que 'ls fadrins majors usan per lo llevant-de-taula, ó capta, hi figura un grós carbassó tatxonat de monedas d' or que 'l senyor rector sol facilitar, junt ab las propias bacinas, regalantli aquells, en justa correspondencia al obsequi, un paquet de cigarros-puros. Per sa part lo sacerdot cedeix á ells lo producte de las ofertas en diner que, durant la missa, s'efectúan lo tercer dia.

(c) Ministerio de Cultura 2005

de capgirar la ferrada y vessarne cals ó llet. Que la vessés qui volgués, llampus!

Tat diu l' entenimentat dispeser del senyor mestre, vehí qu' ha acabat d' arrodonir son bon geni desde que fa la vida, (mitjantsant enrahonat estipendi,) al amable propagador de la instrucció pública. Aquést la difundeix á una quarentena de bordegassos sense donárloshi 'l més lleuger mal exemple: ni solzament lo de ballar, per molt pregat que 'n sía y compromés que 's veja, com succehí aquesta darrera festa major en que certa senyoreta l' invitá y certs bromist s lo perseguíren pera que, ab ella, anés á fer costat á las parellas del senyor jutje municipal, del guarda-monts y d' algunas altras personas de major ó menor suposició entre altras un advocat escaducer que també 's llensá á la vida *ayrada* de brasset ab una galan balladora.

—No: lo qu' es tu sempre has estat més per brenas que per ballas;—observa 'l vell protagonista de la conversa;—y més desde que 't tens á casa al senyor mestre, qu' es un pa de bondat. Tot lo més, farías ara un punt en lo *ball de las cuyneras* (1): ¿oy? Per molt pregat que 'n fores per la Justicía, com los altres matrimoniats, lo qu' es tú no dansáres lley ni gota, que jo sápiga, en lo *ball dels casats* (2). ¡Y aixó que á tú, com á tants d' altres, no t' hauría pas vingut á cercar al rotllo la dona propia. Mes, en quant al ápat de després del ball, (3) ja fou altra cosa! Encara que no 't pertocava concórrehi, ni que hi paguesses lo doble de lo que tocá per cap, prou sé que t' hi esmunyíres com qui no hi toca y que colares més d' una dotzena de tragos y no tots ab botella enlayre. Ja l' afanyares pla bé 'l *tantum* que 't va correspondre, y ja las esmolares las dents en la llangonissa, 'ls formatjots y altra manduca que las donas portaren!

---

(1) Los musichs, avans de sortir, á la tarde, de la casa en que posan, tocan á la sala uns quants *ballets* que dansan la mestressa y las cuyneras plegadas. Es una costum delicada aqueixa de recordarse del servey *invisible* y obsequiarlo, junt ab la duenya de la casa, á més de que mostra agrahiment per part de la cobla que ha menjat de lo que 'l propi servey ha amanit.

(2) Constituheix una part de la festa exclusivament dedicada als que son nom indica. Los homes sols fan uns quants salts y camadas; s' agrupan després en mitj de la plassa, y esperan á que vajan á aparellarshi las donas. Aquestas no han d' esser precisament casadas, peró algunas de las que 'n son s' ajuntan ab los marits respectius.

(3) Terminada la part de ball, los casats, al so de la música que 'ls acompanya, van á una era, mentre sas parellas corran á llurs casas á cercar llangonissa, formatje y altres comestibles pera fer la brenada. Los casats ne pagan lo vi. Mentre la brena dura, los solters ballan á plassa á hont retorna la cobla de musichs. Després lo ball es neutral, barrejantse las parellas de casats y solters. Tot aixó s' efectúa 'l segon dia de la festa major.

(c) Ministerio de Cultura 2005

—Y bé, home! No m' ho retrayeu ab tants pels y senyals, que 'm fareu tornar roig!

—Sí: ja m' ho sembla! Crech que, ni que t' estesses tot lo dia bufant la fornal d' aqueix home pelut que se 'n riu per sota 'l nas, t' hi tornarías! Tens massa bon geni... Eu! Dèu te 'l mantinga y te 'l cresca com pera mi desitjo.

—Amen. Que no 's perdi per l' escola;—respon lo traginer casador.

—Tu sí que l' haurás menester d' aquí poch pera ésser un bon casat. ¡Oh! y ja cal que t' hi esforsis. Ets un tabola que ballarías més *valsas*, *maxurcas* y *jotas* que cabells tinch... vull dir, tenía jo al cap quan era com tu, y cal que t' assosseguis pera no trapussar á cada pas quan los trenca-caps t' engoytin (1) No 't tinch per esbojarrat, mes creu que aqueixas flamaradas del geni bulliciós que tens has de calmarlas com més aviat mellor, ó ni que vajas á Roma per la penitencia, trobarás absolució.

—Ja fas bé d' amonestarlo ab temps, Toni-Joan! —suspira 'l condempnat á mala sogra perpétua.—Prou veurá que 'l matrimoni es un *contrapás boig* que no se sembla al que ha ballat aqueixos dias, perque molt sovint cal seguirlo arrossegantse per terra com un d' aqueixos tronchs que ahir arriavan los matxos del Pey.

—Bé: aixó segons, home! A vos us dol la llaga, y per ço parleu com parleu. Mes si fos sempre com voleu suposar, no 's casaría ningú ni per broma. Jo crech que á qui ho ensopega 'l matrimoni li sab bo com li han sabudas bonas al senyor rector las cocas d' oferta de la festa.

—Ni tant, ni tan poch;—reprent lo vell Toni-Joan. —Jo 'l matrimoni vinch á compararlo, ja qu' aqueix desgraciat ha parlat de balls, al *ball del enciám* que va ferse la passada festa com cada any. Lo ballador, es á dir lo casat, pél cas, tira per assí-en-enllá la mata d' enciám pera fer la tabola. La balladora, es á dir, la casada, l' arreplega y fuig á netejarla pera la gran brenada. ¿Se sab si la netejará bé y si arranjará, com es de lley y rahó; tot l' altre queviure? Si 'l ballador ha tingut seny, ja s' haurá prou donat trassa y manya pera cercarse bona netejadora y endressadora de tot, y molt será que 'l trobarse ella barrejada ab altras li espatlli; molt será qué la broma li fassi esguerrar la brena y molt será, per fi, que no 's sápiga entendre si 'l ballador procura sentarse lluny dels cap-verts y bestiotas de tota lley. ¿M' en-

---

(1) *Trapussar* per *empassegar* ó *ensopegar*, y *engoytar* (enguaytar) per *empaytar*, s' usan aquí constantment.

(c) Ministerio de Cultura 2005

tenéu? Vull dir que, aixís com lo ballador saltant per marges y barranchs, com los del ball que dihém, en seguiment dels altres, pot pendre mal si no 's té compte, també 'n pot pendre la balladora encara que s' estiga quieta ab las companyonas netejant la mata d' enciám, y que, per això, hi há que guardarse molt després de pensarse encara més á triar balladora, valdament siga aquésta de las que altras anys han pagat la festa un dia més dels de costúm y han vingut á treure cada vegada per la dansa al ballador com dihentli: «per tú y sóls per tú he pagat lo meu escot.»

* * *

Aquí conclou lo que m' interessava de la conversa, per lo que faré franch al lector de lo demés que s' enrahoná en la sentada.

Mes com ha sortit tant á relluhirhi 'l projectat casament del jove traginer, diré, pera terminar, que entre las ganas que aquést ja 'n tenía y las judiciosas observacions de 'n Toni-Joan, (més apetitosas que las del condempnat á mala sogra) potser, potser que quan aparegan en lletras de motllo aquéstas qu' escrich, hauré ja menjat confits, puix los *crostons de las prometensas* están ja donats y bufa molta impaciencia d' amanir aviát las *tres lliuras*, las quals serán abundosas perque 'l pare del nuvi es un hostaler dels més trempats que hi ha al mon.

JOAQUIM **RIERA Y BERTRAN.**

Gósol y Agost de 1883.

(c) Ministerio de Cultura 2005

LA MANIA DE PARLAR CASTELLÁ

No fá pas molt temps, que un amich meu que passa (perque es moda) los estius á fora, hont pateix mes calor que á la ciutat y paga per un cuarto que no 'l té tant dolent la criada de casa seva, un dineral, me va escriurer que vindria un dia á Barcelona pera veurem, y com jo sabía que dit amich meu tenía lo temps curt, li vaig contestar que no vingués á casa meva que está situada al antich arrabal de la ciutat, sino que, en atenció á que éll devia venir ab lo tren de Fransa, jo l' esperaría á casa del senyor Manel, que té la botiga de betas y fils en los barris de Santa María.

Mitja hora avans de arribar lo tren me 'n vaig anar á casa del senyor Manel y vaig trobar á la seva dona qu' estava radera del taulell.

—Cóm está vosté, senyora Francisqueta, li vaig dir, y lo senyor Manel?

—Molt bé, gracias á Deu, me respongué; ¿y la seva senyora y familia?

—Gracias á Deu molt bé, peró voldría demanarli un favor y es que 'm permeti esperar á un amich qne ha de venir ab lo carril, y 'ns habém donat cita á la botiga de vosté.

—Ab molt de gust, digué la senyora. Molt greu me sap que en' Manel hagi sortit y, donantme una cadira, digué: pot sentarse.

En aquell moment va entrar en la botiga una parroquiana.

Era una senyora, peró anava de veynat, molt endressada y sense mantellina. Un vestit de llana senzill, ben pentinada y neta: en una paraula, lo verdader tipo d' una menestrala honrada de Barcelona.

—Deu la guart, senyora Mundeta, li va dir la botiguera; ¿qué se li ofereix?

(c) Ministerio de Cultura 2005

—Miri, senyora Francisqueta, contestá la parroquiana; venia á comprarli més cotó com lo que 'm va vendre l' altre dia. Com la noya, la Layeta, fa ganxet, se li ha acabat avans lo cotó que la feyna, y 'n necessita més.

Varen regirar trocas, mirar los caps, y per fí trovaren lo que desitjavan.

—¿No sap lo qué passa, senyora Francisqueta? digué la vehina, després de pagar lo que havia comprat.

—Digui, respongué la esposa del senyor Manel, ab la curiositat de tota filla de Eva.

—Los del primer pis s' han tornat castellans.

—¡Qué diu, santa cristiana! si son fills de Barcelona.

Ella, la senyora Mariángela, es filla d' un fuster de una de las travessías de las voltas dels Encants que no sabia fer mes que picadors. ¿Y ell?

—Ell, contestá la senyora Mundeta, es fill d' un que adobava pells dels barris de Sant Cugat y que quan jo era noya feya passadas per véurem, peró cá, si jo ja alashoras portava lley á en Cosme y may ne vaig fer cas perque portava 'l pantalon á mitja cama y fumava mataluga. Després va anar á América y va portar alguns cuartots y de Sebastiá que 's deya l' anomenavan per don Xanito, que no sé qué vol dir, peró sé que parla com un soldat borratxo, mitj castellá y mitj catalá y ara tots parlan castellá: la Mariángela, ell y la canalleta y fins la criada, y no cal que pregunti per la senyora Mariángela que ara s' anomena donya Angelita.

—¡Qué diu dona!

—Lo que sent; y fins han volgut tenir criadas castellanas; peró la senyora Marina, aquella que es del camp de Tarragona y ho sap tot, m' ha dit que las habian tingut de mudar cada vuyt dias perque festejaban ab soldats. Vosté ja sap que la senyora Marina está al altre mitj pis y ara, segons diu ella, també 'n mudan cada vuyt dias perque las criadas no saben prou de parlar castellá y ensenyan lo catalá á la familieta y ells no volen que 'n parlin ni una paraula, peró ¿com ho vol fer? La primera que van tenir era de Puigpelat, l' altre de Vilaseca, l' altre de Riudellots, una altre de prop de la Cova fumada y la que tenen ara de Puigdufí; en aqueixas terras no s' estila 'l castellá y si sentia com la criada parla foraster á la familieta se reventaria de ríure. L' altre dia deya: los nyinyos volen fer nona. En Cosme que ho va sentir se moria de ríurer.

Quan ella va tenir l' últim nen jo hi vaig anar á véurerla y me va

(c) Generalitat de Cultura 2005

parlar sempre castellá y éll també, y 'm deyan donya Raymunda. Jo no 'm podia tenir de ríurer, y quan ho vaig dir á n' en Cosme, ja 'n va tenir prou, puig cada vegada que arriba á casa y está de gresca, que es sempre, me crida: ja te lo dinar á taula donya Raymunda? Y jo ho sento, perque si 'l vehinat n' heu esment, ja 'm treurá un motiu y m' anomenarán per donya Raymunda. No faltaria més que ho sentís la senyora Marina, aquella que es tan batxillera.

—Miri, senyora Mundeta, li va contestar la senyora Francisqueta, á mí me va passar lo mateix.

En Manel es padrí d' un noy de la meva cunyada que 's diu Manelet.

Es un minyó molt guapo, es rós, porta bigoti y lentes. Tot un senyoret y com no es cap pobre se va prometrer ab una senyoreta d' aquestas del gran tono de Barcelona.

Com en Manel li es padrí nos varen convidar á bodas é hi varem anar, si be que 'ns varen advertir que debian los senyors portar casaca y las senyoras debian anar escotadas; pero aixó sí que no m' ho varen donar entenent, perque no m' agrada fer dissapte de lo que deu estar amagat. Aixís es que 'm vaig presentar ab un vestit de satí negre, honest y molt ben guarnit, peró en Manel me feu ríurer quan me 'l veig ab casaca, corbata blanca y sombrero alt: me semblava un regidor quan va á la professó de Corpus.

Com li dich, varem anar allí y si n' hi habia de senyors y senyoras, peró tothom parlava castellá.

—Escolta Manelet, vaig dir á mon nebot: ¿que es castellana la teva nuvia?

—No cá! es filla de Barcelona y batejada al Pi, peró ara 'l catalá ja no s' estila entre gent de to, y en reunions, balls y visitas, ordinariament se parlá castellá. Quan me va presentar á la nuvia, que era una noya molt guapa, ella me va parlar en castellá y 'm va anomenar per tia Paquita. Miri que tal; ara tenen un noy y una noya y tots parlan castellá y quan en Manel y jo aném á véurels, al sortir d' aquella casa me sembla que surto d' un quartel de tant sentir parlar estrany.

—Donchs ja ho veu, senyora Francisqueta, 'ns habém de tornar castellanas, digue la senyora Mundeta, ó sinó serém mes antigas que 'ls gegants.

Me 'n vaig á casa, perque la Layeta 'm deu esperar y posantse á ríurer, digué:—Passiho bé, donya Paqutta.

—Passiho bé, donya Raymunda, contestá rihent la senyora Francisqueta; diumenje á la tarde 'ns veurém al Bon Retiro.

(c) Ministerio de Cultura 2005

L' amich que esperava va venir y 'm vaig despedir de la senyora Francisqueta.

Varem fer las diligencias que habiam de fer, y com lo meu amich es persona molt ilustrada, li vaig explicar la conversa que acavaba d' escoltar sens volerho, entre la senyora Francisqueta y la senyora Mundeta.

—No sab, vaig dirli, que això 'm posa de mal humor y que si la gent de to, comensava á parlar castellá com ho fan ja á Valencia y Mallorca, lo nostre llenguatje se 'n aniria á rodar.

—Miri, me digué mon amich, la senyal mes certa de la decadencia d' un poble, es quan abandona son idioma. Los romans parlavan grech als últims anys de son imperi y després quedaren reduhits casi á rés. Jo li vull dir: tinch familia que parlan castellá, hasta fills meus que aixís parlan als seus fills; peró jo als meus fills y als meus nets los parlaré sempre catalá, puig es la llengua que parlaren los Berenguers, Roger de Lauria, Roger de Flor, Sant Olaguer, Ramon Llull, Sant Vicens Ferrer, Jaume 'l Conqueridor, Pere del Punyalet, lo Beato Oriol y altres homes eminents en santedat y en lletras y jamay deixaré la llengua de ma patria, per la que 'ns imposá en Felip V, lo rey gabatx, que 'ns va tréurer nostres venerables furs.

FRANCISCO DE PAULA CAPELLA.

(c) Ministerio de Cultura 2005

LO TEMPLE

LEMA.

Levanta sobre el mundo su corona
y cubre con su manto á las naciones.

Trassá la fé una creu y demunt d' ella
l' art hi aixecá una fábrica alterosa,
als ulls de tothom bella
y als cors mes bella encara y agradosa.

La ralla, lo color y l' armonía
hi forman los grahons d' altres escalas,
com las que vejé un dia
Jacob estendre als ángels ab sas alas.

Sentada part d' avall hi ha la esperansa
de raigs d' estrellas y de sols vestida;
y qui á cercarla avansa,
sent la veu del amor que á dalt la crida.

En ella l' esperit hi fantasieja,
mentres lo cor, en pelachs de dolsura
amorós se raveja,
ensejantse á volar cap á l' altura;

Y com en los erials de la existencia
petit oasis que al romeu abriga,
mimba 's en ell l' ardencia
de las passions ab que la terra 'ns lliga.

Perxó confosos tots devant de l' ara,

(c) Ministerio de Cultura 2005

burgesos y senyors, com pugan veures
los fills entorn del pare,
als grahons del altar venen á seures.

Y en familia aplegats, sens apartarse
l' armini de fregar ab l' estamenya,
fins al Rey plau baixarse
als peu de 'l súbdit que á estimar l' ensénya.

Y en ell la ciencia son avens predica
ensemps qu' hi estreny sos llassos lo prohisme;
lo poble hi purifica
las costums que heretá del paganisme.

S' hi inspira l' art y trau de la paleta
un raig de llum de la que als altres sobra,
la escarpra y la masseta
se llensan d' un nou génessis á l' obra.

De l' arpa de David á l' armonía
pels ecos de vint sigles perpetuada,
sos dols y sa alegría
la nissaga d' Adam canta plegada.

Y Deu desde son trono la contempla
y estenentli las mans gojós l' ampara;
qu' es aula y llar lo temple
y Ell mestre de vritats, de virtuts pare.

Quantas y quantas voltas á sa porta
lo fill ingrat de genollons ve á raure
y ab la veu tantost morta,
clamant perdó, desfallescut sol caure.

Quantas de voltas sos llindars se regan
ab llágrimas de fel abrusadora...
y á cap, de tants que hi pregan,
nega 'l temple 'l consol qu' ell atresora.

Ja may aten lo Mestre á n' el llenguatge

(c) Ministerio de Cultura 2005

ni mira l' estament de qui l' invoca,
no hi ha mes qu' un llinatge
per Ell, lo sentiment no ix de la boca.

Y á qui creyent per son amor sospira,
á qui la ciencia y las virtuts exalsa,
á qui en son art s' inspira
y mes al ideal sas obras alsa;

A tots en son payral vol acullirlos
y á tots d' una abrassada 'ls vol estrenya,
per puguer enquivirlos
al Cel que desde 'l temple nos ensenya.

Veniu, veniuhi donchs, quants per ventura
no heu renegat vostra ascendencia encara;
servém la flama pura
dels tions de la llar del nostre pare.

Cerquém en son escalf l' ardor sagrada
que nudreix las virtuts y 'l geni eleva,
tal com la soleyada
que fecunda 'l terreny y 'ls esplets lleva.

Y si 's gira mal temps, si vol entrarhi
una ratxa malévola á matarla,
tanquém lo Santuari,
vullamla encesa als nostres nets llegarla.

Y á sa claror al fullejar la historia
voldrán aquets pendrer llissó dels avis,
y 'l temple de la gloria
tindrá mes Sants, mes Héroes y mes Sabis.

FRANCESCH UBACH Y VINYETA.

(c) Ministerio de Cultura 2005

DOLS TORMENT

(De D. Gayetá S. Jara)

Los teus ulls me miraren
ab divina mirada ensisadora
y estremiren de sobte
mon pobre cor, sas bategadas fondas.

La font de tos bells llabis
cercá sedent lo meu amor, hermosa,
y á tos petons que creman,
de foch se va omplenar m' anima tota.

Mes ¡ay! que encar que cansen
de ti mirada 'ls raigs, mas greus angoixas
y tos petons ardivols
mon pit fereixen, com mortal ascona.

Jo, boig, no mes ansío
assedegat d' amor, pera ma gloria
que los teus ulls m' abrassen
y 'm mate l' alé tebi de ta boca.

F. A.

(c) Ministerio de Cultura 2005

Mr. Charles Buet, l' autor del celebrat drama *Le Prêtre*, que tant de soroll mogué á Paris l' hivern de 1882, acaba de publicar un tomo de quadros «*Contes Ironiques*» que fan notable, principalment, lo color descriptiu, la varietat y amenitat d' assumptos y son estil literari elegant y escullit sempre. De dit tomo hem tret *Lo doctor Symmachús*, que doném traduhit, nó precisament perque siga aquest quadro de lo mellor del llibre. D' altres ne té que considerém superiors; peró llur carácter extremadament local y de circunstancias, á la vegada que feya més difícil la traducció, nos dava á temer que no serian pera tothom igualment assaborits. *Lo doctor Symmachús*, ademés, te ja prou color y forsa descriptiva de sobras, pera dar a conéixer, fins á través d' una traducció imperfecta com la nostra, lo temperament d' aquell elegant escriptor que, disfrutant ja de justa anomenada en son país, entre nosaltres es encara injustament desconegut.—Narcís Oller.

LO DOCTOR SYMMACHUS

De son perillós y llarch viatje al centre de l' Africa, lo doctor Symmachús, portá un negre dinka, nascut en las alturas de Riu-Blanch á l' embocadura de la Soba, y un gran mico—crech qu' un *chimpanzé*—animal d' extremada inteligencia y d' una forsa d' hércules.

Lo negre 's deya Karel, y aquella bestia de morro negrench enquadrat de pels erissats y roigs, obehía al crit de Mankó.

Lo doctor Symmachús era per altra banda un tipo molt curiós. Petit, nerviós, magre, ab sos ulls d' espurna de foch que pampallugavan en la foscor de llurs concas marcidas per una taca moradenca, inspirava un sentiment indefinible d' antipatia, per no dir de repulsió. ¿Quina edat tenia? s' ignora. De trenta á cinquante anys. Son rostre bronzejat, rebegut, sech, sense arrugas, recordava aquellas caras acartronadas y bituminosas de las momias faraónicas, esfinge de carn, morta y petrificada, que conservan un no sab quina perversa y riallera expressió d' ironia ab llur boca entre badada per sempre, ab llurs ninas per sempre més apagadas.

Habitava un casalot, díns d' un arrabal de París. Una casa vera-

(c) Ministèrio de Cultura 2005

ment miserable, de parets esberladas, coberta florida de molsa y bastiments corcats. Hi vivia sol, sempre sol, no tenint ni mare, ni germana, ni parents, ni estimada, ni tant sols aquell únich amich que tan facilment se troba, mentres un no está sumit en l' absoluta miseria y sense esperansa.

Symmachús donchs no estimava á ningú en lo mon. Semblava fins que ni s' adonava dels qu' á son entorn vivian. Lo negre 'l servía ab l' abnegació indiferent, lo respecte servil y maquinal, l' indiferencia enmollida del esclau-sens ánima, sotmés al amo-sense cor.

Lo mico presenciava aquest modo de viure solitari ab la serietat despreciativa d' un ser mut y amansit. Anava, venia, cridava, tocava, mirava, misteriós y trist, sonmiant, pot ser, ab las riberas de sorra roja del Nil, ab los boscos de gomers, salpicats de flors grogas d' *heglíks* enormes, d' acacias-parasols, ab las randas, de lianas esmaltadas de corymbas rosas.

Devegadas una rialleta estranya contreya sos llabis flonjos y ensenyava 'ls ullals. Reya com si hagués tornat á veure, en sa memoria de mona, llargas remadas d' elefants fentse asperges ab llurs trompas, ó cocodrils adormits en lo llot, ó dins d' un canyar d' *ambatch*, lo colossal y majestuós balœniceps-rey penjant d' una pota.

Jamay se vejé á persona humana atravessar lo portal d' aquell casalot.

Aviat comensaren á córrer per l' arrabal veus estranyas sobre 'l doctor Symmachús de qui á penas se sabía 'l nom, y que 's refusá á tractarse ab ningú fins ab las comares que d' amagat s' havian atrevit á trucar en sa porta.

Sos finestrons, gruixuts y folrats ab una capa d' estopa coberta de cuyro, permaneixian sempre closos. No obstant, quasi cada nit, á horas ja avansadas, eixían d' aquella lúgubre casa, planys espantosos, aguts, estridents, després espirals de fum negre y greixós s' escapavan de las ximeneyas, despedian un tuf pestilent d' os de carn y de banya cremats.

Y la policía, nón feya cas. Alguns polissonts tot rondant, oiren més d' una volta aquells planys, vejeren aquellas glopadas de fum, sentiren aquella corrupció; pero seguian tant tranquils, embossats en llur capot, parlant de llurs amors passats, com si tant se 'ls ne dés de l' obra diabólica que s' estava fent en aquella hora fatal de mitja-nit, darrera d' aquellas parets leprosas y d' aquells finestróns blindats.

Perque, sens dubte, y tot lo barri ho creya fermament, lo doctor Symmachús s' entregava á las prácticas de la Vana Observancia, cele-

(c) Ministerio de Cultura 2005

brava la Missa Negra, sacrificava víctimas als ídols monstruosos dels pobles salvatjes.

Per això, las mares privavan á llurs nens de jogar al entorn d' aquell edifici primparat, qu' en altres temps n' haurían dit la casa del diable y per devant del qual la gent passava mitj esferehida. Duas canonadas de plom escupian sovint una aygua sagnosa que deixava en la gondola glebas vermellosas é ingrata fetor.

Varios cops tractaren de fer parlar al negre; mes ell no respongué sinó ab un caccach ininteligible y una ganyota, un tremolí convulsiu en sa cara humida y negra, que feya por. De lo qual deduhiren qu' era mut y molt dolent.

En demés, si per casualitat, entrava en alguna botiga á comprar alguna droga, ensenyava 'l nom d' aquesta, escrit en una pissarreta, pagava ab una moneda de plata y se' n anava sense rebre 'l sobrant.

Karel may aceptava 'ls gots de vi que se li oferian ab ayre agradós, al sol fí de ferse 'l seu. Caminava ab lo cap alt, l' ayre mandròs, satisfet de véures escoltat per una esquadra de pillets qu' admiravan son *tarbuch* escarlata ab la borla de seda blanca y sa *gellabieh* de franel-la blava, cayent en amples plechs sobre son cos desllorigat.

Poch á poquet, anaren observant altras cosas. Per exemple, que 'l doctor Symmachús sortia cada matí avans de mitj-dia y tornava cap al tart, menant un parell de gossos lligats que desapareixían y no veyan ja més.

Tant aviat un magnífich llebrer d' Abissinia, com menuts patés torts de camas, faldérs blanchs, clapats de foch, com repulsius brinxets bruts de fanch, bordissenchs d' orellas llargas, com danesos tigrats ó gossos de pastor, peluts, ó bé galgos de pel de vellut fí.

Després, dos ó tres cops per setmana, de bon matí, un furgó tirat per un vigorós cavall *percheró* y menat per un mulato, arribava al gran trot á n' aquell carreró desert, Karel obria, carregava de grans canastras de vímach, tancadas ab un segell roig, lo furgó, y aquest s' entornava tot seguit trayent foch del empedrat.

¿Qué s' havian fet los gossos? ¿qué contenian los coves? Lo vehinat, sempre al aguayt, sempre á la mira, se perdía en conjecturas. Aquell parell de salvatjes no deyan un mot; en cinch minuts feyan la feyna; al eixir lo sol no 'n quedava ni rastre.

Un matí, lo doctor Symmachús no eixí de casa. L' ensent-demá, tampoch se 'l va veure y, á la fí, cessaren per complert sas sortidas diarias. Karel explicá per signes que 'l seu amo estava malalt. Durant tota la setmana se vejé entre-oberta una finestra.

(c) Ministerio de Cultura 2005

Per fí, 'l diumenje, lo doctor reaparegué, allá á mitj-dia, segons sa costum. Solzament que, en lloch d' empendre 'l carrer per hont ordinariament se dirigía á l' interior de Paris, no s' allunyá del arrabal.

Feya temps, molt capficat, molt trist, y la gent li observava la palidesa qu' encara li avivava la singular lluhentor dels ulls.

Reparant un gat angora, rich de pel, que dormia dalt d' una cadira, devant de casa 'l flaquer, hi entrá y per primera volta sentiren sa veu: una veu fosca, aspra, trencada, un accent gutural.

Proposá comprar lo gat per cinch lluisos. Lo pasticer n' estava joyós d' aquella bestia; peró, tement alguna malvestat y per no sentir més las esgarrifansas que li produia aquella veu mordent y rasposa, cedí l' angora, destinat sens dubte á la tremenda voracitat del mico Mankó.

Des d' aquell diumenje, cada dia Karel comprava un gat, tant si era bonich com lleig, mal que fos borni, coix ó ronyós. Ficava l' animal dins d' un sach, pagava ab un lluis d' or, nou de fresch, y cametas ajudeume com un lladre ab lá rapinya.

La tal maniobra durá set mesos llarchs, al cap dels quals aquell barri, feya poch tan tranquil, se trobá tot remogut, foll de curiositat, lás de comentaris. D' un cantó al altre corrian las més estranyas veus. Alguns xicots atrevits tractaren d' explorar aquella casota; pero no pogueren passar del jardí: un jardinet del darrera qu' era un munt de cals y 'ls recóns plens de desferras informes.

Ja no hi tornaren més: hi hagué quí va veure apareixer per una lluquerna la cara bestial del chimpancé glapint ab una veu ronca; campanetas eléctricas comensaren arreu á dringar, y 'ls atrevits espias fugiren esporugits.

Aquest cop en fals exasperá la curiositat adalerada de la gent. Se feren las suposicions mes extraordinarias, y de poch, per acabar d' una vegada, fins aplican la teya incendiaria en la golfa d' aquell sabi desvergonyit, qu' aixís abusava de la paciencia pública.

Peró ocorregué un aconteixement qu' aclarí d' un modo terrible tot aquell misteri; un d' aquells aconteixements impensats que la Providencia té de reserva pera imposar als hómens lo respecte al Misteri, la temor á lo més enllá de la mort.

Un cap al tart, poch ans que las campanas de Sant Medart toquessin á tot vol l' *Ave Maria* del mes de maig, uns crits esgarrifosos alarmaren lo quiet carrer, hont lo vehinat s' entretenia agradablement conversant devant de las portas.

De bon principi, lo que sentiren foren gemechs confosos, mes des-

(c) Ministerio de Cultura 2005

prés, crits, plors, espantosos xisclets. Una ma brutal obrí la finestra del doctor ab gran estrépit de ferros y després se sentí qu' enfonzavan la porta del pis á puntadas de peu.

Llavors vejeren al negre Karel escapar, los dits crispats en sos crespats cabells y fugir, fugir dè dret, á salta-barranchs, com un antílop perseguit per una canilla.

En un obrir y tancar d' ulls, la multitut invadí l' habitació del doctor Symmachús, y 'ls primers que penetraren en l' inmens obrador de dalt recularen ab crits espantosos.

En efecte, en aquella sala de parets cobertas d' acer, plena d' objectes estrambótichs, d' eynas estranyas, havian vist això: lo doctor Symmachus, nu de pel á pel, extés demunt d' una taula de marbre negre, tota esgarrinxada, estacat de peus y brassos á quatre anellas de bronzo. Y prop d' ell, dret, cobert de sang, arborant un bisturí, lo mico Mankó, qui ab actitut grotesca, enfonzava l' eyna en las carns tremolosas de la víctima que tenia 'l cos acribellat de feridas. La sang s' escolava á grans glopadas de las trencadas arterías y rajava en petitas cascadas sobre 'l trespol

Y l' horrible mico, ab crits de triomf, agitant sos brassos peluts, rient ab una rialla de fera, se sebava ab sa infernal ocupació en lo cos encara calent de son amo, mentres qu' una pila de gats vivisecats, també sagnosos, s' arrossegavan per allí penosament y miolavan, tot girant las ninas glaucas de llurs ulls...

CHARLES BUET.

(c) Ministerio de Cultura 2005

DUBTE D' AMOR

Á LA ILTR.ma S.ra D.a BALBIÑA LLIMONA DE BASSOLS

Me preguntas, Célia hermosa,
si jo t' estimo ó si no;
mes com jo 'n dubto, perçó
tinch de deixarte dubtosa.
Emperó ho dius ab tant mimo
y 'l dubte tant me cap-fica
qu' hem de saberho; judica
si t' estimo ó no t' estimo.

Quant estich prop teu sentat,
enmirallantme en tos ulls
y tu gojosa reculls,
de ma vista, un dols esguart;
y de tos llábis preciosos
sento armonías del Cel
que fan creixer mon anhel
d' assolir dias ditxosos,
¡ay Célia, á creurer m' animho,
d' equivocarm, sens temor,
que m' está dihent lo cor,
¡¡que t' estimo! que t' estimo!!

Mes, lo que m' passa no sé
y á mon pensament s' escapa,
qu' embolicat en la capa
y al esser fora l' carré,

(c) Ministerio de Cultura 2005

com si no hi hagués tal cosa
m' oblido complertament
d' aquell dols, preciós moment
en que m' miras candorosa
y m' apar fingit ton mimo
y fingit lo teu amor;
y llavors crida mon cor
¡¡No t' estimo! no t' estimo!!

Aixis es, qu' en confusió
sempre estich, sens poder dí
certament, ¡pobre de mí!
si t' duch ó no estimació.
Mes com lo dubte ja m' cansa
y per saberho deliro
avuy hem de decidirho,
donant treuga á la esperansa.
¡Célia hermosa, discutimho!
y potsé aixis se sabrá,
al cap y á la fi, pe 'l clá,
si t' estimo ó no t' estimo.

¿T' estimo?..... 'Jo crech que nó...
¿No t' estimo? ..... Crech que si...
D' aquest modo, m' sembla á mi
que va mal la discusió.
Prop teu t' estimo ab deliri;
lluny de tú... ¿que vols que 't diga?...
y ab franquesa, aixó no lliga
ni tu may pots consentirhi.
Creix l' amor, si á tu m' arrimo;
lluny de tú, s' apaga 'l foch....
¡Ves qui endevina, ab tal joch,
si t' estimo ó no t' estimo!

¡Aturat!... crech qu' ho tenim
ab lo que acabo de dí!
¿Está un amant sempre aixi
mitja figa mitj rahim?
¿Prop d' ella la estima molt

(c) Ministerio de Cultura 2005

y fins de lo mon s' oblida
y al tractar de despedida,
tenirsen d' anar li dol?.....
Donchs fem del amor un llás
d' estret y gustós lligam,
que com bellas flors d' un ram
nos junti en etern abrás;
fem que suan rosada l' mulli,
que poncelle fruits del cor
y que l' ram del nostre amor
ni s' mustigui ni s' esfulli;
y fentho aixis ja m' animho
á confessar, francament,
qu' es molt clá, qu' es molt patent,
Célia hermosa! que t' estimo!

CARLES PIROZZINI MARTÍ.

(c) Ministerio de Cultura 2005

IMPRESSIONS

DE

UN VIATGE ALS ESTATS UNITS DEL NORT D' AMÉRICA

La celebració del 22 cónclave trienal dels Cavallers Templaris á Sant Francisco de California

Sr. D. Joseph Fiter é Inglés, BARCELONA.

AMICH volgut: cumpleixo avuy lo compromís que tinch ab tú contret, de referirte alguna de las impressions recullidas en lo transcurs de mon viatge. Lo carácter especial de una gran festa que, casualment he presenciat durant ma estada en aquesta població, considero que ha d' interessar als lectors de LA RENAIXENSA, y aixís, encare que ab forma exclussivament descriptiva, poso mans á l' obra, corresponent á la invitació que 'm féres, en nom del Director y redactors de aquell il-lustrat periódich catalanista.

Es una ciutat, la de Sant Francisco de California, que, fins no haventhi cap festa, ni aconteixement extraordinari, sempre ofereix gran interés pera lo viatger observador. Per sa historia, per son desenrotllament, per trovarse propera á las minas d' or tant celebradas, per sa situació topográfica en lo extrém Oest, per sa formació cosmopolita, y en una paraula, per sa manera d' esser, constituheix un ordre de diferencias essencials dels demés pobles dels Estats Units, que crida l' atenció del foraster que la visita per primera vegada.

Pera nosaltres, pera 'ls espanyols, es encare major aquesta impressió, puig que com es sabut, las terras de California, formáren part de nostras antigas y dilatadas posessions americanas. Un dels derrers des-

(c) Ministerio de Cultura 2005

cubriments dels espanyols en aquest continent, fóu lo de la Alta California, ja que, fins lo últim ters del sigle passat no va establirse aquí la colonisació ibérica, y llavors encare 's limitaren nostres establiments á las missions de frares franciscans, y á alguns presiris situats en diferents punts de la costa. En 1822, al declararse México independent, deixáren de esser espanyolas las Californias, mes, cal esmentar que res feren aquestas provincias, pera separarse de la metrópoli, y que sa colonisació va estar casi be paralisada durant lo domini mexicá. En 1846, per efecte de la lluyta promoguda entre México y 'ls Estats Units, va passar la Alta California á esser altre dels estats de la Unió, y dos anys després, 's descubríren las minas d' or que cridáren tants inmigrants, desitjosos de possehir lo metall cobdiciat. Sant Francisco, contava llavors un miler d' habitants; dos anys més tart 'n tenia ja 25,000, y avuy no baixa de 230,000. L' *or* va fer aquest miracle, portant ensemps tota mena de perturbacions y crims en la creixenta ciutat; mes alguns anys després, la agricultura, ab sos resultats encare més costosos, bon xich més positius que 'ls de las minas, va venir á consolidar lo que ja tenia importancia, y avuy per avuy, per lo que respecta al bon orde y á la seguretat personal, Sant Francisco de California no deu envejar res á cap altre poble.

Los habitants de la ciutat, naturals d' ella, están aquí en una gran minoría, puig forman la major part de la població, 'ls emigrants dels altres Estats; los inmigrans europeos, entre quins se contan en primer terme 'ls irlandesos, los alemanys y 'ls italians, los xinos que no baixan de 30,000, los japonesos y los mexicans. Los californis natius, descendents dels primers pobladors espanyols y dels indis convertits per los misioners franciscans, conservan lo llenguatje castellá, respectan nostras costums, y per punt general mostran consideració y fins carinyo, á tot lo que á Espanya 's refereixi.

Mes, aném á parlar ja del Templaris y de sas festas, celebradas á Sant Francisco.

Sabut es, que 'ls *Sir knights Templars*, dels Estats Units, (cavallers templaris) constituheixen una de las brancas de la masonería, y que ab tot lo bélich de son nom, y de que segons diuhen, son los successors dels templaris de las creuhadas, de quins pretenen conservar los rituals y las fórmulas; lo cert es que, ara per ara, forman la associació homes pacífichs, que quan en los dias solemnes, s' adornan ab uniformes plens de creus de Malta, cenyint espasa y nome-

(c) Ministerio de Cultura 2005

nantse ells mateixos cavallers creuhats, cap idea senten d' endressarse á disputar al turch imperi la possessió dels Sants llochs, ni menos d' establirse altra vegada á Sant Joan d' Acre ó á Malta. Es gent de pau, que viu de son ofici ó de las sevas rendas y que 's permet lo luxo de uns títols tant altissonants com los de Gran Mestre de Sant Joan, Gran Capitá General, Gran Comanador, etc., etc., aixís com en nostra Europa, 's titulan marquesos, comptes ó duchs, los que tractan d' afegir á son nom, alguns calificatius que recordin la antigüetat de sa familia ó be algun mereixement personal. Entre las reglas dels cavallers templaris, n' hi ha una que estableix la celebració de un cónclave cada tres anys, y en lo que cursa, ha tocat la sort d' esser escullida per aquesta festa, la ciutat de Sant Francisco de California.

La població va engalanarse, pera rebre dignament als seus hostes. Fóren aixecats dos archs de triomf en los punts mes céntrichs, los principals carrers quedáren profosament adornats ab banderas, gallarets y escuts ab los símbols templaris, entre quins descollava la creu roja ab lo lema llatí: *in hoc signo vincis*. Poch á poch van anar arrivant los Cavallers de totas las parts de la Unió, essent digne de notar lo gran nombre que vinguéren de New-York, Philadelphia, Boston y altres ciutats del Est, tenint de fer un viatje de sis dias y mitx pera concorre al cónclave.

Desde 'l comens d' Agost se comensáren á veure per los carrers de Sant Francisco, alguns uniformes Templaris: de primer sols ostentavan las gorras ab una creu roja ó blanca, paulatinament los congregats aumentáren y al esser al dia 16, en quín se va donar un ball de benvinguda, 's veyan per lo carrer mes templaris que *paysans*.

Lo local ahont van tenir lloch quasi be tots los actes, fou lo *pabelló dels mecánichs*, gran sala que perteneix á una societat que hi celebra cada any una exposició d' arts, mecánicas é industrials. Com procedeix á son objecte, lo saló es senzill, mes sas dimensions, permeten trauren gran partit decorantlo ab gust, y aquesta vegada no s' ha escatimat medi, bandera, escut ni emblema pera lograrho.

Lo sostre y las parets laterals, estavan plens d' estandarts templaris, combinats los colors ab bastant acert: cobría un dels murs del fons, una pintura á gran pinsellada, representant lo siti de Jerusalem; y en lo centre del sostre s' hi veya un quadro no gayre perfecte, que significava Jesús á Betlem. Per alfombra, cobrían lo pis algunas pessas de lona blanca, y estava tot lo saló, perfectament il-luminat.

Los templaris compareguéren tots d' uniforme, mes sense espasa, y mentres va durar lo ball restáren cuberts, que deu esser sens dubte

(c) Ministerio de Cultura 2005

aquesta costum una regla de la órdre. Cada grupo, ó comanaría, usa uniforme especial, mes son la major part semblants, y quasi poden reduhirse á dos tipos diferents: lo primer y mes nombrós, se compon de levita trencada y pantalon negres ab faja, ó cenyidor vermell de quin penja la espasa; banda blanca; creus y símbols masónichs en lo pit y bocamánegas y barret apuntat ab grans plomas blancas; lo segon tipo es bon xich més vistós, de vellut negre ab brodats de plata; lo caracterisa una capa curta fins la cintura ab giras blancas y molts brodats, y barret d' alas amples, alsadas en un de sos costats y també ab brodaduras y símbols.

Ab aquest element, y ab la presencia del sexo débil, entre quin se manifestava la idea simbólica, per medi de llassos cosits en lo pit, no cal descriure lo conjunt que oferia aquella sala, qu' estava tan animada com se pogués desitxar.

A dos quarts de nou del vespre, va comensar lo concert, que donava la banda del segon regiment d' artillería, alternant ab la música reyal de las islas Sandwich ó d' Havoi, quin monarca, lo rey Kalakana, que ocupa en la masonería un lloch proeminent, s' esperava que concorregués al Cónclave, mes, sembla que li van privar, certas dificultats sobrevingudas en lo govern de sos estats. A las deu, va tocar la *gran marxa*, una de las músicas, y s' efectuá lo desfile dels templaris. Comensá després lo ball propiament dit, no oferint cap incident notable.

Lo ball fou com un preludi de la semaaa en quina devian celebrarse las festas del cónclave, semana que si bé oficialment no era vagativa, per tal la prenguéren la major part dels vehins de Sant Francisco.

Va inaugurarse aquella vuitada, lo diumenge dia 19, ab los *serveys divins*, celebrats en lo pabelló dels mecánichs. No hi vaig poder assistir, perque no 's permetia la entrada als profans, ó sia als no iniciats en lo templarisme, mes per lo programa de las cerimonias sembla que la cosa debia esser d' interés. Veusloaquí:

«Los serveys divins comensarán á las 3 de la tarde, ab l' ordre següent:»

«Himne procesional *avant soldats cristians*; lo clero y 'ls coristas farán lo paper d' escolta dels oficials del Gran Campament, los cavallers estarán ab las espasas giradas, agafant la fulla ab la má dreta, de forma que la creu de la empunyadura, quedi á l' alsada dels ulls.»

«Voluntari.»

(c) Ministerio de Cultura 2005

«Exhortació per V. E. gran Prelat.»

«Confessió general, resada per tots los presents seguint al gran Prelat, tots de genolls en terra.»

«Absolució, per lo reverent bisbe de California, segueixen agenollats los cavallers.»

«La oració al Senyor, cantada al estil antích.»

«Versicles, salteri ab *Gloria Pati*, y *Gloria in excelsis.*

«Tots en peu.»

«La llissó. Revelacions, III.»

«Te-Deum.»

«Los cavallers en peu, y agafadas fortament ab la ma dreta las espasas per la empunyadura, repeteixen lo *Credo dels Apostols.*» Giran las espasas.» «A sas devocions.» Tots de genolls en terra. Prechs, Lletania dels Templaris.»

«Intercessió general.»

«Himne.» «Deu resucitat deix la tomba.»

«Sermó, per lo V. E. Senyor Clinton Loke D. D. gran Prelat del Gran Campament dels Estats-Units.»

«Himne, ¡Mira, mira ánima meua! Cantichs angélichs.»

«Tots en peu.» «Nunc dimittis.»

«La benedicció apostólica per lo reverent bisbe Hip. D. D. L. L. D. D.»

«Profesional.» «Jerusalem ma pátria felís.»

«Laus Deo.»

(*Acabará*).

PERE VIVES Y VICH.

(c) Ministerio de Cultura 2005

ÍNTIMA

Deu fer vora vint anys que 't vaig coneixe'
y fa vint anys que sempre penso en tú:
l' ardent amor que en nostres pits va neixe
ni l' ha mort may ni 'l matará ningú.

Oh la estimada del meu cor, María,
per qui he passat lo més amarch torment
y gojós á passarlo tornaria
nó una sola vegada, sino cent.

Fou un temps en que sols plé' y ditxa pura
tenia 'l mon pera nosaltres dos
y tot ho véyam bell... pler y ventura
que com bambolla de sabó s' han fos.

Vull no més ton recort, la vida mia,
guarda ma ment y sempre 'l guardará,
criatura sens igual, que zels daria
á tot lo més hermós que 's pot somniá.

Encara 'm sembla véurert per la platja
del Llobregat lo jorn que 't conegui,
trescant ayrosa pel florit herbatge
ab ta amiga, la Elena del molí;

Encara 't miro á mon costat seguda
sota 'l desmay del safreig gran del hort,
y ta veu amorosa, conmoguda
sento, planyentse de la teva sort;

Y encara veig ta llarga cabellera,

(c) Ministerio de Cultura 2005

y de tos pits marbrenchs lo moviment,
y ta mirada, que lasciva y fera
m' encenia la sanch y 'l pensamènt.

¡Oh, quí pogués tornar, Maria Teresa,
á aquells cap-vespres dels darrers d' Agost,
quant pujant sols pel camí vell d' Olesa
parlávam d' un pervindre venturós!

¡Quí pogués véurer aquells clars de lluna
sentats dessota del pinar del riu,
allí hont fa com á modo de llacuna
quant van las ayguas baixas pel istiu.

Lo serrat de Llevant ab sas grans ombras
clapejava lo riu y sos redós,
y per pujá ab las ayguas y ab las sombras
afanyat alenava Puig-ventós;

Després, la lluna al Monserrat baixava,
l' estelam rellùhía á son plahé,
y dins del bosch encara s' escoltava
la cansó de la gran del moliné.

Han passat dinou anys desde llavoras
y trenta set ja n' hem cumplert tots dos,
y avuy encara com jo 'ls ploro, 'ls ploras
los instants d' aquell viure delitós.

Ara, per la vermada, vaig sé á Olesa:
feya sets' anys que no hi havia estat,
y ja pots calcular María Teresa,
si ho trobaria tot ben trasmudat.

Morta ta mare y morta ta cunyada
y al convent la Ignasieta, que 'm feu trist
de ta casa mirar la portalada
hont tantíssimas voltas las he vist.

Quín dol davam del sol casi á la posta

(c) Ministerio de Cultura 2005

baixá' al riu per darrera del fossar,
y tot dresserejant per l' aspra costa
á Esparraguera ja nit feta entrar.

Mes quin plaher, quin goig, quina alegría,
al penetrarhi va tení 'l cor meu,
sabent que ben aviat conseguiria
mirar ton rostre y escoltar ta veu!

Sabent qu' en aquell temps pensas encara
qual memoria de mi may fugirá,
y que com jo desitjarias ara
que no més un instant pogués brillá.

Fins avuy, lluny tots dos, pobre María,
sols nos veyem algunas que altras nits,
que aprofitant lo somni, vida mia,
se visitan los nostres esperits.

Y 's contemplan y 's parlan y s' estiman
fent creixe 'l goig á mida del anhel,
y ni pler ni desitjos escatiman,
vivint la vida dels que son al cel.

Demá la sort, oh dona á qui 'l cor plora,
poiser al meu costat te portará...
¡Quí sab si dormir sempre millor fora
y fins al altre mon no despertá!

F. BARTRINA

(c) Ministerio de Cultura 2005

IMPRESSIONS

DE

UN VIATGE ALS ESTATS UNITS DEL NORT D' AMÉRICA

La celebració del 22 cónclave trienal dels Cavallers Templaris
á Sant Francisco de California

(ACABAMENT)

L següent dilluns dia 20, va celebrarse la gran professó, que fou una de las cosas mes notables del cónclave.

Sembla que 'l nombre de forasters vinguts á Sant Francisco pera presenciar lo desfile dels templaris, no baixá de 70.000, incluhint per supost 'ls dels pobles inmediats, que formavan lo major contingent. Assistiren á la professó, segons los periódichs, uns 5.000 cavallers, mes á nosaltres va semblarnos que aquesta cantitat era un xich exagerada.

Los carrers del tránsit, renovaren y aumentaren sos adornos y banderas, y ja tot dispost y arreglat, la comitiva comensá á marxar á las 10 del matí, repartintse en deu columnas, cada una subrepartida en cert nombre d' altres petitas divisions. Portavan aquestas un estandart, ab lo nom de la Comanaduría, de la població y del Estat á que pertanyía. Es inútil dir que com los templaris californis 's trobavan com aquell qui diu á casa seva, van desplegar un luxo de gent y de trajos superior als dels altres Estats.

Fou cosa notable, que no pochs dels templaris que usan capa de vellut ab brodaduras de plata, aparesquéren montats en negres cavalls. Al cap de cada columna, formant com á plana major, hi anavan també alguns cavallers montats.

(c) Ministerio de Cultura 2005

Portava cada columna una musica militar, del exército permanent, ó dels regiments de milicia que sosté cada Estat; algunas d' aquestas musicas havian vingut expressament desde Chicago y d' altres punts del Est. La de las islas Sandwich, tingué gran oportunitat de lluhir sas habilitats artísticas, y lo cert es, que després de la d' artillería fou potser la mellor música que va concorre á la professó. Las bandas dels regiments de milicias, bastant reduhidas, sols ofereixen la particularitat de sos trajos capritxosos, y la de sos tambors majors ab la ridícola vestimenta desterrada ja fa molts anys, com per inútil, en l' exército espanyol.

Las columnas marxáren arrenglaradas á tres, nombre que té potser alguna significació mística ó simbólica, com los caires del triángul ó la Trinitat; las més ben instruhidas feyan evolucions durant la marxa. Los principals mohiments que observárem foren, formar á sis, formar en doble rengle, ó en fila senzilla, formar algunas figuras geométricas com triánguls, quadrats, cercles y més que res, creus. Al ensemps, las espasas que duyan, per supost, desenvainadas, prenían diferentas disposicions. Cada vegada que alguna de las divisions executaba un dels moviments, aplaudía ab calor lo públich, y aixís ho feya també sempre que descubría entre la comitiva á algun personatge notable, ó encare que fos tant sols algun tambor major, portant lo morrió ó be la porra un xich més extravaganta que sos colegas.

Lo conjunt d' aquesta professó, que 'ns impideix calificar de cívica la presencia de las espasas y 'l restant aparato bélich, mes, quina falta de soldats no 'ns autorisa á nomenarla militar, va oferir realment un aspecte estrany, pera qui com jo no havia jamay presenciat aquesta mena de manifestacions.

La professó va durar cosa de quatre horas, haventhi al vespre nova reunió y ball en lo Pabelló, quinas *soirées* seguiren durant tota la setmana molt animadas, mes sense ocorre cap incident notable.

Durant los dias 21, 22 y 23, se manifestá aixís mateix l' animació general, y 'ls cavallers templaris se consagráren á visitar la ciutat, y á fer algunas excursions als punts del encontorns.

(c) Ministerio de Cultura 2005

Lo divendres, 24, va esser colocada la pedra angular de un monument que 'ls habitans d' aquestas regions, elevan á la memoria del darrer president dels Estats Units Mr. J. A. Garfield, que segons sembla, ocupava lloch elevat entre 'ls templaris, aixís com en altras societats masónicas. Aquest acte, ja no fou exclussivament dels Templaris, encar que aquestos Cavallers, hi prenguéren una part molt principal, fou una verdadera festa popular y li acabá d' imprimir aquest carácter la circunstancia de que lo governador de California, va decretar que aquest dia fos de festa legal en tot l' Estat.

La estatua de Garfield, s' ha de colocar en lo Park, bonichs jardins emplassats á curta distancia de Sant Francisco, en un punt ahont fa pochs anys sols hi havia sorrerals, y que, gracias als esforsos fets durant aquest temps, ha sigut per complert trasformat. Es precís notar que quasi be tots los encontorns de Sant Francisco, los forma un sol arenisch molt fi, que cambia de posició constantment, per causa d' arrastrar la sorra 'ls vents impetuosos que hi regnan; pera prevenir aquets cambis que, naturalment afectan la configuració del terreno, s' adoptá com á medi eficás arrelarhi una capa de vegetacio á la superficie, cosa difícil, mes que del tot s' ha lograt en los jardins á copia de portalshi desde altres punts la terra vegetal, y d' ensajar diferentas calitats de plantacions, fins á obtenir las mes convenients pera cada paratje. Aixís, donchs, lo *Golden Gate-Park*, presenta avuy l' aspecte d' un preciós *oasis*, en mitj d' un desert sorreral.

Dos carácters á quin mes interesant va revestir la ceremonia de colocar la pedra angular d' aquell monument: fou la primera la marxa de la comitiva desde 'l centre de la ciutat per lo lloch descrit, y la segõna, l' acte de colocar propiament la primera pedra. Lo primer fou una verdadera professó cívico-militar: era la professó del dilluns, ara aumentada ab totas las forsas del exército y de las milicias de California, ab tots los veteranos de la darrera guerra civil, y ab totas las demés ordres de Masoneria, ademés dels Templaris, aixís es que va presentar la cosa un carácter general y mes variat.

En quatre grans agrupacions estava distribuhida la comitiva. La primera composta del element militar, entre quin també l' exército permanent tenia sa petita representació, encara que la major part eran batallons, esquadrons y baterias del Estat de California; marxavan en lo segon, los veteranos de la guerra civil, sens armas la major part, y portant com á recort de sas campanyas una vella bandera: en lo ters formavan los Cavallers Templaris, disposats com en la professó celebrada lo dilluns: y per fi, constituhian lo grupo quart, las altres ordres

(c) Ministerio de Cultura 2005

masónicas, la major part de quins individuos, sols duyan una cinta per distintiu, una medalla ó be algun emblema insignificant, y 'l clássich *devantal de travall.* Anava en aquest derrer grupo, un carro triomfal ab alguns que custodiavan lo que no podía veurers, mes, que suposém eran las Arcas y 'ls restants atributs masónichs que després s' empleáren en la cerimonia.

Suposarán ja nostres lectors, que, al arrivar l' acompanyament al lloch destinat va haverhi discursos alusius al acte y 's féren algunas altras cerimonias, essent entre las més notables, una cansó entonada per un coro masónich: la de colocar després damunt d' una taula, 'ls evangelis sagrats, la Constitució, l' arca d' or plena de blat, las duas arcas de plata ab vi y oli, los sis grans llums, las cinch ordres d' arquitectura y las ferramentas indispensables pera la colocació de la pedra.

Com de costum, en una caixa disposada al efecte s' hi colocáren periódichs, monedas, etc. etc. La caixa portava una inscripció concretant los fets més culminants de la vida de Garfield, aixís com los referents á la erecció del monument.

Com ja queda dit, la bona memoria de Garfield, es eminentment popular, y no més cal consignar que 'ls fondos pera la construcció de la obra, que ascendeix á uns 25,000 duros s' han recaudat per suscripció sols en los Estats y Territoris de las costas del Pacífich.

Allans á la una de la tarde va acabar la cerimonia, més la animació á Sant Francisco y en especial en lo Park no va decreixer fins á la vesprada: los mateixos habitants deyan que jamay havían vist tan animada la ciutat.

Lo següent dissapte, dia 25, que fóu lo derrer de las festas, se celebrá la *competition drill*, ó sían los exercicis entre las diferentas comanadurías que aspiravan als premis oferts, als que mellor maniobressen.

Los exercicis tinguéren lloch á la tarde en l' Hipódrom, y á bon segur fou l' acte més característich de totas las festas.

Las comanadurías que 's presentáren á la lluyta, foren la dels Rappers de Indianopolis, la dels Molays de Sant Louis y la de Sant Bernart de Chicago.

(c) Ministerio de Cultura 2005

Los primers eixiren precedits d' una música y estandart formats en columna de á tres lo rengle y en nombre de 24, sense contar ab lo *Gran capita general*, que 'ls comanava. Comensáren executant una série de evolucions ab las espasas, ab gran uniformitat y obehint á las veus de son gefe: va seguir altra série de mohiments formant en filera de á hu, en columna de á tres ó de á sis, marxant avant, de costat, en sentit oblícuo, endarrera, al pas ordinari ó al pas gimnástich, acabant per colocarse constituhint diferentas figuras geométricas, posats en marxa, ó á peu ferm; triánguls, quadrats, creus y diversas menas d' estrellas, foren las figuras principals que adoptáren en aquesta darrera part dels exercicis, que presenciats desde 'ls palcos del Hipódrom, produhían un bonich y nou efecte.

Las altras duas comanadurias sortiren en lo mateix ordre y executáren semblants evolucions.

Componían lo jurat un comandant d' artillería y un comandant y un tinent d' infantería, que declaráren vencedors als Molay, establint com á ordre relatiu després d' ells als Rappers y 'ls St. Bernarts.

Al vespre foren distribuhits los premis en lo pabelló. Consistían aquells en objectes d' art alusius y espressament construhits. Aixís acabaren las festas del Templarisme á Sant Francisco, acordant avans de separarse, que las següents, d' ací á tres anys, se verificarán á St. Lluis.

La gran colonia de forasters ha desaparescut de la ciutat en ben pochs dias; quedan desadas las banderas y 'ls escuts que adornavan los carrers, y tot ha tornat á son estat ordinari, tot, fins los mateixos cavallers del Temple, que tornats cadascú probablement á son poble y á son quefer, no 's recordarán fins d' aquí tres anys de Jerusalém, ni de Pere l' Ermitá. Hi ha, qui ab tot y aixó no s' ha quedat tal com estava, y aquestos son lo comers y 'ls fondistas y casas d' hostes, y en general la població de Sant Francisco, que are te alguns millons mes de pessos, que 'ls han deixat los conquistadors dels Sants Llochs, y 'ls que han vingut pera admirarlos. Un amich meu 'm deya apreciant la qüestió per la via purament material: per molt que un hom repari, havém de concedir que han vingut mes de 50,000 forasters, y per molt poch que hagi gastat cada hu en la població, podém fixar un terme mitj de 50 duros, de manera que per lo menos, la ciutat de Sant Francisco ha guanyat ab lo cónclave dos millons y mitj de duros, y lo esser coneguda per alguns milers de personas, que potser d' altre modo no haurían vingut.

Prenent aixís las cosas, no 'ns estranyaría fins que temps á venir,

(c) Ministerio de Cultura 2005

lo Gran Turch oferís als *moderns Templaris* que tornéssen á conquistar los Sants Llochs, á la *moderna* per supost, pera veure si ell podía en cambi, *conquistar* los *sants millons*.

Y prou ja de Templarisme, puig temo que aquestas cosas al passar l' Atlántich, perden molt de la importancia que poden tenir aquí.

T' abrassa ton amich de veras,

PERE **VIVES Y VICH.**

MINISTERIO DE CULTURA

(c) Ministerio de Cultura 2005

AMOR

Vinch fins á ton dosser; l' ánima lliure
á tes plantes se vol agenollar;
á ton racés per sempre jo vull viure,
tu 'm brindas ab lo pler, jo vull sómriure
jo tinch fam de gosar.

De ton estol vull ser; vull en tes festes
comandar tos nombrosos paladins,
y encisat vull recorre tes florestes
y adormirme cantant les teves géstes
de reys, dames y nins.

Un lloch hi vull á la divina taula,
á la destra sentat del deu arquer,
les copes tot buydant, per ma paraula
la llegenda dels sigles ascoltaula
si la voleu saber.

—Era d' ulls blaus y rossa la donzella,
ell era 'l mes gentil dels cavallers
semblava ella la púdica poncella
frisosa d' esclatar, joyosa y bella,
del sol als raigs primers.

Amemse ab tot lo cor, videta mia,
á cau d' orella un jorn ell l' hi va dir,

(c) Ministerio de Cultura 2005

l' amor es de los cors santa armonía,
la pardala soleta 's migraría,
ell tot ho fa florir.

Y abrassadets abdos se van confondre,
sos ulls negats ab mística foscor,
de la lluna los raigs se varen pondre
y 'l rossinyol al bosch los va respondre
ab tota sa dolsor.

Y 'l petó comensat, negra y feresta
vingué á interrompre la terrible mort;
cor sobre cor y testa sobre testa
la mort los sorprengué ¡sublime festa!
¡sublime nit d' amor!

Companys los qui os sentáu en esta taula
y á la festa heu vingut del deu arquer,
aqueixa es la llegenda, predicaula
ab lo cap, ab lo cor y ab la paraula
á tot lo mon enter.

RAMON E. BASSEGODA.

(c) Ministerio de Cultura 2005

LA MORT DE 'N VINAGRETA

(Tradició de la guerra civil.)

Lo poble de Suria era considerat á la guerra del set anys, per sa posició especial, com á població estratégica. Abduas forsas, carlista y cristina, sempre se 'l disputavan.

A la época en que 'ns referim estava en poder de las tropas, las qui hi tenian un destacament format per soldats convalecents y voluntaris.

Era á l' hivern hi feya un fret rigurós com que 'l riu Cardoner estava glassat de banda á banda. Los carlistas se 'n aprofitaren y una nit atravessant lo riu á peu aixut, sorprengueren lo destacament y per mes que est se defensá bé, lo feren presoner.

Separaren la tropa dels oficials, y dels de aquestos que havian quedat vius qu' eran únicament un capitá de voluntaris conegut per Vinagreta, un subtinent de cossos franchs y un sargento d' exército, se 'ls emportaren cap á montanya, á una casa de pagés anomenada casa 'n Funallosa, ahont si be que vigilats los tenian lliures.

Desgraciadament succehí un fet tan comú en aquella guerra, que fou de fatals consecuencias pera 'ls presoners. En una acció que tingué la tropa ab los carlistas, lo gefe que manava aquella, fos per ordres superiors, fos per alguna circunstancia especial que hi hagués hagut en aquell encontre, maná fusellar tots los carlistas que havian quedat presos.

A l' ensendemá se rebé ordre del cabecilla carlista que manava aquella encontrada, de fusellar als presoners de Funallosa.

Era un vespre quan va á arrivar. La casa era una d' aquellas grans casas de pagés, de cambras grans y espayosas y en que finestras y

(c) Ministerio de Cultura 2005

portas, per la velluria del temps res tancavan. Feya una nit de borrasca y 'l vent, entrant per tot, xiulava per entre mitj d' aquellas habitacions mitj desertas, fent petar tots los batiports, 'que mal tancats, rebatian d' un cantó á l' altre.

En la sala de dalt, esbadalada y casi sense cap moble, hi havia duas taulas, una á cada extrem de la mateixa. En una uns quants oficials carlistas hi jugavan á cartas y en l' altre hi sopavan los presoners.

Abduas eran illuminadas respectivament per un llum de cuyna penjat d' una canya, los qui projectavan sas llargas sombras per lo alt sostre de la sala, que quedava la major part á las foscas, brandejant d' un cantó á l' altre per las fortas ratxadas de vent que per tot arreu entravan.

L' oficial que va portar la ordre va cridar al gefe de la partida, li comunicá lo missatje y abdos anaren á cercar al Rector del poble. Quan tot ho tingueren preparat, acompanyats per una petita forsa é illuminats per teyas, donchs que los dos únichs llums de la casa estavan ocupats, se 'n pujaren escalas amunt y anaren á comunicar la sentencia als pobres condemnats.

Veure l' efecte que en eixos va produhir no es pera contarho; passar de un estat de tranquilitat relativa, á la idea de una mort próxima, donchs sols los donaren tres horas de temps pera reconciliarse, fou una cosa terrible, y cada hu ho espressá á sa manera. Lo subtinent y 'l sargento caigueren aviat en un abatiment, enter per això, pero que donava llástima, empero lo Vinagreta s' alsá tot desseguit ab una de renechs y blasfemias que dava por de sentirlo.

Los lligaren, los hi posaren guardia al voltant y 'l Rector comensá á prepararlos. Lo Vinagreta may volgué escoltarlo.

Los oficials havian deixat de jugar anantsen á baix á preparar la forsa, la llum per lo mateix s' havia fet mes escassa en la sala, y 's pot dir que la fosquedat gayre be la omplia tota. Sols de tant en tant se projectava estranya y fatídica la sombra d' algun dels centinellas que amunt y avall se passejava per la sala.

Aixís va arrivar la hora de la execució. Las tres horas foren mortals. Prop de la casa, hi atravessava un barranch y á l' altra costat hi havia un turó rublert de bosch. Allí va senyalarse per la sentencia.

Feya un poch de lluna, mes las fortas rafagadas de vent, fent corre los nuvols ho deixaren sovint tot á las foscas. Per altra part hi havia claps de pins que de tan espessos no deixavan veure casi be res, y 's pot dir que la comitiva gayre be sempre á las foscas, mes aviat semblava una professó fantástica que altre cosa.

(c) Ministerio de Cultura 2005

Lo pas era acompassat, y sols interrumpia la quietut que per tot regnava, la veu aconsoladora del capellá exortant á ben morir y las imprecacions y renechs del Vinagreta, que may callava.

Per fí arrivaren á dalt, s' obrí lo piquet executor y se sentí una veu de mando y al mateix temps un renech espantós.

Una forta descarga ho acabá tot, mes al instant per tots costats s' oiren xiscles y xiulets espantosos, miols de gats y udols de gossos y vols ferestechs, que ressonaren per tot lo bosch de tal manera, que tothom apretá á corre, á qui mes podia, sense saber ahont anava. Fou una cosa estranya y esgarrifosa.

Al ensentdemá al matí, que ja havia passat lo susto, reünida altra volta la partida, anaren los carlistas al cim del turó pera veure lo que havia sigut lo de la nit passada y donar al mateix temps sepultura als cadavres, mes qual no fou sa sorpresa al veure que no mes n' hi hávia dos, lo del subtinent y lo del sargento; enlloch del d' en Vinagreta, que era en mitj dels dos, sols hi havia un munt de cendras negras.

Desde aquella hora endevant ningú, sobre tot de nit, gosa á pasar per aquella boscuria.

LO BOU ROIG

(Cuento popular catalá.

ERA en aquell temps en que los pobles tractavan en comú cada diumenge los seus assuntos. Y d' una cosa se 'n venia l' altre y un dia 's promogué una forta disputa sobre si 's deyan ó no gaires mentidas.

Un regidor va dir que ell tenia un masover que may n' havia dit una y un pagés li va contestar qu' avans d' un any ell li hauria feta dir.

Feren una joguesca que hi posaren tota la seva fortuna y 'n firmaren una escriptura.

Lo pagés se 'n va anar á casa seva y va dir á la seva filla, que era molt güapa: vesteixte be y ves á casa 'l masover del regidor y no tornis fins que t' hagi donat lo cor del bou roig, que es lo bou que l' amo mes estima.

(c) Ministerio de Cultura 2005

La noya 's posá la roba més bonica y se 'n va anar á casa del masover, y com era ja fosch va trobar la porta tancada.

Ella que hi truca:—Truch, truch.

—Qui hi ha?

—So una pobre noya que 'm so perdudeta ¿si 'm volguessin donar acullida?

Lo masover que diu:—No 't puch obrir perque si l' amo ho savia 'm renyaría, mes vesten á la pallera.

La noya se n' hi aná y quedá adormida. A l' endemá al matí lo masover volgué mirar qui era que hi havia anat á la nit pass da, y se 'n aná á la pallera.

Y quan vejé á la noya ne quedá tot enamorat y no la va deixar moure y la prengué per minyona.

Y sempre li deya si 's volía casar ab éll, mes ella responía: no ho faré pas fins que m' hagueu donat lo cor del bou roig.

—Aixó si que no pot ser perque es lo bou que l' amo més estima.

Mes veus aquí que la noya cada dia era mes guapa, y 'l masover sempre li deya si 's volia casar ab ell. Y la noya li responia, no ho faré pas si no 'm doneu lo cor del bou roig.

—Aixó si que no pot ser perque es lo bou que l' amo mes s' estima.

—Donchs no 'm casaré ab vos.

Per fí lo masover no pogué mes de tant enamorat que n' estava Un dia va agafar lo bou roig, lo va matar y va donar lo cor á la noya.

Ella que així que 'l te apreta á fugir cap á casa seva que 'l masover no sapigué ahont era, y entrega 'l cor á n' el seu pare.

Lo masover quedá desesperat y á n' el seu degut temps se 'n aná á casa 'l seu amo y al entrar li diu:

—Bon dia, 'l meu amo.

—Bon dia, 'l meu mosso.

—¿Y las vacas?

—A la montanya que pasturan.

—¿Y 'l bou roig?

—Malalt, que caigué d' una margenada.

—Cuidal forsa.

—Molt be 'l meu amo. Mento per ma honra.

Al cap d' un quant temps l' amo l' enviá á buscar pera saber lo bou roig com estava.

Lo masover que se n' hi vá y aixís qu' entra diu:

—Bon dia, 'l meu amo.

(c) Ministerio de Cultura 2005

—Bon dia, 'l meu mosso.

—¿Y las vacas?

—Son á las pradas qu' herbejan.

—¿Y 'l bou roig?

—De prou bo que li ha vingut malaltia.

—Sobre tot cuidal forsa.

—Molt be 'l meu amo. Mes mento per ma honra.

Cada diumenge lo pagés preguntava al regidor si havia experimentat á n' el seu masover cap mentida.

Y 'l regidor responia:—No pas encara.

Quan arrivá l' any, l' amo digué al masover que anés á la Sala del Comú. Y 'l pagés digué també á sa filla que hi anés, pero que s' esperés á fora ab lo cor del bou roig.

Entran los vehins ab lo senyor Batlle y regidors y l' amo crida al masover. Aquest se presenta, y llevantse la gorra diu:

—Bon dia, 'l meu amo.

—Bon dia, 'l meu mosso.

—¿Y las vacas?

—A la establa son que menjan.

—¿Y 'l bou roig?

—Está molt bo que s' engreixa.

Encara lo pagés no sent aixó corra cap al defora á avisar á la seva filla pera qu' entri ab lo cor del bou roig, mes al instant sent que 'l masover sense parar diu desseguida:

—Mento per ma honra.

Y tots se posaren á cridar:—ment, no ha dit mentida.

Y guanyá 'l regidor l' aposta.

(Contat per una dona de Almenar. Provincia de Lleyda.)

(c) Ministerio de Cultura 2005

LOS AMORS DE SANTA GERTRUDIS

Llegenda del Rhin.

VIVIA á la vora del Rhin una joveneta hermosa y bella, com no n' hi hagués pas d' altra. Y s' anomenava Gertrudis.

Un cavaller de llunyas terras va sentirne parlar y se 'n vingué d' ellas pera conéixela. Y 'n fou tan prendat que son cor ja no suspirá mes per altre cosa.

Mes ella sols pensava en lo cel, y gosava sentint á Deu, de quí n' era enamorada, y fent caritats; que á dojo llensava 'l bé sobre la terra. Allí ahont hi havia una llágrima que aixugar, allí era desseguida, y tant y tant socorria als pobres, que tots l' anomenavan per mare.

Lo cavaller la seguia embadalit y quan un dia la vejé trista per haver acabat los diners y no tenir medis pera socorrer als qui li demanavan, li oferí sa bossa, y ella va aceptarla. Y lo cavaller se 'n arrencá d' ella y li entregá. Y abdós socorregueren quanta miseria hi havia.

Mes s' esdevingué que 'l cor de Gertrudis esclatá un dia de plé á plé en son amor envers á Deu, y 's feu monja del convent de St. Joan.

Lo cavaller n' hagué gran sentiment, mes fou aconhortat pensant qu' ella era ditxosa; y ab tot respecte, se n' hi aná á trucar; y demaná á Gertrudis, si apesar d' esser monja y tot, li donaria permís, quan per son institut anés á exercir la caritat, de acompanyarla.

Y Gertrudis ne fou contenta, com que li digué que sí. Y era bonich veurer una pobre monja portar tot un cavaller com á bosser, al darrera seu; y correr de casa en casa portant per tot arreu la ditxa y alegría.

Y abdós eran felissos, mes la miseria era tan grossa, que s' esdevingué que la bossa del cavaller del tot fou vuida. Llavoras ell se desperá, no per los diners, que en res volia, mes sí, perque no podria servir ja mes á qui era tota la sua vida.

Se 'n aná al Convent y 's despedí de Gertrudis dihentli que grossos quefers l' obligavan á tornar á sas terras, que tan llunyas eran, y que potser ja mes no la veuria.

(c) Ministerio de Cultura 2005

Y en sent á horas vespres muntá á cavall y deixant al corcer la brida solta, se 'n aná sens albir propi, cap allí ahont eix volia.

Era la mitja nit quan passava per una boscuria feresta é isarda que dava paura. Y al tocar las dotze horas punt per punt n' isqué d' ella un home lleig y estranyament vestit, qui dirigí la paraula al cavaller y ab veu qu' era tota regullosa va dirli:

—¿Qué teniu Senyor cavaller, que á eixas horas anau per llochs tan salvatjes y lo dolor es á vostra cara?

Lo cavaller se 'l mirá y no torná resposta, mes ell prosseguí:

—¿Haveu potser necessitat de riquesas? Signeu aqueix pergamí, y es á vostras mans la fortuna; sols exigeixo la vostra ánima. Al set anys, dia per dia, sigau aquí á la mateixa hora.

Lo cavaller dubtá, mes se li esdevingué un pensament á la memoria y va decidirlo. Ab diners tornaria á veure á sa estimada, podria servirla, ajudarla, fer sa joya y viurer junt ab ella, en aquella atmósfera de pau y ditxa.

Y ab la espasa se ferí un dit de la ma esquerra y á la llum de un foch follet signá lo pacte. Lo diable esclafí en una grossa rialla, y va desapareixe.

Quant lo cavaller fou á sa casa trobá tantas riquesas com volia, y se 'n torná de sas llunyas terras cap á Gertrudis, qu' era la seva vida.

Y se 'n aná al convent, y ab tot respecte, li demaná si volia acceptar la sua bossa pera socorrer las desgracias. Y ella 'n fou contenta y li digué que sí.

Y tornaren, ella, la pobra monja, seguida de tot un cavaller, aixugant tantas llágrimas de miseria, que tothom l' anomenava per mare. Y eran abdós felissos.

Mentres tant los set anys corrian qu' era una feresa. Y arribat lo terme fatal, lo cavaller se 'n aná al convent y 's despedí de Gertrudis dihentli que grossos quefers l' obligavan á tornar á sas terras y que ja mes no la tornaria á veure.

Mes ella que sabia tot lo que li passava, portá una copa, la omplí é invocant á Deu, la doná á veure al cavaller en honor de St. Joan, de son amor envers ella, de sas piadosas obras.

Ell aceptá y alsant la copa enlayre en honor de tals invocacions, de un glop se la va veure. Y li semblá que may beguda alguna li havia rejuvenida tant la sua anima.

Y en sent á horas vespras muntá á cavall, y deixant al corcer la brida solta, se 'n aná sens albir propi cap allí ahont eix volia.

Y á las dotze horas quan tocavan en mitj la boscuria isarda, se li

(c) Ministerio de Cultura 2005

aparegué lo dimoni de forma lletja y estranya; qui aixís que 'l va veure esclatá en grans crits ab veu enrogullada, tot dihentse:

—Malehit de mí que res puch contra vos; á detrás vostre, á la gropa hi veig á Santa Gertrudis, á qual honor haveu brindat. Feula fugir. Malehit de mí!... ¡Malehit de mí!...

Y ab sorpresa vegé lo cavaller al dimoni esquinsar lo pacte, y ab testa baixa tremolós y gemegant recular, recular fins á desapareixe.

Lo cavaller era salvát. Se 'n aná á casa seva en la que trobá encara inmensas riquesas, las que empleá seguint los consells de la santa en fundacions piadosas, y ell se 'n entrá á un convent, ahont acabá sos dias en exemplar y santa vida.

FRANCISCO MASPONS Y LABRÓS.

(c) Ministerio de Cultura 2005

MACAO

I

En Mars de 1876 sortia del port de Hongkong en direcció á la vehina colonia portuguesa de Macao. Se feyan las comunicacions entre 'ls dos ports y segueixen encara d' igual manera, per la companyia *Hongkong and Canton*, que dedica un magnífich vapor, lo *White Cloud* á recorrer duas vegadas cada dia las quaranta duas millas que separan aquells dos establiments europeos del sur de Xina.

Serpentejant entre 'ls innumerables barcos y jonchs que poblan l' extensa Victoria Bay, se dirigeix lo vapor cap al canal de Lantao, que atravessa en tota sa longitut. Lo mar está materialment sembrat de islas sens vegetació y de punxagudas rocas que surten á flor d' aygua. No 's distingeixen en moltas millas un arbre ni una casa y sols á vegadas se veuhen entre las penyas extesas las mallas d' algun pescador que no deu realisar grans beneficis en son dur treball.

Al doblegar lo cap del canal de Lantao, que marca la meytat exacta del trajecte que 's camina y al costat oposat á un extens bras de mar limitat per las serras del Hiong-xan (montanyas perfumadas,) se distingueix perfectament la petita península ahont per tres sigles ondejan las gloriosas quinas portuguesas. Lo paisatje seria en extrem pintoresch, si durant la baixa marejada una ramificació del Chu-Kiang que allí desemboca no cambiés aquellas ayguas en un veritable mar de fang. Crida desseguida la atenció la gran semblansa que 'l port exterior de Macao ofereix ab la *Chiaia* de Nápols. Lo mateix golf, encara que 'n mes reduhits límits; igual distribució de las montanyas de *San*

(c) Ministerio de Cultura 2005

Paulo que corresponen al Sant Telmo y *da Guia* que mitj somiant podria pendres per lo Vesubi. Aquesta ilusió dura los instants que 's triga en doblegar la barra y entrar en lo port interior, magníficament situat, pero casi impracticable á causa del llot del riu acumulat en lo fons, que no s' ha cuidat may de extraurer.

Al atracar lo vapor al moll, una turba de *coolies* ó camálichs xinos se precipita damunt los equipatjes: y quan després de repartir mitja dotsena de garrotadas, l' infortunat viatjer consequeix reunir sas maletas, li queda encara altra batalla que donar al saltar á terra, ab los portadors de palanquins y cadiras que las fican en totas direccions. Fortuna meva fou lliurarme providencialment d' aquestos excessos. A-hoi, vell *office-coolie* que está fa divuyt ó vint anys al servey de nostre Consulat, sapigué ma arribada, preguntá per mi en lo *White Cloud*, y fentme tot lo *chin-chin* prescrit en lo Llibre de Ceremonias del Imperi me oferí sos serveys en una llengua que éll probablement creya espanyola, pero que jo vareig pensar que seria més correcta, si es possible, que la parlada per lo mateix Confuci.

Atravessant carrers estrets y torts, que 'm feren recordar los de molts pobles de nostras provincias; perseguit per una colla de mendicants tossuts com no se 'n veuhen en part altra; guardant lo convoy de xinos que havia carregat mon equipatge y horroritzat á la vista de duas *bellesas* macaenses que guaytavan á un balcó, pogué arribar al únich alberch que existeix en la colonia, anomenat *Royal Hotel*, sens dupte perque no poden donarse pitjors habitacions, menjars més detestables ni cuatre duros diaris més miserablement gastats.

Centre y empori un dia del comers extranjer en Xina, la pobre colonia está avuy completament abandonada, sens recursos pera sostenir los crescuts gastos d' una administració tan embolicada com inútil. Tota la grandesa antiga ha desaparescut. Busqueu los varonils rostres d' aquells intrépits marinos que en los sigles XV y XVI plantaren las quinas portuguesas en totas las costas del Africa y del Asia, y trobareu tant sols tipos degenerats, una rassa indo-malayo-xina indolent pel travall, viciada per l' inmoral tráfech de *coolies*, ocupada únicament, trist ofici, en malehir la mare patria. A bon segur no hi ha en cap altre part del mont donas més lletjas (ellas me perdonin) que las donas macaenses. Tenen lo color d' oliva, las barras sortidas, lo front xato, los ulls petits y sens expressió, lo cos mal format; afeginthi á sos pochs atractius un gust horrible en la elecció de colors pera sos vestits. Lo cast Joseph bé podria deixar allí la capa y marxar tranquil y sens remordiments.

(c) Ministerio de Cultura 2005

Cap monument hi ha á Macao digne d' atenció, á menos que no vulga considerarse com á tal una petita pirámide de pedra que conmemora certa victoria guanyada per los portuguesos contra 'ls holandesos en un desembarch que aquestos feren en 1622. Se veuhen també los restos d' una muralla construhida en lo sigle XVII pera tancar la antiga població.

Se contan en Macao tres ermitas y nou parroquias, ab la Catedral, de moderna construcció y cap mérit artístich. Está encara en peu lo frontispici de la iglesia de Sant Paulo, d' arquitectura grega, ab dos ordres de columnas sobreposadas, un jónich y l' altre corinti y ab profussió de nitxos que tancan estátuas de algun mérit. Aquest edifici fou construhit en 1662 per los pares jesuitas, y prompte li afegiren un colegi que arribá á contar noranta alumnos interns, ab duas cátedras de llatí, duas de teología, duas de filosofía y una de literatura: tenint ademés una gran biblioteca, un observatori astronómich de primer ordre, y un magnífich rellotje regalo de Lluís XIV de Fransa. Quan la expulsió dels jesuítas, la iglesia fou convertida en cuartel, y 'ls macaenses tingueren lo sentiment de veurela cremar completament en Janer de 1834, salvantse sols la fatxada que fins avuy ha resistit la furia dels periódichs huracans y tifons.

Existeixen alguns temples ó pagodas xinas de miserable aspecte, en distints llochs de la població. La única que ofereix interés es la situada al peu de la fortalesa de Barra, construhida ab bastant gust en la falda de una pintoresca montanya.

A Macao va unit un recort, que no olvida cap viatjer al petjar la colonia: lo del inmortal Lluís de Camoens. Aquest anomenat poeta composá uns versos ridiculisant á un virey de Goa, que li valgueren lo desterro á Macao, ahont se conta sens fonament serio, que escrigué son gran poema *Os Luisiadas*. Junt al port interior de la península, y en un jardí tan pintoresch com descuidat, se troba la *Gruta de Camoens*, ahont anava frecuentment lo poeta á distreurer sos moments d' enuitj. La gruta está formada per tres grossas pedras, duas situadas verticalment, y demunt la tercera á manera d' arch. Dins d' aquest s' ha posat assobre d' un pedestal de granit un bust en bronzo del inmortal poeta, ab la següent inscripció:

LUIZ DE CAMOES.
NASCEO 1524 — MORREO 1580.

Incrustadas en la roca, hi ha sept lápidas cuadrilongas, que contenen poesías inspiradas per la fama del cantor de las glorias portu-

(c) Ministerio de Cultura 2005

guesas. Duas composicions están escritas en aquest idioma, una en italiá, un altra en inglés, un altra en llatí, un altra en francés, y la darrera en espanyol, obra de nostre antich Ministre plenipotenciari en Xina, D. Heribert García de Quevedo.

Al peu de la fortalesa de Guia y escalonada en lo flanch de una montanya qual base lo mar assota, se troba 'l cementiri dels Parsis, de construcció severa, al mateix temps elegant, ab varias tombas de granit blanch en las que sols varian los llarchs epitafis escrits en inglés, en árabe y en persa. Aquest cementiri fou construit en 1849.

Finalment á la meytat del istme que uneix Macao ab la isla de Hiong-xan y en la ratlla fronterissa de la Xina, se veu un portal construit per exigencia dels vireys de Canton, plé d' inscripcions commemorativas de certas fetxas célebres en los anals de la colonia. Pera tancar lo pas del istme, antigament hi havia en eix punt una muralla que fou enderrocada en 1849 á causa d' haver sigut assessinat per uns xinos en aquellas inmediacions lo Gobernador D. Joan María Ferreira do Amaral.

Encara que la natural apatía dels habitants de Macao los converteix en los sers més pacífichs é inofensius de la terra, la península sembla en vespres de oposarse á numerosos exércits enemichs. Per totas parts se veuhen fortalesas, reductes y canons; si bé es cert que aquestos deuhen ser contemporanis de l' invenció de la pólvora. He contat *as fortalesas* do Monte, da Guia, de St. Pedro, de Nossa Senhora do Bom Parto, de Taipa, de St. Francisco, de St. Thiago, da Barra, de St. Joáo, de St. Jerónimo y de D. María II. Ab aqueixas ciutadelas y 'l *Exército de Macao*, que així figura en lo quadro general de las forsas lusitanas encara que 's reduheix á quatre cents homes escassos, están asegurats fins á cert punt los drets soberans de Portugal en l' área de sept millas que abrassa la circumferencia de Macao. Y sabut es que la Xina s' ha negat á reconeixer aquesta soberanía y que en las caixas imperials ingressan los impostos de Macao, pagats per la isla de Hiong-xan.

(*Acabará.*)

EDUART TODA.

(c) Ministerio de Cultura 2005

LA DARRERA NIT

Si no vaig tenir la joya
d' aplegát l' últim sospir,
vaig al menys poder posarte
lo sant Christ assobre 'l pit.

Si no vaig clourer tos parpres
ab petons al cor florits,
vaig colgarlos en ta boca
en las horas de la nit.

¡Quina nit oh mare meva!
¡Quina nit de tant sofrir!
Així y tot, sens ni esmentarho
vaig trovarme al damatí.

. . . . . .

Tocan horas y mes horas,
sol, ben sol prop d' ella estich:
sols l' espeternech dels ciris
s' ou entorn y mos sospirs.

Vaig mullar son front y galtas
ab mos plors, de ningú vist,
com rosada sobre lliris
ja mitj sechs, durant la nit.

. . . . . .

(c) Ministerio de Cultura 2005

Quan á la caixa 't ficaren
¡com me vaig engelosir!
no se 'l que vaig dí als dos homes
que 'm miraren enternits.

Al fossar darrera volta
jo la caixa vaig obrir,
de tots quants t' acompanyaren
ni un entorn d' ella 'n vegí.

Lo fossé' aparedá al ninxo:
des llavors que sol que visch!
mare meva, mare meva,
sempre 't vetllo dia y nit.

Lo Sant Christ que al pit portares
jo 'l tich al capsal del llit:
perque 'm vetlli, ja que tu ara
ja no pots vetllar per mí.

EMILI COCA Y COLLADO.

16 Octubre de 1883.

(c) Ministerio de Cultura 2005

DEMÁ

(De François Coppée.)

Tot just ara 's desenllassa
lo meu brás de lo teu brás
y ja 'm demanas que 't fassa
versos, que un jorn cremarás!

Avuy no; bella princesa,
deixa 'm conservar gelós
lo recort de ta bellesa
que m' ha tornat vergonyós.

Mon seny torbat se 'm trastoca
y es obra teva no mes;
mon millor llibre es ta boca
que 'm fá llegi' ab interés.

¿Y vols que li fasse agravis
y desayre sos concells
posantme á cantar tos llavis
y la nit de tos cabells?

¿Vols que dissipant la broma
que 'l pensament m' ha entelat
jo cante la fresca aroma
de ton alé perfumat?

No puch cantar, no, no hermosa,
yo sols penso en estimar,
es la febra deliciosa
del amor, qué 'm fa callar.

Respecta 'm eixas manías
y oblidémlas las cansons;
¡no 'm demanes mes poesías,
demana'm no mes petons!

ARTHUR MASRIERA.

(c) Ministerio de Cultura 2005

A LA LLUNA

Lluna hermosa y argentada
tú que sabs lo meu amor;
poguessis dir á ma aymada
quan l' estim, puig jo tinch por.

Tinch por perque en un accés
de desvarhi, 'ns vá passar
que jo li vaig fer un bés
y ella dos me 'n va tornar.

. . . . . .
. . . . . .

Si acás algun indiscret,
això volgués esmentar,
no li diguis mon secret
¡lluna, sápigal guardar!

J. LLORENS Y RIU.

24 Juny 1883.

© Ministerio de Cultura 2005

MACAO

Recorts de viatje

II

MES de tres sigles conta la fetxa de la fundació de la colonia portuguesa de Macao. Los braus marinos lusitans, ab sos barcos plens de mercaderías y 'ls canons de las bordas farcits de metralla, recorrian los mars en busca de pobles nous ab qui comerciar. A darrers del sigle XV, Vasco de Gama descubreix la gran vía marítima de Lisboa á las Indias orientals y s' estableix en Goa. A la vista de un mon completament desconegut en aquella época, los galeons portuguesos recorrén en tota sa extensió lo golf d' Omar: Llorens de Almeida s' apodera en 1505 de Ceylan, la anomenada pátria de las perlas y també la mes brillant perla engastada en l' oceá índich: Alfons de Albuquerque se estaciona en las Molucas: altres marinos no menos célebres crusan en totas direccions l' estret de Malaca, lo mar de Java, y se estableixen en Timor, en Solor, en Borneo, en Mindanao: y finalment, en 1511, Jordi de Albuquerque s' apodera de Malaca, la antiga Palembang. Lo bell ideal d' aquella época era lo descubriment de richs tresors: l' alquimista tancat en obscur laboratori fonía en lo gresol los elements qu' esperava convertir en or: lo mariner entussiasmat ab lo recort de antigas grandesas, buscava á través del mar la terra de Ofir y 'l Gran Catay qual existencia semblava un mito. Quan March Polo publicá la relació de son viatje al extrem Orient, no fou cregut. Mes posessionats los portuguesos de Malaca, no devia trigar á descorrers lo vel que cubria 'l misteri de la existencia de la Xina. En 1515 s' embarca en un jonch de aquesta nació lo marino Jordi Alva-

(c) Ministerio de Cultura 2005

rez, arriba á las costas de la provincia de Kuang-tung y admirat torna á Malaca á contar al Gobernador Jordi de Albuquerque las maravellas que ha vist. S' arma una flota de cinch barcos portuguesos, manats per Perez de Andrade, que al any següent arriba á las mateixas costas y penetra á Canton: mes atacada per los xinos se retira sens obtenir lo desembarch de las mercaderías que portava. En 1522 nova expedició de tres naus manadas por Alfons Martins de Mello, ab l' intent de fundar una factoría ó deposit comercial; los xinos li oposan aquesta vegada una numerosa escuadra, que destrueix dos dels navíos, salvantse per miracle aquell que conduhía á Mello.

No desesperaren los mercaders portuguesos, y després de novas é infructuosas tentativas, per fí lograren establirse en Ning-pó, ahont per los anys de 1540 tenian una colonia de vuitcents europeos, indios, malays y xinos cristians, en número de dotze mil, jutjes, dos temples, dos hospitals, etc. En 1542 comensaren lo comers ab lo Japó, que segons sembla obrí per primera vegada sas portas als extrangers. La codicia de un jutje anomenat Lanzarote Pereira consumá la ruina del establiment. Se conta que á eix magistrat li foren robats efectes de gran valor, y pera recobrarlos, armá una partida de vint homes y saquejá á Jipatom, poble xino, distant sis millas de Ning-pó. Indignats los indígenas, en 1545 se tiraren en inmens número sobre la colonia, y en menos de cinch horas foren assessinats tots los habitants, robadas las mercaderías y cremadas sas propietats. Al mateix temps una flota xina composta de trescents vuitanta jonchs tripulada per sexanta mil homes destruhí las numerosas naus lusitanas que estavan al ancla en lo port.

Molt bons productes donava en aquella época lo comers ab la Xina, quan en 1546 veyem de nou als portuguesos establerts en Chin-cheo, ahont formaren un altra colonia que als dos anys igualava casi á la de Ning-pó. Pero 'ls xinos ja sabian que 'ls diables del riu occidental, com anomenavan als lusitans, no eran inmortals, y en 1549, pera venjarse de las depredacions del capitá Botelho Sousa, destruhiren la nova factoría donant mort á cinchcents de sos habitants y cremant tretse naus carregadas de mercaderías. Sols tretse residents escaparen ab vida, pero *sem cousa que valesse um só real*, diu l' historiador Mendes Pinto.

En 1552 se posessionaren los portuguesos de l' isla de San-choan, d' ahont foren trets en 1554: passaren á la de Lam-pa-cao, y finalment en 1557 tingueren bona ocasió pera establirse solidament á Macao.

(c) Ministerio de Cultura 2005

Sens incorrer en erro se pot afirmar que la existencia dels piratas en la Xina es contemporanea á la fundació del Imperi. En cap part se troba gent mes aficionada á apoderarse de lo que no es seu contra la voluntat de son duenyo. Aquesta es una passió que tot xino té y satisfá en la esfera de sos recursos, sempre que crega poder evitar tot género de responsabilitats. Fácilment se compren aixís, com ab las extensas costas que la Xina té y 'ls escassíssims recursos ab que 'l Gobern conta pera vigilarlas, la pirateria ha sigut en tots temps ofici dels mes lucratius, y ocupació de casi honestas y honradas gents. La audacia dels piratas no 's limitá á saquejar débils jonchs de cabotatje: frecuentment se reuniren també poderosas flotas pera assolar las comarcas ó empendre la conquista d' islas que oferian rich botí. Tal succehí á Formosa en lo sigle XVII ab lo pirata Kue-sin, que s' apoderá de la isla trayent d' ella als holandesos; y en nostras Filipinas ab Li-ma-on, qui en 1574 se presentá en Cavite al devant de setanta y dos barcos y dos mil homes, que foren derrotats en varias ocasions. Quan aquestas expedicions se limitavan á pasejarse per las inmensas costas del celest imperi, faltat de medis pera destruhirlas no li quedava al emperador altre recurs que oferir lo botó roig de mandarin de primer grau al gefe dels piratas, y encarregarli la sumissió ó l' extermini de sos companys de fatigas. Avuy las cosas passan de diferent manera, y la honrosa ocupació de que tractém casi ha vingut á estrellarse contra la manía que tenen los europeos que navegan en aquells mars de no dexarse pendre la carga. Quan s' obriren al comers en 1849 los primers quatre ports, y 'ls inglesos hagueren convertit á Hong-Kong en inmens depósit mercantil al que acudian barcos de totas las nacions, lo primer cuidado del Gobern británich fou perseguir als piratas fins á redùhirlos á la poca forsa de que avuy disposan. Exterminals es absolutament impossible, mentres se permeti á las lorchas armar en sos ponts, com avuy succeheix, vuit, deu y á vegadas més canons y no s' estacioni un barco de guerra á cada cent millas de distancia, tot lo llarch de las costas.

A mitjans del sigle XVI lo célebre pirata Cham-gui-silau havia establert sa estació naval en la isla de Hiong-xan, y sa primera avansada á Macao, pera vigilar los barcos que carregats de mercaderías anavan á Canton. Las autoritats d' aqueix port vejentse impotents pera lliurar las vehinas costas de tan importuns hostes, demanaren auxili als portuguesos de Lampacao, que s' apressuraren á donar un auxili del que devian indemnisarse ab usura, y segons contan sas crónicas deixaren en poch temps la petita península coberta de cadávers enemichs.

(c) Ministerio de Cultura 2005

Conseguits los desitjos del mandarin de Canton, per son mateix conducte los portuguesos demanaren al Emperador permís pera establirse en Macao, lo que 'ls fou concedit en 1557 ab lo pago de una renda anual de 500 taels: posantse desseguida los fonaments de la que s' anomená *Povoaçao*, primer, y després *Cibdade do Nome de Deus do porto do Macau.*

Sería feyna llarga pera las dimensions d' aquestas pájinas ressenyar las peripecias y vaivens que fins á nostres dias ha sufert la colonia. Mercaders al fi, los que la habitavan, sens forsas pera ser temuts y respectats, concretantse sas aspiracions á comprar barato y vendre car, á fi de sostindres en la península han devorat en silenci quants afronts é injurias es capás d' inventar la astucia xina, que 'ls posá á contribució pera cometre baixesas que pareixen infamias. No d' altra manera s' explica la conducta dels portuguesos ab la primera missió espanyola que petjá las costas de la Xina.

En 1579 sortiren de Manila pera Canton los missioners franciscans fra Pere Alfaro, fra Agustí de Tordesillas, fra Joan Baptista Pisaro, fra Sebastiá de Baeza, y dos devots espanyols, vestits ab hábit de Donats, anomenats Francesch de Dueñas y Joan Diaz Pardo. Lo 19 de Juny del mateix any arribaren á la capital del Kuang-tung, ahont foren perfectament rebuts per las Autoritats, las quals se prestaren á facilitar lloch pera exercir las prácticas religiosas. Ab éxit havian comensat los pacifichs travalls de conversió y propaganda, quan los súbdits de S. M. Fidelíssima, potser tement que 'ls missioners podian atreurer als espanyols y férloshi la competencia, los delataren al Virey com espías de 'ls castellans de Luzon. Succehí lo que era d' esperar ab un poble com lo xino. Los franciscans se vejeren de prompte completament aislats: sos catecismes cristians desapareixian sens saberse la causa; las dificultats de tot género comensaren á amuntegarse en son camí, y finalment en Novembre reberen la terminant ordre d' abandonar Canton. Pochs dias avans tingueren la desgracia de perdre un de sos companys, lo P. Sebastiá de Baeza y «sabida la muerte de »este Religioso por los Juezes de Canton, embiaron un ataud muy »curioso y guarnecido á su usanza, y dos piezas de manta, que es »como lienzo, para embolver el cadáver: y en dicha caxa se depositó »hasta que se trasladó á Macao.» Aixís s' expresa lo *Compendio histórico* dels franciscans en Filipinas per lo P. Martinez. (Madrid 1756). L' espanyol Baeza fou la primera víctima del entusiasme religiós per convertir la Xina al cristianisme. Després.... los ossos de nostres mártirs senyalan lo camí als missioners que desde 'l Tonquin al Japó y á

(c) Ministerio de Cultura 2005

la Manchuria pasejan esterilment per desgracia, la creu del Evangeli.

Se retiraren de Canton los frares franciscans, marxant ab los Donats á Manila, menos los pares Alfaro y Pisaro, que preferiren quedarse á Macao, ahont fundaren lo convent de Nostra Senyora dels Angels. Mes la presencia de dos castellans en la península irritava altament als mercaders lusos, y acabaren per declarar als religiosos una guerra sens tregua ni cuartel. Cansat lo P. Alfaro de sufrir en silenci mil injurias, y ser lo blanch de tota classe de falsetats y calumnias, decidí marxar á Goa y posar en coneixement del vi-rey de la India lo que passava á Macao: més fouli la sort adversa, y morí ofegat durant una furiosa tempestat que destrossá sa nau.

EDUART TODA.

(c) Ministerio de Cultura 2005

¡UN ANY!

Á LA BONA MEMORIA DEL MEU ANYORAT AMICH

ALFONS M.ª SOLÁ

Així es lo mon: la flor quan mes perfuma
allavors se mustiga, mor, y cau;
quan mes bell es lo sol, se 'n vá á la posta
quan es mes ample 'l riu, corra á la mar.

Morires tu; la vil materia dares
com un tribut que deu la humanitat,
y allavors no plorí, que no podia,
que hi ha dolors en que un no pot plorar!

Mes avuy si que 't ploro amich caríssim,
avuy, que no creuria la vritat,
si no vejés plorar ta pobre mare
nit y jorn, sens consol, son greu penar.

Y avuy, que, sembla un somni, fa una anyada
que per un mon millor nos has deixat,
tu, que á mi en catalá vas fer cantarme,
pren ab mon plor, mos versos catalans.

28 Octubre 1883.

F. AGULLÓ Y VIDAL.

(c) Ministerio de Cultura 2005

PER TOTSANTS

Las fredas ratxas de la Tardor,
oh amada meva, ja 's fan sentir!
De l' hivernada l' ayre glassat
demá de gebre cubrirá 'ls pins;
ja arrivan ara Totsants y 'ls Morts:
ja son vingudas las llargas nits.

¡Quína feresa que regna al camp!
¡quín mar més aspre, quín cel més llis!
¡á la masía quánta quietut!
¡quína tristesa pel bosch vehí!
sols los planys s' hi ouheu d' algun pobret
que buscalls plega sota dels pins
pera portarlos al masover
que al pallé 'l deixi passar la nit.

Si aném al poble, fugint del más,
major tristesa tindrás allí:
tant bon punt tocan la oració
barran las portas tots los vehins;
los homs trastejan vora 'ls congrenys,
vells, noys y donas se 'n van al llit;
tot es silenci... sols s' ou lo vent
y 'lls galls que cantan la mitja-nit.

Quant ahí 'n baixava de Marricart,
á la teulada del mas dels Pins,

(c) Ministerio de Cultura 2005

pobre aureneta, prenia 'l vol
per entornarsen al seu país.
De la niuhada sola ha quedat:
sense parella, sense sos fills,
¡lo trist viatge qu' ella fará
tota soleta pel mar endins!

Oh, ma estimada, bé estém al mas;
la llar dels avis té bon caliu:
plogui ó venteji ó emigri l' au
hi regna sempre bon temps aquí;
no hi ha hivernada pels nostres cors,
la primavera sempre hi sonriu!

F. BARTRINA.

MINISTERIO DE CULTURA

© Ministerio de Cultura 2005

LOS DOS MONCADAS

(1227)

QUE son aquellas galeras que creuhan rabentas lo mar, obrint amples solchs en sa blavenca planura y rodejantse de bromera com d' un cinyell de plata?... Quinas son aqueixas naus que á la matinada d' un dia hermós han sortit del port de Salou llensantse resoludas al mar y que fendint l' aygua, com esqueixant l' ayre se llensa al espay un aixám de orenetas?...

Las naus son las que forman la escuadra guerrera de D. Jaume...

He dit D. Jaume, poble. D. Jaume, D. Jaume 'l conquistador, lo gran, l' héroe, 'l gegant. Descubriuvos tots, honreu son nom, respecteu son recort. Tant sols lo seu nom ja es un monument, poble.

Sí, era la escuadra de D. Jaume que sortia á la conquista de Mallorca. Lo gran rey estava afanyós de ventejar los infidels de la isla, y de guanyar pera honra de la cristiandat los baluarts ahont onejava la moresca senyera. L' acompanyavan sas llansas mes triadas y sos millors caballers. Aragó y Catalunya habian proporcionat la flor de sa noblesa, com lo camp dona al seu senyor la flor de son blat.

Habia la escuadra arribat á Santa Ponsa, desembarcant tots los bons caballers sens que pogués privarloshi lo gran número de infidels que baixaren á la costa.

Ramon de Moncada, encarregat de protegir lo desembarch, habia sigut lo primer en posar peu á terra.

S' atendaren com varen poguer aquella nit y al dia següent la primera llum del alba trobá ja en moviment á tot lo camp creuhat. Acudíren los magnats á la tenda real, se celebraren los divinals oficis, y tot

(c) Ministerio de Cultura 2005

seguit D. Berenguer de Palou, lo bisbe de Barcelona que ab una má empunyava la crossa y ab l' altre la espasa, va fer á tothom un sermó que conmogué profonament als cors y acabá d' inspirarlos l' entussiasme.

Escolteu lo que 'ls hi va dir.

—Barons, esclamá, no es nostra aquesta causa sino de Deu. No 'ns envia aquí un rey mortal de la terra sino 'l rey del cel, lo rey del mon. Es són dit qui 'ns guia, es sa veu la que 'ns empeny, es sa voluntat la que 'ns mou, es ell, ell tant sols qui 'ns mana. ¡Coratje, donchs, per Deu, barons y caballers! Coratje, que ab nostre bon y natural senyor anem, y Deu, superior á ell y á nosaltres, te d' ajudarnos, puig seva es la causa!

Un crit unánim de fervor y entussiasme acullí 'l guerrer parlament del belicós prelat. Tot seguit, y en mitj del mes religiós silenci, s' acostá al altar D. Guillem de Moncada que no habia combregat ab los demés al sortir de Catalunya y ho va fer allavors vessant llágrimas de tendresa, com si una veu secreta li advertís ja son fí y 'l mogués á rebre 'l Sagrament y á prepararse pera la batalla ab una trista alegría.

Se tractá tot seguit de qui manaria la devantera y 's decidí que fossen los Moncadas.

Bons y lleals caballers! Sempre anavan ells devant quan se tractava d' embestir al enemich, sempre eran sas espasas las primeras que lluhian á la claror del sol quan se tractava de provar la llealtat ó 'l valor!

Dos eran los Moncadas, dos: D. Guillem y D. Ramon. Cada un valia per un exército. Ahont ells se trobavan se trobava la gloria. No tenia D. Jaume millors caballers.

Los Moncadas se posaren al cap de sos valents y avansaren acompanyats de Huch de Ampurias y dels Templaris.

No trigá gayre en arribar al rey, que habia quedat en sa tenda en companyía del caballer de Rocafort, lo terratremol del combat.

—Santa María! esclamava D. Jaume, ajuda als nostres que de cert han arribat á las mans. Vaig á contarvos lo que passava.

Tant bon punt los primers habian avansat, va rebrer la noticia de que 'l rey de Mallorca habia tret l' exercit de sas tendas, y deixant en ellas una bona escolta, s' envenia per altre camí ab lo principal de sas hosts.

Los Moncadas dividiren allavors en dos parts sas escassas forsas. Una meitat á las ordres de Huch de Ampurias y del Mestre del Temple, se dirigí á las tendas, mentres que la altra meitat á las ordes

(c) Ministerio de Cultura 2005

dels dos Moncadas, que s' habian reservat pera ells lo major perill esperá tranquilament als alarbs.

No trigaren aquestos en arribar y comensá lo mes fort y farest del combat.

Lo d' Ampurias y 'l Mestre entraren á la forsa en lo camp enemich y se apoderaren de las tendas, mes no va ser tant faborable la sort ab las armas dels Moncadas. Tres cops tragueren als alarbs d' una serra que habian ocupat y tres cops aquestos se entornaren á apoderar. Curt era 'l número dels cristians y cap senyal se veya de que santa Ponsa 'ls hi vingués ajuda.

En tant anguniós moment, y estant ja un xich desordenada la gent, reuniren los Moncadas á tots los caballers y 's colocaren á son cap.

—Avant y á ells! digué D. Ramon.

—Avant y quedemnos en aquell lloch morts ó vius! digué don Guillem.

—Avant cridaren tots.

Y avant anaren y tant endevant passaren que desferen allavors decididament las renglas enemigas.

Empero la mort esperava severa é inexorable als mes valents en lo cor mateix de la victoria. Es la victoria la galana desposada dels heroes, mes una desposada crudel y terrible, puig que ab sos afalachs afoga molts cops entre sos brassos á sos refiats amadors.

Acorralats los Moncadas com á lleons per una grossa munió de sarrahins, com á lleons lluytaren, mes lluitant moriren. Caiguéren á son costat Huch, Desfar, Huch de Mataplana y altres ilustres caballers.

La jornada va quedar per los nostres, mes, ¡ay! ben cara la compraren.

Quan D. Jaume arribá al lloch del combat seguit del bisbe de Barcelona, se posá á plorar com un nin.

Oh! bons caballers debian ser aquells cual mort mereixia ser plorada de reys com D. Jaume!

Al descubrir los cossos inanimats ja d' aquells dos valents, prorromperen tots los de la comitiva, nobles y vasalls en forts jemechs y vivas esclamacions de dol. Ja 'ls Moncadas no eran tan sols plorats del rey, sino també del exercit y del poble. D. Jaume reprimí allavors son plany y digué:

—Barons aquestos caballers que aquí vegeu morts, han finat en servey de Deu y nostre. Si 'ns fos possible recobrarlos, de manera que 'ls poguessem retornar á la vida, tant donariam de lo nostre y de

(c) Ministerio de Cultura 2005

nostras terras pera que Deu 'ns concedís aquesta gracia. que á bon segur per folls nos habian de pendre tots quants sapiguessin lo que ofeririam. Han mort en defensa d' una causa santa, s' han portat com quí eran, y 'ns han guanyat la primera batalla en aquesta terra. Deu 'ls hi donga sa recompensa!

Aquesta va ser la oració fúnebre pronunciada per un rey com Don Jaume sobre 'ls cadavres dels Moncadas, dels dos valents caballers que varen ser los primers en regar ab sa sanch la terra de Mallorca. Honra y respecte á sa memoria! Gloria inmortal á sa recordansa!... Poble, quan vulgas educar á tos fills ab ideas de noblesa, de generositat, de valor y honradesa, quan vulgas presentarloshi un gran exemple de caballers fidels á son Deu, á sa patria y á son rey, cóntalshi la historia dels dos Moncadas. Visqueren sacrificantse per son pais, moriren pera honrarlo! Que Deu 'ls hi haja donat sa recompensa en l' altra vida, com nosaltres en aquesta hem honrat sos noms fentloshi un símbol de llealtat y de gloria!...

VICTOR BALAGUER.

(c) Ministerio de Cultura 2005

LA FLOR DE TARONGER

AL CASAMENT DE MOS AMICHS D. TRINITAT CUYÁS Y D.ª MARÍA DE LA CONCEPCIÓ CAROL.

Es blanca com la puresa,
son perfum inflama 'l cor;
es la flor de la bellesa,
de la poesía y l' amor.

Es ideal com l' aureola
que volta ab iris rosat
al ángel del cel que vola
batent l' ala enamorat.

Es la flor de la ventura,
es la essencia del perfum,
y la forma casta y pura
de la vida y de la llum.

Es la fior de primavera
qu' esclata quan tot sonriu,

(c) Ministerio de Cultura 2005

quan la natura riallera
al escalf del sol, reviu.

D' aquest sol ardent que inspira
lo desitx de joventut,
que torna en foch la guspira
del amor mal contingut.

Es la flor privilegiada
pera sellá un sagrament,
que perfuma enamorada
la virtut y 'l sentiment.

Es envejada diadema
que cenyeix la que ha estimat,
la sensació mes suprema
y 'l deber mes envejat.

Jo l' he vista ja esclatada
al jardí meridional,
per lo sol petonejada
y batuda pel mestral.

Jo l' he vista sempre hermosa
entre un bosch de tarongers,
sempre blanca y olorosa
ensenyant sos brots primers.

Son perfum m' embriagava
y m' entrava á dins del cor,
y ab tot mon sér jo aspirava
la seva divina olor.

Y aquesta flor envejada
en ton front l' he vist lluhir;
¡guárdala nuvia agraciada
qu' ella l' amor fa florir!

(c) Ministerio de Cultura 2005

Ella es la santa penyora
del amor y l' ideal,
es la prenda qu' enamora
y que recorda inmortal

que quant la culpa afligía
á Adam y Eva, ab son pés;
los va tornar la alegría
no mes lo calor d' un bés.

Petó inmens, que encare vibra
y 's trasmet la humanitat,
mentre al cor hi haje una fibra
y un sentiment delicat.

Mentres la unió benehida
pel cel, siga eterna lley,
y la vida siga vida;
¡mentres l' amor siga rey!

Y á aprop del cor que palpita
hi palpite un' altre cor
mentre 'l gotx se precipita
¡com torrent imposador!

. . . . . .

. . . . . .

Guarda la flor perfumada
que avuy ton front ha adornat,
sigas esposa estimada;
y en aquell dia sagrat

que á ta filla tremolosa
portes al peu del altar
á donar lo *sí* d' esposa;
mira la flor, y al gosar

(c) Ministerio de Cultura 2005

ab son recort d' alegría,
donantli 'l petó darrer
digas:—¡adeu, flor d' un dia,
¡que 'n tens per mi de poesía
blanca flor de taronger!—

ARTUR MASRIERA.

1 Novembre de 1883.

(c) Ministerio de Cultura 2005

LAS BESTIAS DEL COMÚ

BAIX un nom menys reverent encara, designa lo vulgo 'ls Gegants, Cavalls cotoners, Llehó, Bou, Mulassa, Drach, Brívia, etc., que en una animada comparsa acompanyaban antiguament, y en part encara acompanyan la professó de Corpus. y figuran ó han figurat en demostracions populars de entradas de reys, proclamacions, y altres festas ordinarias ó extraordinarias.

La serietat de nostras costums modernas va repel-lint semblants demostraciones, que 's consideran grotescas, sino verdaders adafessis. Vuy es preferit altre llinatje de moxigangas; la comedia humana s' representa en gran escala y en tota mena de escenaris; y al pople se l' entreté ab músicas y cabalgatas, saraus y concerts, y en grans ocasions ab lluminarias, regatas, pals de cucanya, balls del país y gegants elegantisats, com darrera reminiscencia de las altres bestias ja arreconadas, per no dir de tot punt suprimidas.

Cert es que las tals figuras, de grossera faysó y mes pobre ormeitx, careixían de válua artística y de propietat representativa; no sent digna en tal concepte de greu recort, pero tenian per abono la antiguitat, la costum admesa, una aprobació convencional, y sobre tot un sentiment implícit de alegría y festa en relació ab altres corals de patriotisme y fe que en la fervorosa expansió de la multitud, sens gran esment de forma y detall no donava lloch á consideracions críticas al aceptar la diversió ab que gratuitament lo Consell brindaba á la ciutat de Barcelona.

Per nostra part, aceptant també los fets com se presentan, al despareixer aquellas diversions de nostra infantesa, ab los quals per los anys de 30 á 35 tenían encara lo pler de entussiarmarnos; he podem saludarlas en expressiu Adeu, com al bon amich que s' allunya, trassant de sa existencia una lleugera ressenya.

(c) Ministerio de Cultura 2005

Tothom sap que las anomenadas *bestias*, tingueren naixement en los seggles de la edat mitjana, ab tant que ellas mateixas ho pintaban en sa fisonomía, y sens dupte fou en ocasió de instituirse la festa de *Corpore Christi*.

Barcelona, brillant com may en aquella temporada, fervorosa com ninguna altre ciutat en sas creencias, y mimada mes que totas per un poble avansat, actiu y bulliciós; aceptá de las primeras aquella festivitat y se esmerá en sa celebració tant ó mes que Tournay, Lilla y Avinyó fora regne, y aprés d' ella Saragossa, Valencia, Valladolid etc.

Ratllaba lo sigle XIV quan lo magnífich consell ordená que «tothom colrás la festa del Cors Sant preciós de Nostre Salvador, axí com lo jorn de Paschua ó de Nadal, e que fossen á les vespres, e per lo matí á la seu á la missa, e á la professó, e al offici que si faria ab gran solemnitat.»

En un principi tal festa no passá los límits de lo relligiós, reduhintse á mes de ditas vespres offici *ab preych*, á la devotíssima professó concurrida de hómens y donas, que voltaba los carrers principals passejant triunfalment la Divina Majestat eucarística. Pero en breu cresqué la ostentació, y al pas que lo consell y lo capítol introduhiren *representacions* figurativas dels sagrats misteris. la iniciativa popular tan afavorida llavors per l' organisme dels gremis, prengué á pit concorrer y emular sobre d' aquells, desplegant tot lo que l' temps donaba de si en sa sensillesa de medis, candidesa de formas e ingenuitat de expressió y manifestació.

Axi es que á la fi de dit sigle la professó s' havia convertit en un famós espectacle, com consta per memorias detalladas que contenen los llibres ceremonials de Casa de la Ciutat publicadas diferents voltas. A mes de las *representacions* dels gremis, anaban allí molts personatjes figurant los principals del antich y del nou testament, reys, profetas, apóstols y sants, tots precursor ó succesors del gran Misteri de la Redempció; entr' ells S. Joan ab l'*áliga*, Sta. Agnés ab lo *drach*, S. Jordi ab la *brivia*, S. Zorimas y Sta. María egipciaca ab lo *llahó* y sos *llehonets*, lo *bou* y la *mula* del Naixement, Goliat y S. Cristófol en figura de *gegants* etc. Lo *entremés* de San Sebastiá venia acompanyat de dos comparsas de moros y cavallers, que á só de tabals representaban al viu un de aquells combats tan populars y significatius en la historia de nostras institucions relligiosas y nacionals, que acababa ab la presa, judici y martiri del Sant, considerat altre dels patrons de la cavelleria.

Heus aquí lo primer element de ditas bestiolas ó bestiassas, que

(c) Ministerio de Cultura 2005

en tan foren fillas de la ceremonia del Corpus, com que á ellas quedaren per essencia vincladas; mes en calitat de cóssos exents al decaure la intervenció personal anvers la derreria del sigle XVII. sobrevisqueren en igual forma, si baix divers concepte y en lo humil paper de simples accessoris.

En efecte, á proporció que menguá lo primer fervor y millorá lo gust ja no podia passar aquella barreja de sants y santas, reys y salvatjes. ángels y diables, personas y bestias; que necessariament tenian bastant de ridícol y sobrant de abusiu; per lo que poch á poch caygueren en desús. ó de cop quedaren abolits.

I lavors se discorregué traurer nou partit de las bestias del comú, seguint l' idea ben ortodoxa de que devant l' altesa de Deu s' abisman totas las criaturas, grossas y xicas, monstres del abisme, feras del bosch y del ayre, se trobá casi feta la comparsa, ab dits membres representatius que restaban de lo passat.

La creencia en gegants y nanos era per aquell temps molt rebuda; y aixis ab doble motiu ls hi corresponia lo primer paper en la eafera del simbolisme. Respecte als gegants, fent parella de un y altre sexo, ja anaban en dansa avans lo any 1580. Vestits ab faldas llargas, *ell* á lo *romá*, ab elm, broquell, porra y xafarot; *ella* á la moda del temps, ab corpinyo y basquinya, pentinada á la *tudor*, bano y ramellet en má, eran portats á coll de faquins, com ara succeheix, midant també com vuy dia, la alsada de tres ó cuatre hómens. Los actuals foren obrats en 1653: tot barceloní coneix al *hereu* y la *pubilla* com si fossen de familia, y, per mes despreocupat que sia, treu lo nás á la finestra per guaytarlos no bé sent lo flaviol y tamborino. Al principi son arreu sols costaba una dobla de quatre: mes avant s' ha desplegat gran luxo, sobretot en lo ornament de la gegantesa; y sovint los buccles de sos postissos y los volants de sas faldas, han servit de model-lo á las senyoretas.—De trassa moderna los nanos, segurament foren enmanllevats al teatre, hont solian apareixer en balls y comedias de mágica.

Una de las bestias mes importants desde son comens, fou l' *àliga*. Ja en los preliminars de la festa eixía ab la comissió del capítol que anava á convidar als senyors Consellers y demés autoritats, los quals formant *promenia*, méntres rebian la embaixada en lo pórtich de San Jaume, degudament empaliat y enramat al efecte, la águila portada per un dansador que tenia cárrech oficial, ab títul y sou, lluhia son garbo ab gran contentament d' aquells graves pares de la patria. En festas d' entrany, eleccions, vingudas de reys, convits, etc., la asistencia del

(c) Ministerio de Cultura 2005

áliga també solia ser indispensable, com si passás als altres la virtut higiénica de sas cabriolas. Quant entrá lo dnch de Cléves en l' any 1440, fent posada en la casa del racional Dezplá, no ocorregné en la ciutat millor obsequi que donarli un gran dinar y divertirlo ab un *solo* d' áliga, acompanyada «de deu sonadors de instruments de corda, vestits ab comis e ab caras diademas (máscaras ab diadema). e alas de angels.» Com podia no fer efecte dita áliga ab sas plomas blancas al natural, sas alas mitj desplegadas á punt de volar, sa corona y son bech daurats y aquellas camas preciosas, calsadas ab pells de cabrit y mitjons de cordobá picat d' or?

Vers la fetxa de 1600, lo *llehó* y l' águila eran dos pessas de gran magnitut, trajinada quiscuna per bastaixos que 's rellevaban. y seguida de llehonets y aligots, axó es quatre homens respectivament vestits de punt, ab caps de cada bestia y cabellera de canem, los cuals ab una forqueta sostenian aquellas máquinas, y descansaban als bastaixos per la carrera. Lo rey de las bestias bramaba de quant en quant, movia la llengua y tragaba melindros. Daurat per enter tenia molta semblansa ab un gos d' aigua, excepció feta de la cuha, enroscada com una *s* sobre la grupa, y per major verossimilitut penjábali en torn del ventre una faldeta destinada á tapar lo naixement de las camas dels portants.

Del drach y la *brivia* (evident corrupció de *víbora*) sols hem trobat que vestian de pell y tenian en la gola una ferramenta per disparar cuhets y fochs *grechs*, al modo de la ferascha de Valencia, Tortosa y altres llochs. En aucas vellas de redolins se veuhen representats ab testa y coll de serpent, alas de rat penat y cuha entortillada, inseguint lo ideal de las cucasferas, que tant vulgar fou en temps de la vellura.

Al *bou* y la *mulassa* encare los alcansárem. No pot calcularse res mes desgraciat: una com mitja bota. tallada al llarch, formaba la corpenta. cuberta ab gualdrapas fins á terra, y un cap de cartró, de bou y mula enganxats ab draps per poderse moure, componian tot son mecanisme. Lo bou saltaba y topaba, fent por á la canalla; la mula, oblidada sa naturalesa, també á voltas solia llensar cuhets.

Arribam als *caballs cotoners*, petita companya de minyons, que portaban uns cavallets ficats per mitj del cós, ab camas postissas equivalents á las del cavaller, mentras las suas propias servian per las del caball. Algun temps vestiren de guerra, ab llansas, espasas, adargas, cuxots, gorgueras y bacinets, engalanadas sas monturas ab capsanas y rendas molt vistosas, pitrals y retrancas plens de cascabells. En

(c) Ministerio de Cultura 2005

nombre de vuyt ó dotse, ja voltejaban en combinació pantomímica, ja finjian lluytas entre sí ó ab altres collas de moros y cristians. Modernament lluhian capritxós vestuari: molta cinta y molta ploma; sens oblidar los precisos cascabells y la llansa ab pendonet de que seguroment prengueren nom. En efecte déyense avans caballs *guodoners*. veu que n' es á par formada de *guió (guidon)*, alusiva al mencionat pendonet; pero derrerement la veu se mudá en *cotoners*, donant la coincidencia de que lo gremi d' est nom se assumis son arreglo y conservació.

Altres comparsas ajudaban al bullici, alguns de arrel molt antiga, si bé d' ellas no fan menció los Dietaris, quals lo *ball de bastons*, los dels *Titans*, *mal casats*, *vells y vellas*, *gitanas*, *Serrallonga*, *Xiquets de Valls*, etc., etc.

Molts encara segueixen ab plé vigor en vilas y pobles, y á voltas no deixan de presentarse en nostres plassas y carrers, com succehí per las festas de la *jura*.

Inútil, donchs, crehem fer sa descripció; á mes de que podria judicarse impropi enclourels en una resenya de *bestias*.

J. PUIGGARÍ.

(c) Ministerio de Cultura 2005

POESIA

AB MOTÍU DE LA PÉRDUA DE MON ÉSTIMADISSIM FILL, QUE MORÍ 'L 29 D' ABRIL D' ENGUANY, Á LA EDAT DE 13 ANYS.

Hajau dolor de la dolor de mi.
AUSIAS MARCH.

Quant de vida 'l mon s' omplia,
vingué lo fret de la mort;
quant los camps s' engalanavan,
cubria lo dol mon cor.
Afora, lo cel brillava;
en la cambra, la claror,
pel cuidado esmortuida,
li donaba breu conhort
y sota son front de lliri
semblava existí 'l repos
cobert per negras pestanyas,
de sedosa brillantor,
llargas, baixas y caygudas,
com los raigs del sol que 's pon.
Afora, la marinada
daba un oreig delitós
que tot just los tanys movía
de las renadiuas flors.
En la cambra, la alenada
d' una febrosa cremor
lo buscat repos entrega

(c) Ministerio de Cultura 2005

ab lo respir fadigos
y tot son cos onejava,
com una mar de dolor.
Afora 's veu l' alegría
animant á tots los cors;
prop la cambra, tots ofegan
los udols de la tristor
perque lo malalt no esmenti
lo greu certeig de la mort.
¡Senyor, Senyor! De la forsa
que per Vos obra en lo mon,
que fa renaixer las plantas
y dels arbres trenca 'ls brots,
dauni una petita espurna,
digau «que visca», tan sols,
y veurém sa cara alegra,
veurém sos animats jochs,
veurém sos ulls, com estelas,
ab sa viva resplandor.
Dauli vida, dauli forsa,
no tanqueu son pas, Senyor,
ja qu' are tot just comensa
á fer sa via en lo mon...
«No pot se», 'l Senyor diria,
dins son Alta Volició:
«Lo que Jo trech de la terra
es per omplir altres llochs...»
Y 'l trist decret se cumplía
avans de póndrers lo sol...

¡Senyor, Senyor! Perdonaume
si 'l meu plany encara s' ou:
lo meu cor éll arrelantne,
al arrancármel, Senyor,
brollá 'l doll de la tristesa
ahont era avans lo goig
y en la terra res se trova
que puga estroncá aquell doll.

(c) Ministerio de Cultura 2005

Daume fé, daume esperansa,
y d' aquesta vall de plors
quan hauré finat ma via,
lo camí daume, Senyor,
per trovarlo, per seguirlo,
per víurer junts altre cop;
que sensé éll, eterna fora
en mon esprit la vuydor.

PAU DE **PROVENSANA**.

Barcelona 2 Novembre de 1883.

MINISTERIO DE CULTURA

(c) Ministério de Cultura 2005

JOFRE Y WINIDILDA

PER los vergers de la encontrada de Flandes, lliures com duas tortras que han deixat lo niu, vagaban la hermosa Winidilda y l' enamorat Jofre.

Ella era filla dels comtes de Flandes, neboda del emperador de Fransa ell lo fill de Jofre de Arria, comte gobernador de Barcelona, assessinat vilment per los criats del comte Salomó.

Semblavan haver nascut l' un pera l' altre. L' amor omplia de goig sos tendres cors, com un sol de primavera ompla de llum los camps. ¡Quan gran es la ventura d' aquell que estima y es estimat!

En Jofre caminava silenciós y pensatiu al costat de Winidilda; sos ulls apagats se perdian sota la negra franja de sas parpellas; son rostre estaba cubert per un vel de dolsa tristesa.

—¿Qué tens, estimat meu?—li pregunta Winidilda.—¿Quina pena t' entristeix y entervola la llum de tos ulls hermosos?—Un pensament s' ha clavat en mon cor com una espina.—¡Llavors, no pensis en nostre amor!—No, penso en ma venjansa.

Venjansa ha dit, sí. Y al sortir aquesta paraula de sos llabis, son rostre s' ha encés, de sos ulls ha brollat una flamarada selvatje, sa ma ha tremolat y ha cercat inquieta en lo cinter lo pom de la espasa.

—Winidilda,—va dir en Jofre aturantse,—l' ombra sangonenta de mon pare se presenta sempre devant de mos ulls y 'm mostra sa ferida per hont surt la sanch á torrents. ¿Qué dech fer?...

(c) Ministerio de Cultura 2005

—¡Venjarlo!—va dir Vinidilda.—¡Venjarlo, sí!—afegí la noble y varonil donzella.—Pera 'l fill que no venja á son pare no hi ha repos en la terra, ni felicitat, ni amor, ni vida; pera 'l fill que no venja á son pare 'l sol no te llum y las donas no tenen amor.

—¡Bé has dit Winidilda! ¡Ja es hora de que cerqui ma espasa 'l cami que conduheix al pit deslleal del assessí. ¡Bé has dit: pera 'l fill que no ha venjat á son pare la hora del amor no pot arribar fins que arribi l' hora de la venjansa. «Juro solemnement que la malla no abandonará mos membres afatigats, que en mon pit no hi entrará una esperansa d'amor, que no m' he de tallar lo cabell ni la barba fins que haji vist exánim á mos peus al assessí de mon pare.»

Desde aquell dia, ja no 's tornaren á parlar d' amor en Jofre y Winidilda. Desde aquell dia, no mes trenta cops habia sortit lo sol pera iluminar la bandera del comte de Flandes, arborada com un plomall en la torre del homenatje, quant lo jove catala sortí del casttell.

Anava en roba de peregrí peró sota de son vestit brillava la cota de malla: á son costat penjava la espasa y en son cinyell guaytava lo pom de la daga. Flach y fadigós va ésser son viatje, mes ab valor y resignació va saber sofrirho tot.

Un matí al esqueixarse l' atapahit vel que entre sos ombrívols plechs amaga á l' albada, los empurprats raigs d' un sol radiant feriren á sos ulls las torres de Barcelona, que esbeltas se dibuixavan sobre 'l blau mantell del horisont.

—Es ma patria, se va dir lo jove peregrí, es ma ciutat benvolguda, la ciutat per qual gloria mon pare vessá generós sa sanch en las bregas contra las hosts sarrahinas.

Y en Jofre s' agenollá, besá ab entussiasme la terra, y doná gracias á Deu en lo lloch mateix ahont sos ulls habian descubert per primer cop la hermosa Barcelona

Al entrar en la ciutat llensá ben lluny sa roba de peregrí.—Que 'm senti qui vulga, cridá: «Jo soch en Jofre, fill d 'n Jofre d' Arria lo comte gobernador de Barcelona. L' assessiná sens misericordia en Salomó y he vingut á venjar sa mort.»

Així cridava descorrent per la ciutat. Arribá al palau ahont s' estava en Salomó y 'ls guardias li negaren la entrada.

—Que surti aqueix cobart! Diehuli que hi ha en Jofre, que ve á venjar la mort de son pare.

Radiant lo cor d' alegría, plé lo cor de goig, una dona 's llensá ab los brassos oberts envers lo jove arrogant.—Gracias sian donadas al

(c) Ministerio de Cultura 2005

Senyor que me l' envia. Jofre, fill de mon cor, jo soch Almira la esposa de ton pare, jo soch ta mare.

—Enrera, enrera, senyora, no os conech. Jo no tinch mare, jo no tinch estimada fins que haji mort al comte Salomó. Pera 'l fill que no venja á son pare no existeixen l' afecte de la mare ni l' amor de la esposa.

En Salomó sortí de son palau voltat de sos cortesans y 's disposava á muntar á caball pera anar á passejar la ciutat.

—Aturat, aturat, comte traidor. Jo soch en Jofre, y Deu ha armat lo meu bras pera venjar á mon pare.

—Qui es aqueix foll? cridá en Salomó tornantse groch. Guardias, aparteulo.—No será sens que avans haji enrojit ma espasa ab ta sanch traidora. Com á vil vas obrar, com á vil jo 't mato.

Va dir y l' atravessá ab sa espasa. — Ara vingueu Almira, mare meva, vingueu á mos brassos. Ja vos reconech. Abrasseu á vostre fill, á vostre Jofre, y abrassarlo podeu ja sens vergonya, que vostre espós y mon pare está venjat.

En Jofre va ser proclamat comte en lloch del traidor Salomó. Winidilda acudí enamorada á sos brassos y 'l Deu dels exércits y de las misericordias benehí son casament.

—Jofre, mon Jofre, may t' habia trobat tant hermós. May habia vist als teus ulls llensar flamas tant abrassadoras. Oh vina á mos brassos. Desvariejo de goig sent la teva estimada, glateixo d' orgull al ser ta esposa.

—Qué 't falta ja, estimat meu? no ets felís?—Sí, mes una cosa 'm manca encara, Winidilda. — Qué desitjas, 'donchs? — ¡Ay! lo que he d' obtenir encara que 'm costi la sanch: una ensenya pera mas armas, y unas armas pera ma patria.

(c) Ministerio de Cultura 2005

A LA BONA MEMORIA

DE

D.ª EMILIA PALAU GONZALEZ DE QUIJANO

VIUDA DE PRATS-GRAU

y novicia que fou del convent de Religiosas de María Reparadora.

¡Pobre Emilia! Nascuda entre las palmas,
'Hont lo trópich colors y llum prodiga
Ahont las aus en son hermós plumatje
Reflectars'hi n' hi vehuen mil celístias;
Allá 'hont rient a la tradició se mostra
De l' Atlántida, aquella qu' ha descrita
En son poema un hom' qu' es la modestia,
Qui ab trajo de préber pel mon camina.
Deixant de Mayagüez las bellas platjas
Altres platjas buscant ton cor de nina
Vingueres á esta terra essent poncella
Per esclatarhi rosa y... morí, ¡Emilia!!
Si 'l lloch de ta naixensa abandonares
Per lo que á n' al teu Pare doná vida,
Y cresqueres y amant á Catalunya
Cantares Montserrat que la vigila,
No 't dolga, no, que n' es la terra aquesta,
Terra de grans virtuts, molt agrahida
Y 'ls amichs que ton tracte va crearne
No sabrán oblidarte mentres víscan.

(c) Ministerio de Cultura 2005

¡Com recordo aquells jorns que á casa téva
Reynant per tot falagadora ditxa,
En alas de cent goigs, volant las horas,
Declamar ne sentía tas poesías
Que si en catalá pur las declamavas
D' un cor tot catalá eran surtidas!
¡Y aquellas reunions en que, com sempre
La que ho omplía tot, eras tú, Emilia!
Felissos temps, pera jamay tornarne,
Passaren, com tot passa en esta vida,
Que corre mes depréssa que la Terra
Pel moviment de traslació impelida.

Més, vá passá algun temps, en que semblava
Que eternas poden ser las alegrías,
En que per coronarte ja á la Terra
De nostres Jochs florals fores regina.
¡Com te recordo encar'! Veig al poeta
Del estrado baixant, com deposita
Los llors guanyats del Gay Sabé' en la lluyta
Als peus de tú, may prou plorada Emilia;
Jo 't veig, d' en Guimerá en lo brás, pujantne
Vestida de blanch fäil y mantellina
Las catifadas graus qu' honra ne donan,
Ficsant en tú, tota la gent, la vista,
Jo 't veig encar' tota adornada ab puntas
Qu' Arenys ó al Llobregat van ser teixidas;
Modesta en lo mirar, d' aspecte noble
Anant á seurer en la real cadira
Mentres las mans, ab picaments sens tréva
Ta corona d' honor aixís teixían.

Al cap de poch, en una nit callada
En que 'ls estels del firmament lluhían
Y en que la lluna dels amors patrona
Més d' hora vá sortir, perqué volía
Contemplar com sa má á un' altre donaba
L' amiga del seu cór, la bona Emilia,

(c) Ministerio de Cultura 2005

De la Mercé en lo camaril vaig ésser
Testimoni de tot, y ¡quí ho diría
Qu' el fat me reservés per presenciarne
D' aquells enamorats, sa mort y vida!
¡Qu' hermosa en aquell jorn la núvia estava
Y ab quant gust y riquesa ne vestía!
Brodantne son vestit, festonejava
Lo satí blau, més blanca tarongina
Que si de la puresa n' es l' emblema,
Poch blanca era la flor pera l' Emilia.
A son costat en Frederich s' estaba
Y ensimismat son pensament corría
Cercantne foll lo medi de complaure
Cada dia molt més aquella nina
Qu' un cór, de molts prou desitjat, li dava
Y ab éll, las claus de son amor y ditxa.

Y vá passar més temps; tres anys passaren
Entre festas y plers ¡felissos dias
Que al recordals més amargor ne sento
Y greu tristesa en lo meu cór ania!
En Frederich, lo teu espós caríssim,
Postrat al llit de grave malaltía,
Lo vetllava jo sol y agonitzaba
Y ni á mí, son amich, me coneixía.
Més, ¿qué dich? Jo no ho sé; la má 'm vá pendre,
Vaig observar que forta l' estrenyía
Puig no potser qu' aquella pensa clara
Tant prompte ne pogués enterbolirse,
Com no fos per mostrar la petitesa
Del hom' que per lo mon vá fent sa vía
Y creu, perque lo llamp pel ferro mena
Que de Deu los destins també endevina.

¡Quín patir vaig fer jo! Van ser tres horas
En que eram dos sufrintne l' agonía,
Ell la barba en lo pit, ficsa l' ullada
Com si volgués paraulas dirigirme,

(c) Ministerio de Cultura 2005

Tal volta preguntarme per sa Esposa
Que feta un mar de plors acondolía.
Y jo també clavava en éll l' ullada
Per veurer si ab la vista l' entenía
Y feya d' aquell mort, qu' encar no ho era
Més dolsa, si pot esser, l' agonía.
¡Quíns pensaments llavors! Com recordava
Las festas del passat, las alegrías,
De la boda 'ls cantars y las riallas,
Que riallera per cert era la nina!
Y llavors mon esperit fent comparansas
Ab l' espectacle que ma vista omplía,
Comprenía qu' el mon es un romiatje
Y que en aquest no 's pot trovar la ditxa
Com no sia portantla l' esperansa
D' anarsen á n' el lloch 'hont es l' Emilia.

Mon amich vá finar y encara estava
Ficsa en mos ulls sa vidriosa vista,
Sa boca mitj oberta, com si ab ella
Darrer petó volgués doná á l' Emilia.
Li vaig clourer los ulls y vaig anarme'n,
Un anell li prenguí qu' al dit lluhía
Y aquest recort del mort, que li vaig pendrer
Crech que dorm sepultat junt ab l' Emilia.

Dos anys aprés, en lo rigor del claustre
Vá entrar plena de goig una novicia.
La que en lo mon tant vá brillá ab sas gracias
Las gracias y á n' el mon deixá tranquila
Per consagrar á son espós de l' ánima
Los jorns que 'l cel l' hi volgués dar de vida.
La entrada en lo convent, fou de gran festa
¡Prou me vá convidar ma bona amiga!
Més bé sap ella que no 'm fou possible
Testimoni també ser d' aquest dia,
Com sempre 'l fat perseguidor vá ferme'n
Del jorn de dol en que d' allí surtía

(c) Ministerio de Cultura 2005

Quant d' anyoransa plé, l' espós qu' aymava
Volgué altre volta á son costat tenirla
Y tants foren sos prechs que vá lograrho
Y en Frederich avuy ja té sa Emilia.

Avuy qué 'ns resta á los que tant t' aymavam?
¿Debém ó no plorar per ta partida?
Tú, que desde lo cel ara 'ns escoltas
Y á través dels estels felís nos miras
Ja sabs que los amichs qu' aquí deixares
No sabrán oblidarte mentres viscan.

JOAN MALUQUER VILADOT.

Octubre de 1883.

(c) Ministerio de Cultura 2005

SANT MIQUEL DEL FAY

QUI no ha estat á Sant Miquel, ó per lo menos qui no ha sentit á parlar d' aqueixa maravella de la naturaleza? ¿Qui 's pot esmaginar sense haverlo vist, la hermosura de aquell lloch, aquella vejetació assombrosa y abundant, aquellas mil floretas de tants variats colors, adornadas sempre de perlas d' aygua de que sens may parar los mil regalins de ella las cubreixen, aquellas inmensíssimas rocas, sempre promptes á estimbarse, ab sos cims alterosos y poétichs, sas rioleras y trencadas valls, la pregona cima, per ahont entre gorchs y rocam corre l' aygua del Ténes, y per fi sas duas cascatas que majestuosament hi reflectan entre sas escumas los colors del arch de Sant Martí y lo cobreixen ab sas abundosas ayguas, y lo monastir, que edificat demunt la sobreixent roca, semble que té de devallar ab ella fins á la pregona cima.

Dalt de eix bell reclós hi havia en lo temps passat y pel devallant de sas serras boscos de grans y espessos faigs, dels que diuhen molts que prengué 'l nom y aixi 's conserva per tradició encara que no sia això la veritat, puig, com nos demostra lo erudit Sr. Barallat, Fay equival á Fall en la antigua llengua céltica, que es equivalent á saltant dl aygua, y això mateix nos ho prova en una de sas memorias lo malograt Sr. Llobet y Vall-llosera.

Mes coms nosaltres ns atenim aqui á la trádició, seguirém creyent que es lo nom de Fay lo seu y que li ve dels molts que alli y havia, los quals al ser arrancats per la destral del llenyater causaren tal dolor á las hermosas donas d' aygua que en aquells llachs se banyavan que creuhen molts que van morir, si es que morir pugan las encantadas, ó per lo menos fugiren d' aquells llochs.

(c) Ministerio de Cultura 2005

Dessota de una de sas inmensas rocas, reparà un dia un booé que una bestia de las que guardaba anava forgant, forgant, y que per més que de alli 'l ne vulgués treure no ho podia conseguir; lo ensendemá fon lo mateix y cada dia aixis, fins á tant que s' en hi aná per averiguar lo que era alló, y va trobarse ab una imatje del gloriós Sant Miquel, molt bella y tota daurada, si no era 'l genoll que lo bou tot forgant, forgant, li havía malmés. Lo pastor li feu del millor modo que sapigué una capella ahont hi anava á adorarlo cada dia.

Sapigut lo cas molta de gent hi concorregué, y cresqué tant la devoció á dita imatje que uns piadosos varons, enamorats de la vida ascética y sen devots del Sant, fundaren alli un convent que se 'l coneixia pel nom *dels solitaris de Sant Victor*.

En eix convent fou ahont mes tart lo fill de Berenguer, Ramon I, comte de Barcelona, renunciant á son comtat de Ausona y á totas las comoditats y preheminencias que son naixement y riquesas li proporcionavan, tenint en mes estima la salvació de la seva ánima que tot lo del mon, aná á juntarse ab ells ab aspre vida, sent un espill de virtuts, de penitencia y abnegació,

Lo Sr. Bofarull nos en parla en sos *Condes vindicados* y en Víctor Balaguer en son llibre sobre Sant Miquel del Fay.

En quant á la gloriosa imatje, en vá 's prová no una sino moltas vegadas de daurar la cama, més may s' ha pogut, y avuy en dia resta encara de la mateixa manera.

Sota de la capella ahont se venera, 's mostra la cova ahont estava soterrada y va trovarla lo pastor.

Mes tart se sustituí eix convent per un de monjas que tenia sa edificació mes enllá de la actual casa, que era la que habitaren las monjas, qual tradició ara aném á referir:

LO CONVENT DE MONJAS DE SANT MIQUEL.

En aquell mateix delitosíssim lloch de Sant Miquel del Fay, y en lo cantó de Sant Feliu, hi há una capelleta ab un quadro que representa á Sant Martí donant un tros de sa capa al diable que en figura de pobre li demana almoyna.

Dessota de eixa capella y un pich més cap á la casa 's tróva una de las covas de tosca, y seguint per un caminet que á aquellas conduheix, passada la cascata y pel peu de una altra cova més gran que la primera, s' arriva al peu de una roca alta y llisa com totas, en la que un bon tros per amunt ahont no es possible á ningú arrivarhi, s'

(c) Ministerio de Cultura 2005

hi veu un tros de escala de pedra, y més enllá, una fusta clavada en lo rocam.

Diu que era la escala d' un convent que allí hi havia hagut, y la fusta, la que en la cuina tenian pera penjarhi los calamastechs.

Eixas monjas pertanyian á la religió de Sant Benet, n' hi havia de molt bellas y quasi totas eran joves. En aquell temps molt s' havian relatxat las órdres monásticas á causa sens dubte del permís que tenian de donar hospitalitat al pasatjers, que en llochs deserts com aquell, no trovavan hostals ni casas pera hostatjarse.

Y era tanta la fama de bellesa que las monjas de Sant Miquel tenian, que grossas comitivas ab la escusa de cassar per aquells frondosos boscos, las visitavan.

Un dia, era cap al tart, gran colla de cassadors acompanyats de sos patjes y llebrers arrivá al convent. Lo sol s' havia completament amagat, y negres núvols barrejantse los uns ab los altres s' anavan amontonant demunt del single.

Dintre 'l convent tot era bullici y animació, ab tants de cavallers y patjes, y ab tants de cavalls y gossos; en la cuina hi havia un moviment extraordinari, singlars, llebres y tota mena de cassa fumavan dintre la gran xemeneya. Mentrestant, en una de las grans salas del convent hi havia la taula ahont á la claror de moltas llums, brillavan los encrestellats gots ab variats y vius colors, y si servian viandas las més apetitosas que menjavan los cavallers y las monjas que entre ells seyan al voltant de la taula.

S' anava fent nit y la disbauxa creixia per graus; lo beire passava de má en má, y las viandas se succehian l' una á l' altre, los patjes anavan y venian servint profusament diferents y esquisits vins capassos de fer perdre á tothom la testa; y á tot aixó la tempestat bramava ab furia fent sommoure á las més fortas rocas; mes ells res sentian, ab lo soroll del bromejar y dringar los vasos y ab sos cants ofegavan lo tró aixís com tot soroll de fora.

Sobte, un sacudiment horrorós los feu restar callats, y deixantse sentir llavoras lo retrunyir del tró, vejeren la blava y vermellosa claror del llam, que llepant las rocas sobre que estava edificat lo convent y arrencantlo de arrel y soca, lo estimbá montanya avall ab horrorós estrepit, sepultant en sas ruinas al nobles senyors á sos criats, y á las monjas.

Y desde aquell dia, quan vé la nit; per entre 'l remor de las cascatas, s' hi senten barrejar los ¡ays! que fan sas ánimas damnadas.

MARIA DE BELL-LLOCH.

(c) Ministerio de.Cultura 2005

¡GERMANDAT!

¡Deu vos beneixca!

Tanyent la citra dolsa, cantarvos yo volguerá,
Oh noble Barcelona, Valencia falaguera,
Sirenes de la mar;
Naixcudes á la vida quan va naixer l' aubada
Tenint bresol d' escumes, de flors y de rosada
En la mateixa llar.

D' una mateixa mare, les dos sou tendres filles;
Teniu plages alegres com les daurades illes
Déls encants confins;
Teniu al sol per llantia qu' esclau vos allumena
Y á son caliu florixen lo nardo y la azutcena
En vostres bells jardins.

Anyórance una y altra; guaitanvos per las vores
De la mar cristallina, vos veig engisadores
Creixer en embelés;
Y en les onades verdes, y en les escumes blanques,
Y en los capolls de rosa, y en les florides branques
Sent vostre tendre bés.

Deu al fervos germanes, el aigua pá el batisme
Prengué de les onades del mar del Helenisme
Donantvos son esprit:

(c) Ministerio de Cultura 2005

Donantvos pera enténdrevos la mateixa paraula
Y el pá y el ví dolsíssim posá en la vostra taula
Per ses mans beneit,

Posá dins vostres ánimes, amor qu' enjamay passa;
En vostres fronts de verge lo sagell de la rassa
Que alleta en la virtut;
En vostres mans, la espasa que despedís centelles
Y com á iguals germanes posá barres vermelles
En vostre noble escut.

Yo et veig á tú, Valencia, coronada de roses
Ab torres gegantines, ab brises amoroses,
Ab daurats campanils;
Ab llum que tot ho aclara y qu' ix de tons ulls dolsos
Mitj sonrient los llabis y orlant nos inquiets polsos
Roselles y gesmils.

Y veig dins la teua ánima la Fé que no s' apaga,
Y sent dins de tes venes al Art que no s' amaga
Y que tot ho embellis;
Y que fá que t' apellen l' Atenas del mig-dia
Y que tots t' anomenen «trasunt de poesía
Del perdut paraís,»

Yo et veig ¡oh Barcelona! soltes tes clenges negres,
En lo Mediterrani fixant tons ulls alegres
Com si fos ton mirall;
Y al lluny del lluny divise tes fabrils maquinaries
Que al cel pugen altívoles portant tendres pregaries
Ab l' incens del treball.

Yo et veig, oh Barcelona, y als meus oits arriba
Lo golpejar del ferro ab la cansó festiva
Que 't dedica l' obrer,
Y tot, tot quant alena dins de ton lloch, treballa,
Y veig carrils tornarse lo qu' era forta malla
Del poderos guerrer.

Y despres yó recorde y uni la vostra historia
Y os veig mes carinyoses mes viva la memoria

(c) Ministerio de Cultura 2005

Y lo recort mes viu,
Com dos colomes blanques que son vol confundisen
Y els grans de blat que troven en lo camp, se partisen
Tornant al mateix niu.

Y os veig agermanades y cada jorn que passa
Ab lo progres que vola, junyir mes vostra rassa
¡Creixer la germandat!
Com creixen les idees que donan vida als pobles
Que com vosaltres naixen alletant en los nobles
Pits de la Llibertat.

Que no ja pobles, rasses, ni gents, nacions ni viles
Que fassen llarga vía, ni que vixquen tranquiles
Sens belles tradicions;
Sens sèntiments, sens glories del sacre recort dignes
Y pera sabis y héroes y pera fets insignes
No tinguen bendicions.

¡Benhaja vostra historia que ab tant amor vos lliga!
¡Benhaja lo pervindre y la olivera amiga
Qu' en vostres camps escau!
Ella en vostres entranyes los forts arrels afona
Y quan está florida lo ceptre y la corona
Vos dona de la Pau.

Ab ella aneu al temple hont la Belltat no muda,
Hon la Bondad s' aixeca ab la Vritat volguda
A fer ofrena á Deu,
Y ab las mans enllassades y los genolls en terra
Doneu vostre carinyo, los fruits de vostra serra
Com lo modest romeu.

Aixis vos veig, Valencia, la dels esguarts alegres;
Barcelona aixerida, la de les clenges negres
Y l'aspre Monserrat;
Aixis vos veig y al Sabi que vos formá demane
Que quants mes segles vinguen mes y mes s' agermane
Vostre voler sagrat.

Que tots los jorns quant ixca lo sol vos espurnege,

(c) Ministerio de Cultura 2005

Que tots los jorns lo tibi lleveix vos petonege,
Qu' els dolors siguen breus:
Que la ona agrunsadora cantant *virolays* vaja,
Que bese les arenes en una y altra plaja
Y banye vostres peus.

Qu' els fills de vostra terra vos donen major gloria;
Qu' en lletres d' or escriga enllasades la Historia
¡Catalans! ¡Valencians!
Que may lo ferestech Odi esmole la corbella,
Qu' els nets de Vinatea, de Claris y Corella
Siguen sempre germans.

Qu' el llas que vos ajunta ajunte també á Espanya
Que passe les fronteres, fora de las montanyas
Que creuhe els cuatre vents.
¡Qu'el sentiment puríssim d' amor sant que vos lliga,
De tots, de tots los pobles la branca de Pau siga
¡Que siga dels vivients!

VICTOR IRANZO Y SIMON
de Valencia.

(c) Ministerio de Cultura 2005

TOS ULLS

Hi tens, hermosa, en los teus ulls de fada,
l' atracció del abim, del infinit;
y brilla enlluhernadora ta mirada
ab lo flám qu' ensengueres en mon pit.

Son estrellas tos ulls. Quan dolsa miras
me parlan de plaers no somniats
y creman lo meu cor, ab las guspiras
que llansas de tos parpres mitx tancats.

O si en ells una llágrima hi tremola
com gota de rosada en una flor,
me sembla l' amarch plor que 't desconsola
lava de perlas d' un volcá d' amor.

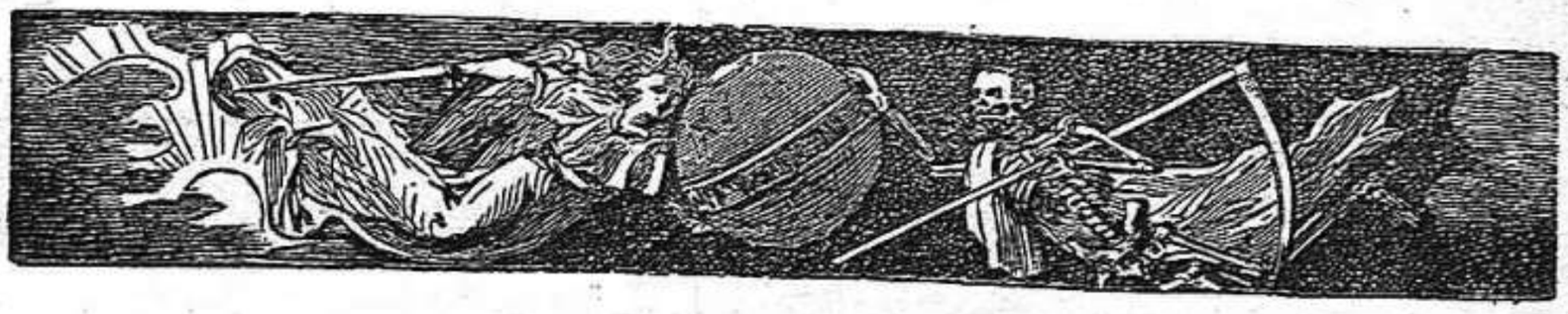
Mes rihent ó ploiant tinch d' anyorarlos
si no 'ls veig, si no 'm miran fit á fit;
¡Si son tan bells! Si Deu fins vá donarlos
la color y 'l misteri de la nit.

Y ara qu' enmalaltit, creman mos polsos
y 's clou fredós y enterch mon llabi roig,
per rebre sols un bés de tos ulls dolsos
tota una vida donaria ab goig.

BONAVENTURA BASSEGODA.

Novembre 83.

(c) Ministerio de Cultura 2005

DEL NATURAL

SETSE anys enrera un servidor de vostes desempenyava la plassa d' *escribá* d' una de las cuadras de filats que un antich industrial tenia establerta en la fábrica de ca 'n Puigmartí de la vehina vila de Gracia, coneguda entre la gent de l' ofici per *vapor Nou*.

La plassa d' *escribá* que vaig desempenyar per espay d' un any y mitj era de sí tan especial que 'l calificatiu no pot esser pas mes mal empleat. La dita plassa ó millor lo desempenyo del cárrech tenia de tot menys de fer d' *escribá*. Pesar la feyna dels filadors duas vegadas al dia, despatxar la carretada de feyna feta diariament, embarnissar corrons, encaixar fusadas de trama y urdit y fer lo setmanal y pagar los dissaptes, tals eran las obligacions que constituian la plassa d' *escribá*, que aixis era com m' anomenavan los treballadors de la cuadra.

Per sort, no me las havia d' eurer directament mes que ab duas personas, y aquestas encara eran d' alló que s' en diu de bona pasta. Era l'una d' ellas lo majordom de la cuadra y l' altre lo mosso de la mateixa. Com son aquets dos tipos interessants ab los cuals havia d' estar en relació directa del dematí al vespre, será convenient que 'ls presenti á mos lectors perque hi fassen coneixensa y pugan tot seguit ferhi amistat, persuadits de que no se n penadirán. En Ton, lo majordom, era un home d' uns quaranta sis anys, petitó y sapat, camatort, cara aplanada y nas torsut, adornada ab unas patillas grisas de forma de costella; era de sí poch comunicatiu, pero de cor excelent. Descuydat; no podria presentarlos un altre exemplar que se li semblés, puig per no cuydarse de res comensava per no cuydarse ni d' ell mateix. Tant si la calor ofegava com si 'l fret congelava fins lo moll de l' os, sempre l' hagueran trovat amunt y avall de la cuadra espitregat y ab calsas de fill blau. Sas habitacions particulars se componian d' una gran sala, dos cuartos grans y una cuyna per hont las ratas

(c) Ministerio de Cultura 2005

s' hi passejavan á plér. Tot son moblatje se componia de un baul, dos cadiras y un catre de forma de bressol, á forsa de temps de no picar lo matalás ni de no tocar may res del catre. Era home que deya: «dona, bastó y diari. ja 'n tenen los altres.» Ab aquestas máximas, dit está que 's conservava per mereixer, mes aixerit que un pesol. Ell no feya mes que dos ápats al dia, l' un á la una de la tarde y l' altre en havent plegat los treballadors al vespre. Lo primer se componia d' un plat d escudella, mitja racció de carn ab patátas y dos cuartos de pansas y ametllas torradas. Lo del vespre d' un plat d' escarola y una truyta ab monjetas y repetició de pansas y ametllas.

Es de notarse 'l que durant un any y mitj no vaig veure variar un sol plat. Crech haver dit que aquest home era tant descuydat que per no cuydarse no 's cuydava ni d' ell mateix; donchs tinch de retractarmen: en Ton se cuydava y tenia especial carinyo á una gata negra que li deyam *Eularia*. Al demati enviava al mosso de la cuadra á cercar per la gateta un cuarto de perdiu que li donava ell mateix, aceptuan al dissapte que ni feya dur doble racció, perque s' atipés pel diumenge que, com es de suposar, la fábrica quedava tancada.

Jo per l' espay que quedava de columneta á columneta del cornament del meu petit escriptori, contemplava embadalit com lo Ton donaba 'ls dos cuartos de perdiu al gat, boy escoltant ab molta atenció lo següent monolech que recitava á la bestiola:

—Té, ara ménjatho tot y demá t' espinyarás els bigotis. Apa, apa, atipat que si demá no cassas alguna rata ballarás los goigs de Sant Prim. La gata, clavadas las urpias al tall, posada geparuda y ab lo cap tort ab l' afició ab que rosegava 'l tall permaneixia indiferent al monolech del pobre Ton.

Lo majordom de peu dret y ab una má apoyada á la galta contemplava com l' *Eularia* acavaba de devorar la perdiu.

Un cop havia acabat la gata, se l mirava tot llepantse 'ls bigotis com volent dir, ara estich per tú, y ab la cua dreta y fent lo camell, comensava á miolar y á passarli pel pont que li formavan las camas y ell seguia aixis lo interrumpit monólech:—¿Qué vols ximpleta? ¿perqué t' ho menjavas tot? *Hoy todo y mañana nada*: alsa, alsa ves á beure ximpleta. Es digne de notarse que la paraula ximpleta y ximplet l' aplicava indistintament com aquell que tira un *requiebro* ó diu una paraula agradable. Quan en Quico se permetia gastarli alguna *xanxa* ell tot somrient pero sense mirarsel li responia: ¡Ximplet! Si una comissió de trevalladors anava á demanarli alguna cosa que á 'ell li semblés estranya, ja se sabia, per tota contestació: anéu, anéu xim-

(c) Ministerio de Cultura 2005

plets! Fins á mí que 'm tenia per persona ben educada (mal m' está 'l dirho), tampoch m' havia escapat del ximplet de reglament. Las vetllas d' hivern las passava sol á la cuyna de sa habitació llegint á la llum d' una candela de seu, algunas novelas de bandidos de 'n Fernandez y Gonzalez, boy calentantse á la fogona; los curts vespres d' estiu llegint llibres per l' estil, al peu de la mateixa fogona que encara que apagada li servia per apoyarhi 'ls peus. Abuy en Tou segueix en una fábrica d' un poble de Catalunya ocupant la mateixa plassa y siguent lo mateix home peró ab mes pecats, vull dir: mes deixat encara de lo que era setze anys enrrera. Apesar de tot, en Ton es un home honradíssim y de gran formalitat.

En Quico era allavors un home d' uns trenta cuatre anys, alt, moreno y escardalench y de molt bonas faccions; havia entrat de xarrich en lo Vapor Nou y ab constancia va arrivar á la categoría de mosso de la cuadra. Era republicá recalcitrant, peró en lo fondo un Deu lo fassa bó. Enginyós en lo ram de cosir corretjas trencadas y molt inteligent en ensenyar gossos. Era de veurel sempre ab *L' Arsillero* al costat que no 'l deixava á sol ni á sombra. *L' Artillero* ja haurán comprés qu' era lo seu gós, indispensable company de glorias y fatigas.

Era un animaló molt inteligent y espavilat: ab dirloshi qu' era de la casta d' ayguas vindrán en coneixement que ho havia de ser per forsa. ¡Quina bestiola! Alló era un polvorí, esquilat de mitj en aball, blanch com una tofa de neu, ab un trosset de qua que acabava ab una aroma de cutó fluix, movible á la menor indicació del seu amo; era *l' Artillero* l' encant de la quitxalla de la cuadra y lo terror dels trevalladors que no conduhian bé l' esmorsá.

En Quico vestia calsas de blauhet apedassadas, faixa vermella, camisa de vionet y barretina: era casat peró vivia ab sa muller qu' era una bona mossa, d' una manera tant especial, que ab lo temps que jo vaig ser empleat á la casa lo vaig veurer tres vegadas separat de la dona. Generalment se 'n separava per cosas de poca importancia, per las que la gent senyalava com *trascendentals*, per aquestas no hi renyia may. Las trevalladoras lo trobavan aixerit per las sevas plagasitats, y los homes lo tenian per un gat dels frares. Era cosa de sentirlo discutint de política ab altres trevalladors, durant lo curs de las discusions deya mes disbarats que paraulas. Si fos possible constituhir un gobern tal com ell l' imaginava tindriam un problema resolt, lo saber de fixo lo dia de la fí del mon. Totas las sevas discussions acabavan sempre fent juguescas. Succehia de vegadas que per la paraula mes frívola se jugava cuatre duros, y per si d' entre tant temps tindriam República ó Monarquía se hi jugava una pesseta.

(c) Ministerio de Cultura 2005

Quan la proclamació de la República, en Quico se va sortir de fogó, semblava talment que s' alocava d' alegría; sense consultarho á ningú va guarnir de banderolas de paper las columnas de la cuadra y va compareixer á trevallar en companyía de son fill, noyet de sis anys, portant ab molta formalitat la corresponent gorra frigia. S' empenyava y fins se 'm va enfadar, perque jo no 'n duya per estar per l' escriptori.

—Vaya, ¿qué vol que li vagi á comprar al carrer Major? me deya:

—No home, no, que os heu tornat boig, li vaig respondrer. Lo que heu de fer es treurer las banderolas qu' haveu posat sense coneixement de l' amo, perque no hi teniu dret á fer entussiasmar als altres per forsa.

—¡Y es clar! va respondre un filador;—ja li he dit duas vegadas que no hi tenia dret. — *Bueno hombra, bueno, corrienta*, va respondre en Quico, ja las vaig á treurer, y, tal dit tal fet, ab pochs moments van desapareixer las banderolas d' hont eran posadas.

En Quico, passava las festas fent *marrinxa* ab altres companys, ó bé anant á tirar la ballesta, que deya ell que hi tenia gran puntería. L' endemá de dias de pluja ja 'l teniheu anant á cercar cargols ó á collir bolets: y per ell no hi havia mes lema, que *qui dia passa l' any empeny*, y *viva la Pepa*.

Era l' any passat, á cosa de las nou del matí, que jo baixaba tot tot *xano xano*, pel carrer de la Travesera de Gracia, quan veig venir per l' endret meu un pobre home malaltis, groch, que 'ls ossos li foradaban la pell y apoyat en un bastó, aturantse á cada pas y recullint aire com si ni faltés per respirar. De moment vaig creurer que era un pobre acabat d' eixir del Hospital, que faltat de recursos venia á implorar una caritat. Al veure 'l pobre home que m' allargaba la má vaig acabarmho de creurer; mes, al anar á ferli caritat, vaig adonarme qu' era lo pobre Quico, que desfigurat per los estragos d' una *tisis*, de moment no l' havia conegut. Tot plorant m' allarga la má y 'm diu:

—¡Ja ho veu, me queda vida per molt poch temps! ¿Qué no m' havia conegut? ¡Fa tant temps que se 'm va morir la dona, y yo pobre de mi, malalt com estich, haig d' anar de tant *mal borrás*, que conech que 'ls meus dias son contats.

Me miraba entristit com esperant de mi algun consol, aixugantse las llágrimas ab lo mocador.

L' escena que va passar entre 'ls dos va ser de sí tant poch agradable que no la vull trasladar.

EMILI COCA Y COLLADO.

(c) Ministerio de Cultura 2005

LA BARRACA

Versos llegits en la sessió d' apertura del curs del *Rat-Penat*, de Valencia.

Com la gabina de la mar blavosa
Que en la tranquila platja fa son niu,
Com lo nevat colom que 'l vol reposa
Del arbre vert en lo brancaje ombriu;
Blanca, polida, sonrisent, bledana,
Casal de humils virtuts y honrats amors,
L' alegre barraqueta valenciana
Se amaga entre les flors.

Baix la figuera, hon los ausells del horta
Cantan festius l' aubada matinal,
Al primer raig del sol obrí la porta
Y als aires purs del cel lo finestral;
Y com la mare cova á la niuada,
Les amoroses ales estenènt,
Pobre trespol de palla ben lligada
La guarda de un mal vent.

Quatre pilars, més blanchs que l' asutzena,
Formen davant un pórtich de verdor,
Corre sobre ells la parra, tota plena
De pámpols d' esmeralda y rahims d' or;
A son ombra, lo pá de cada dia
Repartix á sos fills lo Trevall sant,
Y en la taula la Pau y l' Alegría
Ses flors van desfullant.

(c) Ministerio de Cultura 2005

A un costat obra 'l pou la humida gola;
Y perque tinga perfumat dosser,
La garlanda de flors, que al vent tremola,
Esten sobre 'l brocal un gesmiler;
Y per la franca porta may tancada
Les flors despreses y 'l suau perfum
Adins penetren, en la dolsa onada
Del aire y de la llum.

Pengen del mur l' aixada y la corbella,
Que á terra fan doblar lo suät front,
Lo pulcre canteret que la doncella,
Encorbant lo bras nu, porta á la font;
Y plena d' armonies misterioses,
La guitarra, que ensemp gemega y riu,
A la llum de la lluna, en les fiairoses
Vetllades del estíu.

Allá dins entre alfábregues florides,
En lo corral, baix l' ample taronger,
Mormorejant pregaries beneides,
La mare agrunsa á son infant darrer;
Y al cim de la cabanya, fentla un temple,
Santificant sos gojos y dolors,
Obra eterna la Creu, per digne eixemple,
Sos brassos protectors!

Tot riu entorn: va l'aigua crestallina
Corrent entre pomells de lliris blaus;
Sorolla dolsament la mar vehina;
Mohuen els arbres ventijols suaus;
Y si 'l fillet dormit á la mamella
Mira la esposa y calla, ou á lo lluny
Llarga cansó del home, que la rella
Enfonsa ab valent puny.

¡Barraca valenciana! ¡Santa y noble
Escola del Trevall! ¡Modest bressol
Del que nos dona el pá! ¡Laboriós poble
Curtit pel vent y bronsejat pel sol!

(c) Ministerio de Cultura 2005

Més que 'ls palaus de jaspis y de marbres,
Més que los archs-triunfals y els coliseus,
Tú, pobre niu perdut en mig dels arbres,
Valdrás sempre als ulls meus!

En tú naixqué la hermosa campesina
Que tot lo mon contempla embelesat,
Llauradora ab aspecte de regina,
Plena ensemps de modestia y magestat:
La de ajustat gipó y airoses faldes;
La que 'l foch de l' Arabia du en los ulls;
La que clava ab agulles d' esmeraldes
Los negres cabells rulls;

La que la roja fraura, al rompre 'l dia,
Cull una á una; y en brillant pomell,
Que la mateixa Flora envejaría,
Junta el gesmil, la rosa y el clavell,
La que desfulla la frondosa branca,
Aliment del insecte filador;
La que als rossos capells, cantant, arranca
La sutil fibra d' or.

En tú naixqué, company ben digne d' ella,
Sobri, sufrit, lleuger, fort y lleal,
El que en l' aspre guaret clava la rella
Y obra al aigua corrent fonda canal;
El que sembra el bon gra y el arbre talla;
Y en l' almácera estrau l' oli més fí,
Y ab incansable peu, follejant balla
En lo trull plé de ví;

El que, enflocant son aca voladora,
La joya guanya, que á la novia dú;
El que fa refilar á la sonora
Citra, en les nits d' albades, com ningú;
El que, pera defensa de la terra,
Lo vell trabuch despenja del trespol,
Quan per l' horta, donant lo crit de guerra,
Retrona el caragol.

(c) Ministerio de Cultura 2005

En tú naixquéren y ditjosos viuhen:
Pera ells, lo mon que vehuen, no es mes gran;
Com los ausells que moren hon anihuen,
En tú bresol y tomba trovarán.
Ton lluminós fogar es sa alegría;
A sa dolsa calor son forts y richs;
¡Guárdelos bé ton ombra, nit y dia,
De tots sos enemichs!

Guarda als infants, que baix de la porxada,
Ab lo jónech valent jugan sens por;
Guarda á la verge, que en la nit callada
Escolta la cansó que l' ompla 'l cor;
Guarda á la mare, ardida y jubilosa;
Guarda al pare pensiu, que 's cansa ja;
Guarda al pobre vellet, que al peu reposa
Del arbre que plantá!

Guárdalos de la pluja y la tempesta
Pera que dorguen sens duptós recel;
Guárdalos de la fam y de la pesta,
Del foch dels hómens y del llamp del cel.
Guárdalos bé dels Esperits malignes;
De les llengues de serp dels mals vehins;
Guárdalos bé de tentacions indignes,
De pensaments roins.

Y sobre ses victories y fatigues,
Y el descans breu y el travallar constant,
Sobre 'l camp pedregat ó ple d' espigues,
Sobre la taula vuida ó abundant,
Sobre el ball de la boda desijada,
Sobre el fúnebre llit, banyat en plors,
Estenga eternament ta Creu sagrada
Los brassos protectors!

TEODORO LLORENTE.

(c) Ministerio de Cultura 2005

L' ENCUNAMENT

Lo baix Vallés atravessat per tots cantons de ferro-carrils y carreteras; la de Vich, de Fransa, de Caldas, de Sabadell y Tarrassa etc., va perdent ja mes sa fesomía propia; mes lo alt Vallés abandonat á sí meteix, sens cap vía de comunicació que 'l relacioni ab lo contínuo tracte que aquell porta, conserva encara moltas d' aquellas costums y creencias que per anys y sigles quieta y pacíficament han viscut entre sos valls y afraus.

Per aixó no es estrany que en moltas de las costums que aném contant, nos referím sempre á dit alt Vallés.

En molts dels pobles del mateix no hi ha sisquera llevadora degudament aprobada, tot lo mes entre dos ó tres pobles tenen una dona vehina d' alguns d' ells, que per sa experiencia, lliura los infants del ventre de la mare. Sort que la mateixa montanya, com es allí dalt, cria gent robusta y lo part no presenta may las dificultats y complicacions que á las ciutadanas y fins á las dónas de vila á voltas ocasiona.

Quasi sempre la partegassa, com li diuhen ó llevadora postissa, té de fer duas ó tres horas de camí, sola. ab la cistella al brás ahont hi dú unas quantas herbas fortas, y la veuría atravessar boscos, pujar serras, passar torrents y rieras, á péu sempre, ara en mitj del sol que esbadella la terra, ara en las nits d' ivern que 'l fret y la pluja abaten l' home. Quan arriva á la casa, lo primer que fá es posar al foch en una olleta, sajolida, corona de rey, y alguna altre de las herbas que porta, ferne una beguda y donarla á la pacient, fentli avants rosegar

(c) Ministerio de Cultura 2005

un tros de xacolata crúa, que es lo gran remey y requisit, apunt sempre, pera tot malalt ó desganat.

Dsprés espera; y quan tot ja está llest, després de vestir la criatura, se queda dúas ó tres horas á la casa pera veure si esdevé cap novetat que reclami son ausili, y després com á última feyna, agafa la gallina blanca, per aytal cás guardada desde temps, la mata y la aparía per la malalta.

Quan té tot aixó fet, ab lo cistell al brás, y la paga, per cert ben escassa, á la butxaca, se 'n torna á casa seva, sempre á péu; passa aiguas, atravessa boscos, afraus y serras, y ja no se la veu mes fins que 's necessiti altre volta.

Allavoras entra un' altre dóna prop la partera, es *l' encunadora*, té de esser de bona conducta, de sanch regonegudament bona y ben sanitosa.

Es la qui dona de mamar primer al infantet; jamay es la mare qui li dona primer lo pit, sols quan l' encunadora ho ha fet pera ensenyarli, es quan eixa la entrega á la mare que li dona desde llavors en avant son nodriment. Y sempre á l' encunadora se li conserva cert carinyo y se la considera unida ab llas íntim ab la criatura.

LAS BARBOTAS

Seguint lo rieral de Santa Eularia, en lo terme da Bigas hi ha una casa antigua ab una negre torra, alta y cuadrada, propietat avans de los Barons de Rocafort.

Avuy passada á mans agenas ha sigut dividida y destrossada, desapareixent las murallas y la capella pera ferhi casetas de gent menestrala arredossadas sota la dita torre: no obstant, se conservan encara una porta á dalt de la escala del pati d' honor, convertit en corral y duas finestras de las duas grans salas, restos preciossíssims, ab sas caras, fullas de parra y demés, tan ben trevallat, que dona idea de lo que fou aquell palau.

(c) Ministerio de Cultura 2005

Entre la torre y casa Noguera hi ha un pla de regadiu, en lo quin se trovan enterradas moltas parets, y ya que de tradicions parlém, no podém menos de contar lo que de aquellas se creu en lo país. Se diu, y creu en ell, que en dit lloch hi hagué una ciutat que se 'n deya Atenas y que de aixó li vé á la riera que baixa de Sant Miquel del Fay, lo dirse riu Tenes ó riera de Atenas com indistintament se la anomenava aixís en las escripturas antiguas.

En lo terme de dita casa Noguera hi ha duas cosas notabilíssimas, dos bocas ó dens d' aigua, una de las quals se sap d' ahont vé, mes l' altre no. La primera es coneguda per lo Abancó, per portar l' aigua de una riera anomenada aixís en lo terme de Ayguafreda. Avans de arrivar dita riera á atravessar la carretera que baixa de Vich, te dos ó tres xucladors per ahont s' hi fon tota l' aigua y surt després en lo dit terme de casa Noguera de Bigas. Tarda en sortir de 24 á 26 horas y 's díu que hi havia á Bigas qui estava comvingut ab lo moliné de la Abancó pera que en los estius de aixut, no enjegués la molinada sino en los dias que á aquell li tocava l' aigua pera regar.

De l' altre que s' en diu las Barbotas, de borbollar, perque l' aigua naix en la mateixa boca de la riera sota una roca, y fins al mitj de ella borbollant, brotant ab abundosos grífols, que constitueixin la riquesa del país, per que sempre portan aigua; moltas vegadas ab prou feinas ne porta la riera y d' allí ne ixen dos ó tres molas.

Venuda la casa Noguera per la desamortisació per haver pertenescut á mans Eclessiásticas, l' Hospital de Vich, va esser comprada solsament pera dita aigua, pera veurer de durla á Barcelona. Aixís es que 'l nou amo se posá á buscarla, á fer pous y á tirar barrinadas, y may va trovarla de tan fonda que deu passar.

Ningú sab d' ahont ve y va; lo sifont de la Abancó es tan inmens donchs, que te d' atravessar llargas y altas montanyas, lo de las Barbotas ho te de esser molt mes, ja que al fí y al cap d' Ayguafreda, (si seguim la opinió dels que crehuent que tots los aiguavessants que van á formar las rieras del mateix, per alts que siguin son del Vallés), Ayguafreda y Bigas perteneixen á una mateixa comarca pero 'l de las Barbotas, ha de ser mes inmens encara, ja que moltas vegadas estant lo cel seré sense veures cap núvol per tot lo voltan, ni per dalt de las montanyas, han tingut una grossa avinguda, y lo que es mes particular, d' aygua clara y trasparenta, per grossa que sigui la avinguda, proba certa de lo molt lluny que ve.

Respecte d' ellas ne conta lo poble una tradició: diu que un dia un pastor estava pasturant son remat en la montanya de Montserrat;

(c) Ministerio de Cultura 2005

menjant prop de una font, li caigué 'l plat y la cullera de fusta ab que menjava, y l' aygua l' engollí cap á dins: al cap d' uns quants dias lo plat y la cullera eixiren en las barbotas, per aixó díu lo poble que aquella aygua vé de Montserrat. Igual tradició se troba en lo dit poble d' Ayguafreda, que seguint la opinió dalt dita será també del Vallés, proba del gran instint del poble en concebir los grans fenómens naturals.

Diu que dalt de la montanya hi ha una font d' aygua molt fresca, en la que cada dia hi anava á beure un pastor ab son remat; que una vegada lo van desterrar á las illas de Mallorca y éll de cremat no volgué que ningú mes disfrutés d' aquella font tan fresca y regalada y va esbullarla. Quan va esser á Mallorca arrivá á un poble que estavan desesperats perque una font d' una aygua molt bona y regalada que fins allavoras havían tingut, tot d' un plegat se 'ls havía assecat deixantlos en la miseria. Lo pastor preguntá desde quant era y comprengué qu' era de la font que éll havía esbullat. Llavoras los hi digué que si li conseguian lo perdó los hi faria tornar l' aygua. Li conseguíren, éll torná á Ayguafreda, apariá la font y 'ls de Mallorca tornáren á tenir l' aygua.

LO CASTELL DE MONTBUY

Al cim d' un alt turó, no molt distant y dominant á Caldas, s' aixecan las ruinas de un majestuós castell: es lo Castell de Montbuy. Alterosas alsinas y verts pins creixen ufanosos al mitj de sos enderrochs; de son pon llevadís no 'n queda rastre, y sos fossos, plens fins á dalt de las murallas ab las pedras de las enrrunadas parets, son cuberts de tornamins y agram. De quan en quan, algun conill espahordit surt de entre mitj de las matas, y quan algun curiós puja á dalt pera contemplar lo indecible panorama que d' allí 's descobreix, pot veure en mitj dels marlets y clivellas de las pocas parets que encara hi quedan, l' ull de la sargantana que guayta esmirada de que vagin á interrompre aquella soledad.

(c) Ministerio de Cultura 2005

Aquell mudisme, aquella quietut y aquell abandono entristeixen y conmohuen l' ánima, aquells enderrochs parlan vivament al cor mes que no ho pugan fer totas las veus humanas; ¡quans de recorts, quans de fets y quans noms no portan á nostra memoria!...

Aquest castell, edificat sens dubte en temps de la reconquista de Catalunya, fon propietat segons uns, dels senyors de Moncada, desde qual castell se feyan senyas ab fogatas pera anunciarse los perills y demanarse ajuda: segons altres pertanyía als senyors de La Roca, mes lo poble que per tot allí ahont veu un castell te per cert que pertenei-xía als moros, conta d' éll lo següent:

Dominats y avassallats per lo Rey moro de Montbuy los habitants de aquella comarca y tenint molts pochs medis pera vencer á sos po-derosos enemichs, deslliuraren de lograr ab la astucia, lo que no po-dian per la forsa.

Ab aquest motiu enviaren misatjers al rey, de que li volian fer grans festas y que si 'ls donava permis, anirían en los seus patis á ju-gar canyas. Content lo moro de véurels tant subjectes, cosa que may hauria cregut, hi convení molt plahenment.

Arrivá 'l dia, y las portas del Castell s' obriren pera donarlos pas. Tothom hi acudí, joves y vells de tots los pobles de la encontrada, ni un ne quedá sens anarhi. Lo rey doná la senyal y ls pajesos comensa-ren sos jochs de una manera maravellosa, jamay los que habitaban lo Castell havian vist mes destresa, seguritat y varietat de jochs: sobte y quant mes embadalits y distrets estaban, los pagesos trencant sas ca-nyas, empuyant las llansas que dintre de ellas duyen, y tirantse sobre 'ls descuidats moros ne feren tant terrible mortandat que pochs ne que-daren ab vida.

Altre tradició diu, que no tenint los pagesos armas, anaren á pro-vocar als del Castell, y que aquestos, fiats de aixó sortiren ben poch armats y mofantse de ells y quant los pagesos los tingueren aprop, que era lo que volian, feren sortir á cops de punxadas á tots los bous que en llurs casas hi havia y que tenian amagats entre los espessos boscos. Los quals bous rabiosos com estavan, feren dels moros gran destrossa apoderantse llavors los pagessos del Castell, que may mes recobraren los moros: per aixó en aquell mont li quedá lo nom de *Montbovis*, montanya dels bous, que s' ha convertit en Montbuy.

MARÍA DE BELL-LLOCH.

(c) Ministerio de Cultura 2005

LO MOLÍ D' AYGUA

IDILI

Ab son estel al fron clareja l' auba:
La llum incerta dins lo freu penetra,
Y ja 'l contorn apar d' esquerpes roques
Ab vestidures d' eura.

En lo pregon del bosch s' amaga l' ombra,
De les serres baixant, tota desfeta;
Va platejantse la cinteta clara
Del torrent que gemega.

En les copes dels olms l' aucell arrisca
De sa tendresa la cansó primera,
Y l' aire, mut, l' escolta, y s' hi adelitan
Esclatant les poncelles.

Alla á la vora de lo rech qui escuma,
Per dins l' estret que 'ls dos serrals ne dexan,
S' amaga la caseta á dins les rames
De murtes y ginestas.

S' hi veu la fosca encrar en la teulada,
Tant hi fullen espés les llimoneres;
Encara del molí no 's sent la roda
Ni 'l moliner s' axeca.

(c) Ministerio de Cultura 2005

Coronan lo portal roses y pámpols,
Un claveller rumbeija en la finestra,
Y ben bé diuhen sos clavells pomposos
L' afany de la quí 'l rega.

Rosa gentil, del moliner la filla,
Semblant á l' auba fresca y riallera,
Mitx obri 'l finestró, y apart que 'l dia
Ixca de ses pipelles.

Atenta escolta; en la vehina serra
Ou d' un flaviol lo só, y com que senta
Un mot en cada punt de la tonada,
Un suspir ó una quexa.

Al passar les ovelles per la falda,
Quant se retiran, los anyells darrera,
La tonadeta 's fa mes suau y dolsa
Per quí l' entent com ella.

Y allunyantse 'l remat vers la cabana,
Confónentse en l' espany flaviol y esquelles;
Y aire y torrent y tot d' amor suspira,
Flors, ramatge y herbes.

Flayres del cel com qui 'n la terra passen;
Y quant les perles plohen, van y venen
Mots misteriosos dins perfum de roses,
Mirades qui' s' entenen.

Dáurense en tan los cims; lo molí roda
Empés per l' aygua del torrent qui vessa;
Cau la farina, 'l moliner ne canta
Sa cansoneta alegra.

Y guayta 'l sol per freu, y la minyona
Baxa á la vora, 'l joy al cor, serena;
Y ne fa spill de lo crestall de l' aygua,
Qu' enllá 's desfá entre pedres.

(c) Ministerio de Cultura 2005

Y par que diga al veure 's hi jolia:
—Si com lo rech m' hi fa, jo fos tan bella,
¿Com fugiria 'l jovenet qui passa
De l' amorosa pena?

Mes, ay, no cal per viure trista y sola
Que tú m' enganes, aygua mentidera;
Joyosa adula los clavells del marge,
O lo sol qui t' argenta.—

Y de la filla ab lo dolor no jugues,
Ni ab son coret que suspirant espera;
Qu' á la font clara del amor s' inclina
Ahont tantas s' en hi negan.

Y lo torrent tot calt sorolla y salta,
Emportantsen la dolsa cantarella,
Com s' en emporta las marcides fulles
De les roses que rega.

GERONI ROSSELLÓ.

(c) Ministerio de Cultura 2005

REFRANS CATALANS

No es mon intent escriure la historia ó manera de formarse alguns refrans, per mes que comprench quant útil fora aquest estudi. Pretench sols donar la explicació popular de alguns, y qui sab si ella podrá servir mes tart á aquell noble objecte. Es d' advertir que algunas de las rondallas ab las que 'l poble esplica alguns refrans apareixen *á posteriori;* no obstant y axó, crech útil apuntarlas, perque sino altra cosa, proban la popularitat del refran á que 's refereix.

QUI FA DONACIÓ COM EN RABASSA,
QUE LI PIQUIN LO CAP AB UNA MASSA.

Aquest refran tal vegada no es dels que tenen la forma mes popular, no obstant ho es y molt, podentse comprobar son us en totas ó gayre bé totas las comarcas catalanas, lo mateix que l' altre aforisme:

Si donas ans de morir
aparellat per sufrir.

Un y altre expressan los inconvenients que hi ha de desferse en vida del bens, lo cual s' expressa en proverbis y sentencias d' altres nacions.

En castellá diuhen:

Quien da lo suyo antes de su muerte
que le den con un mazo en la frente (*Bastús*).

La semblansa del refran catalá y castellá es notable, y no seria de mes que 's pogués averiguar quin té prioritat. En Justin Pepratx, en sos *Ramellets*, consigna 'l nostre, y en una nota á la traducció fran-

(c) Ministerio de Cultura 2005

cesa diu: «*Rabassa, nom que s' ha fet proverbial pera designar al que fa donació de tots sos bens avans sa mort.*»

Heus aqui, per lo que puga servir al esclariment del orígen del refran catalá, com l' explica 'l poble:

L' AVI RABASSA (1).

Era l' avi Rabassa un home prou rich en terras de cultiu; tot un propietari, pero á sa riquesa unia una bondad y honradesa á tota proba y sobre tot un amor entranyable al seu únich fill, l' hereu, que feya que tothom lo cités com á exemple de pares que 's tornan boigs pels fills.

Tot á la bona de Deu com ell era, se creya correspost per lo seu fill en son afecte, y aixis, quàn la sahó hi fou, es á dir, quan tingué la edad á propósit, l' hereu basquejá de casarse, y no hi ha que dir si 'l seu pare aplaudi la idea. La jove era d' una bona casa del mateix terme, y al fer los capítols, tan los pares d' ella com en Rabassa, procuraren á qui mes podria constituir una familia ferma, pera lo qual y á fi d'assegurar mellor la realisació de la promesa del dot, no fen l' hereu Rabassa mes que una insinuació y ja 'l pare feu consignar en los capitols la donació que feya al seu únich fill de tots sos bens, tal y com sol ferse sovint á Catalunya, ab la reserva del ús de fruyt, ¿Perque no ho havia de fer, si l' hereu l' estimava ab tota l' ánima?

Passá temps, y la nova familia anava prosperant, Tothom citava la familia d' en Rabassa, com á exemple de bona avinensa. L' avi Rabassa era mes que un pare pels fills del hereu; per aquestos tot era l' avi...

Un dia l'avi Rabassa s' en aná á trobar al únich y verdader amich de tota sa vida, y tremolench y plé de temor, ab las llágrimas als ulls, li digué:

—Es precis que lo que tinch aquí dintre ho tregui á fora. Tú ja no 'n farás cas de mos maldecaps, perque sempre 'm solias dir que jo no sabia viure. Has de saber que avans de casarse l' hereu, jo á casa era l' amo, jo m' asseya al capdemunt del escon ¿sabs? lo lloch del meu pare que al Cel sia, y que en vida d' ell m' hauria guardat com d' escaldarme d' haberli prés; jo feya y desfeya, perque l' hereu tot era 'l pare; pera mí era lo mellor bocí; pera mí 'l mellor abrigall, pera mí la mellor cambra de casa. Pero ¡ay! com ha cambiat tot: ara ja la cambra de darrera es la del avi; alguns días d' hi-

(1) Aquesta rondalla la-vaig recullir á Arbucias.

(c) Ministerio de Cultura 2005

vern rigurós tinch de tirarme la roba de port á sobre l' llit pera no morirme de fret; lo meu lloch del escon es pel meu fill, y jo 'm veig obligat á fer companyía als meus nets ¡los meus fills! asseguts á terra y fins peixentlos lo menjar. De res me consulta, de res me parla. La darrera setmana va fer un esboranch al bosch que may mes será altre, y ho he sapigut pels de fora casa. Tot sovint fa obras, y quant me 'n adono ja 'ls mestres han esbalsat un envá ó ja 'n tenen mitj de fet... Tant ell com ella 's posan mal humorats quan me veuhen, de tal manera que fins los mossos ja ho coneixen y 's desvergonyeixèn ab mí mirantme de reull y rient... Estích perdut, amich, estich perdut.

Y una mar de llágrimas acudí á sos ulls, ofegantlo 'ls singlots y suspirs que partian lo cor.

Lo seu amich, com á home de mes mon, qu' era 'l pare pedás del poble, per lo molt que s' havía aprofitat de tot lo que sabía del modo de fer dels homes, se 'l mirá una estona ab semblant compassiu, y després d' haverli donat una forta abrassada, li contestá:

—¡Pobre Rabassa¡ ¡Vaja! Las cosas s' han d' agafar d' un altre terme y no voler foradar las parets á cops de cap. Un altre per tot consol te diría: ¿y donchs, quí 't feya fer donació? Pero lo fet, fet está: tú has probat estimar al teu fill; ditxós qui pot tenir penediments consemblants! Tranquilisat, qu' encara 's pot arreglar tot.

—¿Vols dir que això té arreglo?... Contestá espantat lo bon avi.

—Sí; pero no t' espantis, que no 't proposaré que pledegis ab lo teu hereu, perque ja sé que no ho farias en que 't costés la mort. Lo remey és molt mes positiu, y sobre tot mes práctich. Jo 't dech una vintena de duros qu' ara bon servey te farán.

—Fuig home, no me 'n parlis.

—¿Y ara? Creu y prenlos; es la part del meu remey, com si diguessim las píndolas ó las culleradetas de medicina; ara respecte del tractament, entra aquí, perque tinch por que ningú ho senti. Ha d' esser un secret pera tothom, menos pera nosaltres dos...

Y se 'n entraren en l' estudi ó cambra d' escriurer del amich, y enrahonaren bona estona. Lo que tractaren degué esser d' importancia, perque al sortir l' avi Rabassa ja feya la rialleta y 'l seu amich l' abrassava esclafint grossas riallas y dihentli:

—Vaja, adeu, y bona sort. A veure si vens á donarme novas de la teva salut, á fi de saber si 'l remey fá efecte.

—No 'n dupto gota, perque estich convensut de que ets un bon metje.

—Tú sí que ets bon malalt, vaja, d' aquí á demá.

(c) Ministerio de Cultura 2005

—Si á Deu plau.

Y l' avi Rabassa se 'n aná ben aconsolat cap á casa seva, mentres lo seu amich se 'n entrava en lo seu estudi boy mormolant:

—¡Quin cor! ¡Llástima pera un vell de seixanta anys! ¿Qui ho diria que un home aixis hi pogués arribar?.....

En sent á casa l' avi Rabassa, ja era cosa sapiguda, l' hereuhet, corria com una dayna á la cambra del padrí. Sempre hi queya alguna coseta com á premi d' algunas monerías, y sobre tot, solia 'l padrí pagar bé la companyía que se li feya.

En arribant á la cambra vegé al padrí atrafegat obrint una caixa que tenia en la espona dreta del seu llit, y sentí drinch de diners.

—¡Qué sou rich, padrí! feu tot alegre l' hereuhet.

—¿Cóm ho saps?

—Bé ho veig prou! ¿Oy que 'n teniu de diners?

—Ja buscas que 't compri alguna cosa.

—Oh! Com lo pare no 'm vol comprar may una bossa nova per anar á estudi.....

—Y bé; si ets bon minyó ja te la compraré.

Entre tant la curiositat del noy lo portá cap á darrera del seu padrí que agenollat devant de la caixa oberta s' estava contant cinch doblas de quatre duros, y embolicantlas cuidadosament ab un paper d' estrassa, colocá al costat d' altres papers embolicats. L' hereuhet vegé ben bé monedas d' or, vegé ben bé uns quants cartutxos de paper d' estrassa per l' estil del que havia fet allá mateix le seu padrí, y vegé com alsantse l' avi, tancava ab cuidado la caixa, y 's ficava la clau al butxacó de la armilla.

—¿Quan me la comprareu la bossa?

—Diumenge, á la fira. ¿Estarás content?

—La vull ab un carril.

—No; mes val en sense res, pera que hi pugas posar los llibres.

—No; lo carril no es pas á dintre. Al defora. ¿Sabeu? Hi es pintat, ab tres cotxes, y gent á dintre; fins hi ha un capellá que treu lo cap per la portella. ¡Son mes bonicas!...

Aviat vá saber l' hereu Rabassa per boca de la seva dona (aquesta ho havia sapigut per l' hereuhet) que l' avi era molt rich; que tenia un bossot tal qual, que tot ho tenia en monedas d' or y en la caixa de la espona del llit. Assegurats de la noticia pel mateix hereuhet que repetí lo que havia vist, ja no 'ls capigué cap dupte de que l' avi tenia una forta bossa, y desde aquell dia las cosas cambiaren d' aspecte.

L' avi torná á esser l' amo de la casa; lo primer lloch de taula fou

(c) Ministerio de Cultura 2005

per ell; lo millor bocí, era per l' avi, y fins se li proposá cambiar de cambra perque al darrera podia tenir alguna cosa y ningú sentirho... No 's feya cap tracte sense l' avi, y la jove era la mes amatenta en coneixer lo que desitjava 'l *pare*. Fins li comprá una flassada bona pera que, no patís fret. No cambiá de cambra, pero l' hereuet aná á dormir ab ell pera que li fés companyia.

No faltaren indirectas per part del hereu, per que 'l seu pare fes testament,pero sempre s' hi resisti dihentli ab naturalítat:

—¿Tot lo que tinch, si tinch poch ó molt, per quí ha de ser sino per tú? Lo meu es ben teu, y un pich jo mort ningú 't vindrá á demanar res.

Tot aná del tot bé; l' amich del avi Rabassa 's fregava las mans de gust cada vegada que 'l bon vell l' anava á veure. Un dia s' allitá y ja no se 'n axecá més. La mort se l' emportá sense escusa de cap mena si no 's la vellesa.

Aixís que fou mort l' avi, l' hereu s' apoderá de la clau de la caixa, y la obrí plé 'l cor d' esperansa, trobant sols al cap de vall, un pich treta tota la roba una massa y un paper lligat á ella ab un fil en que 's deya:

Qui fassi donació com en Rabassa
que li piquin lo cap ab aquesta massa.

Era la recepta del amich fidel, del bon metje, qual tractament havia sortit tan bé que aviat se feu popular.

La recepta passá á aforisme, y l' aforisme es un del refrans mes estessos per Catalunya, anant sempre acompanyat del cuento que ab mes gracia que la que jo he tingut l' he sentit contar en diferents pobles.

SEBASTIÁ FARNÉS.

(c) Ministerio de Cultura 2005

RECORTS

Res me plau, res m' aconhorta,
ja del goig no 'n tinch esment,
des que tinch la mare morta
que sols visch d' anyorament.
Cada jorn de nou qu' arriva
fa mes gran lo meu dolor,
y es perqué en mon cor s' aviva
un inmens volcá d' amor.
Com l' aucella recelosa
qu' enronda 'l niu constantment,
també així envolta ta fosa
nit y jorn mon pensament.
Entre tenebras tot hora,
¡quan li plau la fosquetat!
que ab la llum del sol s' anyora,
la del jorn li fá fredat.
¡Sempre prop teu, mare meva!
¡ben aprop, sempre prop teu!
raserat á l' ombra teva
crech estar mes prop de Déu.
No anyoro pas altre cosa
qu' estar sempre al teu costat,
qu' es per mí 'l vuyt de ta fosa
lo cel que tant he somniat.
En ell tot, tot es bonansa
hont res d' aquest mon anyor,

(c) Ministerio de Cultura 2005

puig s' hi aplegan m' anyoransa
y ton darre' esclat d' amor.
Pera endolsir l' amargura
que va bebent lo cor meu,
cap llavi té prop dolsura;
¡quina fel será bon Déu!
¡Quin instant 'l que finares!
¡bé á tot hora 'l tinch presént!
al cloure 'ls ulls assecares
la font de mon sentiment.
En ton llit de mort estesa
te veu ma pensa constant,
y entre boyras de tristesa
nit y jorn t' estich vetllant.
Com un foll, en mos deliris
arréu hont vaig, veig lluhint,
los flams inquiets dels ciris
com uns ulls que 'm van seguint.
. . . . . .
Cor y polsos me bategan
al ovirar lo carner,
y los genolls se 'm doblegan
al trepitjar lo terrer.
Al ser devant de la fossa
la caixa vaig destapar,
y atreyentme ella amorosa
¡com m' hi vaig abrahonar!
Ab quin dalé la besava
boy oprés per greu neguit!
mon cor bategant semblava
que 'm volgués eixir del pit.
. . . . . .
En mon cor ressona encar
aquell cop viu y certer
que fá 'l martell al picar
quan obrà un ninxo 'l fosser.
¡Quina gola aquella gola!
¡com se 't va dragá' aviat!
¡Com te miro encar tan sola
entre tanta fosquetat!

(c) Ministerio de Cultura 2005

A cada rajol qu' alsava
lo fosser, ¡Déu meu quin plant!
la claror que al fons quedava,
com aná minvant! minvant!
Tots los que l' acompanyavan
sol ab ella 'm van deixar,
fora 'l fossar m' esperavan,
¡y jo havermen d' entornar!
Al cim d' una branca morta
un aucell vegí piulant,
com si vora de la porta
se quedés per mí plorant.
¡Pobre aucell! pera tú encara
potsé 't restan temps mellors;
á mí res ja, sense mare
sols breus jorns plens de dolors.
¡Mare meva, mare meva!
sols anyoro estar prop teu:
raserat á l' ombra teva,
crech estar mes prop de Déu.

EMILI COCA Y COLLADO.

(c) Ministerio de Cultura 2005

LA DAMA BLANCA

LLEGENDA-FANTÁSTICA DE CATALUNYA

I.—LO FORASTER

A fosco cielo—a notte bruna
Al fioco raggio—d' incerta luna,
Col cupo suono—di tuon lontano
Dal colle al piano—un' ombra appar
In bianco avvolta—lenzuol cadente,
Col crin disciolto—con occhio ardente,
Qual densa nebbia—dal vento mossa
Avanza, ingrossa—immensa par.

La llegenda de la Dama blanca com la del Pont del Diable, del Cassador fantasma, de las Bogaderas, de las Fillas del Rey Herodes y altres que n' hi ha en nostra Catalunya, jo crech que totas son procedentas de Alemanya é importadas á nostre pais durant la invasió dels Gots, Wisigots, Huns y altres que entraren en nostra terra procedents del Nort, y ho fa creure mes quan la Fransa, la Inglaterra, la Escocia y los Paissos baixos tenen idénticas ó parescudas llegendas á las nostras.

La que va á ocuparme es de las mes populars, pero també de las més olvidadas á Catalunya, y tant sols la recordan al fons de las Valls dels Pirineus, en aquets pobles, ja espanyols, ja francesos, pero tots catalans y á las boras del Segre.

La demés Catalunya espanyola y francesa ja no 's recorda de la Dama blanca.

La de la llegenda es igual á Fransa, com á Alemanya, com á Escocia y com en lo nostre pais, y diu aixís:

Fa molts anys, míllor diré, molts segles, que en un antich castell

(c) Ministerio de Cultura 2005

vivia sola y sens altre companya que sos criats y homens de armas una Dama anomenada Hermentruda.

Lo castell era un resto de fortalesa romana, que fou reedificada por los Wisigots quan entraren en nostra terra, y un dels mes valents se feu senyor de aquell edifici y contornada.

Lo senyor mitj selvatje com eran tots, se feu fort allí y ab sos dos germans Teodomir y Favila que eran molts valents, estengueren sas conquistas y sens repárar si era ó no justicia se apoderaren dels terrenos y fortalesas vehinas acompanyats de una colla que eran tant bons com ells.

Vingué un dia que en una de aqueixas sortidas morí lo senyor, deixant viuda á Hermentruda ab dos fillets rossos com angels. Teodomir y Favila se 'n anaren á viurer en un castell que habian pres en la altre part de las montanyas y deixaren á sa cunyada tots los bens del seu difunt marit, y á mes homens valents pera defensarla.

Hermentruda era molt bella, tenia la cabellera de or de las Damas godas y vestia de blanch, per ser lo trajo de dol de aquells temps.

Era una nit de hivern y la boyra cubría tota la serra y no se sentia remor alguna sino los udols que davan los llops y los ossos en los boscos veins, y los xiulets de las bestias feréstegas de las que ja ara se 'n ha perdut la mena com son los drachs, tarascas y brivias que vivian en los estanys veins y sortian de sas aiguas negras y desplegant sas alas semblants á las ratas pinyadas, meitat ausells, meitat cuadrupedos, ab cuas de serp caragoladas que acabavan en llansa, bolavan tontament donant voltas per la torre major del castell y parantse en son terrat, deixant veurer entre la foscor sos ulls fosfórichs y sa llengua de sajeta, mentres que de sa enmatzinada gorja sortiá un fum vermell,

Seria prop mitxa nit cuan Hermentruda anava ja á retirarse y sentí que trucavan á la porta del castell.

Promte vingué un home de armas y le digué que un cassador foraster demanava hospedatje per aquella nit, puig anava perdut.

La Dama contestá que ja podia entrar en lo castell y digué que li aparellesen una cambra y li servisen menjar.

Pochs moments despres se presentá á Hermentruda un jove que era lo foraster, lo cual se agenollá á sus peus, y volgué besarli las mans, lo que la dama no permeté.

Hermentruda mirá despay al foraster y vegé á un home com may se li hagués presentat un altre de tan bona figura.

Era jove de apenas trenta anys, tenia hermosa cara, barba y cabells rossos, era alt y ben format y anava vestit de pells de bestias feréste-

(C) Ministerio de Cultura 2005

gas, deixant nusos sos brassos y camas. Portava un arch y sagetas pera cassar.

– La nit m' ha sorpres entre 'ls boscos, digué lo foraster, y tement ab aqueixa foscura ser victima de alguna fera, he demanat acullíment en vostra casa, hermosa Dama.

—Jo t' acullo ab bona voluntat, li contesta Hermentruda, y feu senyal á una esclava llatina que tenia. Portá aqueixa una copa plena de vi vell y la presentá á la dama, 'a que mollá sos llavis en ella y doná á beure lo restant al foraster.

—Beu, la copa de la hospitalitat, li digué la Dama, y t' acullo baix lo meu trespol.

– Y jo bech á la salut tua, hermosa, digué y preguntá: ¿Quín nom dech darte?

—Hermentruda, contestá la Dama, y afegí ¿com se anomena mon hoste?

—Oth lo del castell del Bosch negre, digué lo jove.

Dos patges vingueren portant atxas encesas eu sas mans y acompanyaren al foraster al menjador, ahont li serviren un cap de porch senglá ab verduras silvestres, unas perdius y un peix del estany, tot ab plats de plata y copas de lo mateix plenas de vins negres y blanchs y un gerro de hidro-mel.

La Dama se sentá á la taula ab lo jove y tant li agradá sa conversa, que 's passaren las horas sense adonarsen.

Eran tres horas pasada mitxa nit qaun se retiraren.

Lo jove se 'n aná á la cambra que li habian destinada y sobre un llit de preciosas pells se tirá pero no pogué dormir, puig la imatje de sa hermosa hostesa no se apartá may de son pensament, si be de quant en quant exclamava entre suspirs:- Entre ella y jo hi ha dos obstacles. May podré estimarla, may.

Hermentruda per sa part se'n aná á son cuarto, hont en un llit junt al seu dormian sos dos fillets tan hermosos.

La mare los mirá embadalida y los besá lleugerament pera no despertarlos, despres se ficá en son llit pero no pogué dormir entre las tenebras de la nit; se li apareixian los hermosos ulls blaus del foraster que la miravan ab amor.

Per defora la boyra pujava de la Vall y cubria la montanya y lo castell.

Las bestias fantásticas, los drachs, las brivias y las tarascas volaban entre aquellas foscurias y donaban uns xiulets que feyan fredat.

(c) Ministerio de Cultura 2005

II.—LOS DOS OBSTACLES

Dovunque inoltra—a passo lento
Silenzio regna—che fa spavento
Non spira fiato—non move stello
Quasí per gelo—il rio se stá
Y cani stesi accoracciatí
Abbassan gli occhi non han latratí
Sol tratto tratto, da valle fonda
La strige immonda—urlando va.

Fa ja dias que 'l foraster va marxar del castell de Hermentruda, y la Dama está cada dia mes enamorada de ell.

Oth per sa part no sap lo que en ell mateix pàssa, y sense volerho va molts dias á veure á Hermentruda y passan los dos horas y horas en amorosos coloquis,

Un dia Hermentruda li digué:

—Tu dius que so ta estimada Oth, y jo voldria creuret, pero ¿per que no 'm parlas may de unirte ab mí?

—So pobre, li contestá Oth, tornantse roig de vergonya.

—Jo so rica pera tú, digué la Dama.

—Ja may, digué Olh ab sentiment, voldré que la mia muller me fassi felis ab interessos.

—Avuy pots tenirlos si vols, digué Hermentruda. La Iberia, la Gotalaunia no es escasa del tot: conquistala, pots ferte conquistador y portarme cada dia novas terras, noús castells com ho feu en son temps mon difunt marít.

Oth torná groch al oir eixas paraulas, y contestá:

—No portaré ja may la desgracia baix lo trespol de mon vehí, ni m' enriquiré ab sas despullas.

Jo voldria ser ton espós, mes entre tu y jo hi ha dos obstables.

—¿Quins son? preguntá ab ansia Hermentruda,

—Pots coneixerlos, digué Oth, y no 'm preguntis mes.

Oth sortí del castell de la Dama y se perdé entre la terra.

Hermentruda quedá sola y pensativa,

—Hi ha dos obstacles entre ell y jo, digué la Dama, ja sé quins son.

Lo meu primer marit sempre 'm deya que no volia que tingués altre amor que l' seu.

Oth pensa de la mateixa manera, y jo tinch dos fills.

(c) Ministerio de Cultura 2005

Oth no vol que estimi mes que á ell, y jo so mare y mon carinyo no pot esser per ell sol. ¿Qué fer en aqueix cas? ¡oh ja m' apar que perdo 'l cap!

La Dama quedá inmovil llarch temps junt á la finestra de la gran torre.

Lo dia finí y vingué la nit y ab ella la gran frescor y los crits de las feras, de las aus nocturnas y de las alimanyas fantásticas.

Quan fou la hora de sopar, Hermentruda no se sentá á la taula pero s' hi sentaren sos fillets.

Quan donaren la bona nit á la sua mare exa les besá ab frenesí.

La nit corregué son terme y seria á sa meitat cuant la Dama se dirigí á sa cambra portant en sa má una llantia semicircular, la cual la enlluminaba.

Anava vestida de blanch y cuberta de un vel com una mortalla.

Hermentruda estava groga y tremolosa.

Era heretje com eran los primitius gots de Espanya.

Hermentruda arrivá á sa cambra, s' acostá al llit de sos fillets y sos cabells s' erissaren pero un pensament terrible vingué á son cap.

—Hi ha dos obstacles entre tu y jo, digué, y es precís acabar ab ells, y, folla de passió, sens saber lo que feya, se tirá sobre lo llit de sos infants y la llantia que portava en la ma caigué á terra y se apagá.

A las horas se oiren uns crits ofegats y luego lo sanglot de la agonia.

Tot eran tenebras y afora las bestias fantásticas, las de las alas de rata pinyada, de llengua de sageta y ulls fosfórichs feyan uns crits que feyan feresa.

Despres no se oí res.

L' endemá al matí vingué Oth á veurer á sa aimada.

Hermentruda estaba tremolosa y son color com de difunt.

—Ja no hi ha obstacles entre tu y jo, li digué. Tu solsament tens dret avuy á mon carinyo, y acompanyantlo á sa cambra li mostra un llit en lo cual hi habia dos nens.

Oth retrocedí horrorissat al veurels. Estavan morts.

—Ets una fera digué á la Dama.

Tu has escanyat á tos fills.

—Y no eran los dos obstacles per ton amor? digué ella esferaida.

—No, desditxada de tú, crida Oth, los dos obstacles eran ton difunt marit y tos cunyats, que s' apoderaren dels bens de ma familia matant á mos pares, y ja may podria jo ser espos de la que fou muller del assessí de la mia nissaga.

(c) Ministerio de Cultura 2005

Hermentruda doná un crit y caigué sobre los cadavres dels infants exclamant:– ¡Fills meus, fills meus!

Oth la deixá per sempre horrorissat.

Lo dia següent veyent que era tart y la Dama no 's llevava, los criats anaren á sa cambra y la trobaren morta abrassada ab sos fillets morts també.

Desde llavors quan amenassa tempestat ó en la fosca de la nit, en nostras contornadas dels Pirineus ó en las boras del Segre se apareix á voltas un fantasma blanch ab una llantia en la má prop de ella, y volant se vehuen bestias feréstegas y fantásticas de las que no se 'n te avuy memoria.

La visió fa grans crits y grans plors.

Es la fantasma de Hermentruda que plora sos fillets, als cuals ella sacrificá per un amor foll y deixa sa freda tomba y va divagant per lo espay arrossegant son vestit de dol y sa mortalla, y lo poble la anomena ab feresa la Dama blanca.

FRANCISCO DE PAULA CAPELLA.

(c) Ministerio de Cultura 2005

CANSÓ DE NADAL

(Del felibre J. B. Gaut.)

I

¿Nevant, pobre oraneta,
hont vas ab tant anhel
volant tota soleta,
sino 's véu cap aleta
en tot lo cel?

L' arbreda está esfullada;
y, com un gran llensol,
fent plóurer la gebrada
tot lo jorn la boyrada
tapa 'l sol.

¿Perqué ab tas germanetas
no has anat á altre cel,
á buscá ab las pobretas
rosadas y floretas
lluny del gel?

¡Ay trista, encar t' adonas
del niu del any passat!
¡Y quina pena 'm donas
veyente fer rodonas
pel terrat!

Ton bech encara hi porta
ressechs brins de pallum;
mes la maró es tan forta,
que 'l Mastral se 'ls emporta
com lo fum.

(c) Ministerio de Cultura 2005

¿Qué has fet de la niuhada?
¡tos amors han finit!
¡Ay, aucelleta amada,
com morirás gelada
aqueixa nit!

II

Mes la pobre oraneta,
que tremola de fret,
piula á ma finestreta,
y á la orella ¡pobreta!
'm diu baixet:

III

—«Deix que á la barbacana
m' embulli y geli 'l niu
la freda Tramontana:
ja rependrá sa ufana
pel estiu.

Y cap á l' establia
vina ab mi depresset
á véurer á María,
que bolca ab alegria
al Jesuset,

Passar la mar salada
per véurelo he degut;
mes ja hi tinch franca entrada,..
¡Oh, y lo qu' ara m' agrada
haver vingut!»

IV

Y així dihent, l' oraneta
ve alsá l' vol ab anhel,
y no 'l pará ¡pobreta!
fins qu' enfonsá l' aleta
dins del cel.

F. BARTRINA

(c) Ministerio de Cultura 2005

RECORTS DE XINA

LAS PLANAS DE KA-SHIM

A LA caiguda d' una tarde freda y ennuvolada de Desembre, fá ja tres anys, embolicats en l' ample capot de pell de marta, miravam desde la proa de nostre petit baixell las inmensas planas que s' extenen á dreta y esquerra del canal imperial, per quals ayguas navegavam.

Un nou racó de Xina se 'ns obría en aquellas solitarías comarcas de las provincias de Kiang-su y Che-Kiang. Ja no 'ls calors del tropich torravan l' atmósfera, convertintla en alenada d' infern, com en las terras de Canton y de Kiang-si; tampoch nos bressavan las tébias brisas que de las terras de Formosa baixan á inundar tot lo Fokien, y si tampoch lo fret estremava 'ls rigors ab que assota los plans deserts de Siberia, en cambi los aires de las terras mongolas venian de ponent, tallant la pell de nostra cara, secant l' alé de nostra boca, y fentnos desitjar la hora d' establir lo campament en la fumada sala d' algun temple, al calor de una bona llata de foch, tot esperant la vinguda del matí pera empendre la cassera.

Ben cambiat trobarem lo paisatje, comparantlo ab lo que pochs dias avans haviam deixat casi á la ratlla del Equador. Allí, en lo constant estiu de sas terras, en la perpetua verdor de sa naturalesa, 'ns arrivava á fatigar la vista y abrumar lo cap aquella vegetació exuberant de platans y cocoters, y palmas y arbres de pagoda, tots satu-

(c) Ministerio de Cultura 2005

rats de fortas rehinas, quals moléculas que omplen l' aire son la causa determinant de las migranyas que tant á contribució 'ns posan als temperaments nerviosos en aquellas terras.

Mes en las terras de Ka-shim las estacions se succeheixen regularment com en lo centre d' Europa, y la vegetació está per tant subjecte als cambis de fret y de calor, oferint una varietat que no té en las comarcas tropicals. Allí sembla mes la nostre terra: no perqué en la plana se vegin las blancas casetas dels pajesos, ombrejadas per los arbres seculars sota ls quals han descansat tres ó quatre generacíons; ni perque fereixi la vista una sola de las plantas que en nostres camps s' extenen com verda catifa, sino perque no s' hi dona aquella desesperant monotonia de color vert, clar y humit de las regions equatorials. Los tons son distints, corrent la escala desde 'l groch daurat del arrós al vert fosch del thé y 'l vermeil de las trepadoras que cubreixen los banchs de rius y de canals.

A pesar de tot, aquellas inmensas planas xinas ofereixen la trista imatje de la desolació á que los condempnaren las intestinas revoltas de vint anys enrera Un fanátich y mes encará un epiléptich subjecte á somnis, durant los quals creya combregar ab Deu y rebre sos manaments, alsá en 1853 l' estandart de la revolta al peu de las montanyas del Assia central, y com tromba de vent caragolantse furiosa per valls y per montanyas, baixá fins á las costas de llevant no deixant derrera seu mes que las cendras del incendi y la pols de las ruinas que queyan sota sa planta. Hung, lo capitá sublevat, corregué per tots costats las planas de Ka-shim, deixantlas com si 'l cavall d' Atila hagués passejat aquella terra, qual herba no ha rebrotat encara per entre 'ls enderrochs de las ciutats destruhidas.

Una tarde nos donavam los cassadors punt de cita en un allunyat monticul que, confós ab la ratlla del horisont, lo preniam per antiga tomba de senyorial familia. Al dirigir allí los nostres passos, potser á la distancia en que 'l punt de reunió se perdia entre la boyra comensarem á trobar un nivell uniforme de runa sobre la terra, clarament probantnos que entravam en lo clos d' una gran ciutat arrasada per los sublevats.

L' espectacle era imponent, Al petjar aquell lloch se 'ns apareixian los més petits detalls de la destrucció, revelantnos los instints d'aquellas bandas revolucionarias que allí, com en totas parts, una volta llensadas al camp, á la ma lo fusell ó la teya, no perdonaren res. Los xinos no tenen cementiris ó al menys no volen enterrar sos morts en un recinte determinat ahont, com en Europa se confonen y nivellan

(c) Ministerio de Cultura 2005

en la terra las despullàs mortals del home. La pietat d' aquella gent que no exísteix potser mes que pera la mort, vol que una llibertat entera y absoluta permeti escullir lo lloch ahont s' aixecan las tombas. Aixis es que en los voltants de las poblacions, en los sitis més pintoreschs, generalment en la falda de las montanyas ombrejadas per las seculars acacias ó al peu del torrent banyat per los purissims manantials que baixan de la serra, s' aixecan las ayrosas construccions que arrencan de duas pilastras y que extenentse en forma de ferradura circunscrihuen lo lloch ahont cada familia deposita ab ma piadosa las cendras dels seus que foren.

Y era precisament per un d' aquets sitis per ahont nos dirigiam aquella tarde. Y l' espectacle que s' oferi á nostra vista era simplement horrible. Per tot arreu las tombas havian sigut obertas; los cadavers arrencats de sas caixas, robats los vestits luxosos ab que la costum allí 'ls enterra y espargits sos ossos que las plujas havian blanquejat y netejat los vols de corps negres que encare per allí volavan.

Entrarem despres en lo clos de la ciutat en la qual no havia materialment quedat pedra sobre pedra. Un moment parats entre las runas de lo que degué ser sumptuós temple de Budha, poguerem contemplar las trossejadas pedras, las caygudas columnas, las esmicoladas imatjes de sants y venerables, los estanys d' aygua beneyta sechs y plens de pedras.

¡Sempre la mateixa humanitat mesquina, igual per tot arreu, sota las neus del Nort ó en las regions del Trópich!.

¡Iguals ambicions, los mateixos odis, idéntica set de venjansa tinga l' home sia l que vulgui 'l color de sa cara! Y per sobre de tot aquest insentat esperit de rebelió contra lo antich, aqueixa idea abrassadora de son cervell que li fa creure que 'l seu pervenir está en lluyta perpetua contra l seu passat, que may vindrá aquell si aquest no es destruhit: com si fos possible la vida sens historia, lo demá sens ahir, los infants sens avis!

En las regions apartadas de la terra xina, bullan dintre ls cervells mongols las mateixas passions populars que entre nosaltres convertiren en runa tans temples, tants edificis tants monuments de nostra patria, de nostra fé y de nostra historia. Elocuent testimoni son de nostre acert las ara desertas planas de Kashim. Allí s' hi animá la vida, allí cresqueren importants pobles, ciutats numerosas que agitava 'l calor de la seva industria, que conrevava 'ls camps avuy abandonats, que poblava 'ls rius, quals ayguas ja no solca lo jonch del pescador. Avuy tot es miseria, tot es soletat. Als tiros dels cassadors respon

(c) Ministerio de Cultura 2005

tant sols l' eco llunyá y no com en altres parts la veu dels pagesos que alarmats avisan sa presencia en lo boscall. Y 'ls camps son lo patrimoni dels remats de singlans que baixan á fer son jas en las covas de alguna tomba abandonada: las lleugeras daynas s' ajuntan en tropell, esparveradas al mes petit soroll que fereix sas orellas y numerosos vols de faysans, de feixuga ala s' aixecan pesadament dels peus del cassadors que, la escopeta en ma, poden escullir á plaher la cassa que mes los agradi.

Per tal distracció lo sitÍ es expléndit: un cassador no sortiria may de aquellas planas. Pero l' artista, lo pensador, lo viatjer que va en busca de tradicions y monuments; fuig de aquell inmens cementiri ahont fins perilla de deixarhí enterrat algun tros de son ánima.

EDUART TODA.

(c) Ministerio de Cultura 2005

LA COSTA CATALANA

POESÍA QUE OBTINGUÉ 'L PREMI UNICH
EN LO CERTAMEN DE LA SOCIETAT AGRÍCOLA, CIENTÍFICA Y LITERARIA
DELS PIRINEUS ORIENTALS, Á PERPINYÁ

Avant! Amunt!
(Theodor Llorente).

No sé pas hont comensa, no sé pas hont acaba;
Lo cel la va fé hermosa, y un día 'l nostre mar
Al mon va dir: —¡Miraula! d' Europa es la pubilla!
Del Amor y del Géni n' es la primera filla;
¿Qui s' hi voldrá casar?—

Y 'l sol, lo rey que impera ab magestat augusta,
Radiant, un jorn eixía del fons del mar llati,
Y, desde 'l Rhón al Júcar, los seus jardins besava,
Enamorat, per reyna y esposa l' aclamava,
Y ella ab son bés florí.

Y aixís de flors vestida, tallada per montanyas,
Vionada per las ayguas dels ríus de marge vert,
Veig com desplega altiva, pera afrontar l' oratge,
Platxas y promontoris, com lo vistós plomatge
D' un gran cap d' ala obert.

(c) Ministerio de Cultura 2005

La veig grán y superba, de vilas coronada,
Com blancas margaridas que humils han esclatat,
Entre torras morescas y hermitas cristianas,
Entre planas cubertas de vinyas ben ufanas,
Y camps d' ordí y de blat.

La veig enamorada de l' ona que suspira,
Y que amorosa besa sas calas y rassers;
Que amaga 'l coral-rosa, las concas d' or pulidas,
Mentres veu florí alegras sas serras, embellidas
De pins y tarongers.

No sé pas hont comensa: á Cette y á Marsella,
Jo hi veig las naus mateixas qu' á Rosas y á Alicant.
A Banyuls y Portvendres, la encesa barretina
Corona 'ls fronts més dignes, y arreu vibra argentina
La llengua del Rey gran!!

Voreja dos reyalmes, peró ha esborrat fronteras:
Las gents que en ella víuhen sols saben d'estimá.
Costums, historia y llengua uneixen avuy dia;
Y aixis mateíx estiman las palmas de Gandia,
Que 'ls faigs del Ampurdá.

Aixis mateix se postran á Santas Creus y á Elna,
Davant la tomba santa dels héroes qu'han sigut;
Com planyen Porta-Cœli, Bellver entre las onas;
Y á Montserrat ofreixen los poetas sas coronas,
Son cor y son llahut.

De nostra vella rassa enclou tota la vida:
Vora 'l cenobí en ruina passa 'l llamp parlador;
Y 's veu dalt de la altura la gótica morada
Del passat feudalisme, que ovira, resignada,
Lo carro del vapor

Alli cullen l'atmetlla las noyas mes garridas;
Altres teixeixen randas de seda y de satí.
Aqui 'l jovent alegre espera las sardanas,

(c) Ministerio de Cultura 2005

Hont ballan falagueras fadrinas molt galanas,
Que cercan bell fadrí.

Aqui enmotllan lo vidre; alli brodan ab ferro;
Enllá escríuhen poemas en pedra, colossals.
Puget, Fortuny, Ribera, del art son grans profetas;
Aragó 'l mon sublima; y entonan cent poetas
Esparsas inmortals.

Y aixís 's confon y aplega tot lo mellor d' un poble,
Que creu y que traballa, y anyora 'ls grans recorts;
Que honora la vellesa, y canta ab cent tonadas
La Fé, l' Amor, la Patria, las serras regaladas,
Tot l'any plenas de flors.

. . . . . .
. . . . . .

¡Oh costa catalana! Tu enclóus las esperansas
Mes bellas y mes dignes del poble catalá.
Tu ets la muralla altiva que afronta 'l mar irada;
Tu ets la viventa crónica de nostra historia honrada,
Que en tú va comensá.

Tu guardas com á perlas Iliberis, Massilia,
La Rhoda dels Fenicis, la Emporion dels Romans,
La Barcino estimada, la Tarraco llatina
Y la gentil Valencia que 'ns du la veu divina
D'uns estimats germans.

No 't mancan planas fértils, ni tórridas sorreras,
Ni es prou per dividirte un ample Pyréneu.
Culls la melosa bresca; prempsas l'atica oliva,
Y esprems l' abundant néctar que al cor mes trist reviva,
Y torna en foch la neu.

Culls aquell ví que crema, que escalfa y sempre inspira
Amors, somnis, coratge, y sents bramá 'l mestral,
Que arrestellant los roures, proclama ab valentía
Que 'l Geni de la gloria per temple te 'l Mitj-día,
Que es son alberch payral!

(c) Ministerio de Cultura 2005

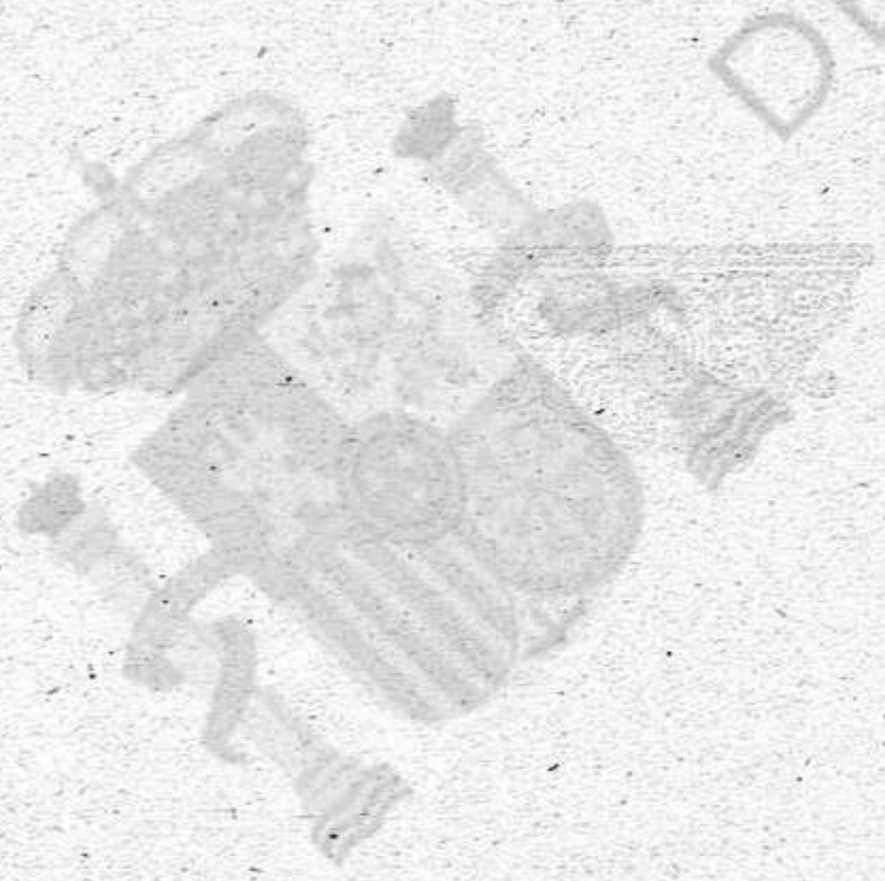
Sols hi ha germans caríssims entre eixa rassa noble;
Los fills del Ter, del Turia, del Agli y 'l Llobregat,
D'ensá que 'ls separaren van estimarse 'i doble:
Es facil fer fronteras, mes fer bossins á un poble,
¡Ningú may ho ha lograt!

Ab igual alegría tu escoltas *La Coumtesso*,
Lo Pardal, y *La Rosa*, ó 'l *cant de Magalí*.
Avant! Mentres te reste l' amor de tos patricis,
Los jorns de ton pervindre sempre 't serán propicis,
Perque may mor la rassa
Qu' espera y sab sentí!

ARTHUR MASRIERA COLOMER.

1883.

(c) Ministerio de Cultura 2005

(c) Ministerio de Cultura 2005